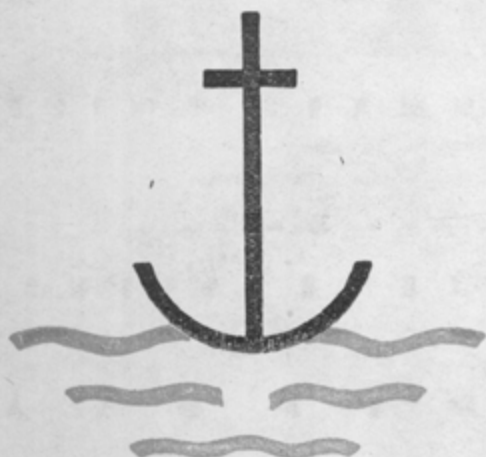

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

10-12

ANUL XIX

1969

C U P R I N S U L

	Pağ.
* * * Mereu tinăra noastră Republică — — — — —	911

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

† N. COLAE Mitropolitul Banatului: Speranțe ecumenice — — —	617
Arhim. ILIAS MASTROIANOPOULOS: Premize ortodoxe pentru dialogul ecumenic; (trad. de Pr. dr. Olimp Căciulă) — — —	620

S T U D I I

Pr. dr. ATANASIE NECOÎȚA: Cadrul istoric al Bibliei — — —	630
XAVIER LEON-DUFOURS: Ce se așteapta de la un' exeget (trad. de Ion V. Georgescu) — — — — —	642
Prof. dr. RADU FLORA: Comunitatea ȋerarlică sirbo-română sub jurisdicția mitropoliei din Sremski Karlovci — — — — —	655

Î N D R U M Ă R I O M I L E T I C E

Preot IOAN BUNEA: Iertarea — — — — —	663
Prof. LATTERNER-STOFFEL: „Partea cea bună” — — — — —	667
Preot GEORGES MICHONNEAU: Iisus Hristos însoțitorul creștinului în viață — — — — —	670

P R O B L E M E L I T U R G I C E

† Arhiepiscop ATHENAGORAS al Tiatirelor: Tendințe noi în ritua- lul ortodox — — — — —	679
--	-----

C O M E M O R Ă R I

700 ani de existență documentară a Timișoarei — — — — —	691
Dr. AUREL COSMA: Sf. Ilie — patronul suburbiului Fabric — — —	693
GRIGORE POPII: Pagini din istoria Bisericii Bănăȋene — — —	705

D O C U M E N T A R

Prof. I. D. ȘTEFĂNESCU: Paraclisul reședinței episcopale (din Arad — — — — —	712
---	-----

C R O N I C A B I S E R I C E A S C Ă

Congresul anual al Episcopiei misionare din America. Propuneri de înlăințare a unei patriarhii grecești. Alegeri de episcopi în Patriarhia Alexandriei. Reparații la Sfintul Mormint al Domnului. Eparhia ortodoxă rusă din San Francisco și-a dobândit un nou arhiepăstor. Jubileul Bisericii Ortodoxe Sirbe. Biserica ortodoxă a Franței. Tensiune între Roma și greco-catolici. Ecou uniāt la interviul car-

Pv 1

MITROPOLIA BANATULUI

10-12

ANUL XIX 1969

P. 13.776

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

Biblioteca Municipală
Timișoara

COMITETUL DE REDACȚIE:

Președinți: I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului

P. S. TEOCTIST, Episcopul Aradului

Membri: P. C. Pr. ION B. MUREȘIANU, consilier la
Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

P. C. Pr. PETRU SALAGEANU, consilier la
Episcopia Aradului

C. Diacon SORIN COSMA, profesor la Seminarul Teologic din Caransebeș

Redactor responsabil: P. Cuv. TIMOTEI SEVICIU, vicarul
Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului

Redacția și Administrația: Arhiepiscopia Ortodoxă
Română, Timișoara I, blv. Victoriei nr. 7.

Mereu tînăra noastră Republică

Tinerețea netrecătoare a Republicii noastre conține o realitate ce-și are izvorul în principiul etern valabil al dragostei de om. Pentru noi românii, Republica înseamnă deopotrivă și tinerețe și dragoste. Dragoste mereu înprospătată față de om și omenire. Sensul are greutatea unei pietre de hotar. În lumina acestei viziuni visele au început să coboare în realitatea cotidiană și faptele să dobîndească semnificația marilor împliniri.

Cuvîntul Republică, scris cu majusculă, plin de conținutul unui atare sens, a fost rostit cu glasul înseiat de dreptate și omenie de revoluționarii pașoptiști, năzuind să realizeze suveranitatea poporului și egalitatea cetățenilor; l-a pronunțat cu admirație savantul Dimitrie Cantemir, iar Nicolae Bălcescu spunea cu o sfințită înflăcărare: „Zic Republica democrată, ca să arăt că puterea statului și drepturile lui trebuie să fie în mîna întregului popor”. Cuvîntul are greutatea jertfelor pe care le-a implicat lupta pentru biruința iubirii față de om, pentru ca pe frontispiciul Constituției noastre să poată fi scris: „Întreaga putere în Republica Socialistă România aparține poporului liber și stăpîn pe soarta sa”.

Învîingînd echivalențele firești ale timpului, Republica înaintează într-un ritm de dezvoltare socială proprie tinereții. Cu certitudine putem afirma că ascendentul material și spiritual este unic în istoria poporului nostru.

Nu s-au scurs decît douăzeci și doi de ani de la proclamarea Republicii, o perioadă relativ scurtă, raportată la viața unui popor și, totuși, în acest timp

s-au schimbat din temelii toate în cuprinsul scumpei noastre patrii. Dinamica economiei noastre este una din cele mai viguroase. Sub voința de fier și elanul nemaiîntâlnit al poporului, industria Republicii noastre s-a dezvoltat, a crescut și s-a perfecționat, depășind și cele mai optimiste așteptări. Țara întreagă este astăzi un șantier vast de lucrări gigantice. Din adîncurile pămîntului se scot la lumină bogății peste bogății. Solul pării este cultivat după avansate reguli și metode agrotehnice, iar aurul celor mai bogate recolte umple hambarele țării. Pretutindeni se înalță clădiri noi. Uzine, fabrici, școli, spitale, dispensare, teatre, cinematografe, locuințe, etc., înfrumusețează toate colțurile țării. Orașe cu totul noi iau ființă și se dezvoltă uimitor de repede. Termocentrale și hidrocentrale moderne produc și transmit energia electrică pînă în cele mai depărtate colțuri ale pămîntului românesc. Bunurile de larg consum se înmulțesc cu fiecare zi ce trece și schimbul acestor bunuri crește neconținut și în casele în care oarecînd stăpînea sărăcia, durerea și întunericul, pătrunde lumina electrică, radio-ul, televizorul și belșugul.

S-a asigurat cea mai deplină egalitate în drepturi între toți cetățenii. O întrecere dreaptă și frumoasă în muncă și în realizări puse în slujba binelui obștesc, a luat locul urii șovinie și desconsiderării acelor care prin destin comun trăiesc laolaltă. Între toți cetățenii, indiferent de naționalitatea lor, s-a cimentat o impresionantă și elocventă unitate. Astăzi oamenii muncii participă uniți la conducerea și gospodărirea țării, bucurîndu-se de o viață fericită.

Asistența socială se acordă din plin tuturor celor ce muncesc. Spitalizarea, tratamentul medical, trimerile în stațiunile balneare și climaterice pentru vindecare, odihnă și fortificare, se fac fără nici un fel de discriminări. Atît drepturile cît și obligațiile sînt deopotrivă pentru toți cetățenii Republicii Socialiste România.

Procesul desăvîrşirii construcţiei vieţii noi ce se desfăşoară azi pe temeiul unei concepţii ştiinţifice de larg orizont, îmbracă forme deosebit de complexe.

Pe plan cultural s-a înfăptuit cea mai uriaşă operă din istoria ţării noastre. Lumina cărţii, a pătruns şi pătrunde necontenit în cele mai îndepărtate sate şi cătune. Dureroasa moştenire a trecutului, neştiinţa de carte, analfabetismul, a fost înlăturat. S-au creat pentru întregul popor şi în special tineretului, nenumărate posibilităţi pentru învăţătură. S-au înfiinţat şcoli medii şi de specializare, pretutindeni. Cursurile serale şi cele fără frecvenţă dau posibilitatea celor ce muncesc să-şi completeze cu uşurinţă cunoştinţele. În oraşele mari ale tinerei noastre Republici, funcţionează tot felul de institute superioare de învăţămînt, facultăţi pentru toate specialităţile. Porţile învăţămîntului universitar sînt deschise tuturor cetăţenilor patriei noastre.

Artele înfloresc şi numărul artiştilor de talent creşte necontenit sub oblăduirea şi purtarea de grijă a regimului nostru. Pe tărîm internaţional prestigiul Republicii noastre a crescut ca niciodată în trecut. Faima ştiinţei, culturii şi artei româneşti, a străbătut departe peste hotarele ţării, fiind astăzi cunoscută şi admirată în toate continentele lumii.

Noua viaţă a mereu tinerei noastre Republici are drept ţel suprem slujirea omului, realizarea celor mai înalte aspiraţii ale întregului popor. Eforturile tuturor, a întregii ţări, se îndreaptă spre asigurarea cît a unei înalte civilizaţii materiale, cît şi a unei bogate vieţi spirituale. Într-o astfel de societate omul se afirmă ca stăpîn al propriului său destin şi este nu numai demiurgul propriei sale istorii ci şi unicul destinatar al titanului efort ce se desfăşoară în toate sectoarele de muncă.

La baza concepţiei mereu tinerei noastre Republici stă idealul slujirii omului, al fericirii lui. În spiritul acesta, al dragostei de om şi al păcii, România desfăşoară o intensă activitate internaţională, dezvoltînd schimburile şi contactele cu toate ţările. Se afirmă tot

mai evident în viața internațională reguli de conduită care fac viabilă și eficientă conviețuirea pașnică. În acest sens, o constantă a prezenței țării noastre în dialogul cu toate țările lumii este atenția neabătută acordată bunelor relații în respectul deplin al principiilor independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi, neamestecul în treburile interne și avantajului reciproc.

Statornicia verificată în promovarea acestor principii, care se afirmă cu o forță tot mai mare în relațiile dintre state și popoare, a contribuit la creșterea stimei și simpatiei față de Republica noastră, la sporirea prestigiului ei în viața internațională contemporană. Activitatea pe plan mondial a României a cunoscut în ultimii ani o amploare crescândă. Metoda contactelor între personalități marcante din diverse domenii, este pusă cu consecvență în serviciul intereselor naționale românești și ale intereselor destinderii, păcii și securității în Europa și în lume.

Delegațiile românești au făcut cunoscută dorința de pace a țării noastre, au prospectat și fructificat posibilitățile de cooperare în diferite domenii, au purtat convorbiri și au avut schimburi de vederi asupra unor probleme de interes comun. În același spirit s-au desfășurat și negocierile ocazionate de numeroasele vizite făcute de personalități de pe mai multe continente, în România. Republica noastră mereu tină rădă datorită principiilor umanitare ce-o călăuzește spre noi și noi izbînzi, nu pretinde nimănui decît ceea ce se oferă tuturor: suveranitate, independență, prietenie, pace, colaborare și bună înțelegere între oameni și popoare. Acest fapt este cunoscut pretutindeni și apreciat de toți.

La oricîte amănunte am recurge, tot n-am putea cuprinde în date și cifre acel imponderabil de comștiință, de dragoste patriotică, de avînt și de abnegație, pe care le implică, în resorturile lui umane, procesul de concretizare a voințelor, de convergență ai energiilor. Cu puterea proprie tinereții, oamenii Răe-

publicii noastre se dăruiesc faptei, cu acea lucidă conștiință, pe care numai o călăuzire luminată de dragostea față de om o poate proiecta asupra realității.

Imaginea unei înfloritoare Republici, în care oamenii trăiesc în bună înțelegere și în continuă prosperare, însuflă fiecărui cetățean un devotament total pentru slujirea binelui și triumful păcii în lume. Istoria vie a poporului nostru atît de încercat oarecînd — avînd obrazul adînc brăzdat de înfruntarea, multiseculară, cu nedreptatea socială și națională — a imprimat în sufletul omului Republicii noastre, simțămîntul jertfelniciei fără limită.

Poporul român și-a descoperit veritabilele dimensiuni ale orizontului său, afirmîndu-și prezența în istoria modernă a patriei lui, a Europei, a lumii, cu acei indicii de depășire pe care însăși vremurile noi i le porunciau.

Inscrierea printre primele coloane ale statisticilor internaționale ne-a făcut să pricim și mai profund asupra propriilor noastre succese, care, prin ele însele, situiază exigența la un nivel încă mai înalt. În acest climat de efervescență, generat tocmai de tensiunea creației ample, resimțim cu toții fiorul trăirii unei istorii noi, intim împreunată cu realitățile de civilizație și de cultură definite în ce au ele mai autentic, proiectate de un sentiment al tradiției într-adevăr active, fecunde.

Realizări de seamă ne apropie de orizontul unei noi etape istorice în teritoriile vaste ale metalelor și pămîntului, ale artei și cărților. Sînt faptele oamenilor tinerei noastre Republici, care crează toate bunurile țării.

Acest orizont e aureolat de o multiplă semnificație: anul 1969 ne-a adus sărbătoarea celei de a XXV-a aniversări a eliberării patriei, act inaugural al epocii glorioase, bogate în transformări, înnoitoare și mari înfăptuiri, strălucit încununat prin victoria deplină și definitivă a orînduirii celei noi. Și astfel, străbătut de

freământul istoriei trăite în ce are mai cuprinzător și mai intens, începem acum anul 1970, care va constitui un flux de conștiință pe ecranul de luminoasă perspectivă: aceea pe care un popor mindru și hotărât a smuls-o vitregiei unui trecut încărcat nu de pitorescul tihnei, ci de încordarea voinței de a-și prelungi în timp linia vieții și atributele ființei sale.

Pentru noi, cei ce sintem deopotrivă fiii Bisericii ortodoxe române și ai poporului român, slujirea unui așa de înalt ideal, al fericirii omului, izvorăște nu numai din spiritul profund umanitar, ce caracterizează lumea înaintată din vremea noastră, ci își are temelul în însăși religia noastră, care este o religie a iubirii deaproapelui și păcii.

Creștinul știe că „Dumnezeu este iubire” (I Ioan 4, 8) și mai știe că Scriptura grăiește lămurit: „Cine iubește pe fratele său (care este tot omul) rămâne în lumină” (I Ioan 2, 10); căci „cine zice că rămâne în El (în Hristos, Care este Lumina), dator este, precum a umblat Acela (în dragoste) și el așa să umble” (I Ioan 2, 6).

Aceste convingeri ne însușeșc și ne întăresc întru sprijinirea strădaniilor pe care întregul popor îl depune pentru asigurarea condițiilor spirituale și materiale de viață demnă de fiecare om și pentru pacea între popoare. Iubind pe om și slujindu-l, noi slujim și iubim pe Dumnezeu, al Cărui chip sălășluiește în semenul nostru.

Viziunea profetică a lui Cezar Boliac „România va fi o țară model, fericită înăuntru și respectată în afară” este azi realitatea pe care la împlinirea vârstei tinere de 22 ani ai Republicii o sărbătorim cu legitimă mândrie. Iar optimismul care ne animă se nutrește din acea sevă a dragostei de om și omenire prin care marea tinărară va fi și va rămâne a noastră Republică.

SPERANȚE ECUMENICE

Prin tot ceea ce reprezintă el ca idee și năzuințe, ecumenismul — deși are rădăcini adinc înfipte în trecutul Bisericii — este totuși o componentă proprie epocii noastre. Sub impulsul realităților contemporane creștinii își dau seama din ce în ce mai mult de necesitatea înlăturării disensiunilor generatoare de sfirtecări și lupte întreolaltă, pentru a sprijini uniți înăptuirea idealurilor celor mai nobile ale umanității. Mergînd pe acest drum ei înțeleg că își pot realiza și visul de a fi „una” în Iisus Hristos.

Au apărut astfel curente, mișcări și organizații numeroase care pe plan confesional și interconfesional, chiar inter-religii, mîltează pentru apropierea Bisericilor și a religiilor, a credințelor lor. Există o adevărată modă, am putea zice — utilizînd acest cuvînt fără nici o nuanță peiorativă — în ce privește profesarea ecumenismului. Pe măsură însă ce ea prinde tot mai multă consistență, se conturează două atitudini, fiecare justificată în felul ei.

Pe de-o parte în lînim creștini n răbdători de a vedea în fătuindu-se cît mai grabnic idealul unității. Aceștia nu înțeleg ce-i mai poate opri a se ruga împreună, a sărbători deodată Paștile, a se împărțasi din același potir, a recurge la serviciile acelorasi preoți, a face parte din una și aceeași Biserică. At apărut în ultimii ani destule semne ale acestei grabe în esaladarea tuturor barierelor, care nu pot fi condamnate și nînd seama de buna credință a celor ce le-au generat.

Pe de altă parte cunoscătorii problemelor și cei cu simț realist mai pronunțat, apreciază că pentru a se înăptui un lucru temeinic, nerăbdarea nu este totdeauna cel mai bun sfătuitor și că depășirea stadiului în care ne aflăm de prezent impune studiu serios și pregătire îndelungată. Unii văd această pregătire desfășurîndu-se pe parcursul unei perioade de timp mai mari, alții mai mici. În orice caz ceea ce îi apropie oarecum este chibzuința și prudența.

Oricît de mult am aprecia din punct de vedere sentimentă entuziasmul, curajul și uitarea de sine a celor dintii, nu pitem să nu acordăm creditul necesar poziției celorlalți. Într-ădăyăr ar fi greu de presupus că deosebiriile alimentate de

condiții obiective grefate pe un fond vechi cît istoria Bisericii, se pot înlătura dintr-o dată numai pentru că există o sinceră dorință în această direcție. Și apoi evenimente imposibil de ignorat reclamă, pentru a nu spune că impun, deosebit de mult cumpăt.

Să exemplificăm. La cea de a IV-a Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor ținută la Uppsala (Suedia) în iulie 1968, unul din observatorii Bisericii Romano-Catolice prezenți aici înfățișa, nu fără oarecare nuanțări, eventualitatea intrării Bisericii sale în Mișcarea ecumenică. Dar numai cîteva luni mai tîrziu, conducătorul Bisericii Romano-Catolice, papa Paul al VI-lea, avertiza cu prilejul vizitei făcute la sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Geneva, că o asemenea perspectivă nu există încă. Oricît am fi de obișnuiți cu contradicțiile manifestînd complexitatea relațiilor dintre Biserici, nu ne este îngăduit să trecem prea ușor peste un asemenea fapt.

Se știe apoi cît de mult s-a insistat în ultima vreme pentru unirea Bisericii anglicane cu Biserica metodistă în Marea Britanie. Un simplu vot care n-a întrunit proporția cerută, a stopat însă concretizarea unui plan la care s-a muncit destul în anii din urmă.

Ne amintim apoi de inițiativa luată, și nu e prea mult timp de atunci, pentru unirea Bisericilor ante-calcedoniene, numite „vechi orientate”, cu Ortodoxia. A fost ceva ce a trezit multe speranțe și a deschis bogate perspective. Numai că întrunirea convocată la Addis-Abeba (Etiopia) s-a redus pînă în cele din urmă la o simplă conferință a capilor bisericești etiopieni, copti, sirieni și armeni, altcum destul de deosebiți întreolaltă.

Va trebui să adăugăm în aceeași ordine de idei, tragicele evenimente care au împins recent Irlanda de Nord pînă în pragul războiului civil. Disputele aprige iscate între protestanți și romano-catolici au dus la încăierări de stradă și ciocniri încheiate cu pierderi de vieți omenești și distrugerii de bunuri materiale.

N-ar fi greu să continuăm atari exemplificări. Și din cele amintite rezultă însă că în orice domeniu, nu mai puțin în cel religios, marile înfăptuiri pretind serioase și atente pregătiri, chibzuință și răbdare.

Va trebui deci ca pe cît sintem de fideli idealului ecumenist care ne este scump și apropiat, tot pe atît să înțelegem că pentru realizarea lui este necesară hotărîrea de a munci temeinic și fără păgubiitoare grabă. Și apoi, fără a lăsa în seama lui Dumnezeu ceea ce constituie sarcina noastră, e necesar să nu uităm a-l cere sprijinul. El putînd împlini și acele lucruri care uneori întrec forțele noastre. A spus-o de altfel unul din pionerii ecumenismului de azi, Nathan Söderblom, referindu-se la Adunarea creștinătății de la Stockholm (1925).

„...Greutățile păreau de netrecut, afirma el. Nu face, e adevărat, să-ți risipești puterile pentru lucruri ușoare. Dar era necesară puțină nebunie creștină pentru a întreprinde o astfel de lucrare. Cînd am cugetat, ne apărea imposibilă. Cînd ne-am rugat, ne-am dat seama nu numai că e posibilă, ci chiar necesară. Și am înțeles, încă o dată, că Dumnezeu poate face imposibilul” (Scrisoarea către Elie Gounelle publicată în: *Le Christianisme social*, serie nouă, octombrie-noiembrie 1925, p. 851).

Cît de folositor este sprijinul lui Dumnezeu ne-a arătat-o în primul rînd însuși Mintuitorul Iisus Hristos prin exemplul Său propriu cînd s-a rugat: „Părinte Sfinte, păzește-i în numele Tău pe cei pe care Mi i-ai dat, ca să fie una precum sintem și noi... Ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, așa și aceștia în noi să fie una...”. (Ioan 17, 11 și 21). E adevărat că aceste cuvinte sînt deseori interpretate într-un mod prea exterior, ignorîndu-se faptul că „unitatea” pe care ele o vizează este nu atît a unor comunități între ele, cît a credincioșilor, fiecare aparte și toți la un loc, în *singurul Părinte* (R. Monvert, *L'impatience oecuménique*, în rev. *La Christianisme au XX-e siècle*, Paris, nr. 31, joi 31 iulie 1969, pp. 481—2). Oricum însă rugăciunea Domnului reprezintă pentru noi un sfînt îndemn de a-I cere lui Dumnezeu neprețuitul dar al unității în El și, prin El, cu toți frații noștri.

† NICOLAE

Mitropolitul Banatului

PREMIZE ORTODOXE PENTRU DIALOGUL ECUMENIC

de: Arhim. ILIAS MASTROIANOPOULOS

„Adu-ți aminte, Doamne, de Biserica Ta...
și o adună pe ea din cele patru vânturi”.

(Didahia I)

I. COMUNIUNEA ECUMENICĂ

În zilele noastre, ecumenismul este de acum un fapt. Mulți au fost factorii care i-au dat naștere. Apropierea ecumenică este, prin urmare, o realitate pe care nu mai este cu putință să o evităm. Dar lucrul acesta nu înseamnă că ne este îngăduit să ne aruncăm în brațele ecumenismului ori și cum. Nici evitarea lui nu este ușoară, dar nici abordarea lui, pe nepregătite, nu este îngăduită. Tema este pe cât de delicată, pe atât de dificilă și tocmai din cauza aceasta ea impune o pregătire cât mai corespunzătoare.

În primul rînd este nevoie de o justă punere a problemei, căci răstălmăcirile care au loc sînt multe, după cum multe sînt și deviațiile care se pot ivi în cale. Ce este, așa dar, ecumenismul? El nu este, desigur, un sincretism religios și nici o unire forțată și mecanică a Bisericilor. El nu înseamnă nici de cum o dispoziție de acomodare și nici acceptarea vreunei stări de relativitate. Lucrul acesta a fost lămurit, în repetate rînduri, cu prilejul marilor întruniri ecumenice. După cum s-a arătat, ecumenismul este o cunoaștere și o comuniune sinceră a creștinilor de diferite confesiuni și Biserici corespunzătoare, care isvorăște, ca o necesitate, din durerea dramei despărțirii și din dorul pentru reînfrățuirea unirii. Aceasta este baza temei, care înlătură orice altă părere greșită¹.

Să luăm ca exemplu de cunoaștere și de comuniune (din partea noastră) Biserica Romano-Catolică. Nu este cu putință să ignoreze cineva masa aceasta a patru sute de milioane de creștini. Este sectorul cel mai mare al creștinismului, în lumea

¹ K. Kallinikos, *Unirea*, revista „Aktines” 1968 p. 19—20. B. Stavridis, *Istoria Mișcării Ecumenice*, Atena, 1964, p. 2 sq. A. Schmemmann, *The World as Sacrament*, Londra, 1966 p. 9.

contemporană. Această primă constatare este acceptată în genere. Dar de aici mai departe încep marile deosebiri de păreri. Unii vor spune că, de vreme ce catolicii deţin dogmele de bază şi au o Biserică ierarhizată, noi avem datoria să ne apropiem cât mai degrabă de ei. Alţii vor spune nu: latinii sînt continuarea politicii medievale jumeşti a Vaticanului etc. În felul acesta încep punctele de vedere care se bat cap în cap şi care înfăţişează poziţii diametral opuse. Este lămurit lucru că este nevoie de o cercetare plină de sînge-rece, de răbdare şi de obiectivitate, fiind vorba să găsească ceva adevărul. Nu este cu putinţă să dea ceva o caracterizare sumară şi generală unui organism atît de mare, cu o întindere atît de largă şi cu atîtea ramificaţii. El va cădea, neapărat, în formulări extreme şi în definiţii unilaterale. Dacă, însă, ar vrea cineva să cerceteze sistematic şi cu răbdare tema aceasta, el ar putea vedea că romano-catolicismul are şi elementele lui bune, după cum le are şi pe cele rele. Există, încă la Roma, multă rugină medievală, dar există şi destulă sfinţenie în multe dintre mănăstirile Apusului. Există comercializare, mondenitate şi diplomatie în care grad — şi parcă în Răsărit nu există? — dar există şi viaţă activă de rugăciune, jertfire de sine a misionarilor şi cele mai adînci cercetări ale teologiei. Acela care priveşte catolicismul trebuie să deosebească aceste două elemente: elementul lumesc al curiei romane şi elementul spiritual al teologiei şi al monahismului. Catolicism nu este numai Roma şi, natural, nici numai mănăstirile. Da, va obiecta cineva dar tonul îl dă întotdeauna Roma. Şi totuşi, pentru aceia care cunosc lucrurile tonul nu-l dă întotdeauna numai Roma. În faţa curentului crescînd pentru descoperirea Bibliei şi a Părinţilor pentru reînsufleţirea cultului şi a însemnătăţii comuniunii euharistice, Roma a fost silită să facă multe cedări, în deosebi în anii din urmă. Am avut, în defirite rînduri, prilejul să înfăţişăm cîteva modele reprezentative ale acestei întorsături spirituale².

Ceea ce este demn de reţinut este faptul că nu există numai anumite modele de o astfel de întorsătură, ci există un real curent de întoarcere către izvoare, către vechea tradiţie biblico-patristică, către forma apostolică a creştinismului. Şi curentul acesta capătă volum din ce în ce mai mare, zi de zi, devine o nostalgie adevărată, aşa cum am constatat cu vede-

2 **Lucrarea socială a misionarilor**, în revista „Aktines” 1945—1946. **Tendinţe contemporane ale teologiei apusene**, în revista „Anaplasia” 1956. **O renaştere contemporană**, „Anaplasia” 1958 p. 141 sq. **Monahismul şi lumea contemporană**, Atena 1963 p. 125—189. — **Nostalgiia Ortodoxiei**, Atena, 1956. — **Părinţii Bisericii şi Omul**, Atena, 1966.

rea noastră proprie, cu ocazia unei vizite recente a unor teologi la mănăstirile cele mai pline de viață spirituală din țara noastră, de limbă franceză ale Europei. Poate cineva să se mai îndrăznească de faptul că această mare schimbare este un semn al lui Dumnezeu? Poate că birourile Vaticanului nu s-au destins încă, în măsura în care ar trebui. Dar, pentru motivul acesta, ne este oare îngăduit, nouă, să nu dăm atenție, să nu ne împotzim, să nu urmărim mersul acesta măreț al lui Dumnezeu în teologia și în monahismul Apusului, această dezancorare treptată din calapoadele medievale, aristotelice și juridice? Faptul acesta din urmă are nevoie de o deosebită subliniere: curentul creștin, noul vint suflă din ce în ce cu mai multă putere și el este acela care dă tonul. Nu este suficient, așa dar, să zicem: „Roma are cutare și cutare scăderi”. Acestea sînt cunoscute. Lucrul însemnat este să distingem încotro suflă vîntul. Și aceste semne ale lui Dumnezeu ne îndeamnă — de ce nu! — să ne obligă la un dialog³. Cu atît mai mult, cu cît trăim într-o epocă cu totul îngrijorătoare cu privire la viitorul întregii omeniri.

II. CALEA DIALOGULUI

După cum am subliniat la început, extremitățile și rezolvările unilaterale trebuie evitate. Este valabil aici cuvîntul de ordine patristic despre „calea împărătească”, care este inspirat de îndemnurile lui Moisi: „Pe calea împărătească vom merge și nu ne vom abate nici la dreapta, nici la stînga” (Numeri 20, 17 și 3, 22). Și, după cum comentează Clement Alexandrinul: „Calea aceasta se chiamă împărătească pe care merge neamul cel împărătesc; iar celelalte căi sînt lunecoase, înșelătoare și prăpăstioase” (Stromata, VII, 5, 12). Dialogul serios și adevărat evită atît fanatismul crunt, cît și graba superficială: atît polemica fariseică, cît și plasarea pur și simplu omenească a problemei numai în cadrul discuției congreselor. Este un lucru lămurit că nici dirzenia și nici superficialitatea nu pot să ducă la un rezultat serios. Ceea ce impune tradiția noastră ortodoxă și apăsătoarea noastră moștenire este întîmpinarea spirituală creatoare și plină de răspundere și studiul serios al problemelor respective. Rezolvarea nu se poate găsi nici în monolitismul sclerosat, nici în superficialitatea modernizantă. Părtaşilor celei dintîi tactici ar trebui să li se recomande o mai stăruitoare meditare a temei dragostei în lumina Noului

³ În timpul primelor faze ale Conciliului II Vatican, anumiți mari și curajoși teologi apuseni, care exercită o critică puternică asupra Vaticanului, spuneau unui ortodox: „Cît de mare nevoie am avut de dvs. în clipele acelea critice, chiar și în calitate de observatori fără de glas!”

Testament, iar părtaşilor celei de a doua tactici ar trebui să li se recomande o credință mai adincă și mai bine întemeiată.

În punctul acesta se găsește noțiunea dialogului, a dialogului sincer al înțelegerii și al teologiei. De vreme ce ne găsim într-o epocă de reînnoire și de autocritică a Apusului, noi avem datoria să ne folosim cu sinceritate și cu frățietate de ea. Dacă Dumnezeu lucrează acolo printr-o trezire, nouă nu ne este îngăduit să rămânem nepăsători, întorcându-ne de cealaltă parte. Dacă auzim, însă întrebarea: ... cum este cu putință să aiă loc dialogul? Răspunsul nostru este: să mergem și să le spunem lucrurile pe față și răspicat și, mai presus de toate, să li le spunem în chip serios. În loc ca anumiți apărători ai Ortodoxiei să-și consume săgețile lor în niscaiva foi populare de circulație internă, să-și ia osteneala să studieze, să cercetaze, să adune elemente și să le aducă la masa dialogului. De vreme ce este o epocă a dialogului, să ne folosim de el, dar cu seriozitate, deoarece Ortodoxia, cu mult mai mult decât orice noblețe lumească, obligă. Unii corifei ai Ortodoxiei, ca răpositul mitropolit Nicolae Velimirovici al Ohridei și protopresbiterul G. Florovsky au subliniat punctele de vedere ortodoxe la cele mai mari congrese interbisericești, din ultimele decade, cu atita putere, încit toți le-au dat atenție și i-au respectat⁴. Au făcut și ei dialog, dar un dialog de înaltă ținută și plin de adevărată putere. Ei au avut ceva de spus și l-au spus. Acesta este dialogul adevărat al curajului, al seriozității și al creștinilor de bază. Din faptul că există abateri de la calea aceasta împărătească, nu înseamnă că trebuie să părăsim regula de aur. Așa dar, nici cedări și pagube, dar nici fanatism; mărunte, care dau la iveală orice, numai ortodoxie nu. Dialogul are nevoie de studiu, de umilință, de sinceritate și de liniște. „Urmărind adevărul în iubire” (Efes. 4, 15), să ne străduim să dăm conținut spiritual și fundamentare teologică dialogului⁵. Numai în felul acesta înțeles, dialogul interbisericesc devine o adevărat folositor. Unul dintre cei mai distinși și mai ortodocși profesori ai Facultății noastre de Teologie mărturisește: „De fiecare dată cînd iau parte la congrese intercreștine, mă înapoiez avantajat și mult mai ortodox!”.

4) Lucruri asemănătoare au accentuat și alți teolozi ortodocși de curînd, după cum vedem din cartea „Considerarea din punct de vedere ortodox a celui de al II-lea Conciliu Vatican”, Atena, 1967.

5) Alroutea spune cineva că, un fel de dialog a făcut și corifeul reprezentat al spiritualității ortodoxe neogrecești, Nicodim Aghioritul, atunci cînd a prelucrat în limba greacă două opere clasice ale piosității apuseme: Eercițiile Spirituale ale lui Ignatiu de Loyola și Războiul Nevăzut al lui L. Soupoli. El l-a folosit, în felul acesta experiența spirituală a fraților noștri.

III. BAZA BIBLICĂ-HRISTOCENTRICĂ

Baza și piatra de temelie a oricărui contact ecumenic trebuie să fie rugăciunea arhierescă a Mântuitorului Hristos (Ioan, cap. 17). Acest capitol strălucit al Evangheliei a patra, care își are punctul culminant în rugăciunea pentru unitatea creștinilor, constituie unul dintre punctele cele mai de seamă ale Noului Testament. Este demn de o deosebită atenție faptul că cererea aceasta a Domnului este repetată de cinci ori (în versetele 11, 21—23). Tema despre care este vorba constituie un țel fundamental al acestei mărețe convorbiri cu Părintele din ceruri și se referă la punctul cel mai critic din viața de pe pământ a Mântuitorului, la seara prinderii Lui și la ajunul jertfei Lui de lume răscumpărătoare. „Imprejurarea aceasta a fost înțeleasă, de toți ucenicii care se găseau de față, ca fiind de o deosebită însemnătate, iar cuvintele folosite de Domnul, de o extraordinară seriozitate”⁶. „O impresie deosebită facea asupra celui ce studiază rugăciunea arhierescă expresia cu privire la unitatea Bisericii, precum și raportul sfințeniei cu unitatea aceasta... Minunea Bisericii în lume, considerată în sensul acesta, constituie cea mai mare putere de atracție pe care o poate exercita Evanghelia în lume”⁷.

Această cerere arhierescă, această dorință a Celui Răstignit, trebuie să constituie punctul de plecare, dar, în același timp și scopul apropierii ecumenice. Pentru aceasta liturghia ortodoxă, precum și alte slujbe de bază, fac din cererea aceasta una din primele cereri ale ecumeniei celei mari, cu care se încep. Unitatea celor ce cred în Hristos este ceva absolut fundamental și principal. Biserica este „trupul lui Hristos” (Colos. 1, 24). În primul rând și mai ales, ea este trupul. Și trupul nu se împarte (I Corint. 1, 13). De altă parte, scopul operei mântuitoare a Domnului este acela de a se aduna toate oile într-o singură turmă (Ioan 1, 16), laolaltă (Ioan 11, 10), să se întrunească toate sub un singur cap (Efes. 1, 10), să devină toți cei ce cred „o singură piine” (I Corint. 10, 17). „Un trup și un Duh, precum și sînteți chemați într-o singură speranță a chemării voastre” (Efes. 4, 4).

Unitatea creștinilor este, deci, ținta cea mai de seamă. Și tocmai pentru că ea este o comoară atât de prețioasă, trebuie să simțim adîncă durere pentru pierderea ei, să plîngem din cauza dramei tragice a despărțirii, din cauza scandalului înfricoșător al sfîșierii cămășii celei necusute a Domnului. Dară pentru această unitate Insuși Capul a suferit durere, este oare

6 P. Trenpelas, *Memoriu la Evanghelia după Ioan*, 1956, p. 586.

7 S. Agouridis, „Rugăciunea arhierescă a lui Iisus”, *Thessalonik*, 1956, pag. 79, 88. M. Villain, *Introduction à l'Oecuménisme* (Casterman) 1958. Idem, *La priere de Jésus pour l'unité chrétienne* (Casterman), 1964.

îngăduit ca membrele trupului să rămână impasibile? Cum ne-am putea, oare, justifica, în cazul când rămânem indiferenți față de această temă atât de mare, care a constituit dorința cea mai de pe urmă a Marelui Arhiereu?

Dar, așa cum s-a arătat prin trimerile menționate mai sus, unitatea creștinilor se înțelege numai în Hristos. Ea nu este o lipire laolaltă mecanică, o apropiere sentimentală sau diplomatică a oamenilor, ci o comuniune supranaturală și tainică, după modelul și după inspirarea Sfintei Treimi. Numai pe baza aceasta și în această perspectivă hristocentrică lămurită putem să gândim și să vorbim despre unitate, să ne rugăm și să lucrăm pentru ea. Trebuie să o căutăm și să o dorim, așa cum o voiește Acela și numai Acela, iar nu așa cum o vom noi. Orice altă cale va fi „lunecoasă și prăpăstioasă”, după Clement Alexandrinul.

IV. PREMIZE DUHOVNICEȘTI

Cum este cu putință să se înfăptuiască mai bine apropierea interbisericească? Cu ce premize duhovnicești și morale? Să notăm, aici, câteva trăsături îndrumătoare:

a) *In rugăciune*. Dacă pentru multe lucruri Domnul zice: „cereți și vi se va da vouă” (Mat. 7, 7), cu mult mai mult pentru tema aceasta supremă, pentru care El a înălțat cea din urmă cerere a Lui, rugăciunea noastră trebuie să fie „întreruptă” (I Tesal. 5, 17), plină de luptă (Romani 15, 30), îndelungată (Fapte 12, 5), „în tot timpul” (Efes. 6, 18). Trebuie să fie „o stăruință”, după exemplul celei dintâi comunități apostolice de la Ierusalim (Fapte I, 14).

Dar aceasta nu este de ajuns. Rugăciunea pentru niște astfel de teme foarte mari trebuie să se adreseze Tatălui „în numele” (Ioan 6, 23) Fiului Său celui întrupat și în Duhul Sfânt (Rom. 8, 26). Nu folosește la nimic, dacă ea se adresează în chip nedefinit și general Ființei Supreme. Ea trebuie să se adreseze Dumnezeului celui în Treime, Dumnezeului Revelației, care înfăptuiește planul cel tainic al economiei și al răscumpărării în lume. O astfel de rugăciune trebuie să se săvârșească cu simțămîntul clar al voinței mîntuitoare a Atotmilostivului Dumnezeu în trei Ipостase. Și, în conștiință, ea trebuie să se săvârșească în cadrul Bisericii, în spațiul spiritual și sfințitor al Trupului lui Hristos, în cadrul lucrării mîntuitoare a Tainelor. În chip deosebit rugăciunea pentru unitate este naturală să se lege și să se țeasă laolaltă cu Taina, prin excelență, a unității și a comuniunii, cu Sfînta Euharistie, care realizează unitatea Trupului, îl leagă cu capul, îl clădește într-o unitate organică, îi dă „același mod de viață dumanzeiască” (Dionisie Areopagitul). În felul acesta, rugăciunea

despre care este vorba devine o comuniune în planul lui Dumnezeu, o conformare cu voia Lui cea sfântă; ea se încadrează în rugăciunea arhierescă a lui Iisus Hristos.

O astfel de rugăciune hristocentrică și triadocentrică, biserică și euharistică este necesar să se înfăptuiască cu credință fierbinte și arzătoare, cu convingere nestrămutată în bunătatea Lui cea atotputernică, fără șovăieli și fără fluctuații (Matei 17, 20; Iacob 1, 6). O astfel de ingenunchere din tot sufletul și cu toată căldura înaintea Crucii, nu există îndoială că va fi în Biserică un fapt, o etapă plină de putere pe calea plină de neliniște a armatei creștinilor în lume, ceva care va aduce mult har și multă sfințenie și care va pregăti, oricum, calea marei probleme „ca toți una să fie”.

Intr-adevăr, cât de mult întirzie înfăptuirea Dorinței arhieresti, din cauza necredinței noastre (Mat. 17, 20, 13, 58), din cauza indolenței noastre, din cauza somnului nostru! Și cât de altfel ar fi fost lucrurile, dacă noi am fi simțit datoria și privilegiul nostru de a ne ruga pentru aceste teme deosebit de mari, dacă ar fi avut loc o mișcare a rugăciunii din punctul acesta de vedere, dacă ar fi existat cete speciale de rugăciune sau „mănăstiri nevăzute”, așa cum a visat regretatul Părinte Coutourier! Căci, în chip lămurit, unitatea numai Atotputernicul este în stare să ne-o dea. Ea constituie un „dar desăvârșit”, care „de sus este pogorînd, de la Părintele Lumii”.

b) *In umilință și căință.* Dorința de unitate și rugăciunea în legătură cu aceasta trebuie cultivate într-o atmosferă de umilință, departe de perfizii microbi ai egoismului de masă și ai fariseismului legalist. Nostalgia unității trebuie să fie însoțită și să fie purificată întotdeauna de cele două mărturisiri pline de umilință: a psalmistului și a apostolului: „Nu nouă, Doamne, nu nouă, ci numelui Tău dă-i mărire” (Psalm 114); „Nu că sîntem destoinici a cugeta de la sine, ca de la noi înșine” (II Cor. 3, 4). Cu alte cuvinte nu ar fi ceva ortodox și creștinesc să dorim unirea Bisericilor, pentru ca, prin aceasta, să fie preamărit Constantinopolul, sau Grecia, sau „Sfînta Rusie”. Tărîmul unității pancreștine este foarte delicat și sensibil și nu „ridică” astfel de mobile omenesti. Este ceva înfricoșător să-l murdărim cu asemenea parazii perfizi. Mărirea aparține numai Domnului, care este pricinuitoarea a tot binele și nu ne este îngăduit nici unuia dintre noi să ne-o însușim.

Împreună cu umilința sinceră trebuie să existe și căința. Să nu pară ciudat acest lucru. Căința nu este numai pentru cei ce au păcătuit în chip grav. Ea este caracteristica oricărui creștin și a oricărei grupe de creștini. Nu ne vom căi, natural, pentru ortodoxia noastră, ci de lipsurile noastre în calitate de ortodocși, de indolența și de lenea noastră, de slăbiciunea și de superficialitatea noastră, de suficiența și ușurătatea

noastră, de egoisme, de șovinisme, de izolările noastre, de lipsa sfințeniei și a dragostei, de ascunderea talanților noștri și insuficienta adâncire în neprețuitele noastre comori. Pentru toate acestea nu se împune, oare, căință? Sau nu cumva Ortodoxia este incompatibilă cu această stare spirituală deosebit de însemnată? Psalmul al 50-lea este psalmul, prin excelență, al fiecărui credincios ortodox, iar rugăciunea plină de pocăință a lui Efrem Sirul este un element indispensabil oricărei rugăciuni ortodoxe.

c) *In dragoste.* Starea de umilință și de căință nu este fără de legătură cu prima poruncă a Evangheliei și nici cu Ortodoxia. Dacă Domnul ne-a învrednicit să păzim credința adevărată, noi trebuie să o păzim cu dragoste, așa cum ne-a spus apostolul Pavel (Efes. 4, 15). Este atât de tragică prăpastia separațiunii, încât nu este îngăduit să adăugăm la ea alte prăpastii de ură și de animozitate. Dacă dragostea trebuie să se întindă și asupra vrăjmașilor și asupra celor ce ne urăsc și ne grăiesc de rău, pentru ce ea să nu se manifeste și asupra eterodocșilor, de vreme ce, cu atât mai mult, ne găsim într-o epocă în care și ei caută ceva mai bun și în care doresc și ei mult mai adânc adevărul? Starea aceasta de dragoste nu înseamnă o toleranță molatecă sau o nesimțire dogmatică. Înseamnă să nu ne purtăm față de alții ca fariseii, ca unii ce deținem ceva în mod egoist, ci ca niște umili slujitori ai lui Hristos, simțind durere din cauza eventualelor lor lipsuri. Să-i privim cu ochii lui Hristos.

În chip deosebit, în zilele noastre, cînd Biserica Romano-Catolică străbate vremuri de tulburare și de criză de conștiințe, avem datoria să ne rugăm cu dragoste pentru acești frați care se clatină și să nu lăsăm să se furișeze în sufletele noastre microbul bucuriei fără de milă de răul altuia. Nu ar fi lipsit de rost, în cazul acesta, să ne amintim de cuvintele apostolului Pavel: „Iar de suferă un mădular, suferă toate măduarele împreună” (I Cor. 12, 26). Poate că, în felul acesta, se va milostivi și de noi, mai mult, atunci Domnul...

d) *In sfințenie.* Terenul raporturilor ecumenice este atât de delicat și de sensibil, după cum am văzut, încît este nevoie de multă sfințenie, de multă lipsă de interes personal și de multă renunțare de sine, cînd ne apropiem de el. Trebuie, cu adevărat, să dăm la o parte diferiții colți ai pietrelor sufletelor noastre, pentru ca ei să se poată cîndva apropia unul de altul și să se îmbine într-o construcție sfîntă. Ceva mai mult, trebuie să limităm și să omorim eul nostru, pentru ca să vină Acela și să aducă unitatea lui proprie, El „care a făcut amîndouă una” (Eies. 2, 14). Ar putea să aibă multă aplicare la tema noastră marea înfărmă al Apostolului Petru: „Curățind sufletele voastre, cu ascultarea adevărului prin Duh, spre nefățărnice iubire

de frați, din inimă curată iubiți-vă unul pe altul, fierbinte, fiind renăscuți nu din sămînță stricăcioasă, ci nestricăcioasă, prin cuvîntul lui Dumnezeu, cel viu, care rămîne în veac" (I Petru 1, 22—23).

Numai în niște suflete cu îngrijire curățite, în ascultarea Adevărului ipostatic și în comuniuni de sfinți care doresc fierbinte sfințenia cea întru Hristos, Prea bunul Dumnezeu ar putea aduce marele dar al unității și al unirii. Și această mare premiză ar putea-o cultiva toți.

e) *În meditație multă.* În vederea dialogului dintre Biserică este nevoie de o rebotizare în izvoarele Revelației. Prin meditație susținută și adincă, prin valorificarea comorilor noastre patristice și liturgice, prin adincirea tradiției noastre apostolice ortodoxe, avem datoria să cultivăm o teologie vie. Și acest lucru trebuie să se facă nu numai de profesorii școlilor teologice. Arhieriei și preoți, teologi și monahi și toți credincioșii culti, în genere, este absolut necesar să se hrănească din ce în ce mai mult cu pîinea teologiei, să se adape de la apele izvoarelor celor nesecate și să se dospească în duhul Ortodoxiei reale. Părinții Bisericii, atunci cînd au dat marile lor lupte și au înfăptuit operele lor nemuritoare, nu au fost niște agramați. Ei își petreceau noaptea nu numai în rugăciune, ci și în studiu; pentru aceasta în persoana lor a fost cinstită Ortodoxia. Chiar și în zilele noastre în persoana unui Vladimir Lossky sau a unui Gheorghe Florovsky etc., s-a arătat atît de strălucită bogăția Ortodoxiei și vechea ei mîrire lăuntrică.

În chip cu totul deosebit, însă, avem datoria să ne adîncim în comoara eclesiologiei ortodoxe, care se hrănește din seva lui Pavel și a Părinților. În tema cu privire la Biserică se găsește punctul cel mai critic al dialogului ecumenic. Dar acolo se găsește, deopotrivă și bogăția tradiției răsăritene, care este departe de devierile și deslîgurările scolastice ale Apusului. Noi avem datoria să fim „gata, pururea să dăm răspunsul oricăruia cere de la noi cuvînt despre nădejdea noastră" (I Petru 3, 15). Nu numai în scopuri polemice și de controversă, ci mai ales pentru a expune „cu blîndețe și cu frică", după cum continuă în același verset Apostolul Petru, bogăția incomparabilă a eclesiologiei biblice, patristice și sinodale. Cît de mult însetează Apusul de a auzi asemenea lecții adevărate cu privire la tema aceasta cît se poate de mare!

Bogăția aceasta considerată prin prisma gîndirii ortodoxe adînci și esențiale, poate să ne apere de cele două extremități amintite mai înainte: de îngustimea gîndirii și de moliciunea acțiunilor. Tema, accentuăm din nou, nu este dacă vom grăbi sau dacă vom întîrziă dialogul, ci dacă vom pătrunde, în ru-

găciune și în sfințenie, în esența lucrurilor, încît acțiunile noastre de tot felul să decurgă din această esență, adică din Duhul, care locuiește în Biserică și care scrie tradiția. Sintem datorii, așa dar, nu numai să cunoaștem teologia ortodoxă, ci să fim adăpați din ea în Duhul Sfînt.

* * *

Este un lucru evident că o datorie deosebită, în cazul de față apasă asupra școlilor teologice, asupra administrației bisericești, dar, deopotrivă și asupra clerului și monahismului. Dacă toți factorii aceștia s-ar fi rugat mai mult și ar fi teologhisit mai adinc, Biserica noastră s-ar fi găsit într-o situație mult mai aptă pentru un dialog esențial și constructiv. Intr-adevăr, dacă numai Sfîntul Munte, paralel cu stăruirea lui în tradiții, ar fi simțit, în vreun fel oarecare, durerea lui Hristos din cauza dramei despărțirii și dacă, deopotrivă, ar fi stăruit în adăparea din comorile biblico-patristice, ar fi avut să dea ceva de mare valoare strădaniilor și căutărilor contemporane ale lumii creștine. Să ne rugăm fierbinte ca acest lucru să se întîmple de acum înainte⁸.

Ultimul gînd cu care am voi să sfîrșim este acela că chestiunea nu este aceea de a aduce noi unitatea, de a realiza noi unirea Bisericilor. Aceasta este un lucru al lui Dumnezeu. Noi să ne străduim să nu-i punem piedici Aceluia. Să fim instrumente de unitate în mîinile Lui. Să fim „tipuri de creștini”, iar Bisericile noastre să fie modele ale Uneia, Sfînte, Sobornicești și Apostolești Biserici, ale Bisericii Sfîntilor, Părinților și Martirilor, norme de credință, de rugăciune și de asceză, cămine de teologie autentică și de spiritualitate. Și atunci, Intemeietorul Bisericii va putea promova unitatea și aduce cîndva unirea, în cadrul judecăților Sale celor de necercetat, și în cadrul perspectivei lui eshatologice pline de înțelepciune.

Trad. de Pr. Olimp N. Căciulă.

⁸ Este de la sine înțeles că mai înainte de orice dialog ecumenic trebuie să aibă loc dialogul interortodox, așa cum am arătat altă dată (*Comuniunea Ortodocșilor*, în revista „Aktines”, 1964, pp. 241—245).

CADRUL ISTORIC AL BIBLIEI

de: Pr. dr. ATANASIE NEGOIȚA

Până în secolul trecut, cunoștințele noastre despre antichitate se bazau pe Biblie, în cea mai mare parte, sau pe lucrările istoricilor clasici, ca de exemplu: Iosif Flaviu¹ ori Herodot², sau pe tradițiile literale ale Greciei, ale Indiei și al'or națiuni. Cam de un secol și îndeosebi cam de la finele veacului trecut, știința arheologică a aruncat o puternică lumină asupra preistoriei omului. Descifrarea hieroglifelor egiptene³, la începutul secolului al XIX-lea, a deschis o eră nouă, căci a făcut să vorbească monumentele ce până aici fuseseră mute. Săpăturile lui Layard⁴ și Botta⁵, în Mesopotamia, aduseră și ele descoperirea cheii scrierii cuneiforme, ce a permis traducerea și compararea documentelor numeroase ale trecutului.

La origină, hieroglifele egiptene sînt imaginea unui obiect și ele reprezintă un cuvînt sau o silabă. Ele au fost gravate pe piatră sau pe materiale tari. Scrierea cuneiformă babiloniană, de asemenea, e compusă din simboluri ce reprezintă fiecare o silabă. Ele sînt alcătuite pe grupe de trăsături sau linii în forme de cui (de aci numirea de scriere cuneiformă).

1. Scriitor iudeu care a trăit în secolul prim al erii noastre. Grație scrierilor sale: „Antichitățile iudaice” și „Războiul iudaic”, putem completa astăzi unele din multele lacune ale istoriei poporului evreu.

2. Scriitor elin din sec. V în. de Hr., „părintele istoriei”, după cum a fost numit, cu multă dreptate, de către autorii de mai târziu.

3. Descifrarea hieroglifelor se datorește, în cea mai bună parte, francezului Champollion. Alfabetul hieroglific a devenit accesibil grație unei inscripțiuni bilingve: în egipteană și în grecească.

4. Paul Emile Botta s-a născut la Turin, deci este de origină italiană, dar a viețuit în Franța. În 1842 ajungînd consul francez la Mosul (Irakul de astăzi), a fost atras spre cercetări arheologice de către rămășițele civilizației antice din jurul orașului Mosul. Acestea erau resturile vechii culturi asiro-babiloniene, cultură ce are multă legătură cu scrierile Vechiului Testament.

5. Austin Henry Layard (1817—1894) a făcut săpături în fosta țară Asiria, cu rezultate minunate, dînd la iveală publicațiile: *Ninive and its remains*, London 1949; *The Monuments of Nineveh* London 1853; *Discoveries among the ruins of Nineveh and Babylon*, London 1875.

așezate în diferite chipuri și cel mai adesea scrise pe tăblițe de argilă. Scribul antic lua un bulgăre de lut de pe malul Eufiratului sau Nilului, îl frământa pentru a-i da forma voită și îl freca pentru a-i face netedă fața; apoi, în timp ce argila era încă umedă, el o zgîria cu un stilet al cărui vîrf avea forma unei dalte și înscrisa astfel pe tăbliță. Tăblița era apoi uscată la soare sau în cuptor, obținînd în acest mod o bună soliditate, ceea ce i-a permis să reziste intactă în cursul secolelor. Mii de aceste tăblițe au fost dezgropate și, cu inscripțiile găsite pe monumente, pe ziduri și pe stînci, ele ne povestesc istoria trecutului. Alcătuite din legende și poeme, nu rare ori ele conțin documente istorice foarte conștiincios date. Descifrîndu-se tăblițele, s-au descoperit chitanțe sau contracte comerciale, instrucțiuni oficiale, scrisori diplomatice sau particulare, cataloage, coduri de legi și tot felul de texte. În afară de acest material scris, după studierea rezultatelor săpăturilor arheologice, a fost strînsă o considerabilă documentație asupra monumentelor, locuințelor, mormintelor și obiectelor ce existau în vechime, cum de pildă: ustensile, arme, obiecte, casnice, poadoabe de aur și de argint, bijuterii, picturi, sculpturi ori desene ale scenelor de vînătoare, ale scenelor de război ori din viața agricolă, modele reduse de nave, de harpe ori de ace de prins părul. Toate acestea și multe alte lucruri ne-au permis să cunoaștem mai bine viața și obiceiurile aceluia îndepărtat trecut. „Să săpăm trecutul”, cum spunea marele arheolog Leonard Wooley⁶, azi a devenit un procedeu științific. Se alege un *tell*⁷, o colină de ruine antice, se sapă o fîntînă, se triază molozul și se îndepărtează dărîmăturile de deasupra. Apoi, tezaurele ce zac înăuntru, sînt scoase prin înlocuirea zgurei trecutului, încetul cu încetul. Aceste coline ce marchează locul unui vechi oras, cîteodată au o considerabilă înălțime, căci în Orient, atunci cînd un oraș a căzut în ruine, se construiește altul deasupra, fără a da nimic la o parte. În chipul acesta, fiecare *tell* consistă din mai multe straturi de dărîmături, cele mai recente la suprafață, iar ce e mai vechi la fund. Așa de exemplu, cînd s-a săpat locul cetății Ierihon⁸, s-a aflat, aproape la suprafață, un strat aparținînd perioadei bizantine⁹, dedesubtul lui s-a găsit stratul orașului construit de către Hiel Betlee-

6 Wooley L. *Digging up the Past*, London 1935, p. 10.

7 *Tell* este cuvînt arab care înseamnă virful unui deal sau unei coline, unde se așezau de obicei cei vechi spre a-și construi cetățile lor.

8 În urma multor campanii de săpături arheologice, Ierihonul este cunoscut astăzi ca unul din cele mai vechi orașe ale lumii. În această problemă este foarte interesantă lucrarea lui: K. Kenyon, *Digging up Jericho*, New York 1957.

9 Perioada bizantină este denumirea dată imperiului roman de răsărit, începînd cam de la împăratul Teodosie (379—395) și ducînd pînă la căderea Constantinopolului în 1453.

mitul (I Regi 16, 34); apoi urmează un strat întins de resturi calcinate ale locuințelor în care se găsesc obiecte ale secolului XV-lea în. de Hr.; stratul acesta era cu ziduri de cărămidă, construit pe fundații de piatră și este cel care a fost ars de către Iosua (Ios. 6, 24). Și mai jos de acesta, s-au descoperit urmele unui oraș fortificat mai vechi, construit înainte de anul 2000 în. Hr. S-a dat apoi peste un nivel de olărie primitivă și de instrumente de cremene, datînd din epoca paleolitică¹⁰, răspindite pe pământ bătut, adevărate ocupația țării la începutul timpurilor preistorice¹¹. Data acestor ruine poate fi determinată, în parte, prin poziția relativă unde ele se află, apoi printr-o inscripție, printr-o monedă sau printr-un *scarabeu* datat, iar pe de altă parte prin însuși caracterul acestor obiecte. Acum cincizeci de ani, în Palestina englezul Flinders Petrie¹² a studiat în mod special mii de piese și de fragmente de olărie, notînd cu grijă locul precis al descoperirii lor. El le-a clasat pe grupe și a putut stabili cu certitudine că, pentru o perioadă și o regiune dată, era întrebuintat același tip de olărie. Aceste tipuri sînt deci „cel mai bun criteriu pe care-l poate poseda arhieologia”¹⁴. Deși rareori se poate fixa o dată exactă, totuși succesiunea perioadelor datate permite o aproximație considerabilă. Astfel putem vorbi de obiecte ce aparțin perioadei bronzului vechi, bronzului mijlociu și bronzului recent, ceea ce, în Palestina, reprezintă epoci ce încep către 2500 în. de Hr., 2000 și 1600 în. de Hr.¹⁵.

Înainte de introducerea materialului, omul se servea de instrumente de cremene. La început, în timpurile paleolitice sau epoca pietrii tăiate, aceste ustensile erau groșiere, dar mai târziu, în perioada neolitică, armele și instrumentele erau fasonate mai fin, iar cremenile lucrate relevă o civilizație mai înaintată.

Urmă asemănătoare ale vieții oamenilor se găsesc în toată Europa și Asia, dar ele nu reprezintă peste tot aceeași dată. În Mesopotamia, perioada neolitică se plasează la finele mileniului IV în. de Hr.; în Palestina, ea se plasează cu multe

¹⁰ Epoca paleolitică, în Palestina, se întinde între 500.000 și 300.000 înainte de Hristos.

¹¹ Înainte de existența documentelor scrise. În ea intră chiar și epoca paleolitică.

¹² Forma de scarabeu (=cărăbuș), pentru sigiliile faraonilor și nobililor, era foarte utilizată în Egiptul antic.

¹³ Este primul arheolog, englez de origină, care a întreprins săpături în Palestina.

¹⁴ Wooley L, *Digging up the Past*, p. 28. Tot așa de interesantă este, dacă nu și mai mult, lucrarea: W. F. Albright, *The archaeology of Palestine* (Coll. „Pelikan”), London 1958, p. 69.

¹⁵ Garstang J, *Josua and Judges*, London 1931, p. 359.

secole mai tirziu, în timp ce în Marea Britanie, ea va dura chiar pînă aproape de era creștină. Data paleoliticului este mai greu de determinat și socotirea ei diferă considerabil¹⁶.

DESCOPERIRILE ARHEOLOGICE MODERNE. TRANSMITEREA ISTORIEI

Aceste descoperiri au modificat mult teoriile cu privire la istoria sfîntă. Anumiți cercetători¹⁷ considerau pe patriarhi ca ființe legendare, create din imaginație. În zilele noastre arheologul L. Wooley afirmă că existența lui Abraham este „garantată prin documente scrise, aproape, dacă nu chiar din timpul său”¹⁸. În Egipt ca și în Mesopotamia, s-au găsit inscripții, ce datează cu 3000 de ani înainte de Hr.¹⁹ Au fost găsite coduri de legi ce aparțin epocii patriarhale. „Este posibil — scrie L. Wooley — ca Abraham să fi scris, pentru familia sa, acele legi din Sumer... pe care el le socotea aplicabile la viața lor nomadă”²⁰. În Babilonia ca și în Egipt au fost găsite tăblițe conținind genealogii și istorii familiale, comparabile celor ce se află în Geneză. Între altele, aceste tăblițe au adesea un titlu, ca și acela pe care-l întîlnim în textul biblic: „Iată obîrșiile...” sau „Iată cartea neamurilor...” (Gen. 2, 4; 5, 1). Cuvîntul ebraic *sepher* înseamnă „cartea” în care se înregistrează, iar numele de *Kiriat Sepher* (=orașul cărților) din Iosua 15, 15, ne arată că scrierile (cărțile) erau conservate cu grijă. Faptul acesta a dus la a se crede că genealogiile au fost copiate de Moise de pe tăblițe de origine patriarhală, păstrate de Abraham și descendenții lui²¹. Trebuie să notăm că o grijă specială a fost cea care a păstrat tot ce se referea la promisiunile făcute unei „semînții” a Evei, cea a lui Abraham, Isaac și Iacob. Schimbarea foarte netă ce apare în capitolul 12 din Geneză, detaliile așa de precise și așa de intime ce urmează și francheta cu care slăbiciunile, îndoielile și greșelile lui Abraham și Iacob sînt mărturisite, ne fac să credem că istorisirea provine chiar din mîna lor. Și alte urme fac posibilă această ipoteză. S-a descoperit o frapantă asemănare între acțiunile

16 În această problemă merită să fie citite lucrările: Rendt Short, *Modern Discoveries and the Bible*; Guigon W H, *Le cri des pierres*, Nogent-sur-Marne, 1927.

17 Au fost multe școli sau direcții de studii care socoteau legendare textele Pentateuhului. Din ele, cea mai avansată era așa numita școală a lui Wellhausen. Astăzi teoriile acestor școli au fost infirmate de către descoperirile arheologice.

18 Wooley L, *Abraham*, Paris, Payot, 1936, p. 35.

19 Manley G. T, Robinson G. C., Stibbs C, *Le nouveau manuel de la Bible*, tr. fr. par J. Blocher, Nogent-sur-Marne, 1952, p. 87.

20 Wooley L, *Abraham*, tr. fr. par C Delavaud, Paris, Payot, 1936, p. 27.

21 Naville E, *Archéologie de l'Ancien Testament*, cap. I et II; Wiseman P, *New Discoveries in Babylonia about Genesis*, London, 1948.

lui Abraham și Iacob și legile și obiceiurile popoarelor din regiunea aceea²², în epoca respectivă. Așa de exemplu, o veche tăbliță hurită²³ ne spune că posesiunea zeilor familiali ai socrului dădea ginerelui drepturi de moștenitor legitim, ceea ce luminează motivele pe care le-a avut Rachela, cind ea a luat „terafimii” tatălui ei (Gen. 31, 34). O asemănare analoagă cu obiceiurile și ideile egiptene se găsește în viața lui Iosif și în cartea Exod²⁴.

Ideea aceasta a păstrării tradițiilor se aplică, de asemenea, celor mai vechi aluzii biblice la „cărți” și la „scrieri”. În săpături au fost găsite numeroase genealogii (ca în Gen. 5, 1), coduri de legi (ca cel din Exod 24, 4; Deut. 31, 26) deoarece, chiar în cele mai îndepărtate timpuri, se păstrau istorisirile bătrânilor (cf. Num. 21, 14; 2 Chr. 12, 15). Așa că e întru totul posibil ca așa numitele „cărți” citate în Vechiul Testament să nu fi putut conține documente contemporane anoloage. Aluziile la materialele utilizate sînt, de asemenea, confirmate de arheologie²⁵. S-a găsit olărie inscrisă cu o cerneală solubilă în apă (cf. Num. 5, 23), penițe de fier (Ier. 17, 1), iar Egiptul ca și Mesopotomia cunoșteau scribii de meserie (Jud. 5, 14)²⁶. Am menționat două feluri de scriere: cuneiforma și hieroglifele, dar era cunoscută și o a treia printre semiți, în timpul lui Moise sau și mai înainte. Este alfabetul de același tip ca și cel ebraic patrat modern, dar de formă diferită. Au fost găsite inscripții utilizînd această scriere la Serabit²⁷, în regiunea Sinai, aproape de minele de turcoază, pe care regii Egiptului antic le exploatau, cu mină de lucru semită. Alte documente de acest tip au fost descoperite la Biblos²⁸, la Ghezer²⁹, la

23 Huriti, popor nesemitic, locuiau în nordul Mesopotamiei, pe la recente de la Tel el Hariri (anticul Mari) s-au găsit documente ce aduc mare lumină în ceea ce privește epoca patriarhilor Vechiului Testament.

23 Huriti, popor nesemitic, locuiau în nordul Mesopotamiei, pe la finele mileniului III și în mileniul II în. de Hr.

24 Yahuda Y. *Language of the Pentateuch and Accuracy of the Bible*, London 1934. Vezi Kenyon F. *The Bible and Archaeology*, London 1940, p. 268.

25 În această privință sînt foarte interesante lucrările mai recente: Kitchen K. A. *Ancient Orient and Old Testament*, London 1966; Kenyon K. *Archaeology in the Holy Land*, 2nd ed., London 1965; Williams W. G. *Archaeology in Biblical Research*, Nashville, 1965; Kelso J. *Archaeology and our Old Testament Contemporaries*, Grand Rapids, 1966; Hyatt J. P. editor, *The Bible in Modern Scholarship*, Nashville 1966.

26 Duncan G. J. *Accuracy of the Old Testament*, cap. I, Apud Manley et comp. *Le nouveau manuel de la Bible*, p. 88.

27 Literatura asupra inscripțiilor și alfabetului, aflate în Peninsula Sinaitică, este nebănuită de întinsă. Ultimul care s-a ocupat de ele este vestitul arheolog W. F. Albright, a cărui lucrare este în curs de publicare.

28 Localitate pe coasta Mării Mediterane, în Siria.

29 Oraș în Palestina antică

Bethsemeș și la Lachiș³⁰. Lor li se atribuie o dată începînd cu cei 2000 pînă la 1500 în. de Hr.³¹

La Ras Shamra (vechiul Ugarit)³² s-a găsit veritabilă bibliotecă de tăblițe scrise cu ajutorul unui alfabet avînd 29 litere cuneiforme, într-o limbă foarte aproape de ebraică. Cartea biblică Deuteronomul (6, 9 și 24, 1) ne lasă să înțelegem că scrierea era răspîdită la israeliți. Descoperirile recente, cu toate că lasă încă multe lucruri în umbră, totuși ne permit să acceptăm fără dificultate această afirmație.

DE LA CREARE PÎNĂ LA POTOP

Cartea Genezii ne povestește istoria legăturilor lui Dumnezeu cu rasa umană de la „început” (o expresiune împrumutată poate de la cuvîntul egiptean „timp primordial”). Cele patru secțiuni sau jaloane ale ei încep la 1, 1; 2, 4; 1; 5, 1 și 6, 9 și ele cuprind toată epoca antedeluviană. Și în alte religii există numeroase tradiții relative la creație și la potop. Zoroastriu, în *Zend Avesta*, descrie crearea cerului, a apei, a plantelor și animalelor și la urmă cea a omului. El vorbește de un paradis unde Dumnezeu a unit pe un frate și o soră, care fură strămoșii neamului omenesc. Ei au fost creați perfecți, dar au fost corupți de către spiritul cel rău și au căzut. Mai departe, el vorbește de potop și de corabie³³.

Povestirile babiloniene despre creație și potop se află în *Epopeea lui Ghilgames*³⁴, a cărei cea mai veche formă este înscrisă pe o tăbliță de șase coloane, ce datează din mileniul III în. de Hr. Acest text descrie inocența primitivă a omului din paradis. Creația este asociată aci cu potopul, iar potopul cu păcatul omului. Epopea lui Ghilgames vorbește despre un mare vas, în care a fost salvată o familie omenească. Sînt și alte asemănări cu Biblia, dar divergențele sînt și mai frapante. Povestirile babiloniene mișună de ciudății politeiste și ignoră simplitatea, caracterul moral și monoteismul înalt al paginilor Genezii. Profesorul Walis Budge, a cărui autoritate în această materie este cunoscută, afirmă că „istorisirea potopului, așa cum este redată de către Geneză, n-a fost împrumutată din versiunea babiloneană, cum s-a spus de atîtea ori”³⁵.

La Boghaz Keui, în Anatolia (Turcia de azi), s-a găsit un fragment al unei istorii independente a potopului, provenind

30 Cetăți în Palestina veche.

31 Kenyon F. *The Bible and Archaeology*, p. 266.

32 Pe coasta siriană, mai sus de Beirut.

33 Zwemer J. *Origin of Religion*, p. 111 Apud Manley et comp. *Le nouveau manuel de la Bible*, p. 89.

34 Una din cele mai vechi epoei, care le posedă lumea.

35 Budge W. *Babylonian Life and History*, p. 86. Apud Manley, *op. cit.* p. 90.

de la poporul hurit³⁶, ce dă și numele eroului: Nahmoliel, care poate fi numele lui Noe, într-o formă mai prelungită. Originea comună a tuturor acestor istorisiri trebuie să urce la o epocă foarte veche, probabil chiar în timpul evenimentului.

De mult timp se știa că istoricul Berossus (280 în. de Hr.) a vorbit despre credința babilonenilor într-un potop și a și dat lista regilor care au domnit înainte de potop, timp de 12 *sari*, adică 432000 de ani. Ultimul dintre ei, Xisuthros, spune el, a făcut o corabie în care s-a salvat el și familia lui, apoi a oferit sacrificii pe un munte și s-a urcat la cer. Recent s-au descoperit inscripții care menționează pe acești zece regi, dar cu nume și cu lungimi de domnie diferite. Nu se vede nici o legătură între cei zece strămoși ai lui Noe și acești regi de pe inscripții.

Săpăturile de la Ur și de la Kiș³⁷ au sporit cunoștințele noastre. Un puț³⁸ săpat la Ur, în 1929, a ajuns pînă la solul virgin, traversind depozitele (straturile) succesive. Acest puț ne arată și un strat de aproape de trei metri de argilă aluvionară, lipsită de obiecte de orice fel, sub care s-a descoperit olărie de stil primitiv amestecată cu instrumente de cremene neolitică. Această descoperire și cea similară de la Kiș, l-a condus pe Wooley la concluzia că acest depozit nu putea fi datorat decît unei inundații de o amploare excepțională, ce a distrus complet orice civilizație anterioară. Pentru el este vorba de potopul Bibliei și de cel din legendele și istoria sumeriană³⁹.

În stadiul actual al cunoștințelor noastre, nu putem să precizăm dacă potopul a acoperit doar lumea cunoscută de Noe ori a fost mai întins.

Dedesubtul stratului de aluviuni și al nivelurilor corespunzătoare, Wooley a găsit, alături de instrumente de cremene, semne de civilizație: olărie, pictură, obiecte de argilă, etc. avînd imprimat sigiliul proprietarului. Aceste descoperiri confirmau tradiția sumeriană, potrivit căreia înainte de potop, strămoșii lor veniseră dintr-o regiune muntoasă din răsărit, biruiseră pe locuitorii primitivi ai Mesopotamiei și aduseseră cu dinșii tehnica agriculturii, cum și folosirea metalelor și a scrisului. Edenul, din Geneză cap. 3, este fără îndoială același cuvînt cu babilonenul *edinnu*, care însemnează un platou sau o stepă și se găsește în numele Sipara din Edinnu (cf. Gen. 2, 8).

³⁶ Vezi nota 23.

³⁷ Orașe în Babilonia antică.

³⁸ Așa se fac sondagiile arheologice, săpîndu-se un puț în colina ce se află pe ruinele antice.

³⁹ Wooley L, *Ur of the Chaldees* p. 29. Același lucru îl spune și Dr. G. Conteanu, *Le Déluge babylonien*, Paris Payo'.

Ce ne învață, cu privire la perioada antediluviană, slaba lumină adusă de aceste descoperiri? Ele confirmă textele biblice, spunându-ne că în această epocă erau construite orașe⁴⁰ (Gen. 4, 17) și erau utilizate unelte de metal (4, 22). Savanții nu sînt de acord asupra identificării riului Ghihon, ce înconjură ținutul Cuș (Gen. 2, 13). Uneori această regiune este fixată la est de izvoarele Tigrului, în țara Casiților, în acest caz Ghihon fiind riul cunoscut sub numele de Araxe. Menționarea Tigrului și Eufratului, în acest pasagiu, ne duce la a situa grădina Eden la unirea acestor două riuri, în Mesopotamia de mijazăi, în partea pe care i-o atribuie tradiția sumeriană.

În starea actuală a cunoștințelor noastre, este bine să nu se facă speculații asupra ipotezii deduse din urmele foarte dispersate ale așezării omenești în timpul preistoriei și nici asupra duratei ce se atribuie în mod curent perioadelor paleolitice și neolitice⁴¹. De asemenea este bine să nu se insiste prea mult asupra interpretării literale pentru informațiile numerice date de către primele genealogii ale Genezii.

După cifrele cuprinse în Septuaginta la cap. 11 din Geneză, data potopului ar fi de plasat cam în jurul lui 3000 în. de Hr. Wooley propune 3500 și chiar mai mult. Fapt semnificativ este că, perioada care a urmat imediat a fost o explozie simultană de civilizație. Este epoca minoică arhaică în Creta, este domnia faraonului Menes în Egipt și este perioada mileniului al IV-lea în Mesopotamia, începător de civilizație dinamică.

DE LA POTOP PÎNĂ LA CHEMAREA LUI ABRAHAM

În momentul în care începe istoria găsim două rase stabilite în cîmpia mesopotamiană: accidienii (semiți) la nord și sumerienii (nesemiți) la sud. Printre cele mai vechi orașe se găsesc menționate Accad (Agade) și Erech, Ur și Babel (Babilon) (Gen. 10, 10). În mormintele din Ur, imediat post-diluviene, s-au găsit bijuterii de aur și pietre prețioase minunate, lucrute, venite fără dubiu din India. Se aflau în ele semnele unei arte muzicale (cf. Gen. 4, 21), urmele astronomiei și ale unei utilizări generale a scrierii⁴².

După aceasta, urmează epoca marilor construcții, cele ale templelor și palatelor imense. Piramidele din Egipt fură construite la mijlocul mileniului al III-lea în. de Hr. și către aceeași epocă marile palate de la Knossos, în Creta⁴³.

40 Afirmatia remarcabilă din Gen. 4, 17 „Cain a construit o cetate și i-a dat numele fiului său Enoh”, a fost amplu confirmată la către săpături. Cf. Snaith N. H. *Distinctive Ideas of the Old Testament*, New York, 1964, p. 28.

41 Macalister S, *Four Centuries of excavations in Palestine*, p. 22—247. Apud Manley, *op. cit.*, p. 91.

42 Uitti Ph. *The Near East in History*, Princeton, 1961, p. 29 sq.

43 Finegan J, *Light from the Ancient Past*, London, ed. 2., 1959, p. 12 sq.

Capitolul 10 din Geneză ne dă o foarte veche listă a diferitelor rase umane, cu poziția lor geografică. Tocmai faptul că ea omite orice mențiune a „arabilor”, ne arată vechea sa antichitate. Trebuie să știm că în genealogiile biblice, numele de familie sînt frecvent omise (ca în evanghelistul Matei 1-), iar cuvîntul „fiu” poate că vrea să spună „nepot” ori „descendent” și că aceste genealogii sînt repetate pentru motive speciale. Este cu neputință de a face să concorde toate fragmentele istoriei ce se reconstituiește după cele mai vechi documente babilonene cu materialul, de asemenea fragmentar, pe care-l găsim în capitolul 10 și 11 al Genezii. Ce găsim în aceste capitole este tot ceea ce Biblia ne spune asupra unei perioade de mai bine de o mie de ani. Dar nu există contradicție reală între Scriptură și aceste documente, iar sobrietatea istorisirii biblice ne arată caracterul ei istoric și antichitatea sa. Concordanța izbîitoare între istorisirea construirii turnului babel din Biblie și ceea ce arheologia ne informează despre *ziguratele* babilonene⁴⁴ nu poate fi accidentală. Avem aici, fără nici un dubiu, o bucată de istorie primitivă. Ziguratele sînt temple piramidale, construite în cărămidă coaptă la soare, legată cu bitum (cuvîntul original babilonean se află și în textul ebraic din Biblie), ridicîndu-se în formă de terasă pînă la o mare înălțime. Au fost regăsite în săpături numeroase istorisiri despre construirea și repararea lor; într-una dintre ele se găsește numele dat turnului: „al cărui vîrî va atinge cerul”⁴⁵. S-au descoperit fundațiile ruinate ale ziguratului din Babel⁴⁶. Moise insistă asupra materialului utilizat, diferit de cel al arhitecturii egiptene (Gen. 11, 3). Printre marile figuri ale acestei perioade arhaice, cîteva secole după potop, poate fi citat Sargon de Accad, care a domnit cître anul 2650 î. de Hr. și a fost un foarte mare rege. El cuceri întreaga Mesopotamie și tradiția pretinde că a traversat marea și a cucerit insula Cipru. Wooley arată că „savanții îl identifică, poate pe bun drept, cu Nimrod al Vechiului Testament, care a fondat orașul Cala și a fost un mare vîntor înaintea celui Etern”⁴⁷. Inscriptiile aflate în săpături ne dau liste datate ale regilor din Babilon și alte orașe, dintr-o epocă aproape de cea a lui Abraham. Cel de al șaselea rege din prima dinastie babiloneană a fost Hammurabi, pe care Wooley și alți savanți îl identifică cu Amrafel din Geneză cap. 14 (Hammurapi-el)⁴⁸. În afară de această identificare monu-

44 Zigura: se numea turnul templelor babilonene.

45 Wooley L. *Ur of the Chaldees*, p. 77.

46 Parrot A, *Villes enfouies; Mari une ville perdue*, 4 éd Paris, 1948. Același autor: *Archéologie mésopotamienne*, vol. I, Paris 1946.

47 Wooley L. *Ur of the Chaldees*, p. 77.

48 Cercetările mai recente resping identificarea lui Amrafel din Geneză cu Hamurabi, regele babilonean.

mentele și săpăturile ne dau o idee destul de completă despre orașul Ur din Caldeea și despre lumea de atunci.

LUMEA DIN TIMPUL LUI ABRAHAM a. CETATEA UR

Săpăturile efectuate la Ur au dat la iveală ruine întregi din epoca lui Abraham, printre care case un etaj, dotate cu un mare confort. S-au găsit, de asemenea, temple și multe tăblițe⁴⁹. Artă scrisului era foarte dezvoltată, de vreme ce existau biblioteci⁵⁰, dicționare, tabele matematice și chiar caiete școlare⁵¹. Într-o asemenea tăbliță s-a dat și peste numele lui Abraham, pe care-l purta un mic fermier, cu ceva timp înainte de personajul biblic⁵².

Un monument faimos, azi în muzeul Louvre din Paris, conține codul lui Hammurabi, care cuprinde numeroase legi, paralele celor ale lui Moise, dar altele, din contra, foarte diferite. Documentele din această epocă au dat la iveală un sistem complicat de administrație și o mare activitate comercială. Arhivele unui templu conțineau chitanțele date pentru darurile și ofrandele făcute zeilor: brinză, o turmă de oi, un balot de lână, o cantitate de aramă streină, aur pentru idol și ulei pentru porți. Au fost găsite, de asemenea, liste de muncitori și o foaie de cont, ce indica balanța lunară⁵³.

Așadar, în tinerețea sa, Abraham era cetățean al unui oraș considerabil! În timpul lui, lumea avea deja un trecut.

b. CALEA CĂTRE EGIPT

Când Abraham a părăsit cetatea Ur pentru a merge în Haran apoi când el primi ordinul de a merge mai departe, el urmă o cale bătătorită, căci atunci comerțul internațional era destul de dezvoltat. Au fost regăsite la Babilon mărfuri provenind din Persia și din Indii, ca și din Creta. Se importa lemn de cedru din Liban, iar asphalt din Marea Moartă, pentru construcții de case și temple. La Mari⁵⁴, între Ur și Haran, au fost regăsite tăblițe religioase, comerciale, tehnice, cum și ruinele unui palat unde poate că Abraham s-a oprit în timpul călătoriei sale⁵⁵.

49 Tăblițe de lut ars, pe care se află scrieri în limba asiro-babiloniană.

50 La Ninive, a fost desgroată de sub dărâmături renumita bibliotecă a regelui asirian Asurbanipal. Ea consta din zeci de mii de tăblițe, ori mai bine zis, din cărămizi cu scriere pe ele.

51 Lectorul acestor rinduri este îndrumat să citească cartea profesorului S. N. Kramer, *Istoria începe la Sumer*, tr. rom. București 1962.

52 Manley et comp., *op. cit.*, p. 93.

53 Wooley L., *Ur of the Chaldees*, p. 79.

54 Pe Eufratul de mijloc. Săpăturile acestei cetăți antice au început din 1936 și durează și astăzi, bineînțeles cu întrerupere în timpul războiului. Conducătorul săpăturilor este arheologul francez André Parrot.

55 Parrot A., *Mari une ville perdue* (Coll. „Je sers”) Paris, 1948.

O pictură murală din 2100 în. de Hr. aflăm într-un mormint de la Beni—Hassan⁵⁶ în Egipt, reprezintă un grup de treizeci și șapte de semiți, conduși de către un oarecare Abişua, aducând produse ale țării lor unui funcționar egiptean, în schimbul grîului din Egipt. Ei sînt înarmați cu lănci, măciuci și arcuri. Un asin transportă o liră muzicală de model asiatic și un paner cu mărfuri. Alte inscripții menționează „guma de Canaan”, cum și balsamul și mirul pentru îmbălsămat și „sclavii sirieni” venind din Damasc, prin vechea cale ce trecea prin Dothan⁵⁷. Scarabei⁵⁸ mai vechi⁵⁹ și un cilindru înscris, găsiți sub muntele Ofel (Ierusalim), arată că chiar în această epocă, Egiptul și Babilonia erau legate de un drum ce trecea prin Ierusalim. O istorie egipteană din aceeași epocă, povestește că un prinț s-a refugiat în Palestina, a trăit într-o regiune muntoasă unde vinul și mierea erau delicioase și unde el și-a găsit o bună soție...⁶⁰.

c. HABIRU, AMOREENI ȘI HITITI

Capitolul Geneza 14, 13 ne spune că Abraham era ebreu (*ibri*), iar în capitolul 10, 21 ne spune că Sem era tatăl tuturor „fiilor lui Heber”. Se susține că acest cuvînt vrea să spună „rătăcitor”, dar oricare ar fi etimologia, este evident că aici este întrebuițat într-un sens mai general, în timp ce mai tîrziu el este limitat la a desemna numai pe fiii lui Israel. El ne sugerează ideea că Abraham, în călătoriile sale, a putut să întâlnească oameni din neamul lui, din Mesopotamia. Inscriptii de pe timpul lui Rim—Sin, predecesorul lui Hammurabi, vorbesc despre întrebuițarea lui *Habiru*⁶¹ ca soldați mercenari și numele acesta apare atît în textele babilonene de la Mari, din această epocă, cît și în documentele hitite de la Boghaz-Keui⁶², și în textele hurite de la Nuzi⁶³.

Cartea Geneza ne spune că Abraham a locuit în „cimpia lui Mamre „amoreul”⁶⁴ și s-a aliat cu frații aceluia și cu el”.

56 Pe Nil, în Egiptul de mijloc, aproape de Tel el Amarna, unde au fost desgropate epistole ale prinților canaaniti adresate faraonului Egiptului, să le trimită ajutor contra invadatorilor **habiru**.

57 În Palestina, la intersecția dintre Galilea și Samaria. Gen. 37, 17:43, 11.

58 Cărăbuși din piatră sau metal.

59 Către 2300 în. de Hr.

60 Este vorba de „Povestea lui Sinuhe”, care, intrat în disgrația faraonului său, a trebuit să părăsească Egiptul, plecînd în Canaan.

61 Același termen, ca și **heber** din Geneză.

62 Boghaz-Keui este o localitate din Turcia de astăzi, așezată pe ruinele fostei capitale hitite, ce se numea Hatusa.

63 Kenyon F. *The Bible and the Archaeology*, London, 1940, p. 277.

64 Geneză, cap. 14, 13.

Acest cuvânt care poate să însemneze „munteanul”⁶⁵, pare să fi fost întrebuințat, fie în general⁶⁶, fie într-un sens mai restrâns⁶⁷. Sargon de Agade pretindea⁶⁸ că domină peste *amurru* care locuiește „țara de vest”⁶⁹ și această pretenție a fost preluată de Hammurabi⁷⁰. Se pare că un grup de semiți, înainte de epoca lui Abraham, a cucerit Palestina și și-a impus limba sa locuitorilor de origine hamită. Inscriptiile îi reprezintă pe amoriți ca pe niște munteni, iar săpăturile au arătat că orașele lor⁷¹ constau din case bine construite, din anterepozite, din conducte de apă, din pasaje subterane și un sistem de drenaj.

Hitiții sau „hatti” (în limba egipteană *kheta*), a căror existență a fost negată de criticii de altă dată⁷², erau un popor puternic care și-au croit un vast imperiu. Către 1800 în. de Hr., ei au năvălit și jefuit Babilonul, iar mai târziu au luptat, de la egal la egal, cu faraonii Egiptului. În 1906, s-au făcut săpături la Boghaz Keui, fosta lor capitală⁷³, unde s-a dat peste o mare cantitate de tăblițe cuneiforme, scrise în limba hitită și în alte limbi. S-a dat și peste cheia limbii hitite; ea este limbă indoeuropeană și se înrudește — de departe — cu vechea latină. Originar, acest popor este din răsărit. Tradiția babiloneană atribuie invazia *hitți-lor* în jurul anului 2000 în. de Hr. În apogeul său, imperiul hitit se întindea din Capadocia până la Eufurat, în răsărit, și până la Kașeș pe râul Oronte, la sud. „Fiii lui Het” pe care i-a întâlnit Abraham (Gen. 23, 3), fără dubiu, erau imigranți veniți din nord.

Cam astfel erau populațiile care trăiau în țara Canaanului și în împrejurimi pe timpul patriarhilor Vechiului Testament. Se poate spune că rezultatul general al descoperirilor arheologice a confirmat datele pe care istorisirile patriarhale ale Genezii ne-o dau despre viața din Canaan, în cel de al doilea mileniu, înainte de era creștină.

65 Manley et alii, *op. cit.*, p. 94.

66 Ca în Gen. 15, 16 și 48, 22.

67 Carstang J. *Joshua and Judges*, London, Constable, 1931, p. 123.

68 Intr-o inscripție rămasă de la el.

69 Adică ținutul Canaan, ce este la vest de Babilonia, unde domnea regele Sargon.

70 Și el se intitula stăpîn peste *Amurru*.

71 Orașe amorițe. În timpul lui Iosua Navi, existau pe munții de pe cele două părți ale Iordanului: Num. 21, 21; Deut. 3, 5; Iosua cap. 13.

72 Deoarece în autorii clasici nu se găsește nici o mențiune despre hitiți, criticii Vechiului Testament considerau amintirea hitiților de către Biblie ca ceva legendar. După începerea săpăturilor arheologice, s-a văzut că hitiții au existat și au constituit un imperiu din cele mări.

73 Kenyon F. *The Bible and the Archaeology*, p. 81—85; Marston Ch., *La Bible a dit vrai*, tr. fr. par L. Clarence, Paris 1935. Recent a apărut și a doua ediție franceză. Cf. și Hogart D. G., *Kings of the Hittites*, London 1926.

CE SE AȘTEAPTĂ DE LA UN EXEGET?*

XAVIER LEON-DUFOUR

De aproape un deceniu, exegetul nu mai reprezintă în ochii multora chipul clasic: un om de cabinet, care după o muncă încordată, încearcă să dea la lumină enorme lucrări tehnice, rezervate celor inițiați. El continuă desigur să fie consultat ca cel care deține o cheie pentru deschiderea Sfintelor Scripturi; însă el mai este încontinuu solicitat de conducătorii de reviste creștine, care doresc să ofere cititorilor lor oarecare hrană biblică. Iată-l așadar pe exeget prezent în mijlocul credincioșilor, înfruntând marele public prin conferințe sau prin cărți accesibile creștinilor cultivați.

De acum înainte credinciosul nu mai are, în chip simplu, contact cu izvoarele de credință prin prezentarea catehismului, care la rindu-i derivă din învățămîntul teologic. Ne mai fiind filtrată de interpretările unor anumiți teologi¹, Sfînta Scriptură ajunge la creștini în chip direct, nu numai, ca totdeauna, în viața liturgică, ci, de asemenea, prin mijlocirea lucrărilor exegetice. Acest fapt ridică numeroase probleme, atât pentru preoți, cît și pentru credincioși.

Un mare număr de credincioși se văd în confuzie oscilînd între credința învățată în catehism și între rezultatele cercetărilor științifice. Nu mai este vorba — ca la începutul veacului nostru — doar de a admite că lumea nu a fost creată în șase zile și că crearea femeii din coasta lui Adam și călătoria lui Iona în pîntecele chitului, nu sînt fapte istorice. Atunci creștinul, admișînd asemenea afirmații, nu-și simțea primejduită credința. Dar iată că acum exegeții nu se mai tem să aplice ei înșiși la explicarea Evangheliilor metoda numită „cercetare a genurilor literare”.

Ieri se șoptea că în grădina Măslinilor nu s-a petrecut totul așa cum spune litera povestirii evanghelice; astăzi se sugerează că ar fi cu puțință ca povestirile evanghelice asupra

* Articolul publicat în revista „Etudes”, Paris, octombrie 1967, pp. 316—330, de unde a fost tradusă de Ion V. Georgescu.

¹ Cuvîntul este luat aci mai întîi într-un sens astăzi vulgarizat: teologul este responsabil de învățămîntul dogmei. Exeget este cel care are sarcina de a învăța Sfînta Scriptură. Vom spune mai departe peș, în ce clasificarea simplifică și diformează realitatea.

copilăriei Mintuitorului să nu fie istorice întocmai ca restul Evangheliei, sau că Evangheliile nu sînt biografii, ci prezentări teologice despre Iisus Hristos. Și credinciosul se întreabă: ce este atunci istoria? Chestiunea îl preocupă cu atît mai mult cu cît unii predicatori nu mai revarsă asupra credincioșilor decît generalități nobile despre convertirea inimii, despre generozitate, despre dăruirea de sine, despre dragostea față de cei lipsiți — teme care sînt presupuse biblice, dar care ar putea tot așa de bine dezvolta *glasul gîndirii libere*. În sfîrșit au fost puse în circulație cuvinte mari, și ca urmare se vorbește de „demitologizarea” devenită necesară: Evangheliile fiind concepute și redactate într-o mentalitate „mitică” ar trebui degajat conținutul valabil care se ascunde sub un limbaj perimat; n-ar mai fi potrivit să se vorbească de cerul de sus, de lumea viitoare, de viața de dincolo de moarte etc.

Pînă unde va merge această punere în discuție a relatărilor biblice sau a formulărilor dogmatice? În fața unei astfel de acțiuni de demolare, care, încet-încet ajunge la grinzile principale ale clădirii, credincioșii încearcă neliniște și teamă; de aceea ei somează uneori pe exeget: „Spuneți-ne odată ce este și ce nu este istoric?”.

De partea lor, cei responsabili de dreapta credință, deși se bucură de progresul studiilor exegetice, se întreabă totuși — nu fără motiv — dacă osatura dogmatică nu va sfîrși prin a se nărui, dacă nu cumva catehismul nu va ceda locul, în curînd, în sufletul a numeroși credincioși, unor vagi noțiuni biblice. Ei cîntăresc cu ochi bănuitori subprodusele de exegeză, care sînt difuzate adesea de la înălțimea catedrei. Oare, exegetul, copilul teribil, nu ar mai trebui menținut, în chip înțelept în casă cu teologul?

Dar ce valoare prezintă această distincție între teolog și exeget, a cărei folosire ar părea un abuz de vorbire? Fără îndoială că unii teologi au simțit necesitatea să se dedice în chip special cercetării îndeaproape a Cărilor Sfinte. Însă această specializare nu definește doar prin atît categoria de exeget. În primele veacuri din viața Bisericii, orice teolog era exeget. Ca urmare, o dată cu dezvoltarea tradiției bisericești, teologii și-au ales studiarea tehnică fie a Scripturii, fie a Tradiției. De aceea ar fi fost o greșeală să se rezerve titlul de teolog numai pentru cel ce nu se ocupă cu exegeza, căci de fapt, exegetul care se străduiește să pătrundă înțelesul Scripturii este teolog. Să cercetăm cîteva definiții ale cuvintelor.

Este numit *exeget* cel care încearcă să stabilească sensul unui text sau interpretarea unor opere literare. În acest sens cel ce face istoria Tradiției, sau cel ce face istoria dogmelor, poate fi numit exeget; doar obiceiul a restrîns folosirea acestui cuvînt la cel ce interpretează Biblia. În timp ce acela care sta-

bilește sensul dogmelor elaborate în cursul Tradiției, căutînd să scoată în evidență coerența lor internă, trebuie să fie numit cu un cuvînt barbar (familiar dincolo de Rin): *dogmatist*. Exegețul și dogmatistul se deosebesc după domeniul lor de cercetare și se aseamănă prin aceea că și unul și altul sînt numiți *teologi* cînd actualizează Cuvîntul lui Dumnezeu pentru contemporanii lor. Astfel se poate vorbi de teologie fie biblică, fie dogmatică, în măsura în care teologia se referă mai mult sau mai puțin exclusiv la Sfînta Scriptură, ori mai mult sau mai puțin explicit la Tradiție. Dar este vorba de o singură teologie, — limbajul făcînd prezent Cuvîntul lui Dumnezeu.

Așadar, cum colaborează exegețul la misiunea Bisericii, care are sarcina de a conduce la Domnul Iisus? Iată ce voim să schițăm în aceste pagini. Reamintim de la început că, în domeniul reflecțiilor generale asupra metodelor, părerile sînt foarte diferite; de aceea nu avem pretenția să obținem aprobarea tuturor dogmaștilor și nici măcar a tuturor exegeților. Și, în, de asemenea, că nu putem, în limitele unui articol, să dezvoltăm îndeajuns un astfel de subiect. De aceea pentru început ar fi de preferat să facem un tur de orizont pentru a angaja o discuție temeinică și a aduce dezvoltările ulterioare asupra unor chestiuni mai precise.

SACRUL, TEOLOGIA ȘI TEXTUL.

În afară de specialitatea sa tehnică, desigur că exegețul nu este în afara Bisericii. Dacă el a dobîndit o oarecare stăpînire a textului Sfîntelor Scripturi, el rămîne mai departe un simplu credincios al Bisericii lui Hristos, întrucît competența sa nu îi conferă prin ea însăși o cunoaștere mai mare, mai sigură a lui Iisus Hristos. Trebuie mărturisit că sub aparențele modestiei se ascunde o oarecare voință tainică de dominare intelectuală: să ne reprezentăm pe un exeget și pe un nespecialist care-l consultă; și unul și altul sînt simpli credincioși, dintre care unul are sarcina de a indica sensul obiectiv al Scripturilor, atît cît acest monument al trecutului are valoare pentru prezent. Dacă, de fapt, specialitatea exegetică este la ordinea zilei, ea nu pretinde în nici un fel să uzurpe locul altor moduri de cunoaștere a lui Iisus Hristos. Să arătăm care sînt aceste alte moduri de cunoaștere.

Ar fi naiv și neadevărat să ne închipuim că întîlnirea lui Iisus Hristos se face în chip nemijlocit, adică fără a trece printr-o „mijlocire” (înțeleasă în sens larg). Fără îndoială contactul (întîlnirea cu Hristos) rămîne, în definitiv, o chestiune personală a fiecăruia, pe care nimeni altul nu o poate lua asuprași. Cu toate acestea creștinul — spre deosebire de hindus sau alții — nu admite în chip simplu existența unui Dumnezeu invizibil, și deci accesibil în adîncurile tăcerii meditative, dincolo de mișcarea permanentă a timpului și a ființe-

lor. Creștinul demn de acest nume crede că Iisus din Nazaret este Fiul lui Dumnezeu; el crede într-o ființă care a trăit printre oameni și care, după moarte, a înviat într-o zi precisă în timp. Ceea ce constituie obiectul primordial al credinței creștine este un *ins precis* care, spre deosebire de Dumnezeu, intră în rindul, în numărul celorlalți inși și care deci devine obiect al cunoașterii istorice. Dacă recunosc acest lucru, atunci accept neapărat necesitatea unei mediații între Iisus și mine însumi: nu este, oare, o condiție pentru orice credincios, să ajungă să critice într-o zi cunoștința nemijlocită despre ființe, pe care își închipuia că o are?

De aceea trebuie ca Biserica să fie cea care pune în contact cu Iisus Hristos. Or, această mijlocire comună tuturor credincioșilor se exercită în chip fundamental prin trei activități, pe care le vom descrie sumar pentru a fixa mai bine rolul exegetului.

Cea dintâi mijlocire nu aparține exegezei, ci este calea sacrului. De obicei la Iisus Hristos se ajunge cu ajutorul celor apropiați, al unui preot... Lucrul pare a fi în ordine. Cu toate acestea, de fapt, riscul este continuu: fie de a confunda pe mijlocitor cu punctul final spre care se merge, fie de a refuza mijlocirea pentru a atinge (în chip nemijlocit) acest punct final. Așa se întâmplă în raporturile pe care fiul le întreține cu tatăl său: el începe prin a se identifica cu tatăl, până în ziua în care, pentru a-și câștiga personalitatea sa întreagă, el începe să se distanțeze. Tot așa se întâmplă și în fascinația pe care o exercită bunăoară sfinții asupra oricărui suflet nobil. Ignățiu de Loyola, la citirea vieții sfinților, identificând exemplul lor cu idealul spre care năzuia, se întreba: „pentru ce să nu fac și eu ceea ce au făcut ei?”, încercând astfel să realizeze un portret himeric, până în ziua în care el a restabilit distanța necesară între el și sfinți, între sfinți și Hristos. El confundase mijlocirea cu punctul final spre care tindea, și pe sfânt cu Hristos. Viețile de sfinți pot constitui capcane: smulgându-ne din încetineala noastră naturală, ele riscă să ne denatureze și să falsifice comportamentul nostru personal.

Există o singură mijlocire pentru a ne feri de această ispită. Biserica nu se mulțumește să lucreze prin sacru: ea folosește limbajul. Mulțumită acestuia, credinciosul poate să se distanțeze de sacru, să situeze pe sfânt într-un ansamblu. De fapt, credinciosul primește o credință obiectivă într-un limbaj mai mult sau mai puțin pregătit, care este numit predică, ori catehism, sau teologie². Astfel Cuvântul lui Dumnezeu (Theou-

2 În chip intenționat, noi evităm cuvântul „dogmă” care „scoate în evidență mărturisirea vie a credinței”, în timp ce „teologia scoate în evidență justificarea, elaborarea sistematică” (René Marle, *Le dogme dans la foi*, în „Etudes”, janvier 1967, p. 19).

lógos) devine cuvînt despre Dumnezeu (Theou-loghia). Dar, ca și sacrul, și teologia poate deveni o capcană: foarte adesea este identificat limbajul teologic cu cel despre care se vorbește — teologia cu Theou-lógos. De aceea din nou trebuie operată o distanțare, pe care teologii de valoare se străduiesc să o surprindă la credincioșii care, în chip spontan, identifică dogma cu formularea teologică.

Cea de-a treia mijlocire care poate ajuta pe credincios să păstreze distanțele în raport cu limbajul teologic o constituie textul biblic. Ca și teologia și sacrul, textul conduce la Iisus Hristos, cu condiția ca litera să fie transfigurată de către Duhul. Aceste trei căi trebuie folosite mai mult sau mai puțin conștient, dar ordinea descoperirii lor variază după fiecare credincios, și itinerariile lor sînt diferite. Mijlocirea textului este mai lăuntrică decît celelalte două, în sensul că ea este implicată de acestea. Se poate merge la Iisus Hristos numai pe calea sacrului, și aceasta este calea obișnuită. Se poate merge la Iisus Hristos numai pe calea teologiei, și aceasta este calea limbajului. În aceste două cazuri, mijlocirea textului rămîne acoperită. Cînd acționează mijlocirea textului ea constituie un grad mai dezvoltat de interioritate decît celelalte două mijlociri. Cu toate acestea ea prezintă de asemenea un mai mare grad de exterioritate, căci textul este predat credincioșilor fără apărarea pe care o poate opune responsabilul de teologie sau sacrul personificat. Textul este dat în chip obiectiv, așa cum era Iisus din Nazaret, — ființă reală între contemporanii Săi.

Sacrul, teologia și textul se referă toate la unica persoană a lui Iisus. Ele prezintă totodată în chip diferit relația care unește cu Iisus. Care a fost și Care este, adică cu Iisus al trecutului și al prezentului. Sacrul intrupează într-o măsură carecarea în prezent trăsăturile trecutului. Teologia actualizează pentru prezent doctrina trecutului. Iar textul fixează trăsăturile și mesajul trecutului. De asemenea textul pretinde ca să fie actualizat prin formularea teologică și prin prezența sacrului. Și invers, sacrul și teologia se referă în cele din urmă la text, care rămîne pentru totdeauna norma de credință.

Aceasta este circularitatea care unește fără să le confunde, căile cunoașterii istorice a lui Iisus din Nazaret.

Alegînd metafora căii, noi vrem să evităm excesul care ar consta în a face din acesta trei realități apanajul exclusiv al unor inși, — sfîntul, teologul și exegetul. Fiecare din aceste trei personaje trebuie să tindă a participa la ceea ce caracterizează pe celelalte două. Dacă vorbim numai despre exeget, un lucru este limpede: el nu-și împlinește sarcina decît devenind teolog și aspirînd să fie pentru cei care îl întîlnesc un chip al lui Hristos.

Spunînd aceasta, putem începe să conturăm rolul propriu al exegetului. Textul inspirat este domeniul exclusiv al lucrului său. Tradiția lucrînd asupra spiritului său ca un focar de lumină care provoacă problemele și orientează cercetarea sa. Dogmatistul — sau „exegetul tradiției dogmatice” —, cînd descifrează sensul textului inspirat, îl obține prin Tradiția în întregul ei —, această „înțelegere bisericească a Bisericii” (Y. Congar). Astfel ia naștere una din limitele esențiale ale lucrului exegetic: exegetul nu poate să descopere toate implicațiile enunțate de dogmatist, cum sînt unele adevăruri privind pe Maica Domnului. O altă limită se ivește de asemenea cînd el nu poate obține o certitudine istorică asupra unui fapt pe care — prin credința sa — îl poate socoti real.

Ceea ce se poate aștepta de la exeget, la acest nivel, este nu o certitudine de credință, ci o mai bună înțelegere a credinței. Însă exegetul fiind prin excelență omul cercetării istorice, el propune ipoteze care ar putea rămîne fragile. Dacă el îndrăznește să se aventureze pe căi încă obscure, dacă el se recunoaște incapabil să arunce lumină în numeroasele colțuri ale textului inspirat, lucrul său de defrișător nu pune în discuție pe cel al dogmatistului, care este lămurit de către Tradiția bisericească în întregul ei.

Așadar cel ce consultă pe exeget să nu fie mirat dacă întîlnește în acesta pe cel care ezită asupra unor anumite puncte, sau care pare să contrazică unele date clasice. Rolul exegetului este diferit de rolul dogmatistului, dar amîndouă sînt necesare.

EXEGEZA TEOLOGICĂ ȘI TEOLOGIA BIBLICĂ

La prima vedere, ar exista tentația de a încredința lucrările de analiză exegetului, iar construcția sintetică, dogmatistului. De altfel, minuțiozitatea și dificultatea cercetărilor exegetice, scepticismul care aduce uneori tentativele de sinteză teologică, toate acestea, în raport cu siguranța dogmatică, fac ca numeroase spirite să accepte o astfel de repartizare a sarcinilor.

Am fost întrebat de un dogmatist: „Care este sensul exact al textului Ioan 32, 5? Iisus vorbește El însuși despre botezul cu apă, sau se poate socoti că Evanghelistul a adăugat mențiunea aceasta la o sentință în care Iisus spunea numai: „Ni-meni, dacă nu se va renaște din Duh...”? Răspund cu bucurie interlocutorului meu, pentru satisfacția sa aparentă. Dar dacă m-aș apuca să-i prezint un eseu de teologie biblică, pe care eu l-am încercat însumi, aceasta ar lipsi cuvîntul meu de orice interes.

Ceea ce mi se cere nu este o sinteză, ci sînt materiale în vederea construcției teologice de care el, dogmatistul, se simte răspunzător. Adesea credinciosul reduce rolul exegetului la cel

al unui specialist care trebuie să stabilească valoarea și importanța istorică a textelor; foarte rar îi vine în minte că acest exeget însuși poate să-i dea mai mult.

La baza acestei acțiuni, pot sta mai mulți factori. Primul, desigur, îl constituie comportamentul unui mare număr de exegeți. De cîte ori nu sînt acuzați profesorii „de a se ploconi în fața versetelor”, fiind incapabili să arunce o privire care i-ar face apti de sinteză! Un astfel de comportament provine fără îndoială în mare parte dintr-o înțelegere intensivă pe care o au despre complexitatea problemelor, și de asemenea din faptul că ei nu cunosc adevărata natură a științei istorice. „Să nu le aruncăm piatra! Întreprinderea este dificilă; este mult pînă ce se va ajunge la lumina zilei.

Un alt factor, care se potrivește atît exegetului cît și dogmatistului, constă într-un pozitivism mai mult sau mai puțin mărturisit. Textul este considerat ca un aerolit sacru, definind în contururile sale Cuvîntul divin. Scriptura devine atunci un arsenal, un bazin, o carieră. Ce se caută acolo? O dovadă pentru credința sa, mai degrabă decît o hrană. Un material important în construcția dogmatică, în care s-ar afla atestarea sigură a unui punct de vedere istoric al „temeiului” credinței sale adică ale existenței și ale mesajului lui Iisus din Nazaret. Această atitudine se înscrie într-un complex pe care Henri Bouillard îl caracteriza, recent, amintind învățămîntul teologic pe care l-a primit, astfel:

Noi eram obișnuți să obținem în filozofie dovada existenței lui Dumnezeu și a destinului nemuritor al sufletului. Un tratat de apologetică înțelegea să ne demonstreze prin istoria textului evanghelic că Iisus fusese trimis de Dumnezeu pentru a aduce oamenilor Revelația supranaturală a mîntuirii, și că El a încredințat acest depozit Bisericii instituite de El. Autoritatea divină a Bisericii fiind astfel stabilită, urma că fiecare credincios este obligat să-și însușească învățămîntul Bisericii, să primească drept credință dogmele și preceptele prezentate de ea. Pornind de aci, rolul teologului este de a strînge în chip metodic doctrina Bisericii și de a extrage din dogme, cu ajutorul unei minime rațiuni, așa numitele concluzii teologice. Dar nu era vorba să înțelegem ce puteau însemna pentru noi aceste dogme³.

Continuăm și transpunem ceea ce s-a spus despre „teo'og”, aplicînd aceasta la „exeget”. Ce se caută adesea în Scriptură? Confirmări ale unei dogme cunoscute din alte părți, demonstrații cu ajutorul „argumentelor scripturistice”, sau în sfîrșit ilustrări pentru un învățămînt moral ale cărui principii provin

³ Croire et comprendre, in „Mythe et foi”, Aubier, 1966, p. 286,

din filozofie. Ce se cere de la exeget? Rețete, soluții asupra sensului unor pasaje dificile, pentru că exegetul este înțeles ca un farmacist, ca un optician, ca un tehnician, nu ca un doctor, ca un oculist, ca un savant cercetător. De la exeget vor să afle ultimele rezultate ale științei, după aceea exegeu⁴ este lăsat în pace, așa cum este lăsat în pace cel ce prepară medicamentele, sau tehnicianul care a reparat aparatul de radio, ori mașina de spălat; de el nu este nevoie permanent pentru că el a pus la dispoziția celui ce l-a solicitat: cu ce să se vindece, cu ce să asculte ultimele știri și cu ce să spele lenjeria.

În acest comportament se ascunde o parte de adevăr. Credința nu este un salt în gol, o proiectare nerațională în afară de sine; ea se poate exprima în chip rațional. Dar maniera în care se apelează la cel care face știință trădează caracterul neautentic al demersului. Scriptura nu este un mijloc destinat să justifice dogmatica. Scriptura nu este un loc teologic printre altele. Ea nu există „alături (aparte)” de Tradiție. În Scriptură, cuprinsă în Tradiție, se află izvorul însuși al Revelației, care este Iisus Hristos.

Dacă este tratată cum nu se cuvine, Scriptura se răzbună imediat. După o inevitabilă dialectică, specialistul în Scriptură, tratat ca sclav de către dogmatist, devine stăpinul acestuia: întrucât dogmatistul nu poate să se lipsească de sensul intrinsec al Scripturii, el se vede a fi dependent de cel pe care mai înainte îl trata ca subordonat. Dacă astăzi situația s-a devenit critică, acest lucru se datorează în mare parte pozitivismului teologic, care se ciocnește cu studiul exegetic și cu teologia biblică.

Ce se așteaptă, aşadar, de la exeget? Dacă dialogul adevărat cu dogmatistul trebuie să se facă la nivelul teologiei biblice, atunci cu atât mai mult nu ar trebui disprețuită etapa intermediară, care nu face să intervină nici un principiu de credință și relevă exegeza strictă, — este vorba de exegeza teologică⁴.

Pentru a determina sensul unui cuvânt sau al unei relatări, exegetul nu se mulțumește să arate că faptul a avut loc, sau că cuvântul a fost în chip real spus de Iisus, el se străduiește să situeze cuvântul sau relatarea în contextul lor și apoi să-l interpreteze în funcție de alte date înrudite. De fapt, eu vorbesc mai ales de Evanghelie, textul nu se mulțumește să raporteze un cuvânt sau o povestire în stare brută; textul constituie el însuși deja o interpretare teologică a cuvântului sau

⁴ Am explicat aceasta în *Etudes d'Evangiles*, Ed. du Seuil, 1965, pp. 42—43.

a evenimentului redat. De altfel nu este de ajuns să se recurgă la text fără a ține seama de orientarea lui teologică, pentru a ajunge la faptul brut, la cuvântul însuși al lui Iisus. Recurgerea la text este un lucru important, dar nu este totul și nici măcar esențialul. Trebuie ținut seama, de asemenea, de interpretarea, de interpretările puse la dispoziție de către text, de către texte. Astfel fericirea celor săraci nu poate fi pe deplin înțeleasă dacă nu o auzi spusă de Matei, de Luca și de Iisus însuși: numai raportul între aceste interpretări pune la dispoziție înțelegerea cuvântului revelat. Munca exegetului nu se mărginește deci la restituirea evenimentului original, ci trebuie să se întindă la istoria unei tradiții.

Rolul exegetului poate în sfârșit deveni prin aceasta rol de teolog. Căci în această muncă trebuie ținut socoteală de diverse nivele. Sint numeroși exegeți, dacă nu toți, care acceptă să vorbească de „teologia lui Pavel” sau de cea a lui Ioan, de teologia lui Isaia sau de cea a Deuteronomului. Este drept că în Biblie există multiple sinteze teologice, despre care exegetul poate să-și dea seama, fără a introduce principii străine în metoda sa. Atunci el face operă de istoric, în sensul obișnuit al cuvântului, rămânând permanent conștient (după cum vom arăta mai departe) de influența exercitată de propriile sale sinteze de toate ordinele.

Dar cum pot fi unificate aceste perspective diverse? În numele cărui principiu se poate manifesta unitatea, dacă ea există? Exegeza teologică reușește, datorită cercetării interpretărilor puse la dispoziție de textul însuși, să stabilească istoria unei tradiții asupra unui cuvânt, asupra unui eveniment, să înfălișeze sinteze parțiale elaborate de un autor sau altul, de o școală (teologică) sau alta. Dar cum se poate prinde caracterul organic al hristologiei Noului Testament, când se ține seama de diferențele care separă perspectivele lui Ioan sau a lui Pavel și cea a Bisericii primare? La aceste chestiuni foarte delicate, răspunsurile sint variate.

Nu este ciuși de puțin treaba exegetului să acorde astăzi oarecare credit sintezelor care pretindeau să organizeze materialele exegetice în funcție de categoriile teologiei scolastice. În aceste opere, dogmatistul s-a introdus pe sub ascuns la exeget. Trebuie atunci să se renunțe la orice sinteză? Ar însemna ca exegetul să dea materialele sale dogmatistului care riscă, în sinteza pe care o va face, să nu rămână fidel principiilor exegetice. S-ar cădea atunci în latūra stigmatizată mai sus: analiza în seama exegetului, sinteza în seama dogmatistului. Și iată Scriptura rămânând fără apărare la dispoziția dogmaticii.

Noi socotim totuși că exegetul poate încerca să organizeze el însuși materialele adunate fără a deveni infidel față de me-

toda sa. El recuză desigur orice concordism iluzoriu, care ar pretinde să negligeze perspectivele variate. El știe, de asemenea, că nu poate justifica prin propriile sale metode prezența sau absența diferitelor cărți care constituie Biblia. Însă îi poate veni dinafară un principiu de unitate...

Spunînd aceasta, facem apel la un adevăr dogmatic: Biblia este Cuvîntul lui Dumnezeu. Munca rațională a exegetului legată de această convingere... continuă să se exercite. De acum se poate năzui la descoperirea felului cum poate fi realizată unitatea prin diversitatea sintezelor parțiale. Exegeza teologică devine teologie biblică. Aceasta îngăduie ca tradițiile parțiale să fie situate într-o sinteză; dacă sensul este dat de totalitate, Biblia întreagă oferă acest sens exegetului. Într-un cuvînt: departe de a se considera teolog timid, exegetul trebuie, în felul său — biblic — să fie teolog.

Lucrările de teologie biblică trebuie să aibă un loc de seamă în activitatea teologului, care este dator să țină seama de interpretările succesive puse la dispoziție de Tradiția bisericească. Pornind de la această confruntare între teologia biblică și teologia dogmatică, se va putea elabora o teologie pentru timpurile noastre, care-și va asuma pe deplin respectarea și a Scripturii și a Tradiției. Astăzi se urmărește ca să fie împlinită această considerabilă muncă, fără ca să se poată spune că ea și-a atins scopul. Înainte de a fi reunit acestea, exegetul are de spus încă un lucru, cu care vom termina însemnările noastre.

EXEGEZA ȘI ERMENEUTICA.

Iată două cuvinte, care din punct de vedere etimologic, au același sens. Cu toate acestea cercetările recente în domeniul filozofiei și al lingvisticii tind să arate că exegeza a alunecat, puțin cîte puțin, spre un oarecare pozitivism, sau mai de grabă că exegeza mai are de străbătut un pas pentru a ajunge să-și împlinescă rolul său, stabilind condițiile pentru posibilitatea unei mai bune exercitări a muncii sale.

În cele înfățișate mai înainte, am descris sarcina exegezei, ca și cînd era vorba de o simplă „reconstituire a trecutului”. La diferite nivele — al criticii literale, al exegezei teologice, și pînă la un punct, chiar al teologiei biblice —, exegetul rămîne într-o măsură oarecare spectator al trecutului, un fel de martor care încearcă să se dezbrace de orice prejudecată și de preferințele sale prealabile pentru a putea tinde spre cea mai mare obiectivitate. Or, această atitudine, zisă imparțială, nu este iluzorie? Istoricul nu se lasă, oare, imediat angajat în lucrul său? Faptul că este conștient de acest lucru nu îl dispensază să considere acest argajament prezent în raport cu trecutul. De altfel trecutul are vreun sens, dacă nu are

o semnificație pentru prezent? De aceea trebuie lăsată în considerație relația care unește trecutul cu prezentul.

Este foarte dificil pentru exeget, ca și pentru majoritatea istoricilor, să admită că „nu există fapt pe de-a întregul brut. Constatările experimentale nu-și capătă valoarea științifică decât după ce munca spiritului nostru — oricât de rapidă și spontană ar fi ea — imprimă totdeauna faptului brut amprenta tendințelor și concepțiilor noastre”⁵. Dacă această constatare are valoare pentru lucrările în științele psihice, ce se poate spune despre științele umane?

„În opoziție cu obiectivismul strict al vechiului pozitivism, care prefera să poată reduce comportamentul istoricului la o privire re: și oarecum indiferentă aruncată asupra unui trecut mort, istoria ne apare ca rodul unei acțiuni... istoria este o aventură spirituală în care personalitatea istoricului se angajează în întregime”⁶.

Este fără folos a continua: exegetul nu poate să se comporte față de Biblie ca „un spectator pur și impersonal” (P. Ricoeur). El nu interpretează Biblia din înălțimea unei rațiuni care se socotește absolută; de fapt există o înfruntare a două feluri de limbaj. De exemplu, la începutul veacului acesta, exegeții au înțeles că ei amestecau în relația creației un învățămînt teologic și un învățămînt din domeniul științelor naturale. Ermeneutica le-a permis să degajeze sensul teologic din cadrul pe care atunci îl luau pe nedrept ca un învățămînt științific; ei confundau două limbafe. Astăzi ermeneutica se înfruntă cu o problemă și mai complexă încă. Adevărul teologic se exprimă în istorie; or, această istorie ni se prezintă în genuri literare și într-un limbaj căruia noi nu-i sesizăm natura exactă decât printr-o analiză riguroasă. Tot felul de factori — antropologia, cosmologia, concepția despre adevărul istoric — condiționează lectura fără știrea noastră și fac neflexibilă înțelegerea noastră asupra textului. Ermeneutica ne face să luăm cunoștință de ambiguitatea care rezultă din aceasta. Ea trebuie să facă și mai mult încă: să ne arate în ce sens sîntem noi astăzi priviți de evenimentul trecut.

De aceea în anii care vor veni, exegeții trebuie să privească în față exigențele ermeneuticii, fiind încredințați că din aceasta va rezulta o aprofundare a metodei lor. „Scoală-te! Mîncă și bea, că este lungă calea ce-ți rămîne de mers!”.

Pentru a ne încuraja să mergem mai departe, este bine să înțelegem mesajul biblic al Învierii, fundamentul radical al ermeneuticii creștine. De fapt Iisus cel învia! constituie centrul

⁵ Louis de Broglie, *Sur les sentiers de la Science*, Paris, 1960, pp. 194—195.

⁶ H. I. Marrou, *De la connaissance historique*, Paris, 1954, p. 204.

în jurul căruia gravitează cele două Testamente. Ceea ce dă sens Bibliei, căreia prin ipoteză îi recunoaștem unitatea, este taina Învierii; iar ceea ce dă un sens existenței noastre de creștini, este aceeași taină a Învierii. Or, noi ne aflăm încă adesea sub pecetea acelui pozitivism înăscut care tinde să reducă existența Celui înviat la existența unui obiect obișnuit. Nu este locul să tratăm acest subiect, este însă cazul să semnalăm doar în ce sens munca exegetului nu-și găsește împlinirea în reconstituirea unui trecut care să se desfășoare în înțelegerea prezentului creștin trăit de Biserica primară.

În 1960, Rudolph Bultmann recunoștea gindirea sa în formula paradoxală prin care Karl Barth credea că o stigmatizează: „Iisus a înviat în Kerygma”. Prin această expresie, el nu neagă că Cel înviat există în afară de kerygma, ci că El se refuză oricărei obiectivizări a misterului. De fapt, pentru a ne ajuta să combatem obișnuința unui limbaj material, obiectivist, pozitivist, care asimilează prezența Celui înviat cu existența unui obiect din această lume, formula precedentă scoate în relief un aspect prea adesea neapreciat.

Multă vreme interesul teologic s-a îndreptat în chip exclusiv asupra evenimentului trecut; nu este desigur vorba de a pune la îndoială caracterul obiectiv al acțiunii divine care a înviat pe Iisus din Nazaret: acest lucru poate și trebuie să fie demonstrat. Însă astăzi este important să redescoperim în ce sens evenimentul trecutului este încă prezent în kerygma apostolică. A se preocupa de acest lucru nu înseamnă a suspecta realitatea Învierii, ci înseamnă a-i evidenția dimensiunea depășită. Ceea ce presupune o înțelegere a ceea ce este kerygma — predica — apostolică.

Kerygma nu constă mai întâi în transmiterea unui oarecare număr de adevăruri, nici în afirmarea unui oarecare număr de fapte trecute. Fiind reasezat în „mediul Său de viață”, Domnul vorbește și astăzi încă. Să nu ne închipuim că kerygma poate fi înțeleasă așa cum este înțeleasă demonstrația sau raportul unui oarecare fapt din această lume de jos; kerygma este însăși prezența Domnului în Biserica Sa. Pentru a înțelege aceasta, trebuie să încetăm a ne reprezenta viața actuală a lui Iisus Hristos ca supraviețuirea unui Lazăr înviat, trăind o existență asemănătoare cu a noastră. Iisus cel înviat nu poate fi redus în chip simplu la Iisus din Nazaret. Fără îndoială este necesară fixarea rădăcinii Lui în trecut, dar prezența Sa este cu totul nouă și se actualizează în întreg misterul Bisericii, și mai ales în predica ei.

Iată ce însemna limbajul primilor creștini cînd anunțau că Iisus a înviat. Istoricul o poate constata. Și această constatare îl aduce la a recunoaște în kerygma o autentică „predică” actuală: evenimentul trecut este valabil încă și astăzi. Într-ade-

văr, munca exegetului se înrudește atunci cu aceea a Evanghelistului, pentru că el nu descoperă sensul deplin al cercetării sale decât în momentul în care el evidențiază în Cel învia! prezența trecutului în timpul actual.

Am răspuns, oare, la chestiunea privitoare la ceea ce se poate aștepta de la un exeget? Dacă cititorul conta să afle în aceste pagini un răspuns la diverse probleme mai mult sau mai puțin importante care se pun în legătură cu citirea Scripturii, desigur că el va fi decepționat. Noi ne-am propus o sarcină mult mai modestă: aceea a pregătirii unui dialog între credincios și specialist, dialog care riscă să se întemeieze pe o neînțelegere. Ni se cerea „Spuneți-ne ce este istoric și ce nu este istoric?” Dar ce înțeleg cei ce întreabă, prin „istoric”? Și în ce scopuri îi preocupă această problemă?

În urma lecturii acestor pagini, cititorul va fi mai puțin înclinat să pună întrebări exegetului pentru a-i cere numai „lămuriri” asupra Bibliei; el va dori în plus să obțină de la exeget un învățămînt biblic; el va dori mai ales să fie pus în contact cu înșuși Cuvîntul lui Dumnezeu într-un limbaj inteligibil astăzi. Făcînd astfel el nu va confunda exegeza cu pastorală (care este numai o consecință, nu o aprofundare a exegezei), pentru că el va percepe că munca exegetică trebuie să se transforme într-o exegeză teologică, și chiar într-o sinteză de teologie biblică stabilită pe o ermeneutică corespunzătoare.

După cum am spus mai sus, noi nu pretindem de loc să realizăm asupra acestui lucru un acord unanim al exegeților și al dogmatistilor; noi socotim totuși că, dacă nu există exeget în sine, este nevoie de oameni anume care să se străduiască să-și împlinească rolul lor mai bine. Dorim ca aceste pagini să poată deschide un dialog fecund între specialiști și să introducă dezvoltări circumstanțiate asupra diferitor subiecte care preocupă pe credincioși: nu numai probleme ca cele privitoare la relațiile evanghelice ale copilăriei lui Iisus, ci mai ales subiecte fundamentale ca sensul minunilor, sau cea privitoare la Înviere și la conștiința lui Hristos.

COMUNITATEA IERARHICĂ SÎRBO-ROMÂNĂ SUB JURISDICȚIA MITROPOLIEI DIN SREMSKI KARLOVCI

de: Prof. dr. RADU FLORA

Mitropolia, apoi Patriarhia, din Sremski Karlovci — oraș așezat la poalele munților Fruška Gora, în provincia Srem (R. S. F. Jugoslavia) a jucat în trecut un rol foarte important în viața spirituală a sîrbilor, dar și a românilor, a sîrbilor de pretutindeni și a românilor bănățeni și ardeleni, iar în bună parte și a celor bucovineni. Azi orașul Sremski Karlovci este doar reședință episcopală, dar în trecut cunoștea, după cuvintele unui autor, „vremuri de glorie... (care) nu se vor stinge niciodată din istorie”¹.

Acest oraș a înregistrat în trecut nu numai o vie activitate e'c'ical-bisericească, ci și alte forme cultural-instructive. Aici ființau, în diferite răstimpuri, o seamă de școli „latinești” sau „slavone” și institute clericale și mirenești, începînd cu anul 1728. În anul 1792, la insistența lui Dimitrie Anastasijevici Sabov², ia naștere și cunoscutul liceu, unul dintre cele mai vechi și renumite focare de cultură la sîrbi în general.

Vestita Mitropolie din Sremski Karlovci începe, în fond, ca patriarhie, după refugiarea în părțile austro-ungare de sub opreliștea turcă a patriarhului din Peci Arsenie III Ciarnojevici (1689), cu un număr mare de familii sîrbe. Patriarhul transfug avea să-și și isprăvească păstoritul cu acest tîtlu suprem de autocefalie. Chiar și după unirea celor trei centre ierarhice înalte sîrbe, arhiepiscopale și patriarhale (Peci, Belgrad și Sremski Karlovci), în anul 1921, sediul patriarhiei va fi tot aici pînă în anul 1937, cînd este transferat la Belgrad (sub patriarhul Varnava Rosici). Totuși după moartea patriarhului Arsenie III, urmașul acestuia, Isaia Djakovici (7 ianuarie

¹ Silviu Anuichi, **Rolul Mitropoliei de Corlovitz în apărarea Ortodoxiei din Austro-Ungaria**, în rev. Ortodoxia, București, an. XIII, nr. 3, iulie-septembrie 1961, p. 432.

² Mîre patriot sîrb de origine română. Cf. R. Flora, **Din relațiile sîrbo-române. Privire de ansamblu**, Panciova, 1964, p. 216.

1708—20 iulie 1709), este ales doar cu rangul de mitropolit, fiindcă „soborul nu voia să-l aleagă ca patriarh „știind bine că la Peci era patriarh sîrb Kalinik” (ales acolo după plecarea lui Arsenie III)³. Un alt transfug din Peci patriarhul Arsenie IV Jovanovici—Şacabent (1741—1748), își va menține ceva mai tirziu tot rangul de patriarh. Într-o altă etapă istorică, la 1848, mitropolitul de aci Iosif Rajacici (ales în anul 1842) este aclamat de popor, apoi ales și confirmat în calitate de patriarh (decedat la 1 decembrie 1861), iar titlul acesta va fi apoi recunoscut de către împăratul de la Viena și urmașilor acestuia. Astfel, în concluziile sinodului de la Sremski Karlovci din anul 1861 se spune, în punctul 2, că „demnitatea de patriarh sîrb este în mod inseparabil legată de Mitropolia din Karlovci și că nu poate fi desființată”⁴.

Totuși Mitropolia și Patriarhia din Sremski Karlovci va rămîne, mai mult sau mai puțin, conducătoare și organizatoare vieții bisericești și, în certe împrejurări, și a celei culturale-scolare, a sîrbilor ortodocși din părțile imperiului habsburgic. Doar pentru un scurt timp, între pacea de la Pozarevac (1718) și cea de la Belgrad (1739), cînd Austria, datorită victoriilor asupra turcilor, ocupă și Serbia de nord (și o bună parte a Olteniei), atribuțiile acesteia se extind și dincolo de Dunăre. Tot atunci și scaunul mitropolitan este trecut la Belgrad. Aceasta este, totodată, și etapa fertilă publicistic-editorială cînd de sub teasurile tipografiei de la Rimnic apar o seamă de cărți pentru români și pentru sîrbi (mai ales cunoscutele abecedare).

Cel mai important fapt este, însă, acela că, datorită unor împrejurări istorice speciale, Mitropolia din Sremski Karlovci își va asuma și grija spirituală a românilor ortodocși bănățeni și ardeleni. Această etapă, mai ales în fazele ei incipiente, fiind ceva mai puțin cunoscută, — foarte importantă în fond, în contextul relațiilor sîrbo-române, — ne propunem să dăm o trecere în revistă a ei pe baza datelor disponibile.

Instituirea Mitropoliei din Sremski Karlovci (reședința era temporar trecută și la mănăstirea Krusedol, în apropiere de oraș, cît și la mănăstirea Sfîntului Andrei, de prezent pe teritoriul Ungariei; de la păstrarea mitropolitului Vichentie Popovici, 1713—1725, ea este, însă, stabilită și rămasă aici) este legiferată printr-o seamă de acte deliberative imperiale, privilegii, patente, diplome, scrisori. Astfel vom cita patenta împăratului Leopold I (20 august 1691), prin care se acordă patriarhului

³ D. Ruvarac, *Şema'izam istocino-pravoslavne mitropolije karlovacke za godinu 1900*, Sremski Karlovci, 1901, p. 6.

⁴ Idem, *o. c.*, p. 8.

și putere mirenească (fapt de care, în fond, înalții capi bisericești aveau să uzeze din plin în apărarea drepturilor politice ale sîrbilor austro-ungari⁵; la 1848 Mitropolia, respectiv Patriarhia aceasta, avea să conducă acțiunile militar-politice ale sîrbilor). Patenta aceasta avea să fie reînnoită ceva mai târziu (patentele și privilegiile imperiale din 4 martie 1695, 16 iunie 1698, 1 iulie 1698, 20 martie 1699 ș. a.⁶ Urmașii împăratului Leopold I, Iosif I, Carol VI, Maria Terezia, Iosif II ș. a., aveau să confirme aceste privilegii prin noi patente (un singur act, acela al împărătesei Maria Terezia din 14 februarie 1763, avea să încerce să limiteze autoritatea mirenească a mitropolitului⁷). După alegerea mitropolitului Isaia Djakovici (1708), Mitropolia din Sremski Karlovci este recunoscută și de către Patriarhia din Peci, rămasă, în condiții grele, în părțile ocupate de turci.

Perioada care ne interesează pe noi, aceea a comunității ierarhice sîrbo-române, acoperă secolele XVIII și XIX. Este cunoscuta epocă a presiunilor exercitate mai ales asupra românilor din părțile Ardealului, în bună parte și ale Banatului, de a trece la unire cu Biserica romano-catolică. Erau, în fond, pe de o parte, combinațiile Curții de la Viena în legătură cu încercarea de stabilire a unui echilibru, cu consecințe de ordin politic, în această provincie, iar pe de altă parte, puternicele acțiuni contra-reformiste întreprinse tot aci pentru a para propaganda luterană susținută mai ales de cercurile sașilor din Ardeal, cu cunoscutul centru de la Brașov. Acest pericol al uniaticării amenințându-i și pe sîrbi deopotrivă, iar Biserica ortodoxă română din Ardeal rămînînd, la un moment dat, datorită propagandei amintite, dezorganizată, nimic mai natural ca faptul acesta al unui ajutor venit de la Mitropolia sîrbă din Sremski Karlovci care se bucura, după cum am văzut, de o situație cu totul privilegiată.

Aceasta este perioada de timp acoperită de păstoritul următorilor arhiepiscopi, respectiv, unii dintre ei, și patriarhi: Vichentie Popovici (1713—1725), Moise Petrovici (1726—1730), Vichentie Jovanovici (1731—1737), patriarhul Arsenie IV Jovanovici—Șakabent (1741—1749), Isaia Antonovici (1748—1749), Pavel Nenadovici (1749—1768), Iovan Djordjevici (1769—1773), Vichentie Jovanovici Vidak (1774—1780), Moisie Putnik (1781—

5 Astfel că, de exemplu, scriitorul sîrb Vuk Karadzici, trecînd prin Karlovci pe vremea mitropolitului Stratimirovici, îl va numi pe acesta nici mai mult nici mai puțin decît „un mic rege”. Apud R. Fiora, *Relațiile sîrbo-române. Noi contribuții*, Panciova, 1968, p. 207.

6 M. Kosovac, *Srpska pravoslavna mitropolika karlovcika, po podacima od 1905 godine*, Sremski Karlovci, 1910, p. 67 sq.

7 Idem, o. c., pp. 67, 69.

1790), Stevan Stratimirovici (1790—1836), Stevan Stankovici (1837—1841), cit și patriarhii Iosif Rajacic (1842—1861; a început doar mitropolit) și Samuil Mașirevici (1846—1870). Sub acesta din urmă se efectuează despărțirea ierarhică a Bisericii ortodoxe române din Banat și Ardeal de către ierarhia sirbească. Datorită faptului că păstoritul arhiepiscopului Stevan Stratimirovici ține aproape o jumătate de veac, în timpul lui se petrec o seamă de evenimente culturale românești mai ales în Banat, printre altele și deschiderea reputatei preparandii „valachice” din Arad (1812). Tot acum are loc și însemnata activitate a cărturarilor români bănățeni Dimitrie Tichindeal, Constantin Diaconovici-Loga și Paul Iorgovici (primii doi profesori ai preparandiei arădene, iar cel din urmă profesor la Virșeș, apoi consilier eparhial în acest oraș). Cunoscutul Institut teologic sirbo-valahic (Serbsko-valahijsko klerikalno učilište) din Virșeș (1822-1864), care va da cadre vrednice de preoți și învățători bănățeni, își începe activitatea tot atunci⁸.

Primul patriarh așezat la Sremki Karlovci purta titlul de „cap suprem al Bisericii grecești, românești și sirbești din întreaga Ungarie, Croație Dalmație, Ardeal și toate provinciile de hotar”⁹, în apărători ai ortodoxismului din imperiul austriac. Se susține că împăratul Leopold I era „indignat” de acest titlu al patriarhului¹⁰.

Trecerea românilor bănățeni și ardeleni sub jurisdicția Mitropoliei din Sremski Karlovci are loc în mai multe etape succesive care nu pot fi, mai ales în fazele lor inițiale, reconstituite cu exactitate. Se pare că românii din părțile Banatului au intrat chiar de la început în componența noului Patriarhat Mitropolii. La fel și unele regiuni din părțile marginase ale Ardealului. Lucrul acesta îl putem deduce din faptul că prin diploma lui Leopold I din 4 martie 1695 i se confirmă acestor Patriarhat, printre altele, și jurisdicția asupra episcopilor Timișoarei și Inelui, cit și acelea ale Virșeșului și Caransebeșului¹¹. Or, în aceste părți trăind români și avind în vedere faptul că nu cunoaștem, la acea dată, o altă organizare bisericească a acestora (mai ales în părțile Banatului), putem deduce că și aceștia, ca ortodocșii, erau îmbrățișați de noua instituție bisericească. Rezistența, provenită din cercurile imperiale de la Viena cu privire la titlul primului patriarh din Sremski Karlovci denotă, pe de altă parte, că aceasta deranja politica oficială în legătură cu uniatizarea.

⁸ Cf. R. Flora, o. c., pp. 107—134.

⁹ Apud S. Anuichi, o. c., p. 423.

¹⁰ R. Flora, o. c., p. 208.

¹¹ D. Ruvarac, o. c., pp. 5—6.

Și Biserica română din Ardeal, organizată din bună vreme, dar datorită mișcărilor reformiste și contrareformiste avînd drept efect catolicizarea, rămîne, la un moment dat, fără ierarhie¹². Astfel că ne aflăm în fața mai multor inițiative ale românilor ardeleni, neuniți, de a se alipi Mitropoliei din Sremski Karlovci, care devenise un bastion de rezistență confesională. Astfel se citează faptul că românii din Brașov și cei din Țara Birsei trimit la 28 august 1735 o scrisoare mitropolitului din Sremski Karlovci cerînd să-i primească sub oblăduirea sa. Urmează după aceea o petiție a făgărășenilor (28 noiembrie 1747) în același sens. Fiîndcă chestiunea lor nu a fost rezolvată în mod radical, brașovenii o reiau la un „congres național electoral” din anul 1748¹³. Românii sibieni cer și ei alipirea la Mitropolia din Karlovci la 6 aprilie 1761¹⁴.

O numire oficială, la recomandăția ministrului Kaunitz, în sensul preluării grijii pentru treburile bisericești ale românilor ardeleni este făcută, sub împărăteasa Maria Terezia (1717—1780), în persona episcopului sîrb din Buda, Dionisie Novakovici (numit ca administrator eparhial ortodox al românilor ardeleni la anul 1759¹⁵). Sarcina aceasta aveau să o preia după aceea Iovan Djordjevici, ca administrator (de altfel, episcop al Virșetului), cit și un alt episcop, tot sîrb, Sofronie Kirilovici, fost vicar episcopal la Buda, ales în noua funcțiune la 1 decembrie 1770; acesta avea să-și și statornicească reședința la Sibiu¹⁶). Totuși alipirea propriu-zisă a Bisericii ortodoxe române din Ardeal la Mitropolia din Karlovci avea să se petreacă abia sub urmașul lui Kirilovici, episcopul Ghedeon Nikitici, ales ca episcop în Ardeal la 6 noiembrie 1783, înscăunat fiind la 1 iulie 1784 (de altfel, la sfîrșitul anului 1788 acesta se și stinge din viață¹⁷). Deci, anul 1783 poate fi socotit ca acela al încorporării eparhiei neunite a Ardealului în cadrele Mitropoliei din Sremski Karlovci. În același an este atașată Mitropoliei și eparhia ortodoxă a Bucovinei, constituită ceva mai de vreme¹⁸. Se notează că și Ghedeon Nikitici, înainte

12 Preot N. Șerbănescu, *Legături bisericești, culturale și politice între români și sîrbi*, în rev. Mitropolia Olteniei, Craiova, an. XV, nr. 5—6, mai-iunie 1963, p. 316.

13 Anuichi, art. c., p. 428.

14 N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, Vălenii-de-Munte, 1909, p. 135.

15 Interesant că un autor îl învinuiește de „a promova unirea” sau de „a nu se împotrivi unirii” în situația de administrator episcopal în Ardeal. Cf. Dr. C. Diaconovici, *Enciclopedia română*, vol. III, Sibiu, 1904, p. 420.

16 N. Iorga, o. c., p. 208.

17 idem, o. c., pp. 208—209.

18 Cf. D. Ruvarac, o. c. p. 9.

de a fi înscăunat în Ardeal, a avut o misiune organizatorică în Bucovina¹⁹.

Astfel, la cel de al XV-lea sinod bisericesc care are loc în Timișoara la anul 1790 și care trebuie să aleagă un nou mitropolit, iau parte și vlădicii Ardealului și ai Bucovinei. La acest sinod este prezent din Ardeal succesorul lui Nikitici, Gherasim Adamovici²⁰. Ca o coincidență notăm și faptul că în același an Samuil Micu-Claiu, traducând *Istoria ecleziastică* a lui C. Fleury, i-o dedică mitropolitului Moisie Putnik.

Este, credem, de prisos să mai amintim că românii bănățeni au fost direct încadrați în episcopii teritoriale (Virșet, Timișoara, Caransebeș), unde trăiau laolaltă cu sîrbi. În localitățile mixte de pe teritoriul Banatului preoții erau aceiași și pentru români și pentru sîrbi avînd chiar și aceleași biserici, slujba bisericească făcîndu-se în mod alternativ și în limba română și în cea slavă bisericească. Se deschid o seamă de instituții clericale și școli bilingve pentru pregătirea cadrelor bisericești și școlare. La început această comunitate bisericească decurgea pe acest teritoriu în deplină înțelegere și armonie. Litigiile și adversitățile aveau să survină mai tîrziu. Acest lucru este de adus în legătură cu evenimentele social-politice petrecute pe un plan mai larg european, mai ales după revoluția franceză de la 1789 și continuarea ei în restul Europei la 1848.

Semnificația acestei comunități ierarhice, în formele ei pozitive, lăsînd la o parte aspectele negative ale dezbinării finale aveau să marcheze continuarea și perpetuarea tradițiilor relații bisericești și culturale sîrbo-române în decursul secolelor precedente²¹, pe de o parte, iar, de cealaltă parte, aveau să contribuie în cea mai mare parte și la păstrarea individualității naționale atât la sîrbi cît și la români.

Aminteam ceva mai sus că păcea de la Pozarevac (1718), soldată cu înfrîngerea Turciei și cu înscăunarea Austriei în Serbia de nord și în Oltenia, atrage după sine și consecințe organizatorice pe plan bisericesc în sensul atășării Episcopiei Rîmniceului mai întîi la Mitropolia de la Belgrad, iar din anul 1726, cînd Moisie Putnik este ales în calitate de mitropolit la Belgrad și Karloveci, aceasta se atasează aici. Astfel Rîmnicul cunoscut ca centru tipografic și dinainte, devine acum focar cultural și pentru tipărirea cărților în limba sîrbă. Astfel aici

¹⁹ Apud N. Iorga, o. c., pp. 208—209.

²⁰ Idem, o. c. p. 209; cf. și M. Kosovac, o. c., p. 80.

²¹ Vezi, printre altele, și acum recent R. Flora, *Relațiile iugoslavo-române. Sinteză. Extras din rev. Lumina*, Panciova, an. XXII, nr. 6, iunie-1963, pp. 291—396 (un text ceva abreviat și în: *Enciklopedija Jugoslavije*, t. VIII, Zagreb, 1968, pp. 107—118).

apare cea de a II-a ediție a abecedarului rusesc *Pervoe ucenie otrokom*, la anul 1726, într-o ediție bilingvă sirbo-română (a 1^{le} ediții în anii 1727 și 1734²²). Activitatea editorială a Rîmnicului în sensul acesta este continuată și după scoaterea Bisericii oltenesti de sub egida Mitropoliei din Sremski Karlovci. Astfel la anul 1755 este tipărită aici gramatica slavonă a lui Feodor Policarp, iar la anul 1761 și o cu'egere de rugăciuni și de vieți ale sfinților, sub titlul de *Pravila molebnaia*²³.

Totuși aceste forme organizatorice apar de acum depășite, avînd în vedere evoluția social-națională a celor două națiuni, cea sirbă și cea română. Categoriile de ordin politico-național încep să-și facă loc din ce în ce mai mult subordonîndu-le pe cele de ordin strict confesional. În felul acesta tendințele autonomiste pe plan organizatoric-bisericesc merg paralel cu acelea de deșteptare a conștiinței naționale, a simțului etnicității ca atare. Straturile clericilor români nu puteau fi imune la aceste tendințe innoitoare. Astfel că despărțirea ierarhică, mai ales după mișcările pașoptiste, care au zguduît puternic imperiul austro-ungar, era o consecință logică și ideologică.

Procesul de despărțire ierarhică a românilor bănățeni și ardeleni este inițiat, după cum este cunoscut, de către episcopul Ardealului Andrei Șaguna în vîltoarea mișcărilor din jurul anului 1848. Natural că Mitropolia, devenită de acum Patriarhie, din Sremski Karlovci avea să opună rezistență mișcării separatiste a românilor, patriarhul Iosif Rajaci „reclamînd jurămîntul de fidelitate al valahilor”²⁴. Lucrul acesta avea să fie perfectat abia la 24 decembrie 1864 cînd este proclamată formarea unei mitropolii românești independente în Ardeal cu reședința la Sibiu, cu alte cîteva episcopii românești independente sufragane, printre care și acelea ale Aradului și Caransebeșului pentru românii bănățeni. Astfel la sinodul din Sremski Karlovci, ținut în cîteva reprize, în cursul anilor 1864—1865 și prezidat de către „comisarul cezaro-crăiesc” Iosif Filipovici, cei 13 deputați români prevăzuți pentru a lua parte anunță neparticiparea lor în acest for bisericesc. Despărțirea ierarhică — formal deja efectuată de către români — este proclamată aci în absența delegaților români, hotărîndu-se totodată și retribuțiile materiale care le revin românilor ca urmare a

22 E. Turdeanu, *Din vechile schimbări culturale românești și iugoslave*, în rev. Cercetări literare, București, III, 1939, p. 83 sq.; la fel și N. Dobrescu, *Istoria Bisericii române din Oltenia în timpul ocupațiunii austriace (1716—1739)*, București, 1906 sau St. Novakovici, *Bukvari za Srbe od 1727 do 1734*, Glasnik Srpskog ucenog društva, Beograd, XLVI, 1878, pp. 230—247.

23 Idem, ibidem.

24 Cf. R. Flora, *Din relațiile sirbo-române. Privire de ansamblu*, p. 168.

separării ierarhice²⁵. N. Iorga notează cu oarecari aproximații²⁶, că în luna august 1863, la „sinodul cel mare din Carlovai” s-a hotărât formarea unei mitropolii ardelenesti independente în frunte cu Andrei Șaguna, pe baza unui decret imperial din 27 septembrie 1863 (aprobarea imperială este la locul ei, dar recunoașterea de fapt a acestei situații din partea Mitropoliei-Patriarhiei din Sremski Karlovci intervine ceva mai târziu). Este interesant de amintit și faptul că înmatricularea oficială din partea Parlamentului maghiar a noii mitropolii ardelenesti este făcută abia la anul 1868.

Eparhia bucovineană a rămas însă și pe mai departe în cadrul comunității ierarhice a Mitropoliei-Patriarhiei din Karlovci. Astfel la 11 septembrie 1870 este decretată formarea unei mitropolii sirbo-române²⁷ bucovineano-dalmatine. De altfel, episcopul bucovinean Eugeniu Hacman susținea autonomia Bisericii sale încă de la anul 1849, având mai întâi să se atașeze mitropoliei ardeleni a lui Șaguna, iar apoi cerind independență deplină pentru o viitoare mitropolie a Bucovinei. Observăm deci că Patriarhia din Sremski Karlovci, în concordanță cu noua situație, era de acum dispusă a face largi concesii românilor rămași încă sub conducerea ei. În aceste împrejurări la anul 1870 este proclamată Mitropolia bucovineano-dalmatină amintită, iar Hacman drept prim mitropolit al ei, având ca episcopi sufragani pe cei din Zadar și Kotor (Dalmatia și Boka Kotorska). Însă statutele Mitropoliei nu sînt adoptate decît la 12 martie 1880, cînd se adună un sinod autoritar. Nici după trei decenii însă, în pînă secolul XX, ele n-aveau să fie „nici întărite, nici înlocuite”²⁸.

Ca urmare a acestei comunități ierarhice sirbo-române sub conducerea Mitropoliei-Patriarhiei din Sremski Karlovci, au rămas aci, printre cele aproape un milion și jumătate de documente, și foarte multe care îi privesc pe români, păstrate în cunoscutele arhive mitropolitane și patriarhale (Mitropolijsko-patrijarski arhiv). Din anul 1945, în urma unei decizii a sinodului Bisericii ortodoxe sîrbe din Belgrad, acestea sînt trecute pe seama Academiei sîrbe de științe și arte din Belgrad care, ordonîndu-le începînd cu anul 1950, le-a pus la dispoziția studioșilor și cercetătorilor²⁹. Aproape două veacuri de istorie bisericască și culturală, sîrbă și română, sînt conținute aici³⁰.

25 Cf. M. Kosovac, o. c., pp. 83—84.

26 N. Iorga, o. c., pp. 300—301.

27 D. Ruvarac, o. c., p. 9.

28 N. Iorga, o. c., pp. 300—301.

29 O amplă descriere a acestora la R. Flora, *Relațiile sirbo-române. Noi contribuții*, pp. 204—221.

30 Prof. dr. Radu Flora, *Tezaur arhivist*, în rev. *Magazin istoric*, an. III, nr. 10 (31), octombrie 1969, pp. 30—31.

IERTAREA

Duminica XI-a după Rusalii

Miezul învățăturii creștine îl constituie *iubirea* cu corolarul ei: *iertarea*. Mintuitorul Iisus Hristos a consfințit această virtute pe Dealul Golgotei, când a spus batjocoritorilor Săi: „*Părințe, iartă-le lor, că nu știu ce fac*” (Lc. 13, 34).

Sfânta Scriptură a Noului Testament înfățișează, pe fiecare pagină, această trăsătură specifică a creștinismului, pornind de la premisa că „*Dumnezeu este iubire*”... *El ne-a iubit pe noi și a trimis pe Fiul Său jertfă de ispășire pentru păcatele noastre...* *datori sîntem și noi să ne iubim unul pe altul*” (I. In. 8, 11; 16). În deosebi, Sfintele Evanghelii abundă în recomandări stăruitoare în privința iertării greșelilor semenilor noștri. „*Parabola celui ce datora zece mii de talanți*” învederează, în formă peremptorie, măreția și mărimea iertării dumnezeiești — de o parte — și ticăloșia slujitorului egoist în raport cu semenii lui, de altă parte.

✱

În scurt, parabola are următorul tîlc: stăpînul simbolizează pe Dumnezeu, slugile sîntem noi, obligați a-l împlini voia Sa cea sfîntă. Călcarea voiei lui Dumnezeu — însă — este foarte frecventă, ea purtînd numele de păcat, care este asemenea unei datorii pe care o contractăm față de El. Intrucît păcătuiam des și grav, datoria noastră către Dumnezeu, este neapăs de mare.

Sluga care datora stăpînului zece mii de talanți, reprezintă pe cel ce s-a făcut vinovat de multe și grele păcate. Acesta, fără iertare din partea lui Dumnezeu, nu poate scăpa de povara datoriilor — adică a păcatelor — săvîrșite cu adăziunea voinței sale. O sută de dinari, sumă pe care o datora o altă slugă aceleia căreia i se iertase datoria de 10.000 de talanți, este o datorie mică, ușor de achitat. Datornicul acestei sume derizorii cere doar o păsuire de la confratele lui, dar acesta se arată neînduplecat, — după ce el beneficiase de iertarea unei datorii mari — și-i aplică legea, aruncîndu-l în închisoare.

Sluga ingrată și nemiloasă din parabolă este icoana fidei la a multora dintre noi. Cerem iertare de la Dumnezeu pentru păcate grave, după cum cerem milă de la cei rinduiți să păzească ordinea morală și socială, dar sintem necruțători față de cele mai mici defecte sau abateri ale celor mici, mai slabi decât noi. Lucrurile se petrec exact cum spune o veche zicătoare: fiecare poartă cu sine o pereche de desagi. În desage de la spate pune greșelile lui, ca să nu 'e vadă, iar în cea din față pe ale semenilor săi, ca să le aibă veșnic înaintea ochilor. Există în purtarea înrădăcinată deprinderea condamabilă de a face rechizitorii semenilor lor, în mod necruțător, fără a ține seama de turpitudinea vieții lor personale. Acestora se adresează Mintuitorul și-i biciuiește, spunând: „*De ce vezi paiul din ochiul fratelui tău, și birna din ochiul tău nu o ieși în seamă? Sau cum vei zice fratelui: Lasă să scoți paiul din ochiul tău și iată birna este în ochiul tău. Fățarnice, scoate întâi birna din ochiul tău și atunci vei vedea să scoți paiul din ochiul fratelui tău*” (Mt. 7, 3—5).

Ținând seama de meteahna firii noastre de a fi răzbunători, neiertători, de-a dreptul cruzi cu aproapele, precum și de consecințele pe plan moral și social ce decurg din această purtare, Mintuitorul condensează leacul salvator în următoarea regulă morală: „*Toate câte voiți să vă faceți vouă oamenilor, faceți-le și voi așisderea*” (Mt. 7, 12). Prin ea se urmărește trezirea conștiinței interdependenței dintre oameni, a îndreptăririi fiecăruia de a fi părtaș bucuriilor vieții și bunurilor ei, deci înfrângerea egoismului ucigător. Mintuitorul urmărește să trezească conștiința vinovăției fiecăruia, implicii și trebuința iertării lui din partea altora. Iertarea este forța morală grație căreia se stinge ura și dorul de răzbunare față de cei ce ne-au greșit, îndeosebi cind aceștia fac dovada recunoașterii greșelii și fângăduința îndreptării.

Iertarea, îndeosebi a dușmanilor, multora li se pare ceva contrar firii, o adevărată monstruoșitate, ca și cum sub soare n-ar putea exista decât cucuta și neghina, nicidecum crini și spice de grâu. Într-adevăr, există în firea noastră tendința de a răspunde la violență cu violență, la ură cu ură. Nu ne este pe plac învăluirea dușmanilor în razele calde a'e iertării, pentru că se cere amputarea unei părți din ființa noastră, a aceleia în care se sălășluiesc pornirile spre minie și răzbunare, urmînd ca pe terenul curățit de buruienile acestea veninoase să rodească vița, cea adevărată a curăteniei morale.

Totuși iertarea este singura cale de a nu mai adăuga rău la rău. Este mijlocul prin excelență de sublimare a urii și poftelor de răzbunare. A răspunde la loviri cu lovituri și la nelegiuire, însemnează, după remărca unui scriitor (G. Păpîni),

a trece de partea răufăcătorului, a te recunoaște asemenea lui. Iertarea înseamnă a da răului o lovitură mortală, cel puțin într-una din ființele cuvântătoare ale lumii: în ființa ta. Cine s-a invins pe sine, poate învinge și pe alții, cine și-a primenit sufletul său, poate primeni și pe al altora. Incrucisându-se săbiile binelui și răului, înții, în sufletul subiectului, va putea face și altora ce ar dori să i se facă și lui. Nonviolența zguduie — uneori — sufletul adversarului în așa măsură încât îl scoate de sub obsesia sentimentelor de dușmănie și-l determină să răspundă cu iubire la iertarea ce i se arată. „*Dacă vrăjmașul tău este flămînd, dă-i de mîncare; dacă îi este sete, dă-i să bea, căci, făcînd aceasta, vei grămădi cărbuni pe capul lui*” (Rom. 12, 20).

Scriitorul norvegian Johan Bojer, în romanul „*Marea foamă*” ne înfățișează un exemplu edificator în privința iertării. Personajul principal din acest roman, genialul inginer Per Holm, zidește un oraș cu propria sa trudă, pentru a da posibilitate de trai celor mulți și necăjiți. Dar fapta lui de samaritan este răsplătită cu răutate. Loviturile curg una după alta. Pînă la urmă este izgonit din mijlocul celor cărora le-a creat un rost în viață. Profund îndurerat, mecenatele se retrage într-o mahala a orașului zidit de el. Dar nici aici nu poate scăpa de răutatea camenilor. Într-o noapte se petrece o tragedie zguduitoare: un vecin asmute ciinele asupra ultimului copil al întemeietorului orașului. Copilul este sfișiat în bucăți. Înșă, în aceeași noapte, vecinul cade grav bolnav. În zori, n-are cîine să-i are ogorul. În casa întemeietorului orașului este jale. La vecin de asemenea. Să răspundă tot ciinește? Eroul nu se lasă biruit de rău, ci biruiește răul cu binele. Din mirul iubirii și al iertării sale, el scoate puterea supremei regăsiri, mărturisind: „*Fac toate acestea, ca să se vadă că Dumnezeu există, iar iubirea este mijlocul cel mai nimerit prin care îl putem face să trăiască în mijlocul nostru*” (trad. București, 1948 pag. 258).

Este constatat că în cel mai umbrît și mai apăsător suflet stăruie, adeseori, un sîmbure al binelui. Iertarea poate aduce la viață o făptură nouă, pînă atunci doborîtă. Conștiința lui, încărcată de piatra cu care a lovit, poate fi trezită și orientată altfel în viitor. E calea minunată de înfrățire a oamenilor și a viețuirii pașnice și fericite. De aceea, zice Sf. Ap. Pavel: „*Nu te lăsa biruit de rău, ci biruiește răul cu bine*” (Rom. 12, 21).

Prin iertare convertim pe păcătos la o viață nouă și-l redăm societății întremat din punct de vedere moral, deci util celor din jur. Jean Valjean, din romanul „*Mizerabili*” de V. Hugo, după 19 ani de ocnă, pentru că a furat o bucată de pîine,

este eliberat. Dar, comite din nou fapte reprobabile. Astfel, fură de la masa episcopului tacîmurile de argint, urmînd să se întoarcă din nou la ocnă. Episcopul, însă, declară în fața justiției că el i-a dat tacîmurile, precum și alte lucruri pe care nu le-a furat și este achitat. De aci înainte începe o viață nouă pentru el, devine o ființă nouă, renăscută, devine om cîstit și harnic și un mare binefăcător al celor nevoiași.

Întrebării pe care și-a pus-o Sf. Ap Petru însuși: „Doamne, de cîte ori va greși fratele meu și eu îi voi ierta lui? Iisus îi răspunde: *nu zic fie pînă de șapte ori, ci pînă de șaptezeci de ori cîte șapte*”, adică mila și iertarea să nu fie drămuite, ci să fie acordate din plin: nimeni să nu pună la inimă vătămarea ce i s-a adus, ci să se arate tare în fața răului ce-i stă în față, învingîndu-l prin iertare.

Vorbînd astfel, Mîntuitorul n-a desființat legile pentru pedepsirea vinovaților. Ca dovadă, slujitorul cel nemilos este dat pe mîna oamenilor legii, „*pînă ce-și va plăti toată datoria*”. În încheierea parabolei, Iisus spune: „*Tot așa și Tatăl meu cel ceresc va va face vouă, dacă nu veți ierta — fiecare fratelui său — din inimile voastre*”.

Cuvintele Mîntuitorului: „*de șaptezeci de ori cîte șapte*” au înțelesul acesta: păcătosul trebuie iertat, fiindcă este destul de nenorocit. Din iubirea ce i-o purtăm, însă, trebuie pus în fața legii, pentru ca nici să-și deschidă ochii la vinovăția ce-o poartă și — prin îndreptare — să poată fi redat obștii ca un element folositor, așa cum medicina redă sănătatea bolnavilor. Iubirea creștină include și dreptatea. Insuși Dumnezeu va pedepsi pe cei lipsiți de milă și iertare față de aproapele. „*Duceți-Vă de la Mine, blestemaților, în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și ingerilor lui*” (Mt. 25, 41).

Calea către mîntuire este iertarea (Lc. 6, 37). Adevărul acesta ni-l pune în lumină și cultul nostru creștin. Aproape fiecare ectenie exprimă ideea iertării păcatelor și dobîndirea vieții celei de veci. Sfînta liturghie, în care Răscumpărătorul se jertfește nesîngeros, sub forma pîinii și a vinului, se săvîrșește pentru iertarea păcatelor celor vii și celor morți. Acelaș scop îl urmăresc și Sfintele ierurgii, precum și alte slujbe și rugăciuni ale Bisericii noastre. Îndeosebi, în rugăciunea „*Tatăl nostru*”, prin cererea a cincea, ne adresăm Părintelui ceresc astfel: „*Și ne iartă nouă păcatele noastre*”, precum și noi iertăm greșităților noștri”. Creștinul care rostește zilnic această rugăciune și așteaptă îndurare dumnezeiască, iar el iartă foarte puțin sau de loc, este asemenea slugii nemiloase din

parabolă, care și-a primit pedeapsa cuvenită. „Dacă zice cineva: iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăște, mincinos este... (I. In. 6, 20). Cel infumurat, care se roagă și cere iertare lui Dumnezeu, fără să omoare în el pornirea spre răzbunare sau acordă iertare aproapelui numai de formă, este mădular mort al Bisericii și sortit osîndei.

Se spune despre un dregător din vechime, că excela prin frumusețea sa; avea doar un mic defect la ochiul stîng. Un pictor iscusit l-a portretizat și a reușit să-i zugrăvească chipul fără acest defect. Așa se cuvine să procedăm și noi, să nu născocim cusururi aproapelui sau să le potențăm pe cele mici, inerente oricărui pămîntean, ci să le trecem sub tăcere sau să le corectăm, dacă e cu putință. La aceasta ne îndeamnă stăruitor slova sfîntă „Ai auzit cuvînt? Să moară la tine?” (Is. Sirah, 19, 10). Intr-acolo trebuie să tindem, încît „ocăriți fiind, să binecuvîntăm, prigonți fiind să răbdăm, huliți fiind să mințim” (I. Cor. 4, 12—13). O astfel de purtare este chezașia izbăvirii de orice răzmeriță răscolitoare de patimi și a înseninării cerului vieții noastre, așa cum este vrerea Creatorului, pe care-L mărim în veci.

Preot Ion Bunea

„PARTEA CEA BUNĂ“¹⁾

Praznicile Adormirii și Nașterii Maicii Domnului

Cînd zilele erau pe cale a se împlini, Iisus, venind de la Ierihon pe drumul caravanelor, s-a oprit în Betania, mic oraș rustic la un ceas depărtare de Ierusalim. Un adăpost sigur, prieteni devotați îl așteptau: Marta, Maria (Magdalena), Lazăr. Cu toată zarva furioasă a preoților ierusalimiteni, cei trei îndrăgeau pe Mesia: Unsul Domnului. Acela pe care Profeții l-au chemat de demult, de-a lungul anilor și veacurilor, nu pentru a restaura Impărăția lui Izrael, ci pentru a întemeia aceea a Iubirii absolute.

Iisus răspundea din plin incomparabilei prietenii a grupului betanit. Cînd, puțin mai tîrziu, înaintea mormintului închis al prietenu'ui, omul din El se cutremura, lacrimile Sale au arătat, multora în Izrael, deosebita afecțiune ce-o avea pentru Lazăr. Iisus ținea la sora Marta, la sora Maria, una și alta animate de sinceră generozitate. Și totuși deosebite între ele.

Sfîntul Luca (10, 38—42) trasează admirabil opoziția de caracter, arătînd că fiecare dintre cele două tinere femei dă-

¹⁾ Predica a fost scrisă special pentru revista noastră în redacție careia a și fost tradusă.

ruia ce socotea a avea mai bun. Una, mai fățișă în părerile ei, cu o credință ce nu lăsa loc nici unei îndoieli, dar din rîndul persoanelor active, nerezitînd să facă opinie aparte. Alta, mai spontană și atentă, mai deschisă Bunei-Vestiri, mai dornică de o viziune fără echivoc, pentru a-și îmbogăți, aprofunda și întări credința.

Astfel, cu prilejul vizitei lui Iisus, Marta, potrivit obiceiului ei, își făcea de lucru cînd la bucătărie, cînd la masă, pentru a pregăti o cină, fără pompă, dar vrednică de Oaspete. În acest timp, Maria, se instalează la picioarele dumnezeiecului Stăpin. Ea nu mișcă. Ea ascultă. Explicații îi vin cu claritate. Și stă acolo. Maria găsește aproape nepotrivită vinzoleala sorei sale.

Aceasta, amabila Patroană a femeilor de nobilă slujire, avînd în brațe toate cele de trebuință, sfîrșește prin a se indigna de ceea ce i se pare a fi lenevie. Cu ceva trist pe buze, ea întreabă: învățătorule, au nu socotești că sora mea m-a lăsat singură să slujesc. Spune-i deci să-mi ajute.

Iar Iisus îi răspunde: Marto, Marto, te îngrijești și spre multe te silești. (Ești vrednică să îți se mulțumească). Dar puține din acestea sînt de trebuință. Sau mai de grabă un singur lucru. Maria și-a dat seama care este acesta. Maria și-a ales partea cea bună care nu se va lua de la ea.

Singurul lucru de trebuință, partea cea bună, nu este alta decît strădania consacrată sub privirea lui Dumnezeu, pentru dobîndirea mîntuirii supreme. Viața înrădăcinată nu doar în grija pentru cele dumnezeiești, ci în comportarea frățească, strict legată de cele dintîi. Nu există două iubiri! Învățătura lui Hristos este un tot, totul care este admirat și atît de perfect exprimat în Predica de pe Munte.

Nu există două iubiri! Afîrmarea impune convingerea că dincolo de orice antagonisme, creștinii sînt solidari, unii față de ceilalți, solidaritatea care descoperă însăși sensul vieții, sensul oricărui efort pămîntesc.

Aceasta e solidaritatea pe care bunul poet Ruteboeuf, contemporan sfîntului rege Ludovic IX al Franței, o preamărește în trei versuri simple și profunde:

Tous sont un corps en Jésus-Christ
Dont je vous montre par écrit
Que li uns est membre de l'autre!²

² Ruteboeuf, poet francez din veacul XIII, autorul unora din cele mai vechi „minuni ale Sfintei Maici”. Versurile citate se pot traduce astfel: Toți sînt un trup în Iisus Hristos, lucru pe care eu vi-l arăt în scris, că adică unul este mădular al celui alt!

Cu un alt prilej, Iisus va lua apărarea Mariei conchizînd: Adevăr zic vouă. Oriunde se va propovădui Evanghelia, în toată lumea, se va spune și ce a făcut aceasta, spre pomenirea ei (Marcu 14, 9).

Și de fapt, celebritatea Mariei (Magdalena) este universală. Mărturia ei a stîrnit admirația sfinților oratori, a tîlcuitorilor, a autorilor de vieți de sfinți. Constructori, sculptori și pictori de toate vîrstele s-au înțeles — am putea spune — să împlinească, de-a lungul și de-a latul lumii creștine, profeția lui Hristos.

Renumita și emoționanta întîlnire din Betania, evocată atît de bine de artiști în simplitatea luminoasă și gravă a celor trei personaje, ne așează în prezența lui Iisus și ne îndeamnă să ne întrebăm: am ales noi oare partea cea bună?

Aici n-ar fi de folos, uneori, să ne punem întrebarea pe care au formulat-o trimișii Ierusalimului la Ioan Botezătorul, atunci cînd propovăduia la vadul Betharabei: Cine ești tu, ce spui despre tine? (Ioan 1, 19).

Intr-adevăr! Te dăruiești lui Dumnezeu și altora? Dar cum? Ce ai învățat din Evanghelie? Ce este exact în inima ta? Dumnezeu și aproapele, potrivit bilanțului mării porunci (a iubirii)?

S-a pretins, deși acest lucru se face din ce în ce mai puțin, că Dragostea absolută nu se poate realiza pe pămînt, din pricina mistuitoarelor trebuințe de fiecare zi, din pricina a o mie și una de concesii pe care laici și clerici, chiar din cei mai zeloși, trebuie să le facă, și nu se pot dispensa de a nu le face.

Să îndepărtăm echivocul. Viața creștină nu s-ar putea confunda cu atitudinile degradate pe care le poate dicta conformismul, supunerea slugarnică față de obiceiuri, lașitate, egoism, fățarnicie, trădare. Vai de cel prin care vine sminteala (Matei 18, 17).

În predica de pe Munte, Hristos îndeamnă pe credincioși să întreacă prin dreptatea lor, adică prin comportarea de fiecare zi, pe aceea a scribilor și fariseilor, în caz contrar — precizează El — nu vor intra, bineînțeles, în împărăția cerurilor.

De fapt, locul pe care Iisus îl atribuie aproapelui, nu îngăduie depășirea cerințelor din trecut, decît schimbîndu-le radical asupra unui punct: ordinea raporturilor noastre cu Dumnezeu și aproapele. Astfel este Legea pe care dumnezeiescul Stăpîn o numit-o El însuși porunca Sa nouă: poruncă veche care este totuși nouă.

Schimbarea unei ordini a raporturilor. Intr-un fel neașteptat, Hristos propovăduiește privilegiul slujirii altuia. Evident,

preceptul iubirii lui Dumnezeu rămâne pe primul loc. În ordinea desăvârșirii și demnității, dragostea lui Dumnezeu trece înaintea celei a aproapelui. În ordinea nașterii însă, cit privește faptele, dragostea de aproapele este aceea care precede.

În orice moment, pe planul comportării practice a cuvintelor, scrisului și gesturilor, în viața zilnică, între Dumnezeu și făptura Sa, apare aproapele.

Iată acest frate,, pe care l-ați trădat în chip josnic, martirizat în trupul său, redus la cea mai mare mizerie, acest frate cu care trebuie să vă împăcați înainte de a prezenta cel mai mic dar la sfânta liturghie!

Iată acest frate căruia trebuie să-i dați dublul a ceea ce el cere, căruia trebuie să-i dați chipul care nu vă aparține, potrivit ziselor Domnului: Dați Cezarului cele ce sînt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sînt ale lui Dumnezeu (Matei 22, 21)!

Iată deci fratele căruia trebuie să-i cereți sărutul iertării, chiar dacă se pare că este potrivnicul sau următorul vostru. Mergeți întru întîmpinarea lui. Și veți cunoaște pacea lui Hristos. Din acel moment veți simți născînd în voi, crescînd și tinzînd către plînatate omul părții celei bune: omul frate al Fericirilor...

Prof. Laterner — Stoffel
Tourey en France

IISUS HRISTOS ÎNSOȚITORUL CREȘTINULUI ÎN VIAȚĂ*)

Nașterea Domnului

Creștinismul ne cere înainte de orice să ne unim viața cu persoana lui Iisus din Nazaret, să umblăm cu El, preocupăm mereu să ne potrivim pașii cu cei ai Lui. Creștinismul ar putea fi definit ca un dialog permanent cu Iisus Hristos, cu condiția să nu înțelegem prin „dialog” schimbul de cuvinte și considerații mai mult sau mai puțin abstracte. E vorba de un dialog al întregii noastre ființe, purtat de-a lungul întregii vieți, cu scopul de-a o modela permanent după chipul Slăpînului. Un dialog reprezentînd un drum făcut în doi spre același scop, drum de prietenie, de colaborare constantă, animat

* Paginile de față pe care le considerăm un bun material de predică pentru Crăciun,, reprezintă prelucrarea articolului „Acest om, Iisus Hristos, însoțitorul vieții mele” scris de preotul George Michonneau și publicat în revista pariziană „Ecclesia”, nr. 245 august, 1969, pp. 57—61.

de schimbul neîntrerupt între ceea ce se întreabă și ceea ce se răspunde, între ceea ce se dă și ceea ce se primește.

Pentru că acest dialog este în chiar miezul credinței noastre, propun să folosim prilejul ce ni-l oferă tihna zilelor de Crăciun pentru a ne întreba care este locul real pe care îl ocupă Iisus Hristos în gândurile și viața noastră.

*

Chipul Său. În primul rînd și fără aminare să punem întrebarea: Cunoaștem noi pe Iisus Hristos? Ce idee ne facem despre persoana Sa?

Este El într-adevăr pentru noi o persoană vie, în stare să ne asculte și la fel să ne răspundă, pînă-n străfundul inimii? Il cunoaștem noi prin Evanghelia Sa?

Nu ne este interzis să ni-L reprezentăm, să ne facem despre El un portret personal. Credincioșii tuturor popoarelor și L-au închipuit potrivit trăsăturilor rasei lor, potrivit geniului propriu spiritului sau civilizației lor. Nimic mai legitim! Iisus Hristos este fratele nostru al tuturor și fiecare îl poate vedea după propria sa asemănare. Multiplicitatea acestor trăsături, varietatea acestor aspecte vor contribui de altfel să lărgească ideea pe care ne-o facem despre această personalitate incomparabilă și universală.

Să alungăm din mintea noastră orice reprezentare vapoasă, nematerială, a lui Iisus din Nazaret. Fiul lui Dumnezeu s-a făcut om, om ca noi, cu o înfățișare și un trup.

Avem dreptul să ni-L reprezentăm copil, adolescent, tînăr, bărbat. Avem dreptul să evocăm pentru noi trăsăturile, mersul, atitudinea acestui tînăr muncitor din Nazaret, cu trupul vînjos, cu minile bătătorite, fiul dulgherului mergînd să lucreze, cu lemnul și uneltele pe umeri, cu așchii rătăcite în păr sau în haine, zoriți, necunoscut de cei cu care se încrucișează pe drum.

Frații mei mai mici nimeni nu vă împiedică să vă spuneți adesea: „Hristos a avut vîrsta mea. A avut 15 ani, a avut 20 de ani”. Să nu vă lăsați impresionați de expresia „viața ascunsă” care se dă existenței Sale în Nazaret, ca și cînd s-ar fi retras în atelierul tatălui Său ori în camera mamei Sale. Nimic mai puțin ascuns, dimpotrivă, decît această viață în care fiul teslarului Iosif era cunoscut de toți, trăia cot la cot cu toți! Vi-L puteți imagina în mijlocul tinerilor de vîrsta Sa, fără ca nimic să-L deosebească, nici în îmbrăcăminte, nici în atitudine. Participă la jocurile lor, la discuțiile lor, la plimbările lor. Il cunosc după numele care-l poartă. El îi cunoaște

și îi cheamă pe nume. Își are prieteni intimi pe care îi cercețează și care îl cercetează cu preferință. Nu este de trebuință să citești ori să-ți compui o evanghelie apocrifă pentru a-l vedea astfel pe Iisus crescând.

Să ne reamintim doar că a voit să-și trăiască acești treizeci de ani pentru ca fiecare din viețile noastre, oricât ar fi de obscure, fiecare din faptele noastre, să se poată referi la această epocă a vieții Sale. Dacă și-a ales mai tirziu bărbați cărora le-a cerut să părăsească totul pentru a-L urma (și dacă această vocație trebuie să fie meditată de preoții de astăzi), El a voit de asemenea să-și părăsească calitatea de Fiu al lui Dumnezeu, să-L întrupeze în muncă, pentru ca voi, laicii, voi, cei care munciți, să găsiți în El pe însoțitorul și prietenul vostru.

Trăsăturile feței Sale, nimic nu ne împiedică să le evocăm în tainița inimii noastre. Dintre toți copiii din lume, acest fiu trebuie să fi fost acela care prezenta, prin ereditate unică, cea mai mare asemănare fizică cu mama Sa. De ce să n-o întrebăm pe ea cum îl vedea de-a lungul zilelor? De ce, mai ales, să n-o rugăm să ne descopere puțin relațiile lor, ce și-au vorbit seară după seară, când uneltele zăceau la locul lor? Cum să nu ne imaginăm că vorbeau adesea despre misiunea Sa de Mântuitor, fiul spunându-și marele Său legământ de dragoste, mesajul Său de pace pe care vrea să-l facă înțeles oamenilor, mama ascultându-L încercând să-și lărgească inima pînă la dimensiunile celei a Sale?

Nu cred că ar putea fi găsită o rugăciune mai plăcută decît aceea în care,, precum ne spune Evanghelia, „repetă în inima ei toate aceste lucruri” (cf. Luca 2, 51).

Om adevărat. În orice caz acest portret intim nu se aseamănă chipului reprezentat de multe din icoanele bisericilor noastre. În treacăt fie zis, cînd vorbim de El, cînd voim să-l ducem mai departe mesajul, să nu ne lăsăm prea mult împiedicați de „sminteala celor slabi” care adesea nu este altceva decît strigătul de leamă al fariseilor contrariați în tihna lor ori a moleșiților în extazul lor steril. Să ne temem mai mult de „sminteala celor tari” care îl întorc spatele fără să-L cunoască dar care ar veni la El dacă ar ști cine este, în timp ce alții îl ascund vederii lor pentru că îl adoră pentru ceea ce nu este.

Vă rog să nu mai cîntăm: „Iată-L, Mielul atît de blind..”, mielul atît de blind... care îi spune lui Petru cu minie: „Înapoi! Mea satano!” (Matei 16, 23), care consideră pe farisei „pui de vipere” (Matei 12, 34), care amenință să arunce în mare, cu o piatră atîrnată de gît, pe cei care smintesc un su-

flet drept! Mielul atit de blind... care, dintr-o fringhie își face bici, răstoarnă mesele, risipește banii, alungă miei, vaci și boi de-a lungul pieiei temp'ului și strigă: „Bandă de tîlhari!”...

Nu! El este departe de această blindețe fără de care unele dulcegării ale cărților de pietate ar vrea să ni le pună sub ochi și în inimă.

Chiar fizic, El trebuie să fi fost de o vigoare și vitalitate excepționale. El parcurge într-o singură dimineață distanțe considerabile. El ține cuvîntări înaintea unor mari mulțimi de-asupra clocotului talazurilor care despart barca din care vorbește de mulțimea care-L ascultă. Umblă toată ziua, hărțuit de cererile și chemările bolnavilor, îmbulzit de cei care vreau să se apropie de El. Petrece noaptea în rugăciune, iar miine-ză e gata să rostească o mare predică pe munte ori să sature o mulțime de 5000 inși. Urcarea pe Tabor și chiar pe Hermon, cu virful și povârnișurile înzăpezite, nu-l înspăimîntă.

Forța Sa fizică e considerabilă; mai mare îl este forța morală. Pentru El un singur lucru contează: să mărturisească Adevărul.

Isus: Hristos este un om adevărat. Nu este greu să arăți că este bun și vom vedea îndată că marea Sa lege este aceea a dragostei. Mă întreb însă dacă depunem tot atîta stăruință pentru a descoperi de-a lungul tuturor paginilor Evangheliei dragostea Sa de dreptate, de sinceritate, repulsia Sa firească față de orice fățarnicie.

El n-a acceptat nici un compromis, nici un subterfugiu. Cînd spunei ceva, să nu faceți ca și fariseii care folosesc tot felul de poliloghii, de superlative și jurămînti. Cînd aveți ceva a zice, spuneiți neted: „Asta este” ori „Aceasta nu este”. Spuneiți: „Este, este”, ori „Nu, nu”. Al vostru da să fie da, iar al vostru nu, un nu energic, dar n-o luați pe ocolite (cf. Matei 5, 37).

El, acest Hristos binevoitor față de toți păcătoșii, a ținut la stiloul infamiei pe farisei, desigur nu din pricina vieții lor imorale, a nelegiuirilor, ci doar din pricina fățarniciei lor: „Morminte văruite” (Matei 23, 27). Un om din popor ar traduce: „Putreziciune!”

El iubește adevărul, nu însă pur teoretic. Pentru El adevărul este viață, este misiunea Sa, descoperirea Tatălui Său: „Eu sînt ca'ea adevărul și viața” (Ioan 14, 6). Pentru El acestea formează un tot unitar. Ar fi putut cita pe Platon: „Se merge spre adevăr cu întreaga ființă”.

El spune chiar că adevărul se făurește — nu că se fabrică potrivit capriciului propriu — ci că poate fi descoperit acționînd mai mult decît cugetînd.

Și cînd Pilat îl întreabă cu privire la misiunea Sa, El o rezumă într-o scurtă frază: „Am venit în lume ca să mărturisesc adevărul” (Ioan 18, 37).

Cu mîinii legate, încătușat, batjocorit și deja condamnat, la picioarele estradei unde tronează guvernatorul care se crede atît de puternic încît să dispună asupra vieții și morții, îi spune liniștit, lui, puternicului zilei ca și nouă tuturor, „Cel care caută adevărul, acela mă înțelege” (cf. Ioan 18, 37).

Bietul Pilat, care își atribuie dreptul suveran de a fi malitios și de a-L întreba sceptic: „Ce este adevărul” (Ioan 18, 38) ... bietul Pilat nu-și dă seama că se prăbușește în ridicol, înaintea întregii istorii!

Dragostea Sa. Unui preot căruia i-am citat într-o zi cîteva cuvinte din Evanghelie mi-a răspuns: „O, dragul meu, dacă ar vrea cineva să urmeze întru totul Evanghelia, nu se poate ști unde ar duce aceasta!”

De fapt, dragostea pe care ne-a prescris-o Hristos, luată așa precum a înțeles-o El, este fără îndoială cel mai mare paradox propovăduit vreodată: „Cui te lovește peste obrazul drept, întoarce-i și pe celălalt... dacă cineva îți cere haina, lasă-i și cămașa!” (Matei 3, 39—40 și Ioan 6, 29).

„Iubiți-vă unii pe alții, precum și Eu v-am iubit” (Ioan 13, 34), aceasta este porunca Sa nouă... pentru că El merge mai departe decît orice înfrățire propovăduită pînă atunci. El merge pînă la imposibilul pe care singur El, Iisus Hristos, l-a atins, pînă la moartea de bunăvoie...

Nu insist mai mult asupra acestei iubiri, abis tainic care este Dumnezeu însuși și pe care n-o vom epuiza vreodată, forță totdeauna deschisă inimilor și brațelor noastre pe care niciodată n-o vom implora îndeajuns.

Dar cum a trăit-o Hristos? Ne-o vor tălmăci gesturile și atitudinile Sale, pe acestea trebuie să le descifrăm.

La Iisus dragostea este în esență frățească Sa deschidere spre toți, deschidere neobosită, deschidere în profunzime.

Apostolii vreau să alunge pe cei mici care încearcă să-L vadă, mustră pe cei mari pentru că se strecoară în primele rînduri cum fac toți copiii din lume. Apostolii sînt înși serioși care n-au timp de pierdut cu cei nevîrstnici, în special cu micii ștregari ai străzii. Iisus, El, se apleacă asupra lor și-i ia în brațele Sale. Persoanele cu vază o vor putea face la fel, în mod ostentativ, în cursul unei ceremonii solemne... Cit îl privește pe Iisus, El nu caută popularitatea. El mustră severitatea apostolilor Săi și le dă copilul de exemplu.

Orbul i se adresează din locul unde zace. Și pe acesta ucenicii vreau să-l reducă la tăcere. Iisus se oprește, îl cheamă, îl ascultă, îl tîmăduiește.

Nu este totdeauna greu să primești pe cineva. O oarecare aptitudine firească ne dispune spre aceasta. Este mai greu să te compromiți primind pe oricine. Nu frecventezi fără a fi pedepsit persoanele rău famate, păcătoșii publici.

Iisus mănincă la ei și cu ei. El merge chiar mai departe... Nimeni n-a văzut pe scundul Zaheu, marele gangster, ascuns în sicomorul său... Iisus l-a descoperit: „Coboară... mănincă la tine” (Luca 19, 5).

La Simon lucrurile au întrecut mai mult măsura. În această casă care se respectă, la această masă de persoane onorabile, o tinăra femeie de stradă izbucni. E bine cunoscută. Ce va face El? Ce va zice? El lasă pe această desfrinată să-i stropească picioarele, să i le ungă cu părul ei (Luca 3, 36—38).

M-am întrebat adesea ce atitudine aș fi luat dacă fiind paroh într-o parohie oarecare, o sărmană credincioasă din cartier m-ar fi acostat în stradă, s-ar fi aruncat p'îngînd la picioarele mele și m-ar fi parfumat cu mirodeniile ei... Și sînt preotul lui Iisus Hristos!

Deschiderea Sa primitoare merge încă mai departe decît privirea Sa ori zimbetul Său. El vede lucrul pe care ceilalți nu-l văd. El este sensibil la ceea ce alții nu sînt. O văduvă ține să-și aducă datul la templu. Nimeni n-o bagă în seamă. El știe și arată tuturor cu ce sacrificiu este făcut acest dar (Ioan 21, 1—4). În mijlocul mulțimii, o femeie se atinge de haina Lui. „Cine este cel ce s-a atins de Mine? — Învățătorule Te îmbuzesc și Te strîmtoează. — Da, dar am simțit o apăsare mai rugătoare, mai emoționantă” (cf. Luca 8, 43—48). El primește înainte chiar de a se prezenta cineva la Sine: lui Natanail îi spune: „Înainte de a fi venit, te-am văzut. Cînd ședeai sub smochin, Eu te-am primit deja” (cf. Ioan 1, 40).

El avea dreptul. Astfel de gesturi, astfel de atitudini ne arată dreptul ce-l avea Iisus să vorbească despre dragoste.

„Am venit să aduc focul (dragostei) pe pămînt și nu am decît o dorință, ca el să cuprindă întreaga lume” (cf. Luca 12, 49).

„Iubind pe ai săi pînă acum, îi va iubi pînă la capăt”... I-a iubit mai mult decît pînă acum!

„Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are, ca viața lui să și-o pună pentru prietenii săi” (Ioan 15, 13).

El ar fi putut adăuga: „Stăpînitorii pămîntului va trimite pe cimpurile de luptă, dar ei rămîn în urmă. Ei vă trimite la moarte pentru a-și salva situația. Eu însă mor pentru ca voi să trăiți”.

Iată conducătorul nostru. Iată de ce a fost capabil!

Dreptatea Sa nu e a noastră. E greu de cuprins într-o învățătură sau de a ridica la rangul de principiu modul în care

Iisus Hristos practica dreptatea. Concepția Sa e atît de personală încît scapă oricărei analize: ea este totuși Dreptatea lui Dumnezeu.

Parabola fiului risipitor, aceea a lucrătorilor din ultimul ceas, sînt imorale potrivit judecății conformiștilor. Episodul cu femeia adulteră este tipic: trebuie mereu să revenim asupra lui. Iată o femeie prinsă în flagrant delict, iar legea este fără echivoc.

Ne putem chiar întreba de ce mai vin fariseii la Iisus de vreme ce chestiunea e clară. E adevărat că vreau să-L prind în cursă, fără să-și dea seama că vor cădea ei înșiși în ea și că vor trebui să iasă cu capul plecat din această ademenire... „Cine este fără de păcat, să arunce cel dintîi piatra!” (Ioan 8, 7). Se fereșc toți, începînd cu cei mai vîrstnici. Iisus, va rosti El, în felul profesorilor de morală, o sentință cu grijă măsurată în funcție de păcatul săvîrșit? Intr-adins El nu se uită la femeie. Se face că scrie pe pămînt, pentru a n-o stînjeni, și îi spune: „Nu te osîndesc nici eu. Mergi; de-acum să nu mai păcătuiești” (Ioan 8, 11).

Și tilharul cel bun... Am încercat deja să arat ce acoperă această expresie, foarte atenuată în zilele noastre. Ar trebui să se spună: „Banditul, huliganul, convertit”. Or un singur cuvînt, un singur suspin al acestui făcător de rele pentru ca într-un sfert de oră Iisus, care murea, să-l transforme într-un sfînt; primul sfînt canonizat de nimeni altul decît de Fiul lui Dumnezeu (Luca 23, 43).

Iată dreptatea Sa... și trec mai departe!

Ea se rezumă în această frază ilustrată de întreaga sa viață de Bun Păstor: „Va fi mai multă bucurie în cer pentru un păcătos care se îndreaptă decît pentru o sută de drepti care rămîn tari”.

Intr-adevăr sînt aceștea cuvinte greu de priceput. Și totuși aceasta este Evanghelia, aceasta este legea Domnului! Dar, vai, nu este a noastră.

Poți încerca să descrii sau să pictezi acest portret al lui Iisus-omul. Rămîne însă ceva greu de exprimat.

Iisus Hristos, pe pămînt, nu este perspectiva omenească a ceea ce ne descoperă credința. Istoricul ne arată o figură de-a dreptul incomparabilă și care scapă oricărei analize. Dar înaintea acestui om credința ne face să spunem: „El este Fiul Dumnezeu”.

Cînd încerc să mi-L reprezint, îl văd frumos, o frunte de om, pe care contemporanii o recunoșteau în mijlocul celorlalți. Înapoia acestei frunți este gîndirea unui om care s-a născut, a crescut, s-a dezvoltat ca orice gîndire omenească. Dar credința îmi spune că înapoia acestei frunți, este de ase-

menea gândirea dumnezeiască. Inapoi a demnității omenești a acestei frunți, credința mă face să descopăr demnitatea dumnezeiască, înfinita măreție a lui Dumnezeu.

Ochii Săi trupești au privit oamenii și natura dimprejurul Său. Ei recunoșteau trăsăturile prietenilor Săi ale celor din apropierea Sa. Ei vedeau infirmitățile, diformitățile, tresăririle suferinței bolnavilor care îl împulzeau, ei au văzut semănătorul, semănăturile, turmele, colindele care domină Nazaretu', malurile lacului. Dar acești ochi, nu mai mult decît ai noștri, nu depășeau orizontul. Deseori ceața trebuie să-i fi împiedicat să vadă virful Taborului sau celălalt mal al lacului. Dimpotrivă, privirea Sa dumnezeiască pătrundea în fundul inimilor, citea gândurile.

Dincolo de limitele spațiului și timpului. El vedea de-a lungul veacurilor, pe cei care vor veni la El: „Vor veni de la Răsărit și de la Apus”... „Bobul de muștar va crește și va deveni pom ale cărui ramuri vor acoperi pămîntul, pe ele venind păsările cerului să se așeze” (cf. Matei 13, 31—32). Ochii Săi trupești puteau să dea altora îmbărbătarea surisului lor (cîți bolnavi, suferinzi trebuie să fi fost dintr-o dată atinși de acest suris al bunătății!), dar privirea sa dumnezeiască, cufundîndu-se în adîncimea inimilor, vedea aici pata păcatului și primele sale cuvinte anunțau, îmbărbătătoare: „Iertate sînt păcatele tale”.

Mîinile Sale au ușurat poverile, au dezmiardat copiii, au atins rănile bolnavilor. Mîinile Sale osoase de dulgher au mînuit unețele, au așezat poveri pe umerii Săi. Ele au sfîrșit crispate pe cea din urmă povară, aceea a Crucii, apoi ținute pe lemn, omenește neputincioase să se desprindă din piroane. Și totuși puterea sa dumnezeiască este aceea care, cu un semn, liniștește furtuna și înmulțește piinile și peștii.

Inima Sa e o inimă de om, de om tînăr, de prieten, de fiu. Cînd, pe cruce fiind, se apleacă spre mama Sa pentru a-i arată pe Ioan și a-i spune: „Femeie, iată fiul tău”, cînd îi spune lui Ioan: „Iată mama ta”, vedem aici gestul atît de omeneșc al fiului care murind gîndește la văduvia și singurătatea mamei Sale și care îi dă prietenului un suprem semn de încredere. Dar generațiile creștine au extins totdeauna acest cuvînt, socotind că Iisus făcea astfel din mama Sa, mama tuturor credincioșilor.

În această inimă omenească, sensibilă la toate afecțiunile legitime, deschisă spre necazurile, rezida înfinitatea dragostei dumnezeiești, izvorul nesecat al oricărei iertări, al oricărei iubiri.

Crucea Sa ea însăși și moartea Sa la capătul căvarului, nu sînt decît limitele posibilităților iubirii omenești. „Nu este

mai mare dragoste decît să-și dea cineva viața pentru aceia pe care îi iubește" (Ioan 15, 13) ... Dar crucea, dacă ea este ultimul cuvînt al iubirii omenești, nu este decît primul acces la unghiul de vedere al imensei perspective care se deschide spre nepătrunsă iubire dumnezeiască.

Aici rezidă taina Intrupării, tainica alianță a omenescului cu dumnezeiescul, minunata apropiere a unui Mintuitor care a fost om printre oameni, inepuizabila gîndire de iubire pe care n-o vor părăsi vreodată după ce s-au aplecat asupra ei.

El este viu. Și acest Hristos este viu! El a înviat. El este cu noi de-a lungul tuturor veacurilor, pînă în veșnicie. În El, noi putem găsi pe însoțitorul de toate zilele, confidentul tuturor greutăților noastre, sprijinul slăbiciunilor noastre.

N-am făcut decît să schițez cîteva trăsături. Este de ajuns să deschizi Evanghelia pentru a găsi la infinit alte gesturi omenești, luminate de strălucire dumnezeiască. Iisus vorbește ficcăriuia dintre noi dincolo de două mii de ani. Cutare cuvinte ale Evangheliei, cutare nuanțe, ne sînt personal destinate, nedorind decît să răspundă persoanal întrebărilor noastre.

Nu ne rămîne decît să-L ascultăm pe Domnul, să-L ascultăm și să-I răspundem.

Preot Georges Michonneau

TENDINȚE NOI ÎN RITUALUL ORTODOX

† Arhiepiscop Athenagoras al Tiatirelor

Prima Conferință panortodoxă de la Rodos (1961) și pregătirile pentru viitorul Sinod ortodox au pus în discuție o serie întreagă de probleme atât teoretice cât și practice. Hotărârile ce urmează a fi adoptate sînt pregătite în debateri largi și aprofundate. Au fost create comisii în sinul fiecărei Biserici și de asemenea comisii interortodoxe care tratează temele stabilite, se întreprind cercetări și se publică studii, se organizează colocvii. Tot mai mulți specialiști, clerici și mireni sînt angajați în această muncă.

Recent unul din ierarhii ortodocși, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Athenagoras,, conducătorul eparhiei grecești a Tiatirelor și Mării Britanii, a întocmit o listă a celor mai importante probleme de interes practic ce urmează a fi înscrise pe ordinea de zi a proiectatului Sinod, cerînd opinia celorlalți ierarhi. Chestionarul Înalt Prea Sfinției Sale ni s-a părut deosebit de interesant fapt pentru care — în cele ce urmează — îl vom da în traducere*. Nu sînt formulate nici un fel de soluții, ci sînt puse doar întrebări. Fără îndoială că ele vor da de gîndit și cititorilor revistei noastre. Iată care sînt acestea:

1. Credeți că este necesară o nouă interpretare a punctului de vedere ortodox în ce privește viața liturgică și practică năzuind spre luminarea și îndrumarea credincioșilor de astăzi?

TEME LITURGICE

Cărțile liturgice ale Bisericii Ortodoxe și tipicul ei conțin texte și rubrici liturgice care în general derivă din uzul comunităților monahale pe care l-au urmat într-o măsură mai mare sau mai mică pînă astăzi. Se constată însă că respectarea cu strictețe a tipicului ortodox, chiar de către monahi, pare să fie imposibilă.

* Traducerea din englezește aparține P. C. Părinte Axente Moise de la Centrul Arhiepiscopal din Timișoara.

2. Credeți că materialul imnologic format din ode, canoane și colecții etc. ... care se găsește în Mineie, Triod, Penticostar, trebuiește inclus în cărțile de slujbă folosite la parohii, bine știind că mare parte din acest material nu este folosit iar includerea lui în cărțile de slujbă ale parohiilor ar produce confuzie printre cîntăreți și preoți? Nu trebuie uitat apoi că omiterea respectivului material fără să existe o încredință sau aprobare bisericească ar avea un precedent și chiar dreptul renunțării la slujbe.

Evangelhia duminicală repetă întâmplările, minunile, parabolele și alte învățături ale Domnului luate din Evangheliile sinoptice, cu toate că alte părți importante nu se citesc duminica, în ciuda faptului că ele sînt necesare credincioșilor pentru promovarea cunoștințelor evanghelice.

3. Credeți că este necesară o nouă aranjare a pericopelor Evangheliei și Apostolului care se citesc duminică?

4. Deoarece va trebui adoptată o hotărîre pe care să o accepte toate Bisericele, n-ar fi oare recomandabil să se întocmească din timp o listă provizorie cu pericopele care ar urma să se citească în duminicile de peste an și la fel cite o pericopă din Vechiul Testament care să se introducă în liturghia catehumenilor?

5. Este oare recomandabil să se aplice aceeași măsură pentru citirile din Vechiul Testament la vecernie, utrenie și în postul mare?

Liturghiile Bisericii Ortodoxe existente astăzi și anume: a Sfîntului Iacob, a Sfîntului Vasile, a Sfîntului Ioan Hrisostom, a Sfîntului Marcu, a Celor opt cărți a Canoanelor Apostolice, a Sfîntului Ipolit, a Sfîntului Grigorie Dialogul, dovedesc pe de-o parte că uniformitatea în cultul Bisericii antice lipsește, iar pe de altă parte indică înlesnirea cu care Biserica poate proceda la aranjarea cultului comunităților creștine. Astfel binecunoscuta liturghie a Sfîntului Ioan Hrisostom constituie o probă a acestui fenomen și un exemplu de prescurtare a serviciilor. Astăzi mulți ortodocși precum și destui iubitori ai cultului ortodox ridică întrebarea sau mai curînd afirmă că serviciul euharistic ortodox este foarte lung.

6. Credeți că trebuie să se facă o pauză între utrenie și liturghie pentru ca să se poată distinge aceste două servicii?

7. Oare au dreptul conducătorii Bisericilor locale autocefale să-și îndrume preoții în așa fel încît în loc să repete de patru ori antifioanele liturghiei catehumenilor să cînte un antifon de la primul, apoi altul de la al doilea și, în același timp să citească rugăciunile antifioanelor cu glas ridicat iar nu în taină? Pot ei să procedeze în același fel cu imnul „Sfînte Dumnezeule” de dinaintea Apostolului care se repetă de șase ori?

8. Credeți că rugăciunile și ectemiile pentru catehumeni pot fi schimbate și scurtate ca unele ce azi și așa sînt omise în mod obișnuit? De vreme ce sînt rostite în taină se pare că nici nu au aplicare în realitatea contemporană întrucît catehumenii chemați să-și plece capetele ori să părăsească biserica, sînt absenți.

9. Credeți că unele sau toate rugăciunile care se citeșc în taină ar trebui rostite tare, pentru instruirea credincioșilor și în conformitate cu convingerea că în cultul nostru închinătorii nu sînt doar observatori sau ascultători, ci mai de grabă participanți? Este oare potrivnică rînduielilor bisericești rostirea rugăciunilor cu g'as tare și cu neputință de practicat azi ceea ce se făcea în trecut?

În cîmpul misiunilor și în diaspora, clericii sînt confrunțați cu probleme liturgice decurgînd din faptul că ortodocșii sînt răspîndiți pe o suprafață mare. Potrivit cu practica veche, preotul poate oficia sfînta liturghie o singură dată în decursul a 24 ore. Datorită acestei dispoziții credincioșii ortodocși sînt lipsiți de rugăciunea pe care o doresc și care le este trebuincioasă, preotul neavînd dreptul să sluăsească (scil. să bineze). Ceva mai mult, această imposibilitate a preotului ortodox face adesea ca mulți credincioși să cadă în indiferență religioasă, să părăsească tradiția lor religioasă căutînd serviciul altor confesiuni și cîteodată al altor religii.

10. Au dreptul episcopii locali să îngăduie preoților lor, din cauza necesităților misionare, să servească sfînta liturghie de mai multe ori în 24 de ore? În acest caz ce cuminecătură vor oferi ei, cea obișnuită sau cea presfințită?

11. Sînt oare suficiente pentru preot și credincioși șase ore de post și abținere de la orice mîncare și băutură spre a primi Sfînta Cuminecătură cînd liturghiile se săvîrșesc s'ara?

12. Este suficientă tămierea numai de două ori în timpul liturghiei, înainte de ieșirea cu sfintele daruri și după sfințirea lor, întrucît s-a observat că tămierea prea deasă este o piedică pentru preot atîta vreme cît el nu are nici un ajutor?

CHESTIUNEA PĂRTICELELOR EUHARISTICE

În sinul Bisericilor ortodoxe se pare că există o nepotrivire în ceea ce privește părticelele (miridele) de la proscomidie scoase din prescură în cinstea Sfîntei Fecioare Maria, ale celor nouă cete îngerești, pentru vii și morți. Unii slujitori din Grecia care sînt sub influența lui Simeon al Tesalonicului și a Sfîntului Nicodim Atonitul (vezi Scara, textul grec, p. 138 n. 2) pun în potir doar părticelele agnețului pe cînd celelalte dîmprejurul său le lasă pe disc, mai ales atunci cînd se aș-

teaptă mulți credincioși să se apropie și să primească Taina Sfintei Cuminecături.

13. Este corect după eclesiologii ortodocși să se urmeze exemplul acelor preoți care nu amestecă în potir părticele sfinților cu agnețul, pe motiv că părticelele (miridele) nu pot fi oferite celor ce se cuminecă?

14. Sint părticelele sfinților, a viilor și a morților împreună cu agnețul, antipul trupului lui Hristos, care este Sfinta Biserică triumfătoare și luptătoare?

15. Dacă ele nu se bucură de această calitate, de ce se așează pe disc în jurul agnețului euharistic?

16. Dacă dimpotrivă au această calitate, de ce nu se amestecă părticelele cu agnețul în potirul euharistic?

17. Credeți că este necesar ca Biserica să se pronunțe în această problemă după ce ea va fi studiată de specialiști?

CHESTIUNEA CELOR DOUA EPICLEZE

Epicleza este considerată a fi centrul și caracteristica cultului euharistic al Bisericii creștine. Liturghiile răsăritene dintre care a Sfântului Ipolit și a Sfântului Ioan Hrisostom, stau mărturie convingătoare despre necesitatea epiclezei pentru ca Sfinta Taină să fie desăvârșită. Absența ei din canonul euharistic apusean a fost criticată de teologii răsăriteni ca o inovație, ca o teorie liturgică greșită sau ca un obicei. Absența epiclezei e resimțită azi de Biserica apuseană fapt pentru care trei forme liturgice autorizate nu de mult de Roma conțin epicleza, așezată însă înaintea anaforei și a cuvinte'or Domnului prin care a fost instituită Sfinta Euharistie.

În liturghiile Bisericii Ortodoxe Răsăritene și în special a Sfântului Vasile cel Mare epicleza este foarte clar expusă. Totuși în liturghia Sfântului Ioan Hrisostom ea crează probleme pentru teologi și credincioșii în stare să-i cerceteze înțelesul.

Potrivit liturghiei Sfântului Vasile în rugăciunea epiclezei pogorirea Sfântului Duh tinde să prefacă elementele euharistice în Trupul și Sângele lui Hristos. Continuarea rugăciunii arată că Sfântul Duh este de asemenea chemat să ajute pe cei care se vor împărtăși dintr-o piine și dintr-un potir astfel că ei să fie uniți într-o comuniune de către Sfântul Duh și să nu fie osândiți din cauza nevredniciei lor, ci mai de grabă să găsească „milă și Har” conferite celor adormiți, sfinților și Preasfintei Fecioare Maria. Înțelesul eshatologic al epiclezei este clar. Ea pune comuniunea sfinților Bisericii luptătoare în unitate cu comuniunea paralelă a sfinților Bisericii triumfătoare, iar ceea ce este căutat de Biserica pămîntească este Harul pe

care l-au primit deja cei ce sălășluiesc în cer. Intenția rugăciunii este de a fi de folos nu sfinților, ci mai de grabă Bisericii luptătoare ca astfel membrii ei să primească Harul conferit celor care aparțin Bisericii triumfătoare și să fie uniți cu ei.

În epicleza liturghiei Sfântului Ioan Hrisostom, Sfântul Duh este de asemenea invocat să vie să prefacă elementele euharistice în Trupul și Sângele Domnului, să dea posibilitate închinătorilor și participanților să fie uniți prin Sfântul Duh, să fie iertați, să moștenească împărăția cerului, să se apropie de Dumnezeu și să nu fie osîndiți. După aceste idei este adăugat un element nou. Jertfa cea fără de sânge este adusă pentru cei adormiți în credință, pentru sfinți și în special pentru Sfânta Fecioară Maria: „Încă aducem Ție această slujbă duhovnicească pentru cei adormiți întru credință, pentru strămoși, părinți, patriarhi, prooroci, apostoli, propovăduitori, evangheliști, mucenici, mărturisitori, pustnici, pentru tot sufletul cel drept, care s-a săvârșit întru credință și mai ales pentru preasfânta, curata, prea binecuvîntata, mărita Stăpîna noastră, de Dumnezeu Născătoare și pururea Fecioară Maria”.

Diferența dintre cele două epicleze este evidentă deși pentru unii interpreți ai liturghiei ortodoxe nu există nici o diferență. Prepoziția „hyper” stă totuși ca un obstacol în calea identificării înțelesului celor două epicleze. Aceeași prepoziție este folosită atunci cînd mielul (agneul) euharistic este pregătit pe masa proskomidiei, în cuvintele rostite de preot: „Junghie-se Mielul lui Dumnezeu... pentru (hyper) viața și pentru mînuirea lumii”. Aici observăm că înțelesul prepoziției este identificat cu acela al prepoziției „dia”, „pentru” sau „din cauza”. Cu același înțeles prepoziția „hyper” este întrebuințată:

a) la începutul citirii Evangheliei cînd rugăm pe Domnul „pentru ca să fim vrednici să ascultăm Sfînta Evanghelie”;

b) în ectenia păcii „Pentru pacea de sus” etc.

c) în cuvintele de instituire a Euharistiei „care se frînge pentru voi” și de asemenea „care se varsă pentru voi”. Înțelesul nu este identic în toate aceste exemple.

Așadar este oare identic înțelesul prepozițiilor „dia” sau „pentru” în exemplele citate? Ce alt înțeles poate să aibă aceeași prepoziție cînd se întrebuințează în epicleză „pentru” (hyper) aceia care au adormit în credință?

Dacă prepoziția înseamnă „pentru”, atunci cum poate cineva lămurii înțelesul cuvintelor: „Încă aducem Ție această slujbă duhovnicească pentru sfinți și mai ales pentru Fecioara Maria”? Firește aici poate fi adusă în discuție tema eshatologică privind răsplata finală a sfinților la judecata de apoi. De asemenea teoria sfințeniei și închinarea ca dulia și hiperdulia poate fi privită ca o expresie a temei în discuție.

Potrivit acestei teorii, aceia care sînt aproape de Dumnezeu, sînt slujitori în grad mai desăvîrșit decît aceia care sînt mai departe de Dumnezeu. Dacă bunăoară Apostolii au fost slujitori, Fecioara Maria fiind mai aproape de Dumnezeu și mai presus de îngeri, nu este o simplă slujitoare, ci o „supra-slujitoare” (hyper-douleia). În acest fel ceea ce este mai mult sau mai puțin nelămurit se poate clarifica prin folosirea prepoziției hyper” și a adevărului „exairetos” (mai ales) în oferirea Euharistiei cu referire la sfinți și la Fecioara Maria. Totuși teoriile și exemplele scoase din paralelismul teologic cu privire la înțelesul prepoziției „hyper” și al adevărului „exairetos” arată identitatea semnificației celor două epicleze; diferența ce persistă constituie o dificultate pe care vor trebui să o rezolve aceia care studiază și învață Teologia liturgică ortodoxă.

18. Credeți că există o diferență în invocarea (epicleza) folosită la cele două liturghii ale Sfintului Vasile și Sfintului Ioan Hrisostom? Dacă credeți că există diferență, atunci cum interpretați darurile euharistice ce se aduc pentru sfinți și mai ales pentru Fecioara Maria? Au nevoie sfinții de rugăciunile Bisericii luptătoare? Dacă nu există diferență, cum explicați cuvintele din epicleza Sfintului Vasile: „ca să aflăm milă și har împreună cu toți sfinții”, cuvinte care lipsesc din liturgia Sfintului Ioan Hrisostom?

19. Credeți că este admis din punct de vedere liturgic să se continue obiceiul pe care Biserica nu l-a aprobat de a se amesteca sfintele daruri în potir cu vin nebinecuvîntat și asupra căruia nu s-a rostit rugăciunea de invocare (epicleza), înmulțind astfel sfintele daruri spre a se ajunge la împărtășirea credincioșilor?

Dacă acest amestec rațional, chimic, este îngăduit, de ce nu se permite sau de ce nu se practică și amestecarea în potir a sfintelor daruri cu piine nebinecuvîntată asupra căreia nu s-a săvîrșit rugăciunea de invocare (epicleza), cu același scop de a se ajunge la împărtășirea credincioșilor?

În cazuri similare anglicanii rostesc rugăciunea pentru binecuvîntarea vinului și a pîinii cuminicînd apoi credincioșii. Socotiți că un asemenea procedeu trebuie introdus în cărțile noastre liturgice astfel încît preoții să știe ce au de făcut în asemenea cazuri?

TĂINELE SFINTULUI BOTEZ, SFINTULUI MASLU ȘI SFINTEI CUNUNII

Taina Sfintului Botez este precedată de binecunoscutul serviciu numit „catehizare” care include, pe lângă mărturisirea de credință, rugăciuni destul de lungi pentru alungarea duhurilor necurate. Se pare că aceste rugăciuni au fost compuse de

episcopi locali, fiind mai tirziu adunate și publicate în cărțile de ierurgii pe care le folosim azi. Mulți preoți citească aceste rugăciuni după preferință, pe unele omițându-le, pe altele repetându-le.

20. Credeți că ar fi necesară introducerea unei explicații, după ce se va pronunța Biserica, care să arate preoților noștri ce rugăciuni și exorcisme trebuie să citească înainte de Botez?

Credeți că este necesar să se mențină în cărțile noastre de slujbă toate rugăciunile și exorcismele, dind astfel părinților impresia că pruncul lor nou născut în creștinism este un lăcaș al mulțimii duhurilor necurate?

21. Considerați recomandabilă scurtarea rugăciunilor Tainei Sfântului Botez, de vreme ce și așa multe din ele sînt recitate încet iar pruncii, părinții și nașii nu le înțeleg, ceea ce îi face să se tulbure?

22. Credeți recomandabil să se scurteze și să se refacă serviciul Sfântului Maslu care în prezent are zece rugăciuni, destul de lungi, șapte pericope din Apostol și șapte din Evanghelie, la fel prea mult pentru o persoană bolnavă spre a le putea urmări și care adesea se fac pentru o persoană grav suferindă sau chiar bolnavă psihic?

23. Credeți că este recomandabil să se scurteze rugăciunile Tainei Sfintei Cununii care conține multe repetări?

METODA POSTULUI

Importanta problemă a postului așa cum îl rînduiește Biserica Ortodoxă n-a atras pînă acum atenția teologilor ortodocși, fapt pentru care în enunțările lor nu este menționată readaptarea metodei ortodoxe de postire în raport cu nevoile și circumstanțele actuale a'e creștinilor.

Comunitățile creștine au primit modul de postire de la mănăstiri. Metoda mănăstirească și ascetică a avut o mare influență asupra acelor care au formulat poruncile bisericesti cu privire la postul ortodox. Astăzi însă această metodă este urmată de foarte puțini mireni și clerici, și aceasta nu din pricina lipsei de respect, ci ca urmare a condițiilor climatice, a unor motive de sănătate, a obligațiilor sociale și chiar din cauza criticismului și a nehotărîrii de a pune în practică vechi modalitate de a concepe postul.

Conducătorii Bisericii știu bine că doar puțini din păstoriții lor țin postul prescris de Biserica Ortodoxă Răsăriteană. Totuși ei nu iau măsuri canonice împotriva acelor care calcă porunca adevăratului post, pentru că ei înșiși n-o pot ține. De aceea ei păstrează tăcerea și se mulțumesc a da scrisori pastora'e la vremea postului, care de obicei recomandă postirea

ca un fel de jertfă în cinstea lui Hristos, ca un mijloc de educare a voinței și ca o metodă de supunere a patimilor trupеști. În realitate credincioșii ortodocși, în special cei din diaspora, sînt lăsați fără îndrumare practică cu privire la această importantă trebuință a vieții creștine. Faptul acesta duce la slăbirea conștiinței creștine, la lipsa de respect și la încălcarea altor porunci, fără îngăduință și fără sancțiune din partea Bisericii.

Bunăoară în anul 1969 zilele cînd se îngăduia să se mănînce carne sînt numai 54. Lapte, brînză, unt, ouă și pește nu nu sînt îngăduite în cele mai multe zile ale anului. Aceia care trăiesc și lucrează în climat rece, bolnavul, anemicul, diabetul, etc. întrebă adesea: cît timp trebuie să mă abțin de la mîncare în perioada postului și să mă pregătesc ca să primesc Sfînta Cuminăcătură? Preoții locali răspund, legiferînd ei înșiși pentru Biserica lor și repetînd binecunoscutul și larg explicabilul dicton: „bolnavul și călătorul nu păcătuiesc dacă nu postesc”.

Poate că acest răspuns este corect. Dar pînă unde se poate întinde gîndul creștinului în timpul postului, pentru a evita remușcarea vinovăției, fiind un încălcător al legii și chiar un candidat la excomunicare? Cum vor proceda clericii în problema postului ortodox, cînd potrivit canoanelor ei sînt candidați la depunere ca unii ce încălcă postul în zilele stabilite, care de altfel includ două treimi din zilele anului? Nu este atunci necesar ca Biserica să fie mai atentă și mai grijulie față de păstoriții proprii, pentru a opri luarea în deridere a poruncilor ei?

24. Credeți că stă în putința conducătorilor bisericești locali să reglementeze problema postului în folosul credincioșilor lor, înainte ca sinodul ecumenic panortodox să dea noi canoane pentru reglementarea postului?

25. Credeți că este recomandabil să se impună reztricțiile postirii astfel încît credincioșii să se pregătească mai ușor și să se împărtășească mai des?

26. Potrivit obiceiului stabilit, clericii pot să mănînce orice, ziua și seara dinaintea săvîrșirii Euharistiei la care se vor cumineca, în timp ce mirenilor le este interzis acest lucru. Astfel se face că nu rareori, mai ales atunci cînd clericii stau la masă împreună cu mireni și gustă ceea ce lor nu le este îngăduit, ei să pună întrebarea: oare Biserica Ortodoxă are două rînduiri morale: una pentru laici și alta pentru clerici? Credeți că această delicată întrebare necesită un răspuns pentru a se evita scandalul mirenilor?

27. Cîte ceasuri trebuie un preot sau un mirean să se abțină de la orice fel de mîncare sau băutură, inclusiv de la

apă, pentru a primi Sfînta Cuminecătură la liturghiile ce se oficiază seara?

TAINA MĂRTURISIRII

28. Credeți că este necesar ca Biserica Ortodoxă să declare, în interesul ei, că preoților le este interzisă dezlegarea de păcate fără mărturisire?

29. Credeți că este recomandabil să se insiste pentru ca toți credincioșii să fie instruiți în sensul de a nu cere preoților dezlegarea de păcate decît după mărturisirea oricărui păcat săvîrșit?

CANOANELE BISERICII

De la al VII-lea sinod ecumenic (787) încoace validitatea canoanelor menite a reglementa chestiunile bisericești a fost practic anulată. Din acest motiv se recunoaște că în general legislația canonică reprezintă unul din cele mai complicate subiecte ale creștinătății ortodoxe. Unele canoane nu sînt înțelese, iar altele sînt în opoziție cu cele decretate anterior...

Este cunoscut faptul că există canoane care poate că au fost necesare în timpul cînd au fost elaborate. Totuși azi nu mai avem motive să la considerăm necesare și din această cauză validitatea lor nu este în realitate acceptabilă.

În conformitate cu canonul 51 al sinodului al VI-lea, participarea la spectacole de teatru la care comedianți prezintă pantomime și vinători, expun animale ca elefanți, urși, maimuțe, lei atribuindu-le diferite roluri, atrage pedeapsa excomunicării pentru laici și a depunerii pentru clerici. Clericii care vinează sînt pedepsiți cu depunerea, iar monahii cu excomunicarea. Al 7-lea canon al sinodului VI ecumenic interzice unui avocat creștin, sub amenințarea excomunicării, să folosească perucă și robă, cum este de exemplu obiceiul în Anglia.

Căsătoriile mixte cu eretici și schismaticii sînt interzise de către canonul 77 al aceluiași sinod. Totuși astăzi acest canon este ignorat pentru că toate Bisericile ortodoxe binecuvîntează căsătoria unui ortodox cu un creștin neortodox.

Cît privește delicata chestiune a sclaviei, canoanele sînt într-adevăr insuportabile și inacceptabile, apreciate chiar în cadrul timpului cînd au fost formulate. Din fericire sclavia este azi eradicată în mai toate părțile lumii.

Alt exemplu de severitate a canoanelor ni-l oferă pedeapsa excomunicării pentru aceia care țin vechiul obicei al săritului peste focuri în anumite zile ale anului, un obicei împrumutat desigur de la lumea păgînă (canonul 65 al sinodului VI ecumenic). Potrivit canonului 96 al aceluiași sinod, este interzis sub pedeapsa excomunicării a-ți unge părul capului cu pomadă

și alte substanțe, cum și a schimba culoarea lui. Cum vor sta azi înaintea acestui canon milioane de bărbați și femei care își văpșesc părul?

Canonul 100 al aceluiași sinod interzice picturile artistice care pot ispiți și impune pedeapsa excomunicării atât artiștilor cit și celor care le privesc.

Canonul 18 al sinodului VII ecumenic interzice episcopi'or și preoților să aibe femei de serviciu în casele lor.

Potrivit canoanelor este interzisă încălcarea postului de miercuri și vineri, sub pedeapsa excomunicării pentru laici și a depunerii pentru preoți dacă mănincă carne, pește, lapte, etc. Cunoscind aceste canoane, unii se întreabă cîți ortodocși, clerici și laici, vor rămîne necondamnați și cîți vor sta curați în fața lor, întrucît piinea pe care o cumpărăm azi conține în multe țări lapte și grăsime?

Pe bună dreptate un teolog neortodox a remarcat: „Biserica Ortodoxă este bună și sfîntă, dar credincioșii săi sînt practic sub osînda excomunicării”.

Dacă un ortodox intră într-un lăcaș de închinare al unei comunități neortodoxe pentru rugăciune sau citirea Scripturii, el poate fi pedepsit cu excomunicarea. Mișcarea ecumenică prin urmare, organizînd întîlniri de rugăciune la care iau parte clerici și teologi ortodocși, este pricină de excomunicare și depunere pentru toți cei care activează pe linie ecumenistă, care încearcă să contribuie la vindecarea celor șase plăgi ale Trupului lui Hristos provocate de schismele și diviziunile noastre.

Din fericire există în Biserica Ortodoxă învățătura despre iconomie în care putem afla adăpost dacă nu sîntem capabili să îndeplinim unele canoane. Cu toate acestea existența lor în fapt, fără nici o recomandare nouă din partea Bisericii, ne face călcători de lege, ca și poporul lui Izrail înaintea legii, potrivit celor remarcate de Sfîntul Pavel.

30. Credeți că rinduelile canonice ale Bisericii noastre necesită o reformă și că noile canoane ar trebui să decreteze apărarea vechiului spirit, luînd în considerare necesitățile vremii, slăbiciunea firii, aspectele veții contemporane, protejarea credincioșilor, propovăduirea Evangheliei, toate acestea cu scopul de a înlătura orice învinuire de învechire adusă Bisericii noastre?

31. Căsătoria diaconilor, preoților și episcopilor este o problemă care ține de canoane, nu de credință și dogmele Bisericii. Ea preocupă o mare parte a creștinătății apusene. Se pare că în această direcție și mai ales în ce privește celibatul absolut al clerului, Biserica catolică a pierdut terenul. Se știe că recent în Olanda s-a admis unui preot romano-catolic

să predice și să officieze toate serviciile religioase cu excepția sfintei liturghii.

În Biserica Ortodoxă căsătoria este îngăduită înaintea hirotoniei după care însă e interzisă conform prescripțiilor canonice. Din această pricină preoții văduvi sînt lăsați să se descurce potrivit posibilităților cum și a normelor unei morale pe care pînă în cele din urmă vor trebui s-o înfrunte. Există totuși în Biserica Ortodoxă exemple de preoți văduvi care au fost bine-cuvîntați în Taina Sfintei Cununii fără ca Biserica să îndrăznească să-i înlătore sau să le declare căsătoria nevalabilă.

Celibatul episcopilor Bisericii ortodoxe este de dată mai recentă, fiind hotărît din motive practice, mai ales protejarea averii bisericești și prevenirea nepotismului. Astăzi candidații la episcopat sînt luați dintre arhimandriți, adică dintre preoții celibi, mai bine zis dintre monahii care trăiesc în lume, potrivit chiar indicațiilor canonice, deși acestea nu pot fi infailibile și nici neschimbate avînd în vedere caracterul lor accidental. Între timp mulți preoți sînt excluși de la episcopat cu toate că în unele cazuri ei sînt mai calificați și de un caracter mai înalt decît cei necăsătoriți.

32. Credeți că interzicerea căsătoriei preoților trebuie menținută și aceasta pe ce temei și potrivit căror canoane valide? Credeți că episcopii trebuie aleși numai dintre preoții celibi? Credeți că hotărîrea privind celibatul episcopilor adoptată de sinoadele ecumenice din motive de circumstanță trebuie să fie revocată, revenindu-se la vechea practică a Bisericii care să se aplice din nou în așa fel încît Biserica noastră să aibe episcopi căsătoriți potrivit recomandării Sfinților Apostoli și în concordanță cu practica primelor opt veacuri? Credeți că o Biserică autocefală poate alege episcopii dintre preoții căsătoriți, potrivit vechii practici, și cum s-ar justifica o asemenea decizie?

Poate îngădui o Biserică autocefală căsătoria cu dispensă a diaconilor și preoților după hirotonie, cu scopul de a asigura continuitatea în slujire, pentru a le apăra integritatea morală ori pe motivul încurajării celor care doresc să fie hirotoniți, în felul acesta îndeplinind diferite nevoi ale Bisericii?

33. Credeți că este necesar să se adopte o poziție principială panortodoxă în dezbaterile contemporane cu privire la înrudiri, relații conjugale, controlul nașterilor?

34. Credeți că e recomandabil să se urmeze practicile existente azi în cele mai multe Biserici ortodoxe potrivit căroră preoții, cu osebire cei căsătoriți, pot purta haine civile în afara bisericii și pot să nu-și lase părul lung și barbă, obicei împrumutat de la vechile sinagogi și de la comunitățile monahale?

35. Credeți că e potrivit și în conformitate cu simplitatea creștină să se schimbe veșmintele arhierilor și preoților renunțându-se la piesele luxoase, la podoabele din aur, la mănțile lungi, la mitră, baston, embleme, rasa neagră de mătase, la vâlul monahal, în cazul arhierilor, din mătase?

Credeți că este potrivit timpului nostru să se părăsească titlurile formale date clerului ca: Prea Sfințite, Înalt Prea Sfințite, Prea Fericite, Eminență, Grația Voastră, Prea Cucernice, etc. și să se folosească în locul lor titlurile simple: Părinte, Părinte Episcop, Arhiepiscop sau Patriarh?

PROBLEMA PAȘTILOR

Creștinii ortodocși care trăiesc în apus, adică în America și Europa, se găsesc într-o mare dificultate în timpul Săptămîinii Mari și a Paștilor care de obicei sînt sărbătorite în alte zile decît cele ale confracțiilor lor. Mediul în care trăiesc îi obligă să respecte zilele de sărbătoare ale celorlalți. S-a observat că după Paștile apusenilor (romano-catolici și protestanți sau anglicani), credincioșii noștri pierd interesul de a mai ține Paștile proprii, ceea ce crează destule încurcături.

Biserica Ortodoxă a Finlandei sărbătorește Paștile deodată cu creștinătatea apuseană potrivit îngăduinței date de patriarhul ecumenic Meletios al VI-lea (1923). Patriarhia Moscovei a îngăduit episcopilor din afara Uniunii Sovietice să prăznuiască Paștile, dacă doresc, deodată cu creștinii apuseni. La rîndul său Vaticanul a permis creștinilor romano-catolici care trăiesc printre ortodocșii din Răsărit să țină Paștile deodată cu ei.

36. Credeți că este indicat ca Patriarhia ecumenică și alte Biserici autocefale să acorde permisiunea episcopilor lor din diaspora, adică din America, Europa, Australia, Canada, etc. de a sărbători Paștile împreună cu creștinii apuseni?

În concluzie, poate că n-ar fi rău să fie studiate toate aceste probleme, întrucît Biserica cu canoanele și dispozițiile ei nu intenționează decît să ajute pe credincioși să afle calea mîntuirii în Hristos. De aceea ar trebui revăzute cuvintele lui Hristos: „Simbăta a fost făcută pentru om, iar nu omul pentru simbăta” (Marcu 2, 27). Ce valoare au canoanele noastre dacă în loc să ajute, ele primejduesc mîntuirea credincioșilor? Oare Sfîntul Apostol Pavel n-a fost împotriva unui atare procedeu, el care a luptat să elibereze conștiința credincioșilor de sub obligativitatea Legii Vechi?

Exemplul Sfîntului Apostol Pavel ar trebui să ne inspire pe toți în munca de reînnoire a Bisericii pentru îndrumarea credincioșilor spre mîntuirea în Iisus Hristos”,

700 ANI DE EXISTENȚĂ DOCUMENTARĂ A TIMIȘOAREI

La 21 septembrie s-a comemorat într-un cadru festiv împlinirea a șapte secole de existență documentară a municipiului Timișoara. Evenimentul acesta a fost nu numai prilej de evocare a trecutului glorios al unuia din cele mai importante orașe ale Patriei, ci el a demonstrat în același timp marile perspective ce i le deschide viitorul.

Timișoara — „Temesiensis” cum este denumită într-un document din veacul al XIII-lea — își pierde de fapt începuturile în negura trecutului. Așezarea sa geografică a fost totdeauna pe cele două maluri a râului Begheiului de azi. Riul acesta și Timișul de alături și-au contopit pe vremuri albiile din cauza mlaștinilor care se întindeau pe suprafețe mari și le uneau apele. De aici și numele ce-l poartă, când de fapt orașul era situat pe Beghei iar nu pe Timiș. Înainte de venirea ungurilor, orașul se numea „Begva”, după denumirea gotică a râului, deși pe timpul goților el fusese cunoscut ca „Zambara”, o deformare a străvechii „Zurabara” a dacilor.

Dar veacurile s-au scurs unul după altul iar istoria și-a urmat cursul. Așezată în calea multor migrații, mai târziu la confluența statelor feudale în plină expansiune, Timișoara va cunoaște perioade zbuciumate.

Distrusă de marea invazie tătărească, localitatea e reconstruită și puternic întărită, constituind una din fortificațiile sistemului vest-transilvănean de apărare între Dunăre și Mureș. În jurul cetății care a devenit centru militar, se înfiripează o puternică viață economică, iar cu lanca de Hunedoara și Paul Chinezu dobîndește însemnătate politică de prim ordin.

Sub zidurile Timișoarei ia sfîrșit marea dramă a răscoalei din 1514 și sub privirile îngrozite ale locuitorilor ei de atunci, va sfîrși pe tronul înroșit în foc, eroul nădejdiilor populare — Gheorghe Doja. Mai bine de un veac și jumătate apoi, zăbranicul negru al stăpînirii otomane va acoperi viața cetății și a orașului. Eliberat la începutul celui de-al XVIII-lea secol de oștile lui Eugen de Savoya, devine capitala Banatului Timișan.

În împrejurările de atunci, orașul așezat în plină și mănoasă cîmpie, renaște vertiginos. Apar mari manufacturi și apoi fabrici. Așa se face că la Timișoara s-au aprins becurile electrice pentru prima dată pe continentul nostru în anul 1884, iar tramvaiul cu cai introdus încă din 1869 a putut fi înlocuit în 1899 cu tramvaiul electric. Nu e de mirare deci că numeroșii muncitori vor face din Timișoara un puternic centru industrial în care la 1848 ia ființă prima organizație cu caracter politic din țară: „Asociația generală a muncitorilor”.

Istoria contemporană găsește orașul principal al Banatului în primele rinduri pentru libertate, pentru desăvîrșirea unității statale. Rămîne de neuitat ziua împlinirii dezideratului de veacuri a poporului nostru — 1 Decembrie 1918 — unirea Transilvaniei cu România, moment epocal la temelia căruia stă voința și votul legiuit exprimat neabătut al timișorenilor.

Tradițiile de luptă pentru dreptate și progres nu s-au pierdut nici în anii dintre cele două războaie, cu atît mai mult în tragica conflagrație ce a bîntuit lumea pînă la 9 mai 1945. Dimpotrivă, ele s-au potențat căutîndu-și drum spre lumină. Cu abnegație și înflăcărat patriotism, timișorenii și-au lecut după eliberare rănile, și-au reconstruit urbia și împreună cu întregul popor au trecut la edificarea noii societăți.

Timișoara de astăzi este un puternic centru industrial și cultural al țării și al treilea oraș ca număr de locuitori — peste 200.000. Ea este însă și sediul Mitropoliei Banatului. Pe plan bisericesc antecedențele îi sînt tot atît de vechi ca și viața românească pe aceste meleaguri. În ciuda puținătății documentelor păstrate, se știe că legea strămoșească a strălucit aici cu putere încă pe vremea principelui Optum (secolul XI). Așezămintele ortodoxe române erau trainice și episcopii grijeau cu sîrguință de sufletele încredințate lor. Între zidurile cetății stăpînite de turci a păstorit cu sfință dăruire de sine Mitropolitul Iosif cel Nou de la Partoș.

Nici vremelnicii stăpînitori de altă dată și nici prozelitismul habsburgilor catolici n-au putut risipi atașamentul românilor timișoreni față de Ortodoxia străbună. Chiar atunci cînd instituțiile lor sacre au încetat să mai existe formal, ei au rămas legați de credința ce le-a fost reazim și mîngiere. Mărturie ne stau crucile și altarele înaintea cărora și-au p'ecat ne-încetat genunchii, ca să nu mai vorbim de norul mărturisitorilor ale căror morminte le găsești risipite pretutindeni.

Crimpeie ale acestui cîstît trecut vor fi evocate în paginile ce urmează pe care le închinăm jubileului orașului Timișoara.

SF. ILIE — PATRONUL SUBURBIULUI FABRIC

de : dr. AUREL ȚOSMA

Suburbiul Fabric a format străvechea vatră a Timișoarei. Nu se știe de cînd l-au considerat ortodocșii români ai acestui cartier drept patron al lor pe Sfîntul Ilie și de ce l-au adoptat ca hram al bisericii lor cînd au sfințit-o în 1826. Aproape un secol și jumătate, „ruga” din Fabric de la Sfîntul Ilie, era un pri'ej de petrecere pentru toți românii din oraș, care veneau în fiecare an la 20 iulie să se întîlnească în piața Crucii din Fabric (actuala piață Petru Maior), unde se organizau diferite jocuri distractive și populare.

Fabricul Timișoarei, cunoscut odinioară sub denumirea de Palanca Mare, a fost de-a lungul veacuri'or cel mai mare și cel mai populat suburbii, iar ca număr de locuitori și ca întindere, depășea întotdeauna cetatea orașului, precum și celelalte suburbii. Ca să ne dăm seama de proporții'e lui grandioase, ajunge să ne închipuim cele peste 1200 de case distruse în timpul asediului cetății de către trupele imperiale comandate de Eugen de Savoia în 1716, cînd a fost recucerită Timișoara de la turci, după o ocupație otomană de 164 de ani. De igur că, pe lingă aceste clădiri mistnite de foc, destu'e au scăpat de incendiere sau au fost doar avariate. După capitularea și plecarea turcilor, Palanca Mare a fost refăcută și a intrat într-o nouă perioadă de înflorire și dezvoltare ca pe vremea Huniazilor. Într-adevăr, pe la mijlocul seco'ului al 15-lea, Ioan Corvin de Huniadi și-a construit palatul său de la Timișoara cu ajutorul românilor din Palanca Mare, care au muncit cu brațele lor și la consolidarea zidurilor duble ale cetății. Ca să-și poată recruta garda sa personală din rîndurile acestei populații în care avea încredere, fiind de același neam cu el, viteazul comandant de oști a întărit suburbiul aducînd și așezînd aici o mulțime de familii românești din satele apropiate. Era poate primul exod de proporții al populației rurale spre centrul urban al Timișoarei.

Sub domnia fiului său Matei Corvin de Huniadi, cel mai înțelept și popular rege al Ungariei, cînd s-a ridicat în fruntea oștilor legendarul Pavel Chinezul, comite'e român al Timișoarei, care din proprii săi bani a întărit zidurile și a refortifi-

cat cetatea tot cu ajutorul dat de românii lui din Palanca Mare, la care s-au mai adăugat și cei vreo 13.000 de fugiți din Muntenia din cauza birurilor prea mari impuse de Domn, atunci străvechiul suburbu a luat o amploare și o dezvoltare pe care n-a putut să o atingă cetatea propriu zisă.

Perioada de progres urbanistic a orașului, și în special a suburbiului Palanca Mare, a început deodată cu aplicarea planului de sistematizare modernă la nivelul civilizației de atunci, elaborat de noul guvernator militar, generalul Mercy, care introducând un sistem de industrializare în cartier, prin crearea de fabrici, de manufacturi și de ateliere, a schimbat aspectul periferiei, dându-i în loc de Palanca Mare denumirea de „suburbiul”, folosit și azi.

Inițierea cartierului era aceea a unei imense uzine, cu o mulțime de agregate, care concureau între ele ca să asigure un proces de producție pus în mișcare nu numai de mijloacele tehnice mai avansate, aduse de coloniștii infiltrați printre rindurile populației autohtone a românilor, dar mai ales de forța curenților de apă artificial create. Terenurile mlăștinoase, considerate ca fortificații naturale pentru apărarea cetății, care înconjurau orașul și se întindeau pînă la marginile celor două pâlânci, izolindu-le sau despărțindu-le, au fost asanate. Revărsarea Begheiului, care traversa orașul, făcînd un ocol în jurul sudic al cetății, a fost regularizată în sensul scurgerii apei pe două albie paralele, una de partea dreaptă pentru transportul prin plutire a lemnului aduse din pădurile îndepărtate pînă la stația de debarcare, situată pe locul unde s-au construit recent blocurile de locuințe din spatele băilor Nep'un, și alta a riului natural, despărțite între ele printr-o lungă fâșie de pămînt lată de vreo patru metri, transformată în „corso” de agrement pentru populația suburbiului. Din aceste albie au pornit numeroase brațe cu apă spre mulțimea morilor din cartier, montate la intersecții de străzi și de canale, ca să pună în mișcare industriile locale care au împînzit „Fabricul” pe insulele formate prin despărțirile rezultate de pe urma rețelelor de canale.

Populația românească a cartierului s-a adaptat noilor condiții de viață și de muncă. Meseriile au luat aici o mare dezvoltare. Suburbiul a devenit un centru economic în permanentă creștere, unde pe lângă noile industrii s-au întărit tot mai mult breslele de meseriași, organizate pe ramuri de producție. „Maistorii” români, cunoscuți din timpuri străvechi, s-au grupat după profilul muncii lor în corporațiuni, care au înlocuit breslele de altădată. Cea mai puternică, și cea mai numerică era corporația coșocarilor, care l-a avut de patron pe Sfîntul Ilie. După tradiție, ei l-au dat încă din veacurile trecute pe

sfântul lor ca protector al suburbiului. Ei și-au avut steagul și emblema lor. Noul lor „prapore”, care se păstrează în biserica ortodoxă română din Fabric, a fost sfințit la 20 iulie 1905, în ziua praznicului de hram. Sărbătoarea Sfântului Ilie a adunat atunci o mulțime de români din celelalte părți ale orașului, îndeosebi din suburbiul „Maiere”, fosta Palanca Mică, devenit ulterior cartierul Elisabetin. Nașă la sfințirea „praporelui” a fost Ecaterina Ioanovici născută Andreescu, o femeie generoasă, renumită pentru nenumăratele ei binefaceri. Conducerea jocarilor a format-o grupul de meseriași fruntași: Vasi'e Eva președintele corporației, care își avea sediul în casa lui din strada Mătășăriei, iar membri în comitet, jocarii: George Nicoli, Damian Surdu, Constantin Boșcovici, Ioan Berzu, Nicolae Ardelean, Vasile Munteanu și Ioan Giuchici.

După altă versiune însă, patronatul Sfântului Ilie se datorește unei întâmplări pe care bătrînii cartierului mi-o povesteau cu evlavie, ca pe o moștenire străbună, transmisă din tată în fiu. Era revelația divină a locului unde s-a construit în 1826 vechea biserică Sfântul Ilie din dreapta Begheiului, lângă fostul pod de lemn, numit „Napolean”, la intersecția rîului cu strada ce ducea spre Recaș (azi piața Petru Maior).

Ortodocșii români din cartierul Fabric numit de unii „Vlașca Mala” n-aveau biserică proprie. Atunci, și e vorba de anul 1814, preotul Vasile Georgevici, care fusese împreună cu Dimitrie Țichindeal duhovnic militar în regimentele de români care luptau în cadrul armatei austriace în contra lui Napoleon, a fost numit protopop al Fabricului în locul bătrînului cărturar Constantin Șuboniu, trecut de 80 de ani. Figura lui Vasile Georgevici este deosebit de importantă iar activitatea sa bogată în fapte românești. Datorită autorității sale persoana e și încrederei de care s-a bucurat din partea împăratului, a primit dreptul de a ridica o biserică românească după dorința sa în centrul românesc al Fabricului.

Era un obicei din bătrîni, ca la dumineci și sărbători, să se adune români din cartier pe locul viran din fața barăcii de lemn a stăvilărilor de unde se despărțea apa Begheiului în cele două albi, ce curgeau paralel, cel drept pentru transportul lemnului și cel stîng pentru trebuințele industriale ale morilor, meseriașilor și tăbăcarilor. În această piață de-a lungul rîului se desfășura viața publică a românilor. Aici, sub cerul liber se țineau sfaturile bătrînilor, se discutau și se rezolvau problemele zilei, aici venea în mijlocul lor protopopul Vasile Georgevici să le dea îndrumări și să chibzuiască împreună cu ei asupra locului unde să fie construită biserica. Părerile fiind împărțite, spune tradiția, Vasile Georgevici a rostit o rugă-

ciune prin care a cerut lui Dumnezeu să-i indice locul viitorului altar printr-un semn de sus. Credincioșii din jurul lui, au ingenunchiat și ei sub nukul mare din centrul pieții, unde stăteau la sfat. Cerul era complet senin. După rostirea rugăciunii, deodată s-au ivit nori negri și s-a lăsat subit o ploaie torențială. Toți au fugit de sub nuc și au căutat adăpost în clădirile din apropiere. Un fulger puternic a trăznit în nuc, care a ars până-n rădăcină. Apoi norii se risipiră și se făcu iarăși senin. Pe locul nukului s-a ridicat altarul, unde azi se înalță o cruce, iar credincioșii au interpretat semnul focului din cer ca venind de la Sfântul Ilie. De aici au tras concluzia că biserica trebuie să aibe ca hram pe prorocul Ilie. Legenda a mai fost comp'etată cu indicarea zilei că arătarea semnului divin s-a produs chiar în ziua prăznurii Sfântului Ilie din vara anului 1824. Planurile de edificare și stringerea fcdurilor bănești s-au făcut până în primăvara următoare, când au început lucrările de construcție, iar biserica s-a terminat într-un an. La 20 iulie 1826 s-a făcut sfințirea ei, iar la 20 noembrie din același an a murit Vasile Georgevici, în vîrstă de 62 de ani, și a fost îngropat într-o criptă din mijlocul bisericii sale. Astfel, s-au pus bazele parohiei Sfântul Ilie din Fabric, care a jucat un rol însemnat în trecutul românilor timișoreni.

În suburbiul Fabric, aproape toate manifestările românești erau pe vremuri organizate cu sprijinul sau în cadrul parohiei Sfântului Ilie, considerată ca un centru de polarizare și de activitate a celor mai importante acțiuni de ordin național-bisericesc. Aici era locul de întîlnire și de grupare al tuturor românilor din cartier și din cetate. Chiar și cei din „Maiere” veneau la anumite ocazii în Fabric, unde era sediul protopopiatului, deși își aveau organizată de pe vremea cînd era acolo Palanca Mică, o viață proprie în vechea lor parohie cu hramul „adormirii Maicii Domnului”. „Iosefinul” era un cartier nou, fondat de coloniștii germani veniți pe vremea împăratului Iosif al II-lea, al cărui nume îl și poartă, iar aici erau în vremea aceea mai puțini români, în special muncitori recrutați din populația noastră rurală pentru fabricile noi din această parte a orașului, care aveau nevoie de brațe de lucru. Erau și cîțiva meseriași, precum și negustori români, în bună parte macedoneni. De aceea, fostul partid social-democrat român și-a întemeiat activitatea în primul deceniu al secolului prezent mai ales pe aceste elemente de proletariat românesc, care au avut și presa lor socialistă: „Votul Poporului” (1903—1904) și „Muncitorul Român” (1905—1907), cu suplimentul satiric „Soacra” scris în dialect bănățean. Tot în cartierul „Iosefin” a funcționat și tipografia „Muncitorul”, proprietatea socialiș-

tilor români, din fosta stradă Bem (actuala stradă Iancu Văcărescu). O legătură strînsă există între Fabric și Mehala, care era comună rurală, și a fost încorporată în administrația municipală începînd cu data de 1 ianuarie 1910. În general, centrul românesc al Timișoarei a fost suburbiul Fabric, cu viața ce se desfășura în jurul bisericii Sfîntul Ilie.

Aici au vrut românii bănățeni, în frunte cu Andrei Mocioni și cu Vicențiu Babeș, să înființeze o episcopie ortodoxă română, arătînd în memoriul înaintat la 1865 împăratului ce importanță prezintă Fabricul Timișoarei pentru viața poporului credincios.

Timișoara și-a mai păstrat aspectul ei de odinioară pînă la începutul acestui secol, cu zidurile cetății, învăluite de centura de mlaștini care forma o fortăreață naturală, iar dincolo de această centură se întindeau suburbiile izolate și despărțite între ele. Abia pe la 1909 a început aplicarea planului de sistematizare a orașului. Lucrările cele mai radicale s-au făcut în centrul vieții românești din Fabric, întrucît proiectele serviciului tehnic prevedeau aici modificări topografice. În 1912 Begheiul a fost canalizat într-o singură albie, s-a suprimat cursul paralel care servea la transportarea lemnului, s-a săpat și eliminat limba de pămînt ce despărțea cele două riuri paralele și forma un loc plăcut de lungă plimbare în serile răcoase ale verii, și mai ales s-a deplasat artera principală care lega calea Recașului de străvechea clădire a restaurantului și cafenelei „Türkischer Kaiser”. La această cafenea, demolată acum, dar menținută după unire cu denumirea „La împăratul turcesc”, se întâlneau în trecut românii cu confrății de altă naționalitate, înțelegîndu-se între ei, într-un spirit amical și de armonioasă colaborare, și discutînd problemele de interes comun ale vieții publice din Timișoara, în special cele din suburbiul lor.

Atunci a fost demolată vechea biserică Sfîntul Ilie, care fusese zidită de protopopul Vasile Georgevici, fiindcă stătea în calea arterei nou trasate conform planului de sistematizare. S-a zidit actualul pod de beton în locul celor două de lemn, cu balustradă de fier, care trăceau peste riurile paralele, și s-au dărîmat și cele două mori „La cocoșul de aur”, situate în actuala piață Sarmisegetuza (fost malom-tér), pe locul unde coțeste drumul spre turbine.

Cu pămîntul scos dintre cele două riuri a fost astupat brațul de apă ce se desprindea de aici din Beghei și curgea prin spatele uzinei termoelectrice spre parcul din Fabric, de-a lungul străzii Pestalozzi de azi, și se varsă din nou în Beghei. Pe lîngă parc a mai rămas pînă acum o porțiune neastupată a acestui canal cu apă stătută. Actuala biserică Sfîntul Ilie a

fost zidită în 1913 pe albia astupată a ramificației de apă ce se scurge spre baia turcească, în dreptul „Impăratului turcesc”, la începutul străzii Tîrgului. Noua biserică Sfîntul Ilie a fost pictată de artistul Ioan Zaicu din „Maiere”, iar sculptura de lemn din interior a fost făcută de maestrul Nistor Simion Bosioc.

După terminarea construcției noi, vechea biserică Sfîntul Ilie a fost demolată și pe locul fostului ei altar s-a ridicat o cruce de piatră, care stă azi în mijlocul parcului de pe splai. La 24 octombrie 1913, înainte de începerea lucrărilor de dărîmăre, au fost scoase osemintele protopopului Vasile Georgevici din cripta zidită la 1825 în naosul bisericii vechi și depuse într-un sicriu, care a fost așezat apoi pe catafalcul din mijlocul bisericii noi, iar de aici au fost reinmormîntate în ziua Sfîntului Dumitru cu mare pompă religioasă în cimitirul ortodox de la capătul străzii Mătăsăriei. Aceste onoruri postume i-au fost date lui Vasile Georgevici la stăruința și pe cheltuiala „Societății umanitare de masă a credincioșilor români din Timișoara-Fabric”, care i-a ridicat crucea de marmură de pe mormînt și a comandat portretul său în ulei în locul celui vechi, păstrat la parohie.

„Societatea umanitară” se întrunea periodic, la zile dinainte stabilite, în jurul unei mese albe de tovarășească înfrățire a meseriașilor din diversele corporații, și de fiecare dată făceau o colectă pentru crearea de fonduri din care dădeau la sărbători ajutoare și cumpărau îmbrăcăminte copiilor săraci. Reuniunile mesei umanitare aveau loc de obicei în sala de sus a localurilor numite „La crucea albă”, azi locuința particulară, în actuala piață Petru Maior. Această piață era centrul animat al vieții românești. Pe vremuri aici era piața Crucii, cu vechea biserică Sfîntul Ilie și cu școala confesională română din colț, și în față cu clădirea „La crucea albă”. Pe locul acesta se țineau diferitele manifestații național-culturale, se organizau vara petreceri în aer liber, se improvizau scene de scînduri pe suportul butoaielor goale pentru reprezentații de teatru date de tineretul diletant, se întindeau numeroase mese pe terasa din fața circiului, iar populația se distra cu jocuri și cîntece. Aici era locul unde se ținea „ruga” de Sfîntul Ilie, cu chioșcuri distractive și de dulciuri, cu negustori ambulanți de acadele și limonadă, și cu diferite șatre ca la bilci.

Pe vremea scriitorilor George Ardelean, protopopul Meletie Dregheci și ginerele său avocatul Pavel Rotariu, pe vremea învățătorului Traian Lungu și a fiicei sale poeta Emilia Lungu-Puhallo, cartierul Sfîntului Ilie a cunoscut o perioadă de înflorire a vieții culturale, desfășurată în mediul parohial, dar pornită din ambianța realităților sociale de atunci și pătrunsă de spiritul progresist al micii burghezii locale. Multiplele ac-

țiuni românești desfășurate în cartier sau plecate de aici pe drum de afirmare generală, purtau în sinea lor elanul cu care activau organizațiile de diverse profiluri și structuri. Erau reuniunile de „cîntare”, de „lectură”, de „dame” și de „mese-riași”, acești patru piloni care formau fundamentul vieții publice, sociale și culturale al Fabricului, cu rădăcinile lor înfipte în straturile adînci ale tradiției religioase, prin care s-a menținut aici de-a lungul veacurilor firul neîntrerupt al românismului.

La lăsatul secului, era o tradiție în cartierul Sfântului Ilie să se organizeze balul anual al carnavalului de către comitetul parohial, în folosul bisericii sau al promovării culturii române. Era un prilej național-social de întîlnire. Petrecerile de acest fel, și în general toate manifestațiile distractive, au contribuit la conservarea și întărirea patriotismului din suburbii, avînd totdeauna și un miez social. Populația mic burgheză a cartierului era dezbrăcată de mentalitatea celorlalte burghezii. Românii de aici, care aveau contact direct cu masele populare de la sate, de unde își trăgeau și ei originea, tindeau spre năzuinți avansate. Ei au ieșit și au crescut din generațiile iobagilor de altădată, purtînd în sinea lor tot potențialul de idealuri strămoșești moștenit din trecut. Tradiția și folclorul popular era seva ce înviora trăirea celor mulți. Au fost printre ei numeroși intelectuali și oameni mai răsăriți, dar toți simțeau și gîndeau la fel, stăpîniți de spiritul solidarității și înțelegerii. Fabricul a dat un exemplu în această privință.

„Reuniunea de lectură română din Timișoara”, cunoscută și sub denumirea de „Casina română”, a fost una dintre cele mai vechi organizații, cu sediul în suburbii Fabric, unde își avea localurile, cu o sală de întîlniri sociale, cu ața de jocuri distractive și o bibliotecă bine dotată cu cărți aduse din București și altele de la editurile românești din Transilvania. Scopul acestei reuniuni era „promovarea intereselor culturale și sociale românești”, aranjînd periodic mai mult evenimente sociale cu program educativ și de petrecere. Erau renumite aceste manifestații ale „Reuniunii de lectură”, care cuprindeau dizertații, reprezentații teatrale, declamații și dansuri naționale. „Casina” sau cazinoul din Fabric a stat multă vreme sub președenția avocatului George Ardelean, scriitor și ziarist de seamă (1837—1909), care redactase „Gazeta Poporului” din Timișoara, unde publicase o serie de note de călătorie, după ce vizitase țările din occident și în special Parisul. În ultima perioadă de funcționare înainte de unirea de la 1918, președintele „Casinei” era Constantin Țieranu, un comerciant de vază al Fabricului și un generos sprijinitor al tuturor acțiunilor românești. Sediul și localurile acestui club românesc au fost ame-

najate la etajul cafenelei și hotelului „3 Rosen” (La trei trandafiri), o clădire din actuala piață Aurel Vlaicu, vizavi de Notre Dame din Fabric, destinată azi locuințelor particulare. Apoi „Casina română” a avut o parte închiriată din cafenea „Andrássy”, un edificiu fără etaj din actuala piață a Romanilor, în fața bisericii catolice. În aceste localuri s-a ținut revelionul românesc din 13 ianuarie 1910 seara, după calendarul stilului vechi, cu teatru de amatori din cartier, cu program național și jocuri populare. În același an „Reuniunea de lectură” a mai organizat o petrecere la 12 februarie în localurile de la „Fabrikshof”. După izbucnirea primului război mondial, „Casina română” s-a mutat la parterul cădirii parohiale din piața Crucii, actualul magazin „Alimentara” din piața Petru Maior. Am notat aceste manifestații, pentru că ele îmi vin în amintire din anii mei de elev.

O altă manifestație a fost organizată de „Reuniunea română de cîntări” și de „Reuniunea de lectură română” din Fabric la 6 martie 1910 în sala de spectacol a „Berăriei”, unde amîndouă societățile unite au dat, cu concursul amatorilor de teatru românesc, reprezentații în folosul școlilor confessionale ortodoxe române din suburbii. „Reuniunea de cîntări”, cu vestitul ei cor vocal, a mai organizat la 7 mai 1910, sîmbătă seara, o petrecere în localurile aceleiași bererii (Fabrikshof).

„Reuniunea română de cîntări” a grupat tineretul din cartierul Sfîntului Ilie într-un cor mixt care, ca și celelalte coruri din altă parte, cîntau în biserică, la slujbele religioase, la cununii și înmormîntări, precum și la petreceri, organizînd reprezentații cultural-naționale. Toate corurile bănățene, de la oraș sau cele de plugari din sate, aveau un caracter dublu, erau religioase și în același timp cu activitate laică. Din trecutul acestui cor a rămas în amintirea localnicilor marile serbări organizate la hramul bisericii Sfîntului Ilie din anul 1892, cu participarea vestitului cor din Lugoj, condus de Elena Dobrin născută Rădulescu, pe vremea cînd Ioan Vidu se afla la Iași unde urma conservatorul lui Gavriil Muzicescu. La liturghie, conform datinei străbune, a participat o companie de ostași, precum și orchestra militară a regimentului 61 din Timișoara, compusă din ofițeri și soldați români. Melodiile corului au fost acompaniate de salvele de pușcă trase de militari în cinstea Sfîntului Ilie. La amiază toți coriștii lugojeni au fost invitații lui Pavel Rotariu, președintele comitetului parohial și ginerele protopopului Meletie Dregheci. Avocatul Pavel Rotariu (1880—1894), avea o casă ospitalieră în fosta fundătură „Kleine Sack Gasse”, actuala stradă Bacovia, care pe vremea aceea se infunda într-unul din brațele de scurgere ale Be-

gheiului. Acest canal spăla cu apele sale capătul imensei grădini, unde lugojenii și ceilalți oaspeți au petrecut câteva ceasuri plăcute la prinzul inimosului fruntaș român. După amiază, populația Fabricului s-a distrat împreună cu coriștii din Lugoj, pînă la plecarea trenului, în grădina restaurantului „Ciocîrlia”. Seara, corul Fabricului, dirijat de profesorul de muzică Adam, a organizat o petrecere cu jocuri și cîntece, în vasta curte îngrădită din spatele bisericii Sfântul Ilie. Tot cartierul era în fierbere, toată vechea Palanca Mare a trăit clipe de praznic ca pe vremea lui Ioan Huniadi sau a lui Pavel Chinezul. Corul Fabricului a ajuns apoi sub conducerea învățătorului Nicolae Nicorescu, urmașul lui Traian Lungu. La ruga Sfântului Ilie din 1905, „Reuniunea de cîntare” a românilor ortodocși din Fabric și-a sfințit steagul din brocat de mătase roșie, cu lira în cunună de aur, sub care drept motto scribeau cuvintele: „Uniți să fim în cîntece, — Uniți să fim în cugete, — Uniți în Dumnezeu”. Acest steag, alături de celelalte ale corporațiilor de meseriași, sînt păstrate în biserica Sfântul Ilie.

A mai activat în Fabric și cea dintîi reuniune de femei din Banat, fondată la îndemnul scriitoarei Emilia Lungu, care a aranjat baluri românești și a strîns pe această cale fonduri pentru înființarea și funcționarea școalei de fete române. După modelul de aici s-au luat apoi inițiative similare și în alte părți ale Banatului.

După ce s-a constituit și la Timișoara despărțimîntul Astrei de la Sibiu, această unitate a „Asociației pentru literatură și cultura poporului român din Transilvania”, prezidată de avocatul Emanuil Ungureanu, și-a desfășurat activitatea îndeosebi în suburbiul Fabric, unde locuiau cei mai mulți intelectuali români. Poate fi amintită adunarea generală din 25 iunie 1905, la care a ținut Pavel Rotariu o disertație despre Esop în sala de la fostul hotel „La trei roze”, unde era sediul „Casinei române”.

Învățătorii confesionali, își aveau inspectoratul lor din Timișoara, în cartierul Sfântului Ilie. E interesant de evocat numele acelor care au funcționat la începutul ultimului deceniu al secolului trecut, întrucît atunci era perioada marilor acțiuni pe plan general pentru cucerirea drepturilor românești și pentru recunoașterea lor de către stăpînirea habsburgilor. Aceștia au fost: în Fabric Traian Lungu, în Maiere Petre Mușiu, în Mehala Ioan Nicolaevici, în Moșnița Emil Giorgie, în Chișoda (Fratelia) Corneliu Popovici și Paul Ivi, în Giroc Aurel Craiovan și Busuioc Miu, în Beregsău Emeric Andreescu și Constantin Clecan, în Medveș (Urseni) Vasile Drăgan, iar la școala de fete din Fabric Persida Regep. Acești învățători au

înscris multe pagini frumoase din activitatea românească în istoria suburbiului și au contribuit atât ei, cât și predecesorii sau urmașii lor, la creșterea nivelului cultural-educativ al tineretului în spirit patriotic.

Pătura socială cea mai puternică au format-o meseriașii, uniți între ei în jurul bisericii Sfântul Ilie, fără deosebire de corporațiunile din care făceau parte. Intelectualii, cu maistorii și cu restul populației, formau o forță locală de care conducătorii vieții publice și edilii orașului trebuiau să țină cont. Prin producția lor și participarea cu ea la târgurile sau piețele de desfacere locală, au animat și dezvoltat comerțul românesc din părțile timișane. Ei au fost și însușeștii organizatori ai „maialeurilor” tradiționale, care se desfășurau într-o atmosferă distractivă și într-un cadru familiar de petrecere populară în pădurea verde de la marginea orașului, unde jucau și se veselneau o zi întreagă, pe timp frumos, în cursul lunii mai.

La diferitele petreceri, tineretul Fabricului era prezent și Reunirile mesei umanitare aveau loc de obicei în sala de sus dădea tonul veseliei. El a contribuit, cu participarea ca activă, la realizarea programelor de festivități distractive. S-au afirmat multe talente de artiști amatori din mijlocul populației. Pe scenele improvizate au declamat poezii, au spus monoloage, au cântat romanțe sau melodii acompaniate de corul mixt al cartierului, și mai cu seamă s-au produs cu piese de teatru. Caracterul popular al acestor manifestații a dat impuls diletanților să-și aleagă un repertoriu care să placă tinerimii. În special, genul teatrului de comedie a fost cel mai cultivat. Ei n-au avut voie să joace teatru și să organizeze serbări distractive decât în localurile din cartier de obicei închiriate ocazional de la restaurante sau cafenele. Uneori erau nevoiți să se mulțumească a juca teatru sau a aranja concerte urmate de dans, chiar în sălile de învățământ ale școlilor confesionale, pentru că nu li se îngăduia să pătrundă cu manifestații românești în cetate. Iar scena teatrului comunal era cu desăvîrșire interzisă pentru români.

A fost o mare sărbătoare românească la 11 ianuarie 1912, când tineretul român din fabric, unit cu cel din restul orașului și din satele învecinate, a organizat sub conducerea și îndrumarea artistei soprane Lucia Cosma o grandioasă manifestatie muzicală în sala de concert a hotelului „Kronprinz”, unde funcționează acum teatrul de stat maghiar și german. S-a reprezentat atunci în premieră opereta „La șezătoare” a lui Tiberiu Brediceanu, care a impresionat toată lumea și i-a deschis compozitorului lugojan strălucite căi de afirmare muzicală pentru viitor. Această „icoană din popor”, după cum o numea creatorul ei, oglindea frumusețile folclorului nostru et.

nic și reflecta sugestivele datini străbune, cu melodiile, doinele și jocurile lor. Ea a fost o surpriză plină de efecte admirative, chiar și pentru naționalitățile conlocuitoare. Răsunetul acestei reprezentări teatrale, precedată de un concert, a fost puternic. Toți de pe scenă erau îmbrăcați în costume naționale, soliștii și coriștii, precum și figuranții. Gustul rafinat și artistic al regizoarei Lucia Cosma a realizat o montare scenografică de proporții majestuoase și decorative. Iar în sala de spectacol femeile s-au prezentat în minunatul lor port național. În feeria luminilor, prin bogăția și armonia de culori a pitoreștilor costume și tablouri de pe scenă, s-a afirmat valoarea artistică a etnicului și folclorului românesc. Vocea de sopran liric a Luciei Cosma, răsfățată cu numele de „priveghie/carea noastră”, precum și cea de bariton dramatic a artistului Ionel Crișan, care și-a dat concursul la succesul muzical al „Șezătoarei”, au eucerit unanima și însuflețita admirație a tuturor. După spectacol, un elegant bal românesc a continuat până în zori. Izbînda de la Timișoara a fost lansarea operei și a compozitorului Tiberiu Brediceanu. Lucia Cosma a colindat cu „Șezătoarea” în diferitele centre românești ale Transilvaniei, ajungînd cu ea pînă la Viena. Muzica aceasta s-a cîntat apoi și în Statele Unite ale Americii.

Voim în hîia aceste însemnări cu evocarea „alumneului” din cartierul Sfîntului Ilie. A fost o frumoasă inițiativă și realizare a credincioșilor din Fabric, la care s-au atașat apoi toți românii din Timișoara și din satele învecinate. Acest „alumneu” era un cămin pentru elevii români, copii de muncitori agricoli săraci, care veneau la oraș să urmeze vreo școală medie, fiind foarte capabili și neavînd posibilități de întreținere. Alumnee de acestea existau și în alte orașe, dar ele aveau un caracter mai burghez. În parohia Sfîntul Ilie, protopopul Meletie Dreghici și profesorul de limba română George Crăciunescu au înființat la 1866 acest „alumneu”, dîndu-i de la început o tendință populară. În acest alumneu au primit elevii în mod gratuit cazare și masă, deci toată întreținerea, fiind prevăzută o alocație de 15 florini pe lună pentru fiecare „alumnist”, care se plătea din fondul constituit prin colecte de bani și de alimente. Intelectualii, sprijinitori ai acestei instituții, s-au constituit la 1868 sub președenția lui Alexandru Mocioni într-o societate statutară, care a funcționat sub această formă pînă în 1888. De atunci, la propunerea lui Vicențiu Babeș, societatea a fost trecută în administrarea și controlul consistoriului, îmbrăcînd astfel un caracter național-confesional. Emanuil Ungureanu a fost președintele „alumneului” în perioada anilor 1885—1897. După aceea s-a ocupat de roșturile și conducerea alumneului, dr. Aurel Cosma, care în fruntea unui

mare comitet de intelectuali, a organizat cu concursul tinerimei române din Timișoara, Arad, Lugoj și Oravița, un concert la 3/15 februarie 1897 în „reduta otelului Clironomul Rudolf din Timișoara-Cetate”, precizindu-se că „venitul se destinează Alumnului gr. or. român din Timișoara”. A fost o grandioasă manifestație românească în centrul orașului, care a consolidat din nou bazele materiale a'e acestui internat de elevi.

Am evocat aici câteva momente și aspecte din trecutul vieții românești astfel cum le-am auzit povestite de bătrînii cartierului Sfintului Ilie.

PAGINI DIN ISTORIA BISERICII BĂNĂȚENE

de: GRIGORE POPIȚI

Academicianul D. Prodan caracterizează minunat Ortodoxia românească, legea noastră strămoșească, din ultimele secole ale evului mediu: „Românii avind posibilități de instruire prea reduse — Bizanțul însuși căzuse — lipsiți fiind, mai ales aici, și de un cler superior mai instruit și de o clasă socială suprapusă purtătoare a unei culturi majore proprii, s-au avîndu-le în prea reduse proporții, ortodoxia românească a coborît în adîncime, a îmbrăcat mai multe forme populare, s-a îmbibat cu credințe, ca obiceiuri populare, devenind prin aceasta o ortodoxie proprie, componentă a etnicului românesc, s-a concretizat în ritualuri total deosebite de ale celorlalte religii, dar identice în schimb pe întreaga arie a poporului român. Cum total deosebite erau ritualurile ortodoxiei în genere, distanțîndu-o, deosebind-o radical de catolicism sau de protestantism. Din aceleași motive rituale se introducea greu chiar limba română în biserică; preoțimea, poporul chiar, pornesc, desigur, cu neîncredere la acceptarea limbii proprii ca limba celor sfinți”¹.

Trecutul districtelor românești din estul Banatului cu străveche autonomie ce-și aveau sediul în Caransebeș, confirmă valabilitatea adevărilor exprimate mai sus și fac pe deplin înțeleasă atît ființarea în acest oraș, cu mai multe veacuri în urmă, a celei dintîi episcopii ortodoxe bănățene ce era subordonată mitropoliei din Alba Iulia², cît și desfășurarea evenimentelor la care ne referim, elocvente prin consecințele lor.

Prozelitismul regilor năgghiari așează în Caransebeș ordinul franciscanilor, iar diploma din 7 decembrie 1428 dispunea ca în districtul ce purta numele aceluiași oraș-cetate, în afară de catolici să nu poată avea nimeni altcineva dreptul la noblețe și dreptul de proprietate. Se interziceau sub amenințare confiscării bunurilor căsătoriile între catolici și ortodocși, era

1 Acad. D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Buc., 1967, p. 81.

2 Pesty Frigyes, *A. Szörényi Bánság és Szörény vármegye története*, vol. I, Budapesta, 1877, p. 361.

obligatorie botezarea celor născuți din familii de cnezi și țărani de către catolici, iar preoții ortodocși erau urmăriți cu asprime și arestați, măsură prevăzută și pentru cîlugării ce desigur străbăteau în taină satele pentru a împlini trebuințele duhovnicești ale românilor, care formau în mod exclusiv populația provinciei. Aceeași diplomă, în alt alineat, interzice orice botez de către preoții ortodocși în districtele Caransebeș, Mehadia și Hațeg, decretînd totodată că cei întorși la Ortodoxie se vor considera mai primejdioși decît ereticii³. De fapt, așa-zisele privilegii erau recunoașterea oficială a străvechilor organizații românești și ele nu fac nici o referire la problema religioasă, lăsîndu-se intenționat libertate deplină acțiunilor de catolicizare, desfășurate vio'ent pînă la primejduirea hotarelor de către turci, urmărindu-se sistematic slăbirea unității românilor de pe aceste meleaguri și ruperea legăturilor cu frații de peste munți, realități istorice care au creat nenumărate dificultăți regalității, apoi imperiului, în cursul vremii.

S-a scăpat însă din vedere că nobilii și cnezii erau români crescuți în legea strămoșească și părăsirea credinței la cei mai mulți, era un act formal. În aceste împrejurări. Ortodoxii prin preoții români s-a retras în adîncuri sprijinită de tăcerea acestora, ducînd nealterată peste veacuri și ființa neamului.

Nici propaganda zeloasă de mai tîrziu a calvinilor care și aveau centrul tot la Caransebeș, nu a obținut rezultate mai bune pe teren bisericesc, deși pe teren cultural a avut indirect un aport însemnat. Nu vom uita pe traducătorii Paliei de Orăștie (1582) între care Efrem Zăcan era „dascăl de descălie”, iar Mihai Haliciu (tatăl) a compus și adunat cîntece românești, dovedindu-se a fi și autorul mult discutatului dicționar româno-latin întocmit pe la jumătatea secolului al XVII-lea, cunoscut sub denumirea de „Anonimus Caransebesiensis”⁴.

În secolele XIV—XVI se constată în genere prigonirea preoților ortodocși și alungarea lor. Totuși, istoricii înregistrează activitatea în Banat a unor episcopi. La Caransebeș în

3 Iuliu Vuia, *Districtus Valachorum*, în „Analele Banatului”, nr. 2 1929, p. 82.

4 Alexandru Horváth, *Prima școală de preparandie românească* (în ms). Partea privitoare la Haliciu este bazată pe materiale arhivistice inedite.

5 Pesty Frigyes, o. c., p. 356; Johann N. Preyer, *Monographie der königlichen freistadt Temesvár*, p. 119; George Popoviciu, *Istoria românilor bănățeni*, p. 323; Gheorghe Cotoșman, *Restaurarea episcopiei Timișorului*, p. 15; Milleker Bodog, *A verseczi gör. Kel-szerb püspökség multja*, p. 87, în „Történeti és régészeti Értesítő” nr. I din 1890.

secolul XV păstoreşte Parthenius, în secolul al XVI-lea Teodor, Simeon şi alţii, iar la Timişoara, mitropolitul Iosif. În secolul al XVII-lea, tot la Caransebeş e amintit vlădica Spiridon, la Timişoara Neofit.

Din cauza situaţiei cunoscute, în conducerea vieţii bisericeşti, prin ierarhi, nu apare o continuitate neîntreruptă. Unii erau consideraţi pseudo-episcopi, iar unii episcopi îşi luau titlul de mitropolit. Fapt este însă că şi Biserica din Ţara Românească îi intitula ca atare. Istoricul Pesty consideră aceasta ca uzurpare de titlu, ceea ce a observat şi la Arsenie Cernoevici care deşi a fost recunoscut de Viena ca mitropolit, el însuşi în 1706 s-a intitulat „mitropolitul şi patriarhul sîrbilor, rutenilor şi valahilor”⁶.

Cu slăbirea puterii turcilor se întăreşte de către Habsburgi lupta pentru catolicizarea şi germanizarea provinciilor ocupate, parte prin propaganda misionarilor iezuiţi, parte prin constrîngerea credincioşilor ortodocşi la unirea cu Roma. Li reuşeşte spargerea unităţii Ortodoxiei în Ardeal prin mitropolitul ortodox de Alba Iulia, Atanasie Anghel, fiu de preot ortodox care a învăţat carte la calvini, s-a sfinţit ca preot ortodox, apoi ca mitropolit, fiind hirotonit la Bucureşti în anul 1698, apoi a doua oară la Viena ca episcop unit.

Se începe o nouă perioadă de luptă. Împăratul Leopold, în scopul întăririi forţei militare împotriva turcilor, în anul 1690 apelează la creştinii din Balcani (din Grecia, Rascia, Bulgaria, Dalmaţia, Moesia şi Iliria) să ridice arma contra turcilor. Acţiunea nereuşind, creştinii din Balcani caută scăpare în imperiul Habsburgilor. Astfel, sub conducerea lui Arsenie Cernoevici, patriarh de Ipec, emigrează peste 30.000 de familii din ţărişoarele amintite (sîrbi, albanezi, macedo-români, români). Avînd nevoie de braţele lor de luptători împotriva turcilor, le garantează privilegiile cerute, între care alegerea liberă a mitropolitului şi a vice-voievodului, eliberarea statului preotesc de dijmă şi de sarcinile cartuirilor militare, magistratură proprie, dreptul nelimitat al mitropolitului de a numi şi hirotoni episcopii şi preoţii ortodocşi, trecerea averii familiilor ortodoxe fără moştenitori în folosul mitropolitului şi intrarea în posesia eparhiilor a bunurilor deţinute de ierarhi după prăstăvirea lor⁷.

Pe temeiul acestor privilegii, în anul 1695 Cernoevici numeşte 7 episcopi, între care Isaia Diacovici la Timişoara şi Ineu

6 Pesty, o. c., p. 367.

7 Fr. Vanicek: *Spezial geschichte der Militärgrenze*, Viena, 1875, pp. 119—124; Patriciu Drăgălina: *Din istoria Banatului Severin*, partea III, Caransebeş, 1902, pp. 78—82.

și Spiridon Știbița la Virșeț. Isaia Diacovici era episcop de Ienopole (Ineu) încă în anul 1679⁸, iar Știbița își avea sediul la Caransebeș. Pesty Frigyes opiniază că mai corect ar fi trebuit să fie numit „episcop de Caransebeș”, unde își avea reședința⁹.

Mitropolia de la Carloveț avea sub jurisdicția sa sudul sîrbesc al Ungariei și Banatul. Prin episcopia din Arad avea și Crișana, la care s-a adăugat ținutul Hălmagiului. Obținuse mai dinainte în cele spirituale și Brașovul, rămas ortodox. Românii ortodocși din Transilvania și ei îl numesc „mitropolit al Carlovețului și arhiepiscop a tot norodului sîrbesc și românesc, a Bisericii răsăritului, legii grecești”¹⁰.

Mitropolia din Carloveț devine apărătoare a Ortodoxiei din imperiul habsburgic¹¹, de acolo ducîndu-se lupta aprigă pentru păstrarea credinței, luptă în care se angajează românii bănățeni cu toate forțele, continuîndu-se astfel o tradițională împreună lucrare.

După alungarea turcilor, centrul acțiunilor de catolicizare se stabilește la Timișoara, urmărindu-se în același timp și germanizarea. S-a adus aci ordinul iezuiților cărora le-a fost predată în 1717, deci numai la un an după ocuparea Banatului de Austria, moscheea ce devine biserică, iar pentru locuință, trei case turcești de lângă biserică.

Diriguitorii din Buda doreau aducerea episcopiei catolice de Cenad la Timișoara. Aceasta s-a aprobat în anul 1719 dar numai în principiu. Cînd episcopul Nádasdy László și-a exprimat dorința să facă prima sa vizită canonică în Banat, superiorul iezuiților s-a împotrivit categoric, iar administrația i-a pus în vedere „în numele împăratului” că îl văd bucuros ca oaspete și ca magnat, dar nu îl pot recunoaște în calitate de episcop și nici nu-l pot primi. Majoritatea iezuiților fiind germani au sprijinit germanizarea Timișoarei și a Banatului, iar Nádasdy era păstorul maghiarilor catolici. Superiorul iezuiților avea în același timp și calitatea de vicar al episcopiei catolice.

Iezuiții s-au amestecat și în treburile episcopiei timișorene a ortodocșilor. La ședința consistoriului ținută în ziua de 26 aprilie 1721 în casa episcopului, a luat parte și superiorul iezuiților însoțit de un călugăr.

⁸ G. Popoviciu, o. c., p. 296.

⁹ Pesty, o. c., p. 356.

¹⁰ D. Prodan, o. c., p. 201.

¹¹ Ion B. Mureșianu, *Contribuții la istoria Bisericii bănățene din prima jumătate a secolului XVIII* în: „Mitropolia Banatului” nr. 10—12 1967, p. 646.

Despre viaţa membrilor acestui ordin, canonicul romano-catolic Szentkláray scrie următoarele: „Viaţa socială de atunci a Timişoarei s-a mărginit în bună parte la cercul casei iezuiţilor. Casa de misiune a lor era centrul societăţii intelectualilor, adică de fapt era hotelul, restaurantul şi casinoul, puse gratuit la dispoziţia nu numai a notabilităţilor civile şi militare timişorene, a preoţilor localnici şi din provincie, ci şi a funcţionarilor din districtele exterioare care veneau cu căruţele sau călări, cu servitorimea, a comercianţilor străini. Paterii iezuiţi s-au folosit de toate ocaziile ce se ofereau, ca să-şi arate ospitalitatea. Dădeau mese, bine organizate, aveau bucătărie gustoasă... Colonialele şi articolele alimentare deosebite le cumpărau la Buda, zarzavaturile le procurau din satele învecinate Sinandrei, Freidorf şi Giarmata. Pivniţa le era aprovizionată din belşug cu vinuri de la Bratislava şi Buda... Aveau două grădini şi două locuri de vilegiatură: unul în Maier, altul la Fintina paşei... Cel din urmă era grădină de lux...¹²

Şi toate acestea în timp ce băştinaşii gemeau sub noul jug al asupririi şi exploatării, revoltele lor culminând în răscoala din anii 1737—1739.

Despre populaţia Timişoarei este suficient să reproducem ce zice în anul 1853 Preyer, fost primar al Timişoarei între anii 1844—1849: „Valahii sau românii, incontestabili urmaşi ai coloniştilor romani, formează negreşit o parte a populaţiei de odinioară a oraşului... Este ştiut că în prima jumătate a secolului al XV-lea erau în Timişoara biserici şi şcoli greco-neunite¹³.

Considerând ca necesară înţelegerii adevărurilor istorice, revenim la starea Bisericii ortodoxe. Cele două episcopii ale Banatului funcţionau sub jurisdicţia mitropoliei din Carloveţ. La Timişoara era episcopul Ioanichie Vladislavlevici, încă din anul 1713. Despre el se ştie, că în timpul asediului cetăţii (1716), împreună cu chinezul Nicolae Muncea (sau Munteanu) s-a strecurat în mai multe nopţi la Eugen de Savoya şi l-au informat asupra stării din cetate şi despre planurile de apărare a turcilor¹⁴. La Caransebeş păstorea încă din timpul turcilor episcopul Moise.

Mitropolitul din Belgrad, Moise Petrovici, a solicitat Vienei aprobarea mutării reşedinţei mitropoliei de la Belgrad la

¹² Szentkláray Jenő: *Temesvár története*, p. 74, în: „*Temes vármegye és Temesvár*”, redactată de Borovszky Samu.

¹³ Preyer, *o. c.*, p. 119.

¹⁴ Szentkláray, *o. c.*, p. 63.

Timișoara, ceea ce i s-a aprobat la 11 aprilie 1721¹⁵ și, în ziua de 22 aprilie, a fost instalat cu mare pompă.

Moise Petrovici era om ambițios dar și capabil. Deși nu inspira încredere Curții habsburgice, totuși i s-a dat această aprobare, deoarece cercurile conducătoare de la Viena se temeau de o creștere prea mare a jurisdicțiunii și puterii mitropolitului din Carloveț. Decedînd însă mitropolitul din Carloveț, Vincențiu Popovici, Congresul național adunat în anul 1726 l-a ales cu toată împotrivirea Vienei, pe Moise Petrovici și ca mitropolit al Carlovețului, unindu-se astfel cele două mitropolii¹⁶.

Moise Petrovici cunoscînd lupta ce se dădea la Timișoara pentru catolicizarea și germanizarea Banatului, apreciîndu-l pe Nicolae Dimitrievici, episcopul Caransebeșului, în anul 1728 a propus și i s-a aprobat mutarea lui din Caransebeș la Timișoara în locul „decedatului de curînd” Ioan Vladislavievici. Nicolae Dimitrievici a fost instalat în ziua de 17 octombrie 1728, depunînd și jurămîntul de fidelitate¹⁷.

În anul 1727, Dimitrievici fiind încă episcop de Caransebeș de unde reședința se mută la Virșeț în anul 1759 cînd a fost terminată clădirea episcopală, Moise Petrovici l-a delegat să-l reprezinte la Craiova la instalarea episcopului de Rimnic, Ștefan. Prin moartea fără de veste a episcopului Ștefan, abia așezat în scaun în anul 1728, se instalează noul episcop Inocențiu. Și cu acest prilej Moise Petrovici îl delegă pe Nicolae Dimitrievici, acum episcop la Timișoara, el fiind reținut la Viena pentru apărarea privilegiilor obținute de Arsenie Cernoevici¹⁸, pe care Austria căuta să le reducă tot mai mult, dîndu-și seama că o organizație ortodoxă puternică este o armă îndreptată împotriva catolicizării și germanizării și că mitropolii și episcopii ortodocși militează perseverent în această direcție.

În această luptă comună de apărare a credinței s-a remarcat și Isaia Antonovici, care din anul 1731 a fost episcop la Arad, ajungînd apoi în 1741 episcop în scaunul vacant de

15 Baroti Lajos: *Adattár Délmagyarország XVIII század történetéhez*, vol. I, Timișoara, 1893—1896, p. 133.

16 Nicolae Dobrescu: *Istoria Bisericii Române din Oltenia în timpul ocupațiunii austriace 1716—1739*, București 1906, pp. 16, 53—55.

17 Arhivele Statului Timișoara. Fondul Comandamentului general militar, 2/23 fila 117—119 și 2/52 f. 251.

18 N. Dobrescu, *o. c.*, pp. 69, 78.

la Caransebeş, iar în anul 1748, mitropolit de Carloveţ¹⁹. Despre sentimentele lui de „fidelitate” faţă de Habsburgi ni se relatează că solicitând aprobarea să călătorească la Viena, Engelshofen, guvernatorul Banatului, i-a dat aprobarea numai pentru Buda, deoarece — zicea Engelshofen — nu ştie că oare unor „*astfel de oameni*” le poate da comanda generală, încuviinţarea pentru călătorie, fără aprobarea Consiliului aulic de război²⁰.

Faptele expuse, unele prea puţin ştiute, desluşesc contribuţia Ortodoxiei la istoria Banatului şi scot pregnant în evidenţă importanţa împreunei lucrări din primele decade ale secolului XVIII dintre Biserica ortodoxă sîrbă şi masa compactă ortodoxă a românilor bănăţeni din eparhiile de atunci ale Caransebeşului, Virşeţului, Timişoarei şi Aradului, larg şi permanent sprijinită de fraţii din Ţara Românească.

Caracterizată prin o luptă comună dusă pentru aceeaşi cauză, înscrie un important capitol în cartea vremii, cu izbînzii care aparţin istoriei.

19 Milleker, o. c., pp. 91, 92.

20 Pesty, o. c., p. 372.

PARACLISUL REȘEDINȚEI EPISCOPALE DIN ARAD

de: Prof. I. D. ȘTEFĂNESCU

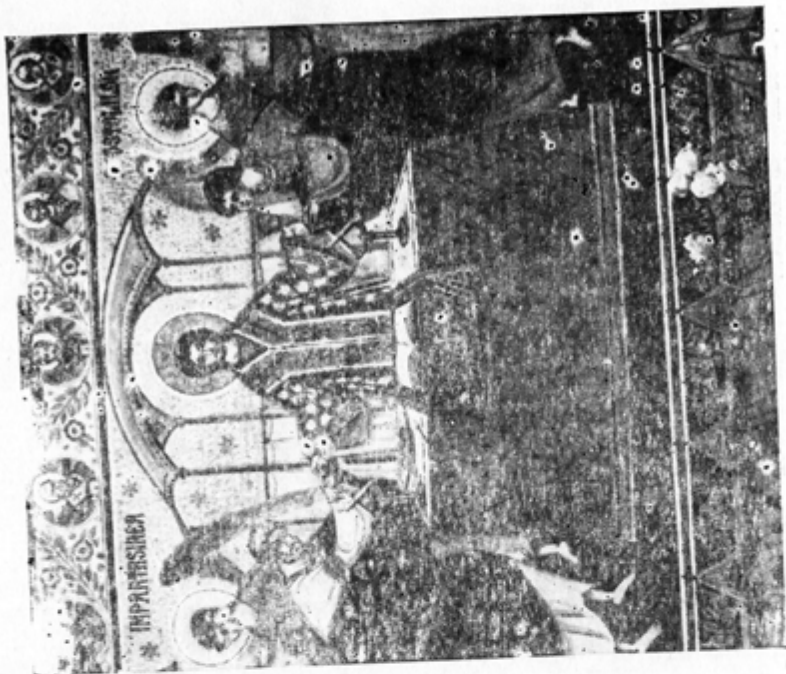
Un scriitor englez a numit operele de artă izvoare de bucurie datorite omenirii pentru veșnicie. Izvoare de bucurie, îndemnuri pe calea vieții, operele de artă sînt și documente istorice, știri și învățăminte de la cei ce au trecut. Cu acest din urmă titlu și sub acest aspect, ele dobîndesc un preț mare, cu deosebire pentru români, și pentru epoca evului mediu, sărac, prea sărac în izvoare scrise, în documente propriu-zise. Mai ales în regiunile de apus și miez-noapte ale țării; acolo unde au bătut vijelios valurile prefacerilor și puterea unor înrîuriri, deseori nepotrivite cu caracterul poporului.

Aradul se așează, alături de Crișana și Biharia, în frunte. Păstrează două monumente istorice, puțin cunoscute, mănăstirea Hodoș-Bodrog și mănăstirea Sf. Simion Stîlpticul din Gai. Cel dintîi se leagă de o ctitorie străveche, pomenită documentar din vremea lui Matei Basarab. Cel de al doilea e caracterizat prin bolți cisterciene, și posedă o interesantă încăpere lipită de paraclis. Printr-un dispozitiv rar, de tradiție medievală apuseană comunica cu acesta și îngăduia urmărirea slujbelor. Gaiul, veche mănăstire, a devenit, în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului XIX, necropola episcopală.

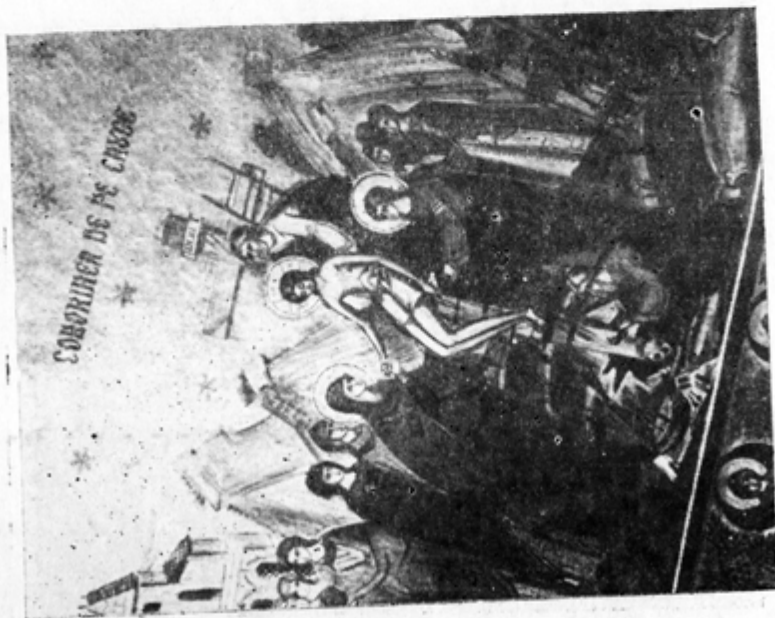
Din inițiativa și prin îngrijirea Prea Sfințitului Episcop Teoctist, amîndouă monumentele redobîndesc în chip fericit cea mai frumoasă înfățișare și o parte din viața care s-a mistuit între zidurile lor. Vîr vorbi, în scurtă vreme, tare pentru cercetători. Din aceeași înțeleaptă și stăruitoare pornire, a dobîndit și reședința episcopală din Arad un paraclis înzestrat cu o tîmplă frumoasă și decorat cu picturi murale despre care voim să vorbim aci.

Paraclisul episcopal a fost organizat în cuprinsul reședinței. Pentru aceasta, s-au înlăturat ziduri interioare; s-au făcut transformări și lucrări de „amenajare” arhitectonică. Ferestrele vechi au fost înlocuite prin altele noi, cu cadre de pia-

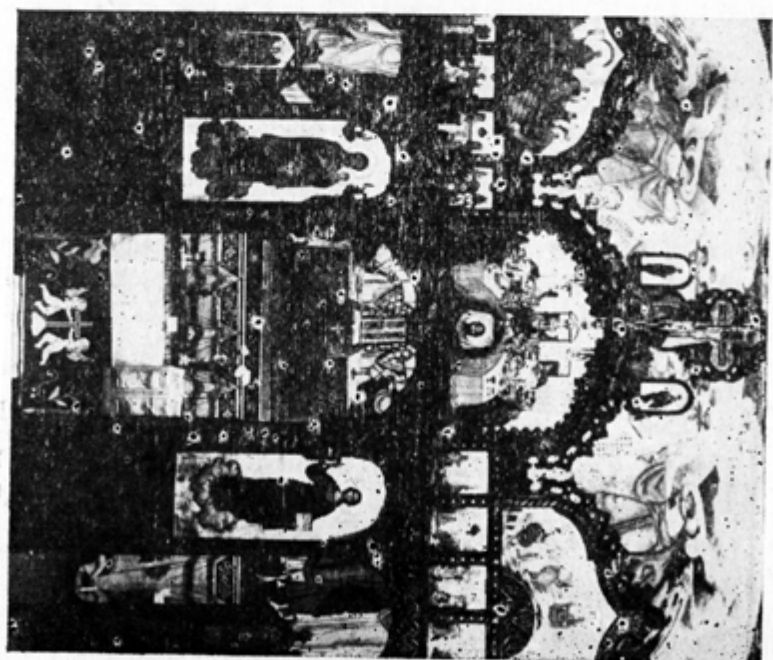
Impartășirea Apostolilor

Coborîrea de pe cruce

Pantocratorul

Iconostasiul

tră înflorată și vitralii figurale. S-a realizat în condiții date spațiul potrivit cu o înfățișare impunătoare. Cerimea este semicilindrică și orientată; absida de răsărit poliedrică încheie planul rectangular și este încoronată de un segment sferic. La exterior, s-a așezat în peretele de miază-noapte, de partea coridorului de acces, o pisanie tăiată frumos în marmură, pe care o transcriem.

„Cu voia Tatălui, cu lucrarea Fiului și cu săvârșirea Sfințului Duh.

„Această reședință a episcopilor Aradului, din temelie a fost zidită de Episcopul Ioan Mețianu în anul 1879, pe locul dobândit prin osirdia Arhim. Patrachie Popescu și mai apoi mărită de Episcopul Grigorie Comșa.

Cu vremea, simțindu-se nevoie de noi adăugiri și prefaceri, între anii 1962—1966, din îndemnul și purtarea de grijă a Prea Sfințitului Episcop Teoctist, s-a repara de dinlăuntru și pe din afară și i s-au făcut transformări radicale și îmbunătățiri, adăugându-i-se intrarea oficială boltită, cu turlă deasupra și cu terasă în față. În același timp s-a suprainălțat cu un etaj partea de nord-vest a birourilor Centrului eparhial, înzestrându-se întregul edificiu și toate anexele sale cu instalație proprie de încălzire centrală.

„Din a Prea Sfinției Sale rîvnă către sfintele lăcașuri, Reședința a mai fost împodobită cu paraclis nou, închinat Sfinței Treimi. Inceput în anul 1964, paraclisul a fost zugrăvit, cu un an mai târziu, în tehnica frescă, de pictorul Gh. Vinătoru din București, pe cheltuiala P. S. Episcop Teoctist, iar în 1966, Prea Fericitul Părinte Justinian Patriarhul României l-a înzestrat cu timpla de lemn împodobită cu frumoase sculpturi de maestrul Gr. Dumitrescu de la Atelierele Institutului Biblic și cu icoane zugrăvite de pictorul Iereimia Profeta din București.

„Infrumusețat precum se vede și avînd toate cele ce-i sînt de trebuință, a fost sfințit astăzi 23 octombrie 1967 de către însuși Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian al României împreună cu Înalt Prea Sfințiul Mitropolit Nicolae al Banatului și cu Prea Sfințiul Episcop Teoctist al Aradului, ajutat de un sobor de preoți și diaconi, de la Sfînta Patriarhie și de la Episcopia Aradului.

„Toate aceste înfăptuiri au fost cu puțință datorită înțelegerii binevoitoare a cîrmuirii patriei noastre, Republica Socialistă România.

„Președinte al Consiliului de Stat fiind Dl. Chivu Stoica,

„Președinte al Consiliului de Miniștri, Dl. Ion Gheorghe Maurer,

„Secretar General al Departamentului Cultelor, Dl. Profesor

„Dumitru Dogaru.

„Binecuvintează Doamne pe toți cei ce iubesc podoaba Casei Tale. Amin”.

Pictorul Gheorghe Vinătoru a decorat paraclisul cu picturi murale. În centrul bolții, Iisus Hristos (bust), înveșmântat ca episcop, în saccos și cu omoforul mare, cheamă privirile și impune. Expresie tinerească, vie și stăpînitoare, Medalionul în care e încadrat, e înconjurat de inscripția liturgică „Doamne Doamne, caută din cer și vezi, cercetează via aceasta și o desăvîrșește pe ea...”. Un patrat închide medalionul. În colțuri sînt pictate simboalele evangheliștilor, iar jur împrejur zboară ingeri. Chrisma, figurată de patru ori, și medalioane de sfinți împlinesc tema. Aceasta ilustrează ritul arhieresc al mărturisirii Sfintei Treimi încadrat, în liturghie, de imnul trisaghionului. (Fig. nr. 1).

În absida de răsărit, Maica Domnului, în tunică albastră și mantie roșie, stă pe tron cu Iisus pe brațul stîng. Ingeri în zbor și alții grupați la spate și pe laturi evocă cerul și garda Fiului lui Dumnezeu. La miază-noapte e zugrăvită Nașterea Mariei iar, la miază-zi, Intrarea ei în Biserică. Maria apare în boltă deasupra altarului. E amintită în irmosul peasnei a 3-a din acatistul Bunei-Vestiri: „Cea ce ai răsărit spicul cel dumnezeiesc — bucură-te masa cea însuflețită întru care a încăput piinea vieții...”. Ideia este și mai limpede expusă în rînduiala sfintei împărtășanii: „Cea ce ești masă preacurată a Piinei celei de viață, care a s-a pogorit de sus pentru noi și a dăruit lumii viață nouă...”. Iar piinea este Iisus Christos. Ni se spune în evanghelia de la Ioan: „Eu sînt piinea vieții. Cine vine la mine nu va flămînzii niciodată”. În biserica din Hirlău, împodobită cu picturi din prima jumătate a secolului al XVI-lea, portretul Maicii Domnului e încadrat, pe bolta absidei de răsărit, deasupra altarului de inscripția din Acatist „Bucură-te masă însuflețită care ai purtat piinea vieții”.

Nașterea Mariei și Intrarea ei în biserică au drept izvor povestirile patriarhilor Gherman (730) și Tarasios, alături de aceea a Sfîntului Ioan Damaschinul. Andrei din Creta se ocupă mai ales de nașterea Fecioarei; Leon Înțeleptul (+912) de Intrarea în biserică. Această din urmă temă a fost ilustrată pe una din coloanele ciboriului din San Marco (Veneția), în secolul al VI-lea și la Daphni lângă Atena în primii ani ai veacului al XL. La origină, în decorul martirilor (locașuri sfînte înălțate în amintirea unui sfînt mucenic), compoziția pe care o vedem, înfățișa consacrarea unui copil, ucenic de sfînt mucenic. De-a lungul vremii, s-a format un ciclu închinat Mariei. Il aflăm în evangheliile ilustrate ale Apusului și în sculpturi de piatră medievale. În arta noastră, apare în Țara Românească, în biserica Doamnei din București, de pildă. Naș-

terea Fecioarei, părinții ei, Intrarea în biserică, Adormirea și proslăvirea nu lipsesc din nici un monument.

Pe peretele de răsărit, al paraclisului, s-a pictat Împărtășirea Apostolilor. Mintuitorul episcop, în saccos și cu omoforul mare, e înfățișat din față. Cu dreapta întinsă dă pîinea, (Sfîntul Trup) Apostolul Petru (la spatele acestuia își așteaptă rîndul cinci apostoli; cu stînga, dă potirul (Sfîntul Sînge) celui dintîi din ceilalți șase apostoli rînduiți la miază-zi. Doi îngeri cădesc. Altarul este învelit cu mătase roșie și față albă. Pe un vâl în cruce, procovăț de potir, e o carte deschisă. Pe lături, vedem dicherul, tricherul și o tăviță cu trei proșire (prescure). Apostolii, fără nimb, sînt înveșmîntați antic (tunici și mantii roșii, verzi, cafenii ori viorii), iar îngerii poartă stihare roșii. (Fig. nr. 2).

Tema este explicată de Sfîntul Gherman, patriarhul Constantinopolului: „Biserica este cerul pe pămînt, Dumnezeu cel ceresc locuiește într-însa... Altarul intruchipează cerurile din înălțimi în care e tronul Domnului, Sfînta masă intruchipează același lucru, fiindcă ceea ce se petrece în ceruri, se săvîrșește și pe altar; ceea ce săvîrșesc preoții este asemenea acelora ce se împlinesc în cer. Biserica este una, sus în ceruri și jos pe pămînt deoarece Dumnezeu a trăit printre noi. Sus în ceruri și jos pe pămînt se săvîrșește aceeași liturghie: în ceruri însă fără taină și fără simboale, iar pe pămînt intruchipată numai. Sfînta masă închipuiește mormîntul lui Iisus și patimile sale”.

Ritul împărtășirii, în liturghia episcopală, cuprinde împărtășirea de către episcop cu partea din jertfă însemnată cu literele XC. Cu ajutorul copiei, desparte atîtea pîrticele cîți coliturghisitori are. După ce s-a împărtășit el însuși, dă sfîntul trup și sfîntul sînge, sub chipul pîinii și vinului, fiecăruia din aceștia, rostind cuvintele prescise. Înțelesul actului a fost explicat de Sfîntul Chiril al Ierusalimului în cea de-a patra cateheză mistagogică a sa. Monumentele de artă străvechi ilustrează tema inspirîndu-se din tradiția Bisericii. În mozaicuri strălucite, se vede în Catedrala Sfînta Sofia din Kiev. În țara noastră, meșteri de școală bizantină au pictat-o în biserica Domnească din Argeș; și nu lipsește din mai nici o biserică românească din secolul XVI pînă astăzi.

Decorul paraclisului din Arad, e împlinit, în absidă, de portrete de sfinți episcopi. La miază-noapte, Vasile cel Mare, Nicolae și Sfîntul Diacon Laurențiu; la miază-zi, Ioan Gură de Aur, Grigore Dialogul și Sfîntul Ștefan Episcopii sînt cu capul descoperit; poartă polistavrii și omoforul mare. Pe pergamentul desfășurat din mina Sfîntului Vasile, citim: „păzește frumusețea sufletului că pe acesta o cere Dreptul judecător”; iar pe acela din mina Sfîntului Nicolae: „Unul este Dumnezeu Tatăl

Cuvîntului celui viu a înțelepciunii celui ce a...". Pe pergamentul lui Ioan Gură de Aur e scris: „Dumnezeule, Dumnezeuul nostru ceta ce piinea cea cerească hrana..."; iar pe acela al Sfîntului Grigorie, „De ești pus păstor, peste truma de oi cuvîntătoare fii drept smerit". Sfînții diaconi, în stihar alb și cu chivotul pe o cervea cădesc.

La proscomidie, citim inscripția următoare „Răscumpăratune-ai pe noi din blestemul legii cu scump sîngele Tău"; și o rugăciune: „Primește jertfa aceasta pentru iertarea păcatelor cîtorilor, slujitorilor și tuturor binefăcătorilor Sfîntului locașului acestuia". S-a ilustrat, pe perete, o temă care asociază „Iisus Izvorul vieții" și „leascul de taină" (din coapsa Mintuitorului a crescut o tulpină de viță de vie; din strugurii pe care îi poartă picură sîngele lui").

Decorul năvii (de la tîmplă la ușa de intrare). Pe cerime, în axul est-vest, Maica Domnului, pictată pînă la genunchi și înveșmîntată în tunică albastră și maphorion roșu, p'utește deasupra spațiului de la intrare rezervat femeilor potrivit tradiției creștine. Simbolizează Biserica rugătoare. Imaginea este inspirată din axionul liturghiei Sfîntului Vasile cel Mare, în care Maria e numită „rai cuvîntător". Pentru îngeri, în zbor planat și îmbrăcați în lumină, încadrează porțile închise într-un medalion oval. O inscripție bine aleasă e scrisă jur împrejur: „Ușa înțelegătoare a Cuvîntului încuiată, deschide nouă ușile milostivirii ceea ce ai născut pe Cuvîntul cel bine îndurat, amin". E luată din troparele Născătoarei de Dumnezeu care se cîntă la sfîrșitul utreniei.

La miază-zi, pe poalele cerimii, distingem, de la tîmplă către ieșire, stihirea de Crăciun, Iisus în templu și Intrarea în Ierusalim. Sînt ilustrate pe o friză care se continuă la miazănoapte unde vedem pe Iosif „Cel cu bun chip" cerînd lui Pilat trupul lui Iisus Hristos spre înmormîntare, Coborîrea de pe cruce, (Fig. nr. 3). Învierea, înfățișată prin Coborîrea la Iad și Cina de la Emaus. Coborîrea la Iad are drept izvor un text din evanghelia apocrifă a lui Nicodim. Cina de la Emaus ilustrează, la rîndul ei, povestirea evanghelică după Luca (24, 13—32). La apus, deasupra ușii de intrare, ne întîmpină Adormirea Maicii Domnului, inspirată din povestirea lui Ioan, arhiepiscopul Ierusalimului (datată din secolul al VII-lea), și amplificată de comentariile oratorilor bisericești din evul mediu.

Pereții de miază-zi și de miază-noapte sînt împodobiiți, la partea superioară, cu chipurile în medalioane ale Sfînților și Sfîntelor, Gherman, Tecnist, Ilarion, Varlaam; Susana, Natalia, Platon, Nichita, Eustație, Mina și Orest, la miază-zi; la miază-noapte, Nil, Nazarie, Cassian, Marta, Taisia, Teofana, Irina, Domnica, Teodora, Luchian, Neofit, Proconie și Serghie. Dedesubtul medalioanelor aflăm, la miază-zi, figurile în pi-

cioare ale Sfinților Ioan Botezătorul (lingă tîmplă), Gheorghe, Teodor Stratilat, Ecaterina, Filofteia, Paraschiva și Pahomie. Iar, la miază-noapte, portretele Sfinților Constantin și Elena de o parte și alta a crucii (lingă tîmplă), și acelea ale Sfinților Dimitrie, Damian, Cosma și Iosif de la Partos.

La apus, la dreapta ușii de intrare, vedem portretul în picioare al Prea Fericitului Patriarh Justinian; iar, la stînga ușii, pe acela al Prea Sfințitului Episcop Teoctist, chiriarhul eparhiei. În glaful ferestrei de nord-vest, sînt zugrăviți serafimi și Sfinții Nicodim de la Tismaņa, Sofronie de la Cioara, Dimitrie cel Nou și Visarion Sarai; în glaful ferestrei de nord-est un serafim și chipurile Sfinților Sava Brancovici, Ioan Cel Nou de la Suceava, Oprea Miclăuș și Ilie Iorest. Toate portretele din glafuri sînt închise în medalioane. Ferestrele, două la număr, deschise în peretele de miază-noapte, sînt împodobite cu vitralii care înfățișează pe arhanghelul Mihail (nord-vest) și un sfînt diacon (nord-est).

Timpla de lemn înflorat cu măiestrie e darul Prea Fericitului Patriarh Justinian. Motivele sînt rozete, palmete, frunze de stejar, frînghii, frunze de viță și struguri, cruci. Serafimii înviează decorul. Din pricina dimensiilor și înălțimii reduse a paraclisului, timpla a trebuit organizată în anume chip. Trei timpane mari încorporează cosoroaba îngustă. Sub aceasta, se desfac planurile înalte ale ușilor împărătești și dăconești, și acelea ale icoanelor de la extremitățile registrului. În timpane Cina cea de taină și Sfînta năframă, pictate în centru, sînt încadrate de șase prooroci în frunte cu David (la nord-vest); și de acelea ale altor șase prooroci în frunte cu Solomon. Friza cosorobei e împodobită cu douăsprezece praznice mari, ușile împărătești cu Buna Vestire. Pe planurile înalte care le încadrează vedem pe Maica Domnului cu Iisus la piept, și pe Mîntuitorul, amîndouă portrete în picioare. La extremitățile timplei, aflăm, la sud-est, Sfînta Treime sub înfățișarea Pogorîrii Duhului Sfînt; iar, la nord-est chipul „binecredinciosului împărat Justinian, ctitorul Sfîntei Sofii, celebra bazilică a Bizanțului”. (Fig. nr. 4).

*

Pictura bisericească este înainte de orice „un scris”: o figurație în forme, linii și culori a învățăturii creștine, menită să folosească însușirile ei de artă pentru a impune și face înțelese Sfînta Scriptură, liturghiile, istoria Bisericii și un număr de cărți de teme ale culturii răsăritene; romane și poeme cu fond moral, istorie profană și științele naturii. În primele secole s-au ilustrat psalmii din care, la origină, se scriau versete pe perete, și apocalipsele. Au fost prefăcute în imagini apoi rugăciunile slujbei morților și de pomenire, în prima linie.

Pentru a prezenta Evanghelia și scrierile canonice, pictorii s-au inspirat, în plin ev mediu, din explicările marilor oratori ai Bizanțului, din cateheze și panegirice. Poezia creștină și-muzica melozilor au aflat, începînd din al XII-lea și al XIII-lea veac, ilustrație înțeleasă și impresionantă; înaintea operelor cu cuprins filozofic, mistic și moral. În orientul creștin și în anumite regiuni de provincie ale Bizanțului pictorii au recurs la izvoare zise apocrife, lucrări de artă în chip deosebit prețuite de credincioși.

În legătură cu această considerație, întemeiată istoricește, se cuvine deci să fie analizată și judecată o lucrare de pictură bisericească și în vremea noastră. Cuprinsul unui edificiu religios se îmbracă într-adevăr cu veșmintul pictural în scop de a învăța și a pune la îndemîna cercetătorilor o lume de idei și de simțiri nobile. Și anume, într-o limbă universală.

Artă bizantină a creat, în al doilea rînd, în cursul evoluției ei milenare, o specializare a tipurilor de decor: picturi de mausolee de mucenici și de biserici de cîmîtir; decoruri de catedrale, de oratorii, paraclise de palate domnești și episcopale, de școli înalte etc. Amintîndu-se de aceasta, observăm că, în paraclisul de la Arad, programele iconografice s-ar fi cuvenit să ilustreze teme legate de funcțiunile episcopale: sfințiri de biserici (tîrnosiri), hirotonii de arhierei și preoți în prima linie. Izvoarele picturale nu lipsesc. Se putea face apel la ilustrațiile omiliilor lui Grigore din Nazianz, la acatiste ilustrate ca acela al Sfîntului Nicolae, și la liturghiere cu imagini din care avem frumoase exemple.

O a treia condiție caracterizează picturile murale bizantine și de tradiție sau înrîurire bizantină. Aceasta este monumentalitatea, însușirea arhitecturală. E vorba anume de îndatorirea, obligația de ordin esențial, de a respecta formele, liniile și suprafețele edificiului pe care sînt chemate să-l împodobească. Și nu numai de a le respecta, ci de a le pune în valoare scoțînd în relief logica și înțelesul acestora. De a le sublinia și lumina frumusețea și particularitățile lor de invenție și construcție. În strînsă relație cu acest principiu, stă regula ce poartă numele de „scară”, în pictura decorativă. Aspectul ideii este îndoit. Cel dintîi privește proporționarea construcțiilor și figurilor cu măsurile monumentului. În paraclisul de care ne ocupăm aflăm cîteva alunecări. Cităm proporțiile exagerate ale figurării Maicii Domnului pe cerimea absidei de răsărit, și praznicele de la partea superioară a pereților, reduse și înfățișate asemenea unor ilustrații de carte. Măsuri mai bine judecate ar fi scos în relief viața, patimile și învierea Mintuitorului. Iar o mai justă proporționare a figurii Maicii Domnului din cerimea absidei ar fi îngăduit prezentarea cu autoritate a Impărtășirii apostolilor.

Al doilea aspect al „scării” se referă la obligația de a respecta și evidenția ierarhia temelor și personajelor. Minutorul, oriunde trebuie să apară cu prestigiul său divin. El nu se cuvine să rămână niciodată pe al doilea plan, sau în umbră. „Scara” în pictura bisericească este de aplicație gingașă. Rezultă fericit numai din organizarea prealabilă a planului de decor, în care se judecă și se însemnează dintru început locul fiecărei compoziții, și acela al elementelor care o formează.

Observările la care ne-am oprit nu ne împiedică să relevăm cu multă prețuire un număr de însușiri artistice, și reușita decorului paraclisului reședinței. Notăm impresia de tinerțe și solemnitate care însuflețește ansamblul. Impresia aceasta se întărește în timpul cercetării. Din prag, înainte de a pași în paraclis, de deasupra ușii de intrare, îngerii Sfintei Treimi la Mamvri, încintă ochiul asemenea unei armonii. În interior, tonalitatea generală, un albastru aerian, și nota gravă a tîmplei cu icoanele strălucitor pictate de Ieremia Profeta, dispun sufletul, „cîntă”. Pe suprafețe foarte măsurate, descoperim compoziții tratate liber, în care nu e strîmtoară nici unul din numeroasele personaje, încadrate de artist cu simț de viață și tact de ordonator. Siluetele sînt înalte și elegante; capetele mici amintesc de picturile murale ale școlii macedoniene din Serbia medievală. Arhitecturile istorice întemeiază fondurile. În „cîmp”, tema se desfășoară liber, fără insistențe, gesturi tari și declamații. Tonurile roșu viu, albastru, fildesiu și verde sînt armonizate fericit. Chipurile și expresiile sînt grațioase și însuflețite. Remarcabil acela al Mariei de pe cerimea năvăii. Stelele numeroase de pe boltă scad însă, socotim noi, farmecul cerului. Și evoacă nepotrivit tapetul.

Podoaba părții inferioare a pereților, cu cîmpul alb, motive românești de pe ștergare vechi, pictate în roșu, galben, verde și albastru, accentuează voios și nobil impresia de viață.

În învățătura creștină și în înțelesul unei filozofii judicioase întemeiate, gîndurile și ideile se aseamănă unor luminători care arată drumul și îmbărbătează pe călător.

Faptele însă primează. Ctitorii le sînt fapte, zidiri de adăpost și întărire pe calea vieții. Ctitorii au rang de primul ordin în ierarhia creștină. De aceeași cinste se bucură, și din plin, în istoria popoarelor, fiindcă cristalizează truda omenirii, amintesc trecutul și călăuzesc viitorimea. Paraclisul reședinței episcopale din Arad e un dar și o ctitorie a Prea Sfințitului Teoctist, care nu va fi uitat niciodată. Iar pictorii Gh. Vinătoru și Ieremia Profeta care au prețuit și folosit în chip ales inițiativa și îndemnul chiriarhului au scris o pagină care va rămîne,

CONGRESUL ANUAL AL EPISCOPIEI MISIONARE DIN AMERICA

S-au împlinit patru decenii de cînd românii ortodocși din America s-au constituit în Episcopie misionară depinzînd de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne. De atunci anual a organizat congrese bisericești, „mărturie nemincinoasă despre continuitatea și vitalitatea ei pe întinsele meleaguri americane și canadiene”, cum arată editorialul unui număr recent al revistei „Credința” din Detroit (nr. 7—8, iulie—august 1969, p. 1).

Cel de al 38-lea Congres a avut loc între 4—6 iulie la Worcester (Massachusetts), ca urmare a invitației adresate de comunitatea ortodoxă romînă de aici. Lucrările au fost prezidate de Prea Sfințitul Episcop Victorin care a și prezentat raportul general înfățișînd activitatea desfășurată în toate sectoarele: administrativ, misionar, financiar, cultural și ecumenic. Munca desfășurată și realizările obținute au impresionat puternic pe congresiști. De asemenea raportul financiar pe anul 1968, verificat în prealabil de controlorii Episcopiei și prezentat celor prezenți în exemplare tipărite, a oglindit nu numai corectitudinea ci și simțul gospodăresc cu care se administrează fondurile bănești. Delegații au avut la îndemină și situații sinoptice asupra contribuțiilor financiare ale tuturor parohiilor, precum și liste de amănunt asupra tuturor veniturilor și cheltuielilor. Atît raportul general cît și cel financiar au fost aprobate în întregime.

Cel de al 38-lea Congres a însemnat și începutul unei noi perioade de trei ani, așa încît a fost ales un nou Consiliu eparhial. Congresului i-a revenit apoi sarcina de a desemna din sinul său o comisie de propuneri și, pe baza recomandărilor acesteia, luînd în dezbateră nume eu nume, a ales prin vot secret pe membrii și funcționarii Consiliului episcopesc.

Au fost adoptate în continuare mai multe hotărîri ca spre pildă: îmbunătățirea sistemului de administrare a publicațiilor Episcopiei și deschiderea unui fond pen'ru tipărirea de cărți religioase, crearea unui fond central de construcții pentru ajutorarea parohiilor la cumpărarea sau construirea de noi biserici și case parohiale, completarea și îmbunătățirea statutului

Episcopesc, promovarea și realizarea unității Ortodoxiei americane în cadrul Conferinței Permanente a Episcopilor Canonici Ortodocși din cele două Americi, etc....

Încheindu-se lucrările Congresului, s-a oficiat o vecernie interortodoxă la care a slujit și Prea Sfințitul Demetrios, Episcop de Boston și New England al Arhiepiscopiei Ortodoxe Grecești din America. După slujbă a fost oferit un prînz iar apoi Ansamblul „Ciobănașul” din Detroit a prezentat un bogat program artistic.

Duminică 6 iulie în fine s-a oficiat sf. liturghie în localitatea Southbridge la care alături și împreună cu Prea Sfințitul Episcop Victorin au slujit: Episcopul Mark Lipa din Boston, preoții Ioan Bugariu din East, Chicago, Bartolomeu V. Anania din Detroit, dr. Vasile Vasilachi din Southbridge, Paulin Popescu din Windsor, Glicherie Morariu din Detroit, George Nan din Windsor, Nicolae Birsan din Philadelphia, Felix Dîbneac din Hamilton, dr. Ștefan Slevoacă din Worcester, Costică Pona din Caracas, Ioan Jifcu din Timmins, Traian Radu din Cleveland și diaconul Aurel Plantus din Detroit.

Ultima întîlnire a membrilor Congresului și oaspeților a prilejuit-o banchetul festiv de după sf. liturghie. Următorul Congres se va ține în 1970 la East Chicago.

PROPUNERI DE ÎNFIINȚARE A UNEI PATRIARHII GRECEȘTI

Se știe că din condescendență față de Patriarhia ecumenică a Constantinopolului, Biserica ortodoxă din Grecia a renunțat să se organizeze într-un patriarhat propriu, mulțumindu-se cu titlul de arhiepiscop pentru conducătorul ei. Mai nou s-au manifestat însă opinii favorabile înființării și în Grecia a unei patriarhii urmînd ca de aceasta să depindă atît eparhiile grecești propriuzise, cît și altele dependente în prezent de Patriarhia ecumenică.

Dintre ele se poate menționa mănăstirea Sfîntul Ioan din insula Patmos care formează la ora actuală un exarhat patriarhal deînzînd, ca toate eparhiile Dodecanezului, de Constantinopol.

Ideea de a readuce Patmosul, Dodecanezul, Creta și eparhiile grecești de peste hotare sub jurisdicția Bisericii autocefale a Greciei, a fost recent expusă de mitropolitul Augustinos Kantiotis de Florina în volumul „Ekklesiastika Ypomnimata” (Atena, 1969, pp. 169—187). În ciuda faptului de a împărtăși un punct de vedere neautorizat, autorul susține necesitatea ca Biserica din Grecia să devină patriarhat și centrul religios unic al tuturor grecilor ortodocși.

ALEGERI DE EPISCOPI IN PATRIARHIA ALEXANDRIEI

Sfântul Sinod al Patriarhiei de Alexandria Egiptului și a toată Africa s-a întrunit la 10 mai sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Nicolae. Printre alte lucrări ale sale, sinodul a procedat la alegerea a șase noi mitropolii în scaunele vacante ori nou înființate, după cum urmează: arhimandritul Metodoie Fugias a fost ales pentru mitropolia de Axum (Etiopia), arhimandritul Paul Ligris pentru mitropolia de Icanopolis (Iohanesberg), arhiereul Varnava pentru mitropolia de Pelusia (Port Said), arhimandritul Paul Barnabas mitropolia de Kilis Elpidos (Cap Tawn), arhimandritul Nikodimos Galatiados pentru mitropolia de Irinopolis (Nairobi), arhimandritul Paul Siros (arab de origină) pentru mitropolia din Emupolis (Mansura), arhimandritul Denis Kavasiliu a fost ales vicar patriarhal pentru reședința din Cairo iar arhimandritul Aristarh Mavrachis a fost vicar pentru reședința din Alexandria (Pr. At. Negoită).

REPARAȚII LA SFINTUL MORMINT AL DOMNULUI

Edificiul ce acoperă Sfântul Mormint al Domnului mai poartă numele și de Rotonda Sfântului Mormint, fiindcă într-adevăr are formă rotundă. În interiorul acestui edificiu se află ca la cincisprezece biserici mai mici, ce închid într-însele amintiri din ultimele momente ale vieții Mântuitorului ca: locul unde a fost pusă jos crucea pentru a fi întins pe ea corpul Domnului, locul unde a fost înfiptă în piatră această cruce, locul unde a fost așezat trupul Domnului după luarea de pe cruce, locul unde a fost uns cu aromate, locul înmormintării etc. Aceste cincisprezece biserici sînt fără acoperiș, deoarece sînt adăpostite de marile cupole ale Rotondei Sfântului Mormint. Bisericile aces'ea aparțin, cele mai multe, ortodocșilor, ca celelalte confesiuni cum de exemplu catolicilor, armenilor, coptilor, iacobiților etc.

Edificiul Sfântului Mormint apărea cam învechit și neglijat, din cauză că dominațiunile amintite nu cădeau decît foarte greu de acord la repararea și întreținerea lui. În ultima vreme însă s-a ajuns la o înțelegere, deoarece s-au început reparații radicale. Prima parte a lucrărilor de restaurare se apropie de sfîrșit. Sanctitatea Sa Patriarhul Benedictos al Ierusalimului poartă grija ornamentării interioare a katoliconului (biserica ortodoxă, cea mai mare, din interiorul Rotondei). Se lucrează la construirea unei noi tîmple în care să fie reînstate icoanele de mare valoare artistică și antică, apoi la așezarea unui nou tron patriarhal, cum și la repararea pavajului din marmură de cea mai bună calitate. Atît tîmpla cît și jețul,

ambele în marmură din carierele Eladei, sint executate în Grecia de către specialiști. Ele vor fi transportate la Ierusalim, desfăcute în bucăți și montate pe loc. (Pr. At. Negoijă).

EPARHIA ORTODOXA RUSĂ DIN SAN FRANCISCO ȘI-A DOBINDIT UN NOU ARHIPASTOR

Prin hotărîrea Sanctității Sale Alexei Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, precum și a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse din 17 ianuarie, arhimandritul Mărk (Schawykin) de la biserica Sf. Nicolae din San-Francisco, a fost numit episcop de San-Francisco. Transmiterea actului de numire s-a făcut în ziua de duminică, 1 februarie, în catedrala Sfîntul Nicolae din New York de către Înalt Prea Sfîntul Mitropolit Nicodim de Leningrad și Novgorod, Arhiepiscopul Jonathan al New Yorkului și Aleutinilor, exarh patriarhal pentru America de Nord și de Sud, episcopul Dositei de Brooklyn, vicarul eparhiei New York și episcopul Alexie de Philadelphia.

În cuvîntarea sa, nou-numitul episcop, după ce a arătat, între altele, cît de sărac se simte în virtuțile ce se cer unui episcop, roagă pe arhieriei prezenți la solemnitate să ceară lui Dumnezeu să-l facă vrednic, să-i dea inimă curată și plină de pocăință, pentru ca să poată primi, păstra și înmulți talantul încredințat.

În duminica următoare a avut loc, tot în catedrala Sfîntul Nicolae din New York, hirotonirea întru episcop. La înmînarea cîrjei, mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului s-a adresat noului episcop cu cuvinte de felicitare și îndrumare în noua sa misiune. El a mai spus: „De acum, iubite frate, ești pus ca slujitor al celor sfînte, ca păzitor al unității, păstrător al catolicității și sobornicității și ca continuator al apostolatului Bisericii lui Hristos. Păzește cu dragoste tezaurul sfîntelor tradiții necesare Bisericii pentru ca trupul unic și haric al lui Hristos, care nu numai că va exista neîntre-rupț pînă la sfîrșitul lumii, dar care va și trăi în veci prin dumnezeirea Sa, să fie înălțat și întărit în lume”.

La sfîrșit, înmînîndu-i cîrja i-a spus: „Acum, iubite frate, primește acest toiag de păstor, care să-ți amintească de vrednicia și puterea, de datorile și răspunderile unui episcop și imploră binecuvîntarea Atotputernicului Dumnezeu asupra acestor credincioși fii ai Bisericii și cuprinde în ea și Vestul îndepărtat, cu orașul tău San-Francisco și roagă-te pentru toți cei care prin implorarea Sfîntului Duh au slujit la hirotonia ta”.

(Pr. Gh. Geția)

JUBILEUL BISERICII ORTODOXE SIRBE

La 14 septembrie Biserica Ortodoxă Sîrbă a sărbătorit a 750-a aniversare de la întemeierea ei. Cu acest prilej Sanctitatea Sa Patriarhul Gherman a oficiat un serviciu religios solemn în biserica Sfîntul Marcu din Belgrad în prezența tuturor ierarhilor și a multor preoți și credincioși. Au mai fost de față președintele Comisiei federale pentru problemele cultelor religioase, membri ai corpului diplomatic, reprezentanți ai vieții culturale.

După terminarea sf. liturghii a fost citit un mesaj al Sanctității Sale Patriarhului Gherman în care se sublinia locul pe care îl ocupă Biserica Ortodoxă Sîrbă în istoria poporului sîrb și se făcea elogiul întemeietorului ei Sfîntul Sava (1219).

Alte servicii religioase au fost oficiate în toate bisericile din cuprinsul Patriarhiei.

BISERICA ORTODOXA A FRANȚEI

Încă din 1948 s-a constituit legal „Biserica Catolică Ortodoxă a Franței” care își definește pe an ce trece caracterul de Biserică ortodoxă națională de sine stătătoare. Deși din punct de vedere canonic există aspecte ce urmează a fi clarificate, ea își dovedește valabilitatea și nu mai puțin utilitatea. Lucrul acesta a reieșit, printre altele, din lucrările ultimei Adunări generale anuale ținută la 28—29 iunie, praznicul Sfîntilor Apostoli Petru și Pavel și al Sfîntului Irineu al Lyonului, apostolul galilor.

Sub președinția Prea Sfîntului Episcop Jean de Sain-Denis, Biserica a reunit pentru aceste două zile pe clericii cu funcții de răspundere, membrii Consiliului episcopal și reprezentanții (delegați sau responsabili) ai parohiilor, mănăstirilor și organizațiilor ecleziastice.

Rapoartele și dezbaterile pe marginea lor, toate publice și deci urmărite de o asistență numeroasă, au avut drept scop, în acest an, să constate și să evalueze stadiul actual de dezvoltare al Bisericii Catolice Ortodoxe a Franței. Deosebit de cuprinzător a fost *raportul introductiv* al Prea Sfîntului Episcop Jean de Saint-Denis care a început prin a arăta relațiile cu celelalte confesiuni creștine, cu Bisericile ortodoxe în general. În continuare el a vorbit despre viața internă a Bisericii, despre fidelitatea în dreapta credință a ortodocșilor francezi izolați, ca și despre activitatea bisericească în cadrul parohiilor, despre munca de la Centrul episcopal, despre rezultatele obținute de Institutul teologic Sain-Denis, despre tipărituri, despre consiliile liturgice și parohiale, etc. ...

Raportul financiar a arătat că Biserica se susține prin propriile ei mijloace. Bugetul eparhial e cel mai ridicat și el slujește parohiilor, cheltuielilor necesitate de călătorii și alte nevoi etc. ...

Un alt raport s-a referit la *statutul Bisericii* care, cercetat îndeaproape și modificat unde s-a simțit nevoia de o Comisie juridică special instituită, a fost supus votului Adunării și aprobat.

Publicațiile și serviciul de editură au construit obiectul unui alt raport din care s-a constatat că Episcopia editează revista *Présence orthodoxe* redactată de Pierre Deschamps și de Claire de Foucauld și *Bulletin interparoissial de l'Eglise catholique en France* redactat de Madeleine Kovalevsky. Sunt impriimate apoi numeroase cărți de cult și materiale de edificare spirituală.

Despre *Institutul teologic Sain-Denys* care a împlinit 25 ani de existență s-a arătat că a dat cam o sută de absolvenți dintre care un episcop, 21 preoți și 7 diaconi. În cadrul Institutului au conferențiat numeroși teologi de prestigiu inclusiv cercetători clerici și mireni. La 28 martie a. c. prof. I. D. Ștefănescu din București a vorbit despre „Monumente românești din evul mediu care au ilustrat liturgiile apusene”.

O activitate deosebită a desfășurat *Comisia liturgică practică* care s-a ocupat mai ales de cîntarea bisericească și temerurile ei, cu scopul de a forma cunoscători ai formelor și riturilor, capabili să ajute la buna desfășurare a serviciilor religioase. Unificarea stilului în oficiul liturgic va fi una din sarcinile importante de viitor.

Tot spre a împlini urgente nevoi practice a fost creat un *atelier de iconografie* sub directă conducere a Prea Sfințitului Jean care a pictat el însuși mai multe biserici din cadrul Episcopiei. Din acest atelier au ieșit numeroase icoane care împodobesc casele credincioșilor ortodocși francezi și lăcașurile lor de cult. Au fost organizate și două expoziții care s-au bucurat de multă apreciere.

De Episcopie mai aparțin *mănăstirea Sfîntul Nicolae și Casa de oaspeți Sfîntul Martin* unde sînt primiți toți cei care vreau să-și petreacă un timp de odihnă. Prezentarea activității acestora a arătat cît de mult s-a diversificat munca Centrului episcopal.

Apoi delegații parohiilor au expus fiecare particularitățile vieții bisericești locale începînd cu cea mai veche parohie, eparhială Sfîntului Irineu din Paris, și sfîrșind cu cea mai nouă, parohia Notre-Dame des Anges din Pau,

Despre misiuni a raportat părintele Georges Lusseau arătînd cît de importantă este această muncă într-un mediu care cunoaște încă prea puțin valorile Ortodoxiei.

Adunarea generală a luat sfîrșit prin intervenția Diaconului Pierre Johansen din Norvegia. Din cuvîntul său a reieșit că ortodocșii de altă naționalitate decît cea franceză se apropie cu nădejdi sporite de Biserica Catolică Ortodoxă a Franței, în care așteaptă să găsească germenii unei Ortodoxii veritabil înrădăcinată în solul și civilizația occidentală.

După acest apel, Prea Sfințitul Episcop Jean de Saint-Denis a închis lucrările Adunării Generale oficiînd serviciul vecerniei.

TENSIUNE ÎNTRE ROMA ȘI GRECO-CATOLICI

În ultima vreme a izbucnit un conflict serios între Biserica greco-melkită (catolică) și Congregația pentru Bisericile Orientale. Din vara trecută încă, patriarhul și sinodul Bisericii greco-melkite au încercat să numească un „ordinar” pentru exarhatul din Statele Unite ale Americii. Congregația pentru Bisericile Orientale însă pretinde că este singura în drept să procedeze la numirea exarhului. Propunerile conciliante ale Bisericii greco-melkite au fost respinse, nelăsîndu-i-se decît dreptul de a căuta candidați printre clericii din America spre a-i prezenta apoi papei, care este însă absolut liber să decidă cum va socoti de cuviință.

Față de această situație, sinodul Bisericii melkite întrunit la 9 mai a hotărît în unanimitate următoarele: 1. refuză să caute candidați în condițiile pe care vrea să le impună Congregația romană; 2. refuză în același timp numirea unui exarh pentru Statele Unite — cum ar avea dreptul s-o facă potrivit hotărîrilor Conciliului Vatican II — deoarece problema este în litigiu; 3. apelează la papa însuși și subliniază importanța sub raport ecumenic a cazului, atitudinea Romei față de Biserica melkită constituind un text despre ceea ce înseamnă soarta greco-catolicilor.

ECOU UNIAT LA INTERVIUL CARDINALULUI SUENENS

Reacțiile la cunoscutul interviu al cardinalului Suenens au fost multe și variate. Dintre ele reținem scrisoarea pe care arhiepiscopul greco-melkit din Baalbek (Liban), Elias Zoghby, a adresat-o revistei Informations catholiques internationales (nr. 344 din 15 septembrie 1969, pp. 27—28) din care vom reda pasajele care ni s-au părut semnificative.

„... Catolicul oriental, afirmă prelatul greco-catolic, este mai sensibil decît catolicul latin la multe din problemele ridi-

cate de interviul în cauză, Bisericile orientale (scil. unite) fiind obișnuite, dintotdeauna, să se conducă ele singure, fără amestec „obișnuit” din partea oricui în treburile lor.

„Conducerea obișnuită a Bisericilor Orientului s-a exercitat mereu, din antichitatea creștină, prin Sinodul patriarhal. Acest mod de conducere a fost prezentat părinților Conciliului Vatican II ca tipul tradițional autentic, potrivit căruia trebuie să se săvârșească întoarcerea latinității la colegialitatea episcopală.

„Or, iată-ne, orientalii uniți, după Vatican II întocmai ca și înainte, conduși efectiv de un suprapatriarh care se găsește la Roma și care se numește „Congregația pentru Bisericile Orientale”. În ciuda textelor conciliare, ne regăsim întorși, piintr-un abil joc de cuvinte, la pseudo-dreptul canonic oriental, impus nouă după reunire. Acest dicasteriu roman continuă să supună aprobării sale, anterioară sau posterioară, alegerea episcopilor noștri; el neagă Patriarhului nostru și Sinodului său orice jurisdicție asupra credincioșilor noștri emigrați care constituie azi partea majoritară a comunității noastre; e de ajuns ca să-ți opună veto-ul la nu importă ce hotărâre a Sinodului patriarhal, pentru a o face nulă și fără efect. Nimic important, într-adevăr, nu se poate decide cu privire la Bisericile orientale unite, fără agreementul acestei Congregații.

„Mai mult încă, însăși existența regimului patriarhal este pusă azi în cauză. În fapt, vîind să cîntească pe Patriarhii catolici orientali (scil. uniți), Vaticanul i-a numit membri de drept ai Congregației pentru Bisericile Orientale, încați însă într-o majoritate de alți membri, aproape toți străini și de rit latin. Astfel cînd această Congregație ține o ședință plenară pentru a decide asupra unei chestiuni care interesează exclusiv unul sau altul dintre Patriarhate, este nesocotit sinodul patriarhal competent, iar Patriarhul răspunzător de acest patriarhat votează cu un singur vot contra 30 sau 40, într-o problemă care depinde de el și de episcopii săi.

„M-am întrebat totdeauna de ce există o Congregație pentru Bisericile Orientale? De aceea de la prima mea intervenție la Conciliu, am cerut suprimarea ei ori reducerea la un secretariat în serviciul Bisericilor Orientale Catolice.

„Or, de la Conciliu încoace această Congregație n-a făcut decît să-și întărească potențialul... Putem noi să nu resimțim cu adevărat „invadați”? De ce atîtea înalte personalități ale lumii latine, aparținînd tuturor raselor și tuturor culturilor — minus a noastră — trebuie să fie mobilizate, alarmate pentru a mă exprima astfel, spre a se ocupa de Bisericile noastre, ca și cînd n-am exista sau am fi minori?

„Desigur, voiam să fim ajutați — cine își este suficient lășidar un ajutor atât de masiv, exercitat printr-un atare organism, investit cu atari puteri, paralel Sinoadelor noastre, superior lor conducind efectiv Bisericele noastre, un astfel de ajutor nu mai este ajutor. El se numește, la noi, tutelă, substituție, a pune mîna pe ceva.

„Să fim iertați, noi păstorii legitimi ai Bisericilor noastre, dacă „simțim” această „invadare”, dacă o găsim neoportună. Țările noastre din Orientul Mijlociu au trăit multă vreme sub ocupația străină... Ajungînd la o oarecare maturitate, aceasta i-a făcut să înceapă să sufere în amorul lor propriu și în demnitatea lor. Și-au redobîndit independența cu prețul unor mari sacrificii și a unor lupte singeroase...

„Nu trebuie să mire pe nimeni dacă Bisericele noastre, care de altfel n-au de ce să invidieze Bisericile din Occident, suferă de pe urma faptului de a se simți meru „ocupate” și sub „mandat”. Că voim sau nu, Congregația pentru Bisericele Orientale, cu puternicul său aparat uman, administrativ, financiar, ne aduce aminte de „Misisterul Coloniilor”...

„Am socotit că instituirea Conferințelor episcopale latine ne va permite să reabilităm Sinodul nostru patriarhal, care este conferința noastră episcopală tradițională. Dar din aceasta nu s-a ales nimic. Intocmai ca și Conferințele episcopale latine... sinoadele noastre nu pot hotări nimic definitiv. Totul este supus revizuirii și aprobării. Astfel sîntem în drept să ne întrebăm dacă Sinodul patriarhal și Conferința episcopală nu sînt, în definitiv și în esență, altceva decît cercuri de studii și organisme consultative?

„Sinodul episcopilor însuși, creat în numele colegialității episcopale proclamate de Conciliu, nu este nici el altceva decît un organism consultativ. Membrii acestui Sinod o știu bine. Li s-a adus aminte oficial și nu o singură dată.

„Sîntem deci, după Vatican II, în prezența unui tip de colegialitate care nu e de fel colegialitate, în care episcopii și, cu ei, Biserica întreagă, sînt reduși la rolul de consultanți, soarta Bisericii rămînînd efectiv în mîna Dicasterelor romane, sub ochiul vigilent și moderator al papei.

„Or, adevărata colegialitate, sancționată în Orient de douăzeci de secole de creștinism, nu este și nu poate fi o colegialitate de consultare, ci de conducere. Multiplicitatea naționalităților în sinul Curiei romane nu face din ea un sistem de conducere universal și legitim. Misiunea episcopilor în raport cu Biserica, atât locală cît și universală, este de drept divină și deci inalienabilă. Cît privește autoritatea Curiei, care se exercită în numele papei prin episcopii care n-au primit nici o

delegație din partea Episcopatului universal, ea nu poate, în nici un fel, să se substituie celei reprezentată de acest episcopat...”

PAPA PAUL AL VI-LEA ÎN UGANDA

Între 31 iulie și 2 august conducătorul Bisericii Romano-catolice a întreprins cea de a opta călătorie a sa în stăinătate (4—6 ianuarie 1965 la New York, 13 mai 1967 la Fatima, 15—16 iulie 1967 Constantinopol și Efes, 22—25 august 1968 la Bogota și 10 iunie 1969 la Geneva). De-a lungul celor trei zile petrecute la Kampale, capitala Ugandei, papa Paul al VI-lea a participat la ceremonia de închidere a simpozionului reprezentanților conferințelor episcopale din Africa, a concelebrat sf. liturghie cu episcopii africani prezenți și a hirotonit alți 12 episcopi, a consacrat altarul unui sanctuar ce se va înălța în cinstea a 22 ugandezi catolici martirizați în 1885 și canonizați acum cinci ani în urmă, a vizitat sanctuarul în onoarea altor martiri de confesiune anglicană care și-au pierdut viața în aceleași împrejurări (în 1885 tânărul rege Muanga a hotărât să lichideze creștinismul în Uganda, măsurile luate de el ducând la uciderea a peste 100 de creștini), a luat parte la diferite servicii religioase și întruniri interconfesionale, a vizitat instituții sociale și culturale, a purtat discuții cu președintele țării Milton Obote, cu președinții Zambiei, Tanzaniei, Republicii Congo-Kinshasa, Africii Centrale, Ruanda și Burundi, cu reprezentanți ai Kenyei etc.

„MATURITATEA AFRICII”

Patruzeci și unu de episcopi romano-catolici, reprezentând cele 28 conferințe episcopale din Africa și Madagascar, au luat parte între 28—31 iulie la primul simpozion episcopal panafrican, ținut la Gaba, aproape de Kampala, capitala Ugandei. Inițial lucrările trebuiau să înceapă încă în primăvară, dar s-au aminorat spre a îngădui papei Paul al VI-lea, a cărui vizită în Uganda a fost fixată pentru sfârșitul lui iulie, să ia contact cu ierarhii veniți din întreg continentul negru.

Cardinalul Paul Zoungana, arhiepiscop de Quagoudougou (Volta Superioară) a definit acest simpozion ca „o întrunire frățească de contact între președinții conferințelor episcopale naționale... Vor fi examinate, a precizat el, numeroase probleme, în special aceea de a ști dacă episcopatul din Africa și Madagascar ar putea să se regroupeze într-un organism continental”.

Ordinea de zi a cuprins printre altele următoarele teme: lipsa de preoți și personal auxiliar, admiterea celor căsătoriți la hirotonie, formarea de cadre, crearea unei liturghii specifice africane, sprijinul pe care trebuie să-l dea Biserica progresului social și temeiurile lui teologice, ecumenismul, e.c. ... Această listă, potrivit remarcii unui comentator (Henri Fesquet, în: *Le Monde*, nr. 7632 din 29 iulie 1969, p. 11) „ascunde tensiuni și greutăți considerabile. Creștinismul, care a pătruns în Africa deodată cu colonii, rămâne rău integrat forțelor vii ale continentului. Misionarii au practicat adesea o politică de prestigiu, dacă nu într-alt fel și numai construind clădiri mari, uneori somptuoase. Nunțiatorile au o situație de neînviat, mai ales după ce națiunile tinere și-au dobândit independența... Biserica (catolică) este învinuită că n-a luat atitudine față de maltratarea negrilor de către albi. Ipoteca „colonialistă” apasă încă greu. Afară de aceasta efortul misionar s-a făcut simțit mai ales în mediul rural, Biserica neștiind cum să rezolve problemele tot mai complexe pe care le pun orașele. O tensiune reală e constatată între clerul negru și clerul european...”. Mai trebuie să adăugăm la acestea faptul că Africa este locul unde își dau întâlnire popoare, religii (islamul, creștinismul, animismul) graiuri și culturi extrem de diferite, ca să nu mai vorbim de structurile sociale și politice (colonialism, rasism, tribalism, etc.).

Discuțiile purtate și concluziile la care s-a ajuns au pus în lumină unele din problemele actuale ale creștinismului african. E ceea ce rezultă și din declarațiile asupra „păcii” și „dezvoltării lumii a treia” adoptate de participanți la simpozion.

În încheierea lucrărilor sesiunii, papa Paul al VI-lea a rostit o cuvântare din care vom reda câteva pasaje: ... „N-avem altă dorință, a spus el, decît să promovăm ceea ce sînteți: creștini și africani. Voim ca prezența noastră printre voi să fie semnul că vă recunoaștem maturitatea și că dorim să vă arătăm în ce fel comuniunea care ne unește nu sufocă ci alimentează originalitatea personalității voastre... Voi, africanii, sînteți de-acum proprijii voștri misionari... adică voi trebuie să continuați edificarea Bisericii pe acest continent”.

O chestiune care rămîne acută și suscită multe discuții, a declarat în continuare papa, se pune acum lucrării voastre evanghelizatoare, aceea a adaptării Evangheliei, a Bisericii, la cultura africană... Expresia, adică limbajul, modalitatea de a manifesta credința care este una, poate fi multiplă și în conțință originală, conform graiului, stilului, temperamentului, geniului, culturii despre care dă mărturie această unică credință...”

În încheiere vorbitorul a declarat următoarele: „... Biserica africană are de realizat o sarcină imensă și originală: ea trebuie să se adreseze... fiilor acestui pământ al soarelui. Ea trebuie să le ofere o interpretare tradițională și modernă a vieții... Ea trebuie să ajute Africa pe calea dezvoltării, înțelegerii și păcii”.

„PREOTUL ÎN BISERICA ȘI ÎN LUMEA DE AZI”

Aceasta a fost tema celui de-al doilea simpozion al episcopilor romano-catolici din Europa desfășurat între 7 și 10 iulie la Coire (Elveția). Fără să fi avut caracter oficial, întrunirea celor 115 ierarhi veniți din 19 țări și-a propus să discute o chestiune deosebit de arzătoare: preotul și misiunea sa. E ceea ce rezultă și din titlurile referatelor înscrise pe ordinea de zi. Astfel cardinalul Doepfner (München) a vorbit despre „Elemente constante și schimbătoare în înțelegerea preotului”, cardinalul Bengsch (Berlin) și episcopul Falcao (Lisabona) despre „Preotul într-o lume care se schimbă”, cardinalul Enrique y Tarancon (Toledo) și episcopul Worlock (Porthsmouth) despre „Preotul în Biserica ce se înnoiește”, cardinalul Ibama (Bologna) și episcopul Guyot (Toulouse) despre „Episcopul și preotul său” și, în fine, cardinalul Suenens (Bruxelles) despre „Preotul în slujba poporului lui Dumnezeu”. Concluziile simpozionului au fost trase de episcopul Etchegaray (Paris) secretarul biroului de legătură al conferințelor episcopale europene.

Ținând seama de subiectul pus în discuție, preoții s-au simțit obligați să fie prezenți la simpozion, nu însă ca participanți, lucru ce nu li s-a îngăduit, ci organizând ei înșiși o întrunire aparte la care s-au adunat 80 de preoți socotiți „contestatari”, animați însă de sincera dorință de a ajuta deliberările episcopilor. Între unii și alții au avut loc câteva fructuoase luări de contact.

Problemele care au reținut atenția generală s-au concentrat în jurul anulării obligativității celibatului, revizuirii legislației canonice privind dispensa de celibat, acceptării celor căsătoriți la hirotonie acolo unde se resimte lipsa preoților, încadrării preoților în lumea căreia aparțin și coresponsabilității lor, alături de episcopi, în ce privește hotărârile care îi privesc direct.

Discuțiile purtate au arătat ce probleme se pun azi în Biserica Romano-Catolică și înspre ce direcții se îndreaptă opțiunile preoților. Chiar dacă nu s-au adus nici un fel de hotărâri, se așteaptă ca simpozionul ținut la Coire să ușureze găsirea unor soluții pentru rezolvarea crizei ce a cuprins în ultima vreme clerul catolic.

CONFERINȚA EPISCOPALĂ BRAZILIANĂ

În jumătatea a doua a lunii iulie s-a ținut la Sao Paulo cea de a zecea sesiune plenară a Conferinței episcopale braziliene. Unul din punctele importante înscrise pe ordinea de zi l-a constituit discutarea „documentului preoților”. E vorba de un text pregătit de mai multă vreme care cuprinde o serie de revendicări considerate urgente. Printre altele preoții brazilieni consideră episcopatul insuficient pregătit ca să înțeleagă problemele lumii actuale și își exprimă dorința de a participa mai activ la adoptarea hotărârilor privind activitatea pastorală concretă. Totodată se mai cere delimitarea cu timpul a funcțiunilor ierarhice astfel încât unele din ele să fie încredințate și mirenilor.

De asemenea se cere crearea unui „Consiliu național al preoților” și se exprimă dorința de a se lua în considerare eventualitatea acceptării la hirotonie a candidaților căsătoriți. Cît privește celibatul se preconizează a fi lăsat la libera alegere a fiecăruia fără a-l impune ca singură alternativă. Reclamînd o ameliorare a situației materiale a clerului, semnării documentului doresc retribuirea printr-un salariu fix.

Dacă la toate acestea adăugăm cererea de reformă a învățămîntului teologic, găsim în „documentul preoților” brazilieni majoritatea temelor care agită la ora actuală clerul romano-catolic de pretutindeni.

SEMNE DE CRIZĂ ÎN RINDUL PREOȚILOR CATOLICI

Chiar și în lipsa unor statistici oficiale, calculele întocmite în diferite țări occidentale indică o scădere rapidă a numărului preoților catolici. Lucrul acesta este urmarea nu numai a împuținării hirotoniilor, ci la fel și a defectiunilor soldate cu căsătorirea multora dintre ei.

Iată bunăoară citeva cifre adunate de ziaristul Henri Fesquet și publicate de cotidianul *Le Monde*, nr. 7612 din 5 iulie 1969, p. 10 privind numărul de hirotonii în 1964 și în 1968: Austria 84 și 68; Belgia 170 și 131; Franța 610 și 461; Germania Federală 506 și 364; Olanda 87 și 48; Portugalia 86 și 51; Spania 668 și 501.

Mai îngrijorător este numărul celor care părăsesc preoția. Astfel în Olanda au renunțat la serviciul lor 30 preoți în anul 1965, 60 în anul 1966 și 115 în anul 1967. În Statele Unite ale Americii au intrat în rîndul mirenilor 228 preoți în anul 1966 și 480 în anul 1967 (anchetă parțială efectuată doar în 110 eparhii din 152 cite există). În Anglia numărul preoților care s-au retras în anul 1967 este de 100. În Italia au părăsit preoția începînd cu anul 1964, 800 preoți parohi și 600 călugări.

Insuși monseniorul Vallaino, șeful serviciului de presă al Vaticanului, a confirmat la 2 iulie cifrele date de un ziar italian: în ultimii șase ani 7137 preoți au cerut să fie scutiți de obligația celibatului, ceea ce s-a și aprobat unui număr de 5652 dintre ei. Se apreciază de altfel că 115.000 dosare asemănătoare ar fi înaintate Vaticanului care își așteaptă rezolvarea (Robert Serrou, *Dieu a de l'imagination*, în rev. *Paris Match*, nr. 1055 din 26 iulie 1969, p. 51).

CĂSĂTORIA UNUI FOST EPISCOP CATOLIC

James Shannon în vîrstă de 48 ani, fost episcop auxiliar de Minneapolis (S.U.A.) a anunțat la începutul lui august că s-a căsătorit cu Rut Church Wilkinson de confesiune protestantă, care se află la a patra căsătorie după ce a divorțat de ultimul soț.

J. Shannon a demisionat din postul său înainte cu câteva luni pentru a protesta împotriva enciclicii papale asupra controlului nașterilor și a devenit profesor la Colegiul particular Saint John de Santa-Fe, în Mexico. Anunțîndu-și căsătoria fostul episcop a declarat că a scris papei prevenindu-l asupra pasului ce intenționa să-l facă și arătîndu-se dispus a sluji în continuare Biserica ca preot căsătorit dacă i se va îngădui. Totodată el și-a exprimat regretul că Biserica Romană-Catolică este pe cale să anuleze eforturile innoitoare preconizate de Consiliul Vatican II.

Autoritățile ecleziastice americane sînt de părere că J. Shannon s-a exclus singur din Biserică prin căsătoria sa, făcîndu-se pasibil de excomunicare.

VATICANUL SUB SEMNUL CONTESTĂRII

După cum scriau ziarele occidentale înainte cu cîteva luni, Vaticanul a fost confruntat direct cu fenomenul, practic inedit pînă acum în ceea ce îl privește, al revendicărilor sociale. Aceste revendicări și-au făcut loc în rîndurile gărzii papale. Cei 150 jandarmi pontificali (143 ostași, 7 ofițeri și un colonel-comandant) au cerut mărirea salariilor pentru a putea face față creșterii continue a costului vieții, precum și prelungirea duratei concediului de odihnă. „Sîntem prost plătiți, spuneau ei. Dacă situația va continua, vom face grevă”.

De mai bine de un secol și jumătate, acești jandarmi și-au cîștigat reputația celor mai disciplinați soldați din lume. Ei sînt triați cu atenție printre miile de carabiniere din Roma. „Și iată că astăzi, contaminați de suflul contestării care bîntuie Biserica în general, ei sînt cei care poartă flacăra revoltei” (rev. *Paris Match*, nr. 1054 din 19 iulie 1969, p. 7).

Pentru a-i liniși, papa Paul al VI-lea a cerut să li se distribuie o sumă de două milioane de lire, le-a acordat permisii suplimentare și le-a oferit o excursie gratuită, în colectiv. Ei au refuzat însă. „Oferta papei este paternalism” — strigau unii. Alții ziceau: „La Geneva papa a vorbit de justiție pentru muncitori. Să înceapă cu noi!”

De fapt cu trei ani în urmă s-au mai auzit glasuri în cadrul gărzii papale, pe atunci izolate, care cereau revizuirea salariilor. Nemulțumirea de acum însă a îmbrăcat forme mult mai acute. Și cu toate că până la urmă lucrurile s-au liniștit într-un fel, contestarea ce a pătruns până în anturajul imediat al papei își are rădăcinile ei.

REDPINGEREA PROIECTULUI DE UNIRE ÎNTRE ANGLICANI ȘI METODIȘTI

La 8 iulie anglicanii au respins mult discutatul proiect care trebuia să ducă la unirea cu metodistii. Biserica Angliei reprezentând 30 milioane de credincioși s-a exprimat la dreptul vorbind, în favoarea proiectului, dar n-a fost întrunită decât o majoritate de 69%, în loc 75%. În schimb conferința metodistă, reprezentând 750.000 credincioși, a aprobat proiectul cu o majoritate de 77,4%.

După votul negativ al adunărilor de Canterbury și York, întrunite împreună la Westminster, dr. M. Ramsey, arhiepiscopul de Canterbury și conducătorul Bisericii Angliei, s-a declarat „intristat” de o hotărâre care va continua să mențină despărțirea produsă în sec. XVIII. Totuși, numărul voturilor favorabile, a mai arătat el, justifică continuarea eforturilor începute în 1963 cu nădejdea că nu va trece mult timp până când proiectul va fi realizat.

Nu mică a fost de altfel decepția tuturor acelor care de mai multă vreme au militat pentru reîntoarcerea metodistilor în sânul Bisericii anglicane.

Problema care pare să fi dus la insuccesul înregistrat este aceea a „serviciului reconcilierii”, potrivit lui preoții anglicani și pastorii metodisti putând sluji unii în bisericile celorlalți. Lucrul asupra căruia nu s-a căzut de acord a fost acela dacă serviciul reconcilierii presupune o hirotonie sau nu. În marea lor majoritate anglicanii au răspuns negativ, rezultând de aici că metodistilor nu li se concede „grația hirotoniei apostolice”. La rândul lor metodistii s-au temut ca nu cumva serviciul reconcilierii să se lege până într-atita de hirotonie încât să fie umbrată validitatea preoției lor. Astfel eforturile de unire au eșuat din aceeași pricină pentru care John Wesley a întemeiat Biserica metodistă, adică a hirotoniei,

ASOCIAȚIE ANGLICANO-METODISTĂ

Unul din episcopii anglicani care s-a opus proiectului de unire între anglicani și metodști, Cyril Eastangh de Peterborough, a participat în 7 septembrie la inaugurarea unei asociații între parohiile anglicană și metodistă din Desborough. Cu acest prilej el a oficiat euharistia iar pastorul William Hewiston, președintele cercului metodist din Oxford și Leicester, a predicat. Apoi amândoi au semnat actul de înființare al asociației. Cuminecătura a fost dată anglicanilor și metodștilor fără deosebire.

De acum înainte biserica anglicană va fi întrebuințată pentru serviciile religioase ale unora și altora, iar casa parohială metodistă pentru întrunirile de altă natură.

SESIUNEA COMITETULUI CENTRAL AL CONSILIULUI ECUMENIC

Cei 120 membri ai Comitetului central al Consiliului Ecumenic al Bisericii, printre care Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei, s-au întrunit în sesiune obișnuită la Canterbury (Anglia) între 12 și 23 august. După serviciul religios celebrat de Grația Sa Arhiepiscopul dr. Michael Ramsey, au început ședințele în pauza cărora s-au organizat unele vizite și excursii.

Cuvîntarea de deschidere a rostit-o la 13 mai M. M. Thomas (India), președintele Comitetului central, care a insistat asupra studierii a ceea ce el a numit „Umanul” care „e pe cale să devină un punct esențial de pătrundere în reînnoirea teologică a Bisericii membre ale Consiliului și a celor ce sînt în afara lui, după cum de asemenea și în dialogul constructiv cu religii, culturi și ideologii necreștine”. El a subliniat în continuare că problema „dezvoltării” a devenit prioritară după Uppsala. Dar, a adăugat, „subdezvoltarea unor vaste regiuni nu poate fi rezolvată decît prin inițiativele statelor și stabilirea unor structuri favorizînd dezvoltarea”.

După masă și-a prezentat raportul pastorul E. C. Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericii, care a făcut un bilanț al evenimentelor teologice, politice și bisericești ale anului. El s-a referit nu numai la vizita papei Paul al VI-lea la Geneva, ci și la evenimentele din Irlanda de Nord „unde există încă membri ai Bisericii noastre care dovedesc că n-au progresat de fel în reflexiunea lor ecumenică după sîmbrele epoci din veacurile XI, XVI și XVII”.

Lărgirea dialogului. Problema dialogului cu cei de alte credințe este unul din aspectele noi ale activității Diviziei pentru Misiune și Evanghelizare și ea a suscitat discuții vii în ședința din 14 august, pornind de la raportul lui Tracey Jones (S. U. A.), președintele Diviziei, și a lui M. Nababan (Indo-

nezia), vicepreședinte. S-a căutat mai ales să se stabilească modul în care trebuie să se poarte dialogul cu adepții altor credințe, rolul creștinilor în evoluția diferitelor instituții ale societății și sensul) mintuirii astăzi.

Formarea ecumenică. Raportul Diviziei de Formare ecumenică prezentat de A. Laham s-a referit la activitatea acestui organism în care s-au integrat începînd cu Adunarea generală de la Uppsala departamentele: tineretului, cooperării bărbaților și femeilor în Biserică, familie și societate, mirenilor, Institutul ecumenic și educației. Profesorul Nikos Nissiotis a vorbit despre Institutul ecumenic de la Bossey al cărui director este,

Rasismul. Încă la colocviul asupra rasismului ținut între 19—24 mai (Notting Hill-Londra) s-au adoptat mai multe rezoluții cerînd Bisericilor membre să ia măsuri pentru sprijinirea înlăturării rasismului acolo unde el este practicat și să se repare nedreptățile din trecut printr-o contribuție materială. Programul acesta a fost prezentat de pastorul E. C. Blake, fiind apoi mult discutat de participanți. Astfel profesorul Roger Mehl (Strasbourg) a subliniat caracterul irațional al fenomenului rasial și dimensiunile sale demonice. Pastorul Nyemb (Camerun) a insistat asupra faptului că rasismul este un grav „păcat”. Alți vorbitori au arătat că rasismul este legat de agresiunea politică și economică ceea ce impune, cum zicea pastorul Chandran (India), transformarea structurilor economice și politice spre a se îngădui astfel instaurarea dreptății sociale.

De la dialog la comuniune. Pastorul Lukas Vischer a prezentat raportul Departamentului „Credință și Constituție” al cărui director este. El a remarcat că „dialogul” despre care se vorbește foarte mult astăzi a început să se „instituționalizeze”. Potrivit părerii sale, important este nu ca Bisericile să vorbească una cu alta, ci să fie împreună, să tindă a realiza comuniunea, trecînd peste diferențele care le-au separat în trecut. În continuare L. Vischer a pledat pentru a se ajunge la o comuniune ecumenică chiar și în ce privește împărțirea.

Relațiile cu Biserica Romano-Catolică. Același L. Vischer a prezentat vineri 15 august raportul Grupului mixt de lucru dintre Biserica Romano-Catolică și Consiliul Ecumenic al Bisericilor. El s-a oprit asupra a patru puncte tinzînd la acordarea unui mare sprijin de către Biserici muncii Grupului respectiv.

1. Extinderea colaborării constituie deja un fapt. Numeroase probleme sînt studiate concret, ca de exemplu aceea a căsătoriilor mixte. Pe de altă parte unii romano-catolici fac parte din Comisia „Credință și Constituție” și din Comisia mixtă pentru Societate, Dezvoltare și Pace”.

2. Munca Grupului mixt nu poate realiza un progres adevărat decât dacă e conținută și la nivel local. În multe părți, eparhii și parohii catolice au intrat în „consiliile creștine”, fapt ce trebuie încurajat în continuare.

3. Bisericele membre trebuie regulat informate asupra activității Grupului mixt, după cum acesta trebuie și el informat asupra experiențelor pe plan local.

4. Eventuala intrare a Bisericii Romano-Catolice în Consiliul Ecumenic al Bisericilor. O comisie restrinsă a fost însărcinată cu studierea tuturor aspectelor problemei.

La discuțiile suscitade de raportul lui L. Vischer a participat și unul din cei doi observatori romano-catolici, Monseniorul Medina din Chile, care a spus că „Biserica Romano-Catolică vrea să colaboreze cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor căci ea recunoaște în Mișcarea ecumenică lucrarea Sfântului Duh ce împinge spre unitate...”, dar că aceasta este „o chestiune importantă și gravă pentru ambele părți”.

Dezvoltarea. C. I. Itty (India), secretarul Grupului pentru dezvoltare a referat despre diferitele activități ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor în favoarea dezvoltării acolo unde ea mai persistă, a spus pastorul W. A. Visser't Hooft, președintele de onoare al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, trebuie să preocupe în mai mare măsură pe toți creștinii.

Comitetul de structură Potrivit opiniei Episcopului Mathews (S. U. A.), mandatul Comitetului de structură este de a examina, între altele, schimbările ce trebuie întreprinse în sinul Consiliului Ecumenic al Bisericilor după 20 ani de existență. El s-a referit îndelung asupra prezenței în Consiliu a Bisericilor ortodoxe care joacă acum un rol mai important decât înainte.

Problemele internaționale. Profesorul U. Schener (R. F. G.) a prezentat raportul Comisiei Bisericilor pentru problemele internaționale referindu-se între altele la situația din Vietnam, Nigeria, Orientul Apropiat, Cuba, Rhodesia, Irlanda, etc. Discuțiile îndelungi purtate au dus la aprobarea unor rezoluții în care se cere încetarea războiului din Vietnam și a ostilităților din Orientul Apropiat și Nigeria, normalizarea relațiilor dintre S. U. A. și Cuba, înlăturarea discriminării rasiale în Rhodesia, aplanarea diferendelor ivite în Irlanda de Nord între protestanți și romano-catolici...

Un raport special a fost prezentat de E. L. Smith (S. U. A.) asupra situației interne din S. U. A., cu referire mai ales la problema rasială.

Intrajutorarea. H. Thimme a prezentat raportul Diviziei de intrajutorare care, deși s-a referit la sume folosite cu scopul de a sprijini diferite acțiuni în care este angajat Consiliul

Ecumenic al Bisericilor, a pus și problema de a se fundamenta teologic activitatea întregii Divizii.

Nici membrii. Comitetul central a hotărât să accepte primirea unor noi membri în Consiliul Ecumenic al Bisericilor și anume: „Biserica lui Hristos pe pământ prin profetul Simon Kimbangu” din Congo-Kinshasa (3 milioane credincioși), Biserica pînă costală evanghelică din Brazilia condusă de pastorul Manoel de Mello (1 milion credincioși), Biserica mariavită veche-catolică din Polonia (24.000 credincioși), Biserica protestantă Karo-batak din Indonezia și Biserica moravă din Jamaica. Alte două Biserici cu mai puțin de 10.000 credincioși au fost primite ca „membre asociate”: Biserica luterană evanghelică unită din Argentina și Biserica prezbiteriană din Liberia. Consiliul cres-tin din Hong-Kong a fost admis cu titlul de „consiliu asociat”.

Scrisoarea Comitetului central. La Încheierea lucrărilor, sesiunea Comitetului central și-a dat acordul să se trimită o scrisoare adresată tuturor Bisericilor membre privind respon-sabilitatea creștinilor față de creația lui Dumnezeu, obligația de a milita pentru dreptatea economică și socială, îndemnul de a căuta reînnoirea misiunii Bisericii și a cultului. Redăm în traducere partea finală a acestei scrisori:

..... În toate sarcinile care ne stau în față trebuie să mer-gem înainte încurajându-ne și criticându-ne unii pe alții. Există acțiuni care este indicat să fie duse pe plan mondial; altele dimpotrivă trebuiesc întreprinse la început pe plan local. Noi mergem înainte împreună cu voi. Mergeți și voi înainte cu noi.

— consacrîndu-vă unității creștine și situației voastre lo-cale și naționale, străduindu-vă să faceți dovadă de imagina-ție, căutînd căi noi de comuniune în stare să grăbească pașii spre unitatea completă a Bisericii creștine în lumea în'reagă;

— înțelegînd într-un fel nou ce înseamnă în mediul vostru local mărturia, mîntuirea și convertirea;

— găsind noi posibilități de a împărtăși întru smerenie și bucurie credința voastră în Hristos cu ceilalți;

— angajîndu-vă atît cît este cu putință în lupta pentru extirparea rasismului peste tot și sub orice formă;

— alăturîndu-vă acelor care în propria voastră țară mun-cesc pentru dezvoltare, ori că țara voastră este bogată, ori că ea este săracă;

— aducîndu-vă contribuția la studierea omului și țînîn-du-vă la curent cu ce se spune privitor la aceasta în alte părți ale lumii;

— vorbind și acționînd acolo unde sînteți împotriva a tot ce ar atinge drepturile omului;

„... La Uppsala am auzit făgăduința dată: „Iată Eu fac toate lucrurile noi”. Acum trebuie să punem la inimă ce însemnează aceasta pentru viața noastră personală și pentru aceea a Bisericilor noastre. „Schimbați-vă prin reînnoirea minții, pentru ca să deslușiți care este voia lui Dumnezeu, ce e bun, plăcut și desăvârșit” (Romani 12, 7).

INTILNIREA COMITETULUI DE LUCRU AL CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Între 21—24 octombrie s-a ținut la Bucov lângă Berlin (R.D.G.) a doua sesiune din acest an a Comitetului de lucru al Conferinței Creștine pentru Pace. Potrivit comunicatului dat la încheierea lucrărilor, au participat delegați aparținând la 28 Biserici venind din 19 State reprezentând toate continentele. Din partea Bisericii Ortodoxe Române au fost prezenți Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului și P. C. Părinte Ilie Georgescu, inspector patriarhal.

Sesiunea s-a bucurat de ospitalitatea Comitetului regional al Conferinței Creștine pentru Pace din R.D.G. și a Bisericii evanghelice din Berlin—Brandenburg.

La început a adresat un cuvânt de salut episcopul D. Schönherr de Eberswalde care a oficiat și serviciul religios. Apoi președintele dr. J. Hromadka a deschis lucrările sesiunii.

Pastorul R. Andriamanjato din Madagascar a făcut un expozeu asupra situației internaționale actuale. Acest expozeu a servit de bază pentru o largă discuție. S-a acordat atenție specială situației din Vietnam și Orientul Apropiat precum și problemei securității europene. S-a constatat că hotărârile celei de a III-a Adunări generale din martie—aprilie 1968 trebuie să rămână temeiul întregii activități a Conferinței Creștine pentru Pace și că ele își păstrează deplină valabilitate.

Marile demonstrații a milioane de cetățeni din S.U.A. și acțiunile organizate în toată lumea au demonstrat că cererea de a se pune capăt războiului din Vietnam, pentru retragerea trupelor agresoare și pentru ca să se lase posibilitate poporului vietnamez să-și hotărască singur viitorul, fac parte azi din conștiința întregii lumi.

Comitetul de lucru a hotărât să salute aceste inițiative prin telegrame și scrisori făgăduind sprijin din partea Conferinței Creștine pentru Pace. În același timp a hotărât să trimită un apel către Bisericile membre și Comitetele regionale ca și organizațiilor ecumenice și tuturor creștinilor din lume ca să organizeze adunări de rugăciune pentru pace în Vietnam.

Comitetul de lucru a constatat că mișcarea pentru consolidarea securității europene a avansat mult. Este necesar să

se creeze premisele pentru ca pe continentul nostru care numai într-un secol a suferit de două ori încercarea războiului, să fie împiedicată izbucnirea unei a treia conflagrații. În acest sens s-a hotărât să se procedeze la organizarea unei întruniri a Bisericii și creștinilor din Europa pe tema securității europene sugerată deja la a III-a Adunare generală (1968), conlucrând îndeaproape cu Conferința Bisericilor Europene. Totodată s-a socotit necesar a fi sprijinită continuu inițiativa convocării unei conferințe general-europene în problemele securității și colaborării în Europa.

Situația din Irlanda de Nord a făcut obiectul unui raport special din care a rezultat că ea este exemplul clar al moștenirii imperialismului englez în care conflictele religioase reflectă și ascund adevăratele pricini: o flagrantă nedreptate economică, socială și politică.

În ce privește situația din Orientul Apropiat, Comitetul de lucru a recomandat din nou apelul de la Zagorsk din iulie 1967 și a subliniat necesitatea aplicării rezoluției Consiliului de Securitate din noiembrie 1967. S-a mai hotărât intensificarea studiului asupra problemelor Orientului Apropiat efectuat deja de 4 ani și să se trimită o delegație pentru a cerceta situația la fața locului.

Comitetul de lucru s-a declarat de acord cu aceea că tratativele ce au început între U.R.S.S. și R. P. Chineză dau nădejdi că vor fi rezolvate litigiile existente.

Atenția deosebită s-a acordat referatelor prezentate în fața membrilor Comitetului de lucru cu privire la inițiativele de pace ale unor organizații laice și religioase. E vorba, printre altele, de adunarea extraordinară a Consiliului Mondial al Păcii ținută la Berlin (25—26 iunie 1969) și de Conferința reprezentanților tuturor religiilor din U.R.S.S. (Zagorsk, 1—4 iulie 1969) a căror documente au fost ascultate și însușite.

Au fost examinate apoi probleme interne ale mișcării și în fine căutate mijloacele de a îmbunătăți activitatea Conferinței Creștine pentru Pace, a Departamentului de studii, comisiilor și consultărilor pregătite la diferite niveluri cu mulți parteneri și în multe regiuni ale lumii.

Inchiderea sesiunii Comitetului de lucru s-a făcut în seara de 24 octombrie printr-o cuvîntare a președintelui dr. J. Hromadka și rostirea în comun a rugăciunii „Tatăl nostru”.

În cinstea participanților, dl. Seigewasser, secretar de Stat pentru problemele bisericești în R.D.G., a oferit o recepție la care au fost invitați și reprezentanți ai autorităților de Stat, reprezentanți ai diferitelor organizații sociale și ale Bisericii din R.D.G. Printre cei care au rostit toasturi a fost și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului.

BISERICILE ȘI SECURITATEA EUROPEANĂ

Pastorul Glen Garfield Williams, secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene, a propus nu de mult formarea unei comisii permanente din reprezentanți ai tuturor țărilor continentului nostru, cu scopul de a analiza problemele referitoare la securitatea europeană. Inițiativa aceasta urmează constituirii a două grupe de lucru ale Conferinței Bisericilor Europene și Conferinței Creștine pentru Pace care se vor întruni periodic în vederea coordonării activității lor și mai ales a convocării unei consfătuiri bisericești asupra securității europene.

Sub președinția parlamentarului englez Peter Kirk, grupul Conferinței Bisericilor Europene s-a raliat ideii convocării unei întruniri europene la nivel înalt. Ceea ce e de trebuință, s-a apreciat, este un dialog permanent asupra problemelor europene, care pină în cele din urmă să ducă la crearea unui adevărat organ consultativ.

Pastorul Williams a anunțat că va dezvolta propunerea de mai sus într-un memoriu detaliat pe care îl va prezenta la începutul anului 1970 Prezidiului și Comitetului consultativ al Conferinței Bisericilor Europene.

INTRUNIRE ECUMENICĂ PE TEMA PĂCII

„Shalom” a fost salutul de acum familiar care a circulat printre cei 250 participanți catolici și evanghelici la cea de-a VII-a Sesiune de formare ecumenică organizată de Secretariatul activității ecumenice la Camaldoli (Italia) între 5 și 12 august.

După mai multe ședințe plenare, s-au constituit cinci grupe de lucru: ecumenismul și reconcilierea, pacea în comunitatea civilă, pacea în comunitatea eclezială, pacea și dezvoltarea, mărturia creștină pentru pace. Discuțiile purtate au fost vii și deosebit de interesante.

În continuare au avut loc două mese rotunde la care și-au dat contribuția printre alții: G. Pattaro, profesor de teologie la Seminarul din Veneția, pastorul episcopal Teschbrum (S.U.A.), ziaristul catolic Raniero La Valle, Valdo Vinay, Mario Sbaifi, profesorul Giuseppe Alberigo din Bologna și Marullo Capurso din Cagliari. Toți vorbitorii s-au referit la problema păcii care preocupă azi lumea înțreagă indiferent de confesiunea, religia sau concepția filozofică a fiecăruia.

Participanților li s-au alăturat arhimandritul Ghenadie Zerves din partea Bisericii Ortodoxe, patru reprezentanți ai comunității ebraice și Abdul Qayyum Khan din partea comunității musulmane.

Cei de față ca și reprezentanții presei au apreciat sesiunea de la Camaldoli ca deosebit de reușită.

KIRCHENTAG — 1969

La 20 iulie s-a încheiat cel de-al 14-lea Kirchentag al Bisericii evanghelice din Republica Federală a Germaniei. Lucrările s-au desfășurat la Stuttgart pe stadionul Neckar, la el participând numeroși delegați și oaspeți germani și străini. Au fost rostite cuvântări și s-au oficiat servicii religioase. Discuții animate au fost purtate în mai multe grupe de lucru care au adoptat nu mai puțin de 30 rezoluții.

Grupul „Democrația”, bunăoară, s-a ocupat cu atitudinea Bisericilor evanghelice ale landurilor față de necesitatea democratizării vieții obștești, cu frontiera estică a țării, etc.... „Dorim sincer să fie întreținute relații amicale cu poporul polonez, se spune în rezoluția privind această ultimă problemă. Noi considerăm frontiera Oder-Naise ca definitivă. De aceea așteptăm din partea guvernului federal să recunoască pînă în cele din urmă această frontieră”.

Într-una din rezoluțiile adoptate cu majoritate de voturi, grupul „Proces căutării fericirii” a protestat împotriva folosirii nepotrivite a cuvintului creștin în denumirile unor partide politice: Christliche-demokratische Union și Christlich-soziale Union. „Cel care sub numele de creștin privează muncitorii și salariații de dreptul ce-l au de a participa în economie, suprimă drepturile fundamentale instituind starea de urgență, sabotează tratatul de interdicere a armelor atomice, se opune la organizarea pașnică a Europei, înstrăinează miliarde din venitul național pentru a le folosi pe armament, cooperează cu regimurile din Spania, Africa de Sud, etc.... acesta compromite în mod neîngăduit mesajul creștin”.

„Cauza lui Hristos” a fost tema grupului „Cu privire la Iisus” în sinul căreia s-au înfruntat partizanii curentului conservator. „Nici un fel de altă Evanghelie” cu susținătorii teologiei moderne „Nici o Evanghelie”. Acest grup de lucru, care de fapt n-a fost prevăzut inițial, a atras pînă la urmă cel mai mult atenția majorității participanților. Dezbaterile adesea violente asupra semnificației persoanei lui Hristos pentru credința creștină, au atins punctul maxim cînd pastorul Rudolf Bäumer din Espelkamp (Westfalia), președintele mișcării confesionale „Nici un fel de altă Evanghelie”, a contestat reprezentanților teologiei moderniste dreptul de a propovădui, pentru că nu și-au renegat „greșelile în materie de credință” și astfel s-au pus în contradicție cu Sfînta Scriptură și cu mărturisirea oficială a Bisericii evanghelice.

Pastorul Bäumer și aderenții săi au fost însă violent criticați de preopinenți care le-au reproșat că „repetă formule uzate... ceea ce este o dovadă a lenei lor spirituale și că nu dau nici un răspuns problemelor de astăzi”. Mult aplaudat a fost profesorul Manfred Mazger din Mayența care a spus: „Dialogul nostru cu privire la Iisus ar fi azi mai rezonabil dacă Biserica ar fi ținută mai la curent cu cercetarea teologică și dacă parohiile ar fi inițiate în chip mai fidel în înțelegerea istorică a textelor”. Un alt vorbitor, profesorul Günther Klein din Münster, a susținut teza potrivit căreia Biblia nu este o „carte de ghicitoare” care îngăduie mai multe interpretări, deși în continuare a recunoscut că „nu poate exista uniformitate în teologie”.

Kirchentag-ul de la Stuttgart prin întreaga sa desfășurare a pus clar în lumină diferitele tendințe care se confruntă azi în protestantismul german cum și năzuințele de a lega tot mai mult învățătura creștină de problemele contemporaneității.

„AFRICANIZAREA CREȘTINISMULUI”

Deși Evanghelia a fost cunoscută în Africa încă din primele veacuri, aici dezvoltându-se o viață creștină cu aspecte într-adevăr apreciable, totuși cu timpul, datorită unor împrejurări istorice și locale specifice, Bisericile atâtea câte au rămas, ori s-au închis într-un tradiționalism conservator, ori au cedat în fața „misionarilor” veniți deodată cu coloniștii care, în loc să propovăduiască numai pe Hristos, au răspândit fermentul dezbinării. Astăzi există pe acest continent cu o populație de aproximativ 300 milioane, cam 80 milioane de creștini, dintre care aproximativ 40 milioane romano-catolici, 30 milioane protestanți și 12 milioane ortodocși, înțelegând prin neortodocși și credincioșii Bisericilor ante-calcedonice.

În ultimii ani, în atmosfera nou creată de mișcările de eliberare națională și concomitent cu constituirea de state independente sau pe cale de a deveni, creștinii africani și-au dobândit conștiința de sine și demonstrează cu tot mai multă vigoare dorința de a urma calea lor proprie, aducându-și astfel contribuția specifică la frământările contemporaneității. În acest context a luat ființă încă în 1963 „Conferința Bisericilor întregii Africi” organizație de factură ecumenistă incluzând Biserici protestante și ortodoxe. Cea de a doua Adunare generală a ei s-a ținut între 1—12 septembrie la Abidjan (Coasta de Fildeș), participând 233 delegați trimiși de 72 Biserici (câte un cleric, o femeie și un tânăr pentru fiecare Biserică), cărora li s-au adăugat trimișii oficiali ai unor organizații mondiale bisericești ca spre pildă ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, 70 obser-

vatori ai unor felurite Biserici africane și 4 observatori romano-catolici printre care Monseniorul Amisshah, arhiepiscopul de Capș Coast (Ghana).

Tema generală a Adunării a fost: „La lucru cu Hristos în Africa de astăzi”, ceea ce voia să spună că Hristos n-a fost adus în Africa din afară, ci că El este prezent și lucrează aici înaintea oricărei activități misionare europene sau americane. Bisericile nefăcînd altceva decît să-l mărturisească. Lucrul acesta a încercat să-l explice pastorul Nomenyo aparținînd Bisericii evanghelice din Togo, în predica rostită la serviciul religios cu care s-au început lucrările.

E adevărat însă că mulți africani, a precizat vorbitorul, departe de a reține o astfel de imagine a Bisericii, îi adresează numeroase critici care nu trebuiesc neglijate. Ei îi reproșează că a fost „calul Troian” al colonialiștilor, „un instrument de dominare morală și spirituală iar nu un mijloc de înflorire a ființei umane”, de a fi impus africanilor „criterii de apreciere a ființei lor venite din afară”, de a fi fost „un factor de împărțire și de a fi introdus individualismul occidental în Africa”.

În timpul lucrărilor propriu-zise, tema generală a fost dezvoltată pe trei planuri, al reînnoirii Bisericii, al dezvoltării sociale, economice și politice și, în fine, cel al culturii.

O Biserică „prea introvertită”. Așa, precum a declarat în referatul său profesorul Adeolu Adegbola din Ibadan (Nigeria), „organizația actuală a Bisericilor noastre, arhitectura lor, lasă să se creadă că Hristos a întemeiat Biserica Sa doar pentru cult, comunitate, îmbogățirea mutuală, întreținerea preoților și pastorelor... Viața Bisericii în Africa, ca de altfel și în alte părți, este mult prea introvertită. Ea se preocupă în primul rînd de mîntuirea sufletelor membrilor ei, de alimentarea ei, prin predică și taine, a unei experiențe religioase individuale care pare a deveni un scop în sine”. Pentru a favoriza reînnoirea Bisericii, trebuie regăsit acest simplu adevăr că „Biserica nu ne aparține, orice am fi albi sau negri, bogați sau săraci; oricare ar fi adjectivul pe care îl folosim spre a insulta pe ceilalți. Ea aparține lui Hristos, cînd vom ajunge aici, uniunea Bisericilor va deveni ușoară și va înceta rușinoasa lor competiție înaintea lumii”.

Din discuțiile ce s-au angajat a rezultat că în reînnoirea Bisericii lucrul cel mai important nu este căutarea de structuri noi, structurile nefînd un scop în sine ci doar mijloace în serviciul misiunii Bisericii. Misiunea este aceea care trebuie să determine structurile și nu invers.

În același sens a fost luată în considerare formula des repetată de creștinii occidentali: „Biserica pentru lume”, care

de fapt arată cât de mult se pierde ei în preocuparea exclusivă de a reforma Biserica. Așa cum arăta același Adegbola deja citat, „Sfânta Euharistie n-a fost din păcate totdeauna oficiată cu scopul de a trimite creștinii în lume să acționeze în numele lui Hristos...”.

La acest capitol trebuie să amintim intervenția arhiepiscopului catolic Amissah. El s-a referit mai ales la intercomuniune, în legătură cu care a spus că, potrivit părerii sale personale, Conferința Bisericilor întregii Africi și Biserica Romano-Catolică din Africa, ar putea da un bun exemplu căci, „în multe părți ale Africii, situația socială cu accentul pe care îl pune pe caracterul comunitar și aspectele sociale ale vieții, se pare că ar putea accentua circumstanțele pastorale și îndatoririle ce decurg de aici... Ținând seama de stadiul actual al problemei intercomuniunii, se pare că ar trebui arătate, cel puțin pentru moment, două extreme spre a se adopta o cale de mijloc. Cele două extreme sînt: 1. o deplină intercomuniune necontrolată, ori că este bisericească ori că este euharistică și 2. respingerea oricărei intercomuniuni, mai ales euharistică, între comunitățile bisericești separate, cu osebire între romano-catolici și membrii altor Biserici. Între aceste două poziții extreme se situează aceea care propune ca în oarecare ocazii speciale și sub supraveghere bisericească corespunzătoare, intercomuniunea (euharistică) să fie îngăduită a) ca un semn al unității deja îndeplinite și b) ca un mijloc de a ajunge la harul unei unități mai mari, mai intime și mai reale”.

Atitudinea critică în ce privește dezvoltarea. Avînd în vedere subdezvoltarea în care se zbat mai toate țările Africii, nu e de mirare că acestei probleme i-a fost rezervat un loc cu totul aparte. Concluziile la care s-a ajuns reiau într-un anumit sens temele cu care s-au ocupat Bisericile în ultimii ani. Ele subliniază că orice considerații asupra acestui subiect trebuie să fie întemeiate pe „o viziune puternic înrădăcinată în teologia biblică... Toți oamenii au fost creați după chipul lui Dumnezeu, sînt egali înaintea Lui și are fiecare dreptul la o parte din bogățiile pămîntului, potrivit trebuințelor sale spre a le fructifica”.

Oratorii care s-au înscris la cuvînt n-au ocolit nici dificultățile pe care le întîmpină multe din noile țări africane, devenite teatrul unor repetate lovituri de stat ca urmare a „descurajării popoarelor al căror entuziasm pentru libertatea lor recent dobîndită a fost zdrobit de noi forme de guvernămînt autoritare, de corupția internă și de nepotism și nu mai puțin de influențele externe apărînd interese străine”.

În ciuda unor opinii neconcordînd între ele, majoritatea participanților la Adunare au arătat, ca spre pildă pastorul R. Andriamanjoto (Madagascar), că „Biserica trebuie să contri-

buie la a se schimba ceva în lume, în caz contrar nemaifiind nevoie de ea nici în Africa, nici în altă parte".

Discuții serioase au fost purtate pe marginea tragicului conflict din Nigeria. Rezoluția asupra căreia s-a căzut de acord a fost aceea de a se trimite o misiune de bunăvoință care va trebui: 1. să ducă Bisericilor locale mesajul frătesc al tuturor Bisericilor Africii exprimându-le profunđa lor preocupare și 2. să examineze împreună cu ele serviciile pe care Conferința Bisericilor întregii Africi, în calitate de comunitate frățească a creștinilor, le poate aduce această situație grea. Soluția la care s-a ajuns dovedește multă prudență, impusă de altfel — cum s-a precizat de către mulți — de insuccesul misiunii reconciliatoare ce și-a asumat cu emfază papa Paul al VI-lea atunci cînd a vizitat Uganda nu mult timp înainte.

Lupta pentru o cultură africană autentică. Discuțiile la acest subiect au fost precedate de o cuvîntare mult apreciată a lui Eteki-Mboumoua din Camerun, în acel moment președinte al conferinței generale U. N. E. S. C. O. Potrivit opiniei sale, africanii trebuie să-și însușească rezultatele științei și tehnicii moderne fără să cadă într-un „etnocentrism strîmt, steril și xenofob”.

În continuare Aaron Tolen, responsabilul pentru Africa al Federației universale a asociațiilor creștine studentești, a cerut ca Bisericile să „rupă cu hipnoza alunecărilor spre sincretism și erezie”, și să formuleze o „teologie care să poată să se servească de cosmogoniile și de instrumentele culturale ale Africii și Madagascarului, pentru, a exprima marea mesaj al izbăvirii omului...”.

Rezoluția adoptată cere ca „teologii africani să-și continue cercetările în limba lor maternă”, pentru a arăta „că felul lor de a gândi își are originea într-o moștenire africană și că se află în legătură cu africanii”.

Mesajul final. La încheierea lucrărilor Adunării s-a adoptat un mesaj în care participanții cer Bisericii să-și reînnoiască ascultarea față de Evanghelia lui Hristos. După ce precizează că Biserica Africii aparține Bisericii universale care depășește deosebirile confesionale, mesajul pune accentul pe misiunea dată de Domnul Bisericii de „a merge pretutindeni contribuind la eliberarea omului de orice exploatare, la combaterea și înlăturarea nedreptăților, la împăcarea tuturor oamenilor.

COLOCVIU ASUPRA CULTULUI RELIGIOS

Secretarul Comisiei „Credință și Constituție” din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor a organizat la începutul lui septembrie la Geneva un colocviu asupra „cultului adus lui

Dumnezeu într-o epocă secularizată", împlinind astfel una din recomandările celei de a IV-a Adunări generale ținută la Uppsala în iulie 1968.

La Uppsala unii delegați au afirmat că fenomenul secularizării ar constitui o problemă esențială a zilelor noastre, ceea ce alții însă au negat.

Cei 32 participanți la întrunirea de la Geneva, preoți, pastori și laici, ortodocși, protestanți și romano-catolici au ajuns la constatarea că una din întrebările pe care le pune problema cultului astăzi și la care urmează să se răspundă este: „Cum trebuie vorbit despre Dumnezeu?”

Opt expuneri pe trei teme au servit ca bază de discuție: a) Cultul și secularizarea, avînd ca referent pe prof. Vilmos Vajda din Strasbourg și prof. Raymondo Pannikar din India, b) forme vechi și noi ale cultului, avînd ca referenți pe prof. Charles Davies din Canada, K. F. Müller și pastorul Will Adam din R.F.G., și în fine c) cultul public și privat, avînd ca referenți pe prof. H. Schmidt din Italia și pe Mitropolitul Anthony Bloom din Anglia.

După îndelungate discuții asupra expunerilor prezentate, participanții au precizat o serie de chestiuni care ar putea permite adîncirea problemei: 1. natura crizei cultului astăzi, 2. studiind problema se va lua ca temei Sfînta Scriptură, experiența sau schimbările culturale?, 3. posibilitățile și riscurile reformei liturgice, 4. care sînt criteriile după care se vor putea aprecia corect formele cultului?, 5. care este relația dintre cult și misiunea Bisericii, structurile Bisericii, disciplina și calitatea de membru al Bisericii?, 6. cum se pune problema în cadrul mișcării ecumenice?, 7. care este rolul pe care îl joacă diferențele dintre Biserici și care sînt diferențele reale care despart pe credincioși în cultul ce-l aduc lui Dumnezeu?

Concluziile colacviului vor fi prezentate sesiunii Comisiei „Credință și Constituție” care se va întruni în anul 1971.

ANIVERSAREA FACULTĂȚII TEOLOGICE COMENIUS DIN PRAGA

În luna iulie Facultatea de teologie evanghelică Comenius din Praga și-a sărbătorit a 50-a aniversare. Cu acest prilej, în cadrul festivităților organizate, s-a decernat titlul de doctor „honoris causa” unui număr de 10 personalități, pastori și profesori, printre care Lukas Vischer, directorul secretariatului Comisiei „Credință și Constituție” de la Geneva, profesorul Valdo Vinay de la Facultatea protestantă din Roma, pastorul D. Shaw aparținînd Bisericii scoțiene din Edimburg și profesorul Juhász Ștefan de la Institutul teologic protestant din Cluj.

RAZBOIUL RELIGIOS IN IRLANDA

Irlanda de Nord a trăit întreaga jumătate a doua a anului într-un climat de război civil. Au fost morți și răniți. Cartiere întregi din Londonderry și Belfast au fost grav avariate.

Defilărilor provocatoare ale extremiștilor protestanți, catolicii le-au răspuns prin alte manifestații reprimăte brutal de poliție. Violențele s-au lăsat lanț. A fost necesară intervenția trupelor britanice pentru a se reinstaura un calm relativ. Dar problemele politice și economice create de refuzul majorității privilegiate protestante de a respecta drepturile minorității catolice rămân.

În afara Irlandei creștine protestante și catolice n-au întârziat să-și exprime consternarea la spectacolul oferit de acest război religios cu totul potrivnic tendințelor ecumeniste contemporane și care acoperă, de altfel, un conflict economic și politic mult mai adânc. Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor înrunit la Canterbury a trimis Consiliului Bisericilor din Irlanda o telegramă în care regretă „că se abuzează de numele lui Iisus Hristos pentru a continua o nedreptate evidentă și a tulbura ordinea publică”.

La rândul său papa Paul al VI-lea a declarat la 15 august într-o cuvîntare: „N-am fi voit niciodată ca religia să poată fi invocată ca motiv de neînțelegere între oameni, cu atât mai mult cu cît alte sînt motivele reale... Dacă nimic nu este mai legitim ca aspirația spre recunoașterea drepturilor civile egale pentru toți cetățenii, fără anacronisme și fără discriminare, apoi e tot atât de clar că nu se poate ajunge aici prin violență și tumult. Războiul și în mod special războiul civil nu trebuie să fie considerate vreodată cu necesități fatale...”

NOUA TRADUCERE A BIBLIEI ÎN LIMBA ARABĂ

În limba arabă Biblia a fost tradusă de mult timp. Ceea ce se face acum este oarecum o Biblie ecumenică, deoarece vor participa la efectuarea ei toate confesiunile creștine de limba arabă și chiar filologi din întinsele teritorii locuite de arabi.

Planul elaborării acestei noi traduceri a fost întocmit anul acesta, într-o reuniune de trei zile, ce a avut loc la Nahr-el-Kelb (Liban) și a fost prezidată de către dr. W. D. Reyburn, secretar de traducere la cunoscuta editură „Societatea biblică universală”. Acestei societăți i-a fost încredințată organizarea și finanțarea acestui proiect. Au participat la conferință: pentru Biserica ortodoxă, episcopii Hazim și Saliba, pentru Bise-

rica catolică, episcopii Khury și Harb (maroniți), Hadad și Zoghbi (melkiți), Smith (latin), Bidawid (Chaldean), pentru Biserica coptă ortodoxă, părinții Amin și Athia, pentru Biserica protestantă, episcopul Cubian (anglican), reverendul Dagher (presbiterian), Misrichi (evangelic din Cairo), Daud Baddad (luteran), Sakhnini (baptist) și Samuel Habib (evangelic din Minia).

Dintr-o colaborare așa de multiplă și competentă se așteaptă să iasă o traducere cit se poate de bună și corectă, ce va folosi nu numai cititorului de limbă arabă, ci și cercetătorilor Bibliei în general, care o vor utiliza pentru studiile lor exegetice. (*Pr. At. Negoită*).

FAPTE CARE NU SE UITA

Cunoscuta revistă „Der Spiegel” care apare la Hamburg (R.F.G.), în numărul său din 7 iulie a. c., a făcut dezvăluiri ce au produs multă tulburare în cercurile bisericești catolice din Apus. Ele se referă la episcopul auxiliar din München, Mathias Defregger, acuzat de uciderea a 17 ostatici italieni la 7 iunie 1944.

Intr-adevăr, fost ofițer al armatei hitleriste în timpul războiului, Mathias Defregger se afla cu unitatea sa în localitatea Filetto di Damarda cind patru ostași germani au fost uciși de partizani. Represaliile au urmat imediat. Din ordinul colonelului Bölsen, transmis spre aducere la îndeplinire de Mathias Defregger, au fost luați mai mulți ostateci dintre care 17 au fost mitraliați în fața femeilor și copiilor adunați în piață. Sătul a fost apoi prădat și incendiat.

După război, întors acasă, Defregger a devenit în 1949 preot iar în 14 septembrie 1968 episcop auxiliar. Cardinalului Julius Doepfner nu-i erau străine antecedentele celui pe care și-l făcea coadjutor, dar nici el și nimeni altul n-au dat în vi-larg cele întâmplate odinioară. E adevărat că parchetul din Frankfurt a anchetat cazul timp de 10 luni. În fața dovezilor prezentate, completul de judecată a recunoscut vina imprecin-tului definită drept „complicitate la omor”. Numai că asemenea învinuire fiind prescrisă în R.F.G. după trecerea unui număr de ani, s-a dispus închiderea dosarului.

Informațiile revistei „Der Spiegel” au reactualizat întreaga problemă. Cardinalul Doepfner a încercat să-și apere episcopul auxiliar afirmînd: „Dumnezeu singur va judeca în ce măsură căpitanul Defregger s-a făcut vinovat; Defregger n-a încetat niciodată să fie frământat de această chestiune dureroasă și s-a pus, în consecință, în serviciul dezinteresat al aproapelui”.

La rîndul său episcopul Defregger s-a adresat locuitorilor din Filetto cerîndu-le iertare: „... Trebuie să știți că ceea ce a fost adus la cunoștința lumii întregi constituia de 25 ani cea mai grea povară a existenței mele. Ar fi trebuit oare să merg pînă la ultimele consecințe, fără să țin seama de persoana mea, refuzînd să transmit ordinul de execuție? Am voit să salvez ce se putea salva... Nu pot decît să mă predau tribunalului lui Dumnezeu...”

În ciuda acestor justificări, opinia publică de pretutindeni a condamnat fără rezerve fapta ex-căpitanului hitlerist și nu mai puțin ușurința cu care a fost promovat în funcția de episcop. Deosebit de energică a fost intervenția episcopului din Essen (R.F.G.) care a criticat violent pe cardinalul Doepfner pentru motivul de a fi hirotonit preot și apoi episcop un ins pasibil de pedeapsa capitală. Mulți au cerut redeschiderea dosarului și judecarea „ofițerului nazist Matthias Defregger, răspunzător de masacrarea a 17 cetățeni fără apărare din Filetto”.

„În această afacere confuză — scria acum cîteva luni revista *Informations catholique internationales* (nr. 341—342 din august 1969, p. 12) se pare că două întrebări stau oricum în fața conștiinței catolice: „slujirea dezinteresată a apropiatului”, impunea oare — în atari condiții — acceptarea sarcinii episcopale? Credincioșii sînt în drept să aștepte de la păstorii lor să fie călăuze și în același timp modele de viață morală. Un episcop, pe de altă parte, se va putea sustrage judecății oamenilor pe motivul că „se predă în bînelului lui Dumnezeu”?

Lucrările de poziție deosebit de energice ale presei și unor personalități catolice chiar, au determinat pînă în cele din urmă pe cardinalul Doepfner să suspende din funcțiune pe episcopul său auxiliar, în așteptarea elucidării cazului.

MORALA ȘI PROBLEMA TRANSPLANTĂRII UNOR ORGANE

În luna iulie s-a ținut la Madrid o conferință internațională privind grefa organelor la care au participat medici, juriști și teologi. Medicii — printre care Chr. Barnard (Africa de Sud) și Denton Cooley (Houston, Texas) — au analizat aspectele tehnice ale problemei. Juriștii și teologii s-au referit la implicațiile decurgînd din preocupările lor.

Teologii prezenți au aparținut nu numai creștinismului (ortodocși, romano-catolici, anglicani și protestanți) ci și mozaismului. Printre ei se afla dominicanul francez Jean Marie Boulogne, unul din ultimii supraviețuitori ai grefei cardiace (mort la 17 octombrie). Într-un interviu care i-a fost solicitat

de ziariști acesta a spus: „Transplantarea organelor este nu numai admisibilă din punct de vedere moral, dar încă pozitiv excelentă, deoarece contribuie la binele comun”. La o înrebare privind utilizarea corpului omenesc, preotul Boulogne a răspuns: „După moartea unui om este preferabil ca trupul său să folosească la altceva decât de hrană viermilor. Socotesc, a mai adăugat, că omul a fost creat spre binele lui și că tot ceea ce contribuie la acest bine este îngăduit”.

PAROHIA ZILELOR NOASTRE

De mai multe ori pînă acum revista noastră s-a referit la preot şi la rosturile sale în funcţie de misiunea, ce-i este hărăzită şi nu mai puţin de împrejurările în care e pus să activeze. În felul acesta am căutat să răspundem unor preocupări curente azi. A sosit însă momentul să încercăm a ne opri, chiar şi numai în treacăt, asupra parohiei.

La prima vedere s-ar părea că multe lucruri n-am avea de spus, căci cine nu ştie ce este parohia şi ce rol îi revine în Biserică. Totuşi evoluţia pe care a suferit-o în decursul vremii şi mai ales în ultimele decenii ca urmare a mutaţiilor apreciabile intervenite în viaţa celor care o formează, impune reconsiderarea modului de a o înţelege.

Astfel de unde pînă înainte cu cîţiva ani se întâlneau doar parohii de tip „clasic”, acum înregistrăm existenţa unei multitudini de parohii potrivit structurii lor. Parohia „elasică” ar fi comunitatea creştină formată din credincioşi avînd un loc stabil în care îşi petrec viaţa şi în care îşi desfăşoară activitatea, legaţi între ei într-un fel mai mult sau mai puţin intim, cunoscîndu-se, apreciîndu-se şi ajutîndu-se întreolaltă (Jérôme Hamer, Parohia în lumea contemporană, în: Nouvelle revue théologique, Tournai—Paris, nr. 9, octombrie 1964, p. 963). Aceasta e parohia care se întîlneşte în special în mediul rural, în oraşele mai mici sau şi în unele cartiere ale oraşelor mari.

Fenomenul urbanizării însă şi emigrarea populaţiei rurale spre oraşe, stilul de viaţă din centrele aglomerate, au dus la modificarea aspectului multor parohii ai căror credincioşi, integrîndu-se mediului nou în care au intrat, au ajuns să aibe alte raporturi între ei şi, evident, altă legătură cu însăşi parohia. Înainte de orice, aspectul comunitar obişnuit din marile aşezări s-a modificat, el exprimîndu-se mai puţin în relaţii de înîlmitate. Enoriaşii nu se mai cunosc ori se cunosc parţial, se întîlnesc destul de rar. Lucrurile devin mai evidente cînd ne gîndim la apariţia aşa-numitelor „migraţii” impuse de condiţiile vieţii moderne. Astfel unele parohii se micşorează sau

chiar dispar contopindu-se cu altele care cresc potrivit însăși reorganizării comunelor și satelor pe care le locuiesc credincioșii.

Dacă ne-am referi și numai la cele de pînă aici și încă ar fi de ajuns pentru a sesiza transformările intervenite. Diversificarea parohiilor merge însă mult mai departe. Așa bunăoară în momentul de față numărul localităților cu credincioși aparținînd unei singure confesiuni sau chiar religii s-a împușinat față de trecut. Faptul acesta schimbă structura parohiilor și introduce elemente noi în relațiile dintre credincioși.

Sînt apoi prefaceri decurgînd din modificarea concepțiilor și felului de trai al credincioșilor. Datorită mutațiilor sociale intervenite, a lărgirii orizontului cultural, a introducerii tehnice pe scară tot mai largă etc., lumea zilelor noastre se schimbă radical și deodată cu ea credincioșii aparținînd parohiilor.

Este în afară de orice îndoială faptul că enoriașii înțeleg acum într-alt fel chiar problemele spirituale, poate mai realist decît în trecut, nu însă fără grija și respectul cuvenite. Respingînd formalismul desuet ei încearcă să pătrundă mai adînc în miezul lucrurilor, căutînd nu o dată forme noi de exprimare a pietății.

Ceea ce apare evident este faptul că parohia, deși comunitate locală, depinde tot mai puțin de limitele unui teritoriu geografic precis determinat și de vecinătatea credincioșilor. Desigur viața creștină continuă să rămînă esențial legată de relațiile credincioșilor întreolaltă. A fi creștin înseamnă însă a fi în legătură cu Hristos, nu numai cu cei ce frecventează constant aceeași biserică parohială, ci cu creștinii din orice parte a lumii, și încă nici numai cu cei de acum, dar chiar și cu cei de altă dată, cu sfinții de totdeauna, cu Maica Preacurată... Această nu diminuează locul ce trebuie să dețină comunitatea locală în Biserică, ei îi precizează mai mult funcția. Comunitatea locală apare astfel ca o actualizare a comunității ecumenice (J. Hamer, o.c., p. 917).

„Altfel zis, parohia tinde să redevină ceea ce ar fi trebuit să fie totdeauna: „creștinătatea în mic, forma cea mai redusă sub care se poate vorbi de Biserică ca trup tainic sau pneumatic al lui Hristos, organismul cel mai mic în care viază și lucrează Duhul lui Hristos, mediul sau condițiunea normală și absolut necesară sufletelor, în care ele pot să-și însușească grația sfințitoare și să conlucreze la mîntuirea lor” (Pr. prof. Petre Vintilescu, Parohia ca teren de dezvoltare a spiritualității creștine, în rev. Studii Teologice, București, an. VI, vol. I, 1937, p. 33).

Inregistrăm aşadar un proces de adîncire a sensurilor parohiei, în ciuda destulelor aspecte capabile să deconcerteze la prima vedere. Din simplă „unitate administrativă”, ea redevine „realitatea spirituală în care se manifestă şi lucrează Dumnezeu prin Duhul Fiului Său” (Pr. prof. P. Vintilescu, o. c., p. 38).

Atari observaţii nu vor trebui să ducă, evident, la transformarea parohiei într-o simplă abstracţie. Menirea lor e doar aceea de a-i reda conţinutul de totdeauna. În mai toate confesiunile creştine de altfel se depun eforturi vizibile pentru a redescoperi sensurile genuine ale parohiei. Anchete şi studii se întreprind pretutindeni în această direcţie (vezi R. Monvert, *Parohia* anulul 1968, în rev. *Le christianisme au XX-e siècle*, Paris, nr. 29, 30, 31, 32 şi 37 din 1968, pp. 449—451, 472—474, 488—490, 504—507, 577—579; Hugo Rahner, *Parohia*. De la Teologie la practică, Freiburg în Breisgau, 1956 şi V. Congar, *Misiunea parohiei*, în: *Structurile sociale şi pastorale ale parohiei*. Congresul din Lille 1948, Paris 1948). Luările de poziţie ale celor care poartă răspunderea treburilor bisericeşti se înmulţesc. Cu titlu informativ ne vom referi la o scurtă cuvîntare a papei Paul al VI-lea rostită în ziua de 7 septembrie cu prilejul sărbătoririi patronului parohiei Castel Gandolfo. Printre altele el a spus: „... Sînt unii care n-atribuie nici o împotranţă parohiei lor şi sînt de asemenea unii care o consideră instituţie a trecutului astăzi depăşită. Este adevărat că societatea modernă s-a schimbat mult în comparaţie cu ceea ce a fost o vreme, şi de aceea parohia trebuie să-şi schimbe activitatea potrivit trebuinţelor noi ale credincioşilor, dar e necesar să recunoaştem totuşi că parohia este un organism bisericesc mereu viu şi indispensabil. Ea este cea dintîi comunitate organică şi autorizată în Biserica eparhială şi, prin urmare, în comuniune cu întreaga Biserică. Ea este prima noastră familie spirituală normală, decurgînd nu atît din omogenitatea membrilor ei, ... ci din puterea generatoare a unei misiuni pastorale speciale şi din eficacitatea coeziunii unei aceleiaşi credinţe şi uneori aceleiaşi iubiri.

„Parohia este o instituţie cu valoare morală şi socială foarte ridicată; ea este un organism capital şi răspunzătoare de o grijă şi necesară finalitate care priveşte pe toţi şi pe fiecare: grija de suflete care presupune un preot calificat — parohial — dedicîndu-se în întregime comunităţii care i s-a încredinţat, gata oricînd, ca şi Bunul Păstor, să prefere mîntuirea altuia, dacă ar fi necesar, însăşi vieţii proprii. Ea este locul în care se ia cunoştinţă de cuvîntul lui Dumnezeu, ea este masa pîinii euharistice, ea este casa dragostei frăţeşti, ea este templul rugăciunii comune, ea este — într-un anumec

sens — Biserica văzută așezată pe întregul pământ. Din această pricină viața liturgică a parohiei și legătura ei cu episcopul, trebuie cultivate în spiritul și practica credincioșilor și clerului și trebuie pus totul în acțiune ca să înflorească sensul comunității parohiale..." (în: *L'Osservatore Romano*, ediție săptămînală în limba franceză, nr. 37 din 12 septembrie 1969, p. 3).

Aprofundînd sensurile parohiei, atît preoții cit și credincioșii vor găsi metodele cele mai potrivite pentru buna organizare a vieții bisericești și ridicării ei la nivelul impus de condițiile în care trăiesc creștinii vremurilor noastre.

ECOURI ALE PRIMEI ASELENIZĂRI

Ziua de 20—21 iulie 1969 va rămîne fără îndoială înscrisă în paginile istoriei universale ca un moment deosebit de important. Visul milenar al omului de a ajunge pe Lună s-a împlinit. Incununată de succes, expediția „Apolo-11” a oferit unor pămînteni, Neil Armstrong și Edwin Aldrin, posibilitatea de a aseleniza, de a cerceta suprafața satelitului terestru, de a lua mostre de sol lunar și de a reveni apoi pe Pământ.

Evenimentul a mobilizat atenția generală el constituind un succes al întregii umanități. Consequențele ce le va determina sînt, o putem spune de pe acum, incalculabile. Perspective grandioase se deschid științei și vieții oamenilor. Aselenizarea și primii pași ai omului pe Lună semnifică de fapt posibilitatea stăpînirii Universului. În același timp însă îndeamnă la o neconținută prospectare a omului însuși. Căci ființa care a demonstrat că poate cuceri Cosmosul, poate și trebuie să se cunoască din ce în ce mai profund și mai amănunțit pe sine însăși și astfel, să trăiască în înțelegere și armonie cu semenii săi.

Drumul spre Lună și întoarcerea pe Pământ sînt, la dreptul vorbind, un drum spre regăsirea Omului, eliberat de toate forțele ostile lui, un drum spre Pacea preconizată de înțelepți și întru totul realizabilă pe „Planeta albastră” — Pământul.

Cum au întîmpinat oamenii religiei acest eveniment? Să amintim în primul rînd de faptul că selenauții au depus pe suprafața Lunii un disc pe care au fost microfilmate scurte mesaje din partea conducătorilor mai multor state cum și a unor personalități. Unul din aceste mesaje aparținînd papei Paul al VI-lea, conține cîteva extrase din Psalmul 8 (vv. 4—6): „Ce este omul că-ți amintești de el? L-ai făcut ceva mai mic decît un dumnezeu, ... toate le-ai pus sub picioarele lui”.

La vestea ajungerii omului pe Lună, Sanctitatea Sa Patriarhul Athenagoras al Constantinopolului a ținut să-i felicite pe cosmonauți cu următoarele cuvinte: „Peste tot ați preamărit

pe Dumnezeu. Ați adus Lunii cunoașterea umană și știința cu o mașină făcută de om și, ceea ce este încă mai important, ați dus Lunii, în persoana voastră, făptură a lui Dumnezeu, omul, chipul lui Dumnezeu". Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscopul Atenei și al întregii Elade, a declarat pe de altă parte că „ființa umană iese din natura terestră și vede deschizându-i-se posibilități incalculabile". Totodată primatul Bisericii Ortodoxe Grecești și-a exprimat nădejdea că realizările spațiale vor avea o influență binefăcătoare asupra comportării omului.

Consiliul național al Bisericilor din S. U. A. a întocmit o rugăciune specială cu prilejul experienței „Apollo-11": „Dumnezeule Atotputernice, îți mulțumim pentru minunile creației în care ne-ai așezat, pentru puterea ce ai dat-o fiilor Tăi de a fi părtași în măsură atât de mare la înțelegerea și folosirea universului. Îți mulțumim pentru geniul care a făcut posibilă această întreprindere și pentru oamenii curajoși care au îndeplinit-o. Binecuvintează-i, apără-i și adu-i întregi și sănătoși pe pământ".

În cotidianul „La Croix" din 22 iulie episcopul Pierre Haubtmann a scris: „Fantastica ispravă din această dimineață îmi umple inima de credincios cu o bucurie pe care o socotesc sănătoasă... Căci trebuie să se sfârșească cu vechiul mit pângărit al lui Prometeu după care Dumnezeu ar fi „gelos" de succesele creaturii Sale. Contrariul este cel care reprezintă adevărul pentru că „victoriile neamului omenesc sînt un semn al măreției dumnezeiești" (Gaudium et Spes, 34)".

Să mai cităm apoi interviul dat de pastorul Eugene C. Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, unei societăți americane de televiziune: „Nu cred, a spus el printre altele, că omul trebuie să se simtă înspăimîntat de dimensiunile universului. Psalmistul care n-a văzut cu ochiul decît șase mii de stele a putut, grație imaginației sale, să înțeleagă sensul universului într-un fel tot așa de valabil ca și omul care a ajuns astăzi pe lună".

Comentariile pe marginea epocalului eveniment au fost multe și extrem de variate. Cucerirea Lunii, aprecia preotul francez François Russo, demonstrează măreția efortului uman și, în același timp, întinderea limitelor lui. Cea mai frumoasă semnificație a acestei cuceriri este aceea că omul dobîndind o mai bună perspectivă din care să vadă Pămîntul, înțelege mai bine unitatea neamului omenesc și puțina însemnătate a granițelor" (revista L'Express, Paris, nr. 941 din 21-27 iulie 1961, p. 21).

Că asenelizarea demonstrează posibilitățile extraordinare ale omului a spus-o și François Biot (L'homme a vocation pour dominer la nature, în rev. Témoignage chrétien Paris,

1307 din 24 iulie 1969, p. 5): „... In această nouă explorare (a cosmosului) se manifestă și se concretizează ceea ce este afirmat la începutul cărții Genezei. Din chiar momentul când Dumnezeu l-a chemat la existență, omul are vocația să domnească pe pământ, să dea un nume tuturor lucrurilor, adică să fie stăpîn: „Și Domnul Dumnezeu, care făcuse din pământ toate fiarele cîmpului și toate păsările cerului, le aduse omului ca să vadă cum le va numi; fiecare trebuia să poarte numele pe care urma să-l dea omul” (Geneza 2, 19). Vreme de secole s-a putut crede că această stăpînire a omului asupra naturii s-ar opri la marginile lumii pămîntești. Astăzi vedem bine că vocația omului are limite mult mai vaste și fără îndoială, generațiile care vor veni după noi, vor vorbi despre cea dintîi așelenizare a oamenilor cum vorbim acum despre descoperirea Americii de Cristofor Columb. Descoperirile succesive ale umanității... vor lărgi din ce în ce mai mult dimensiunile acestei stăpîniri a omului asupra naturii așa cum se relevă ea în cele dintîi pagini ale Bibliei, ca vocația umană a omului”.

Cuvintelor de admirație pentru realizarea primilor selenauți li s-au adăugat considerații de ordin etic. Dacă scriitorul român Geo Bogza n-ar aparține țagmei pe care o onorează, ar trebui să-l cităm în primul rînd cu minunatele sale „Gînduri de prima debarcare a omului în lună”¹. Așa, vom menționa editorialul revistei „Témoignage chrétien” (nr. 1307 din 24 iulie 1969, p. 6) semnat de Georges Montaron în care citim: „... Omul știe să domine pămîntul, universul și lumea materiei, dar omul îl cunoaște el pe om? Iată adevărata chestiune. Științele tehnice progresează cu pași de uriaș dar științele umane bat pasul pe loc. Este mai urgent să fie organizată viața în societate, să fie repartizate în mod echitabil între toți oamenii bogățiile produse, să fie umplută prăpastia dintre țările care suferă de foame și țările bogate, decît a trimite doi oameni în Lună. Aici un ordinator știe să facă singur acest lucru, racheta ascultă de poruncile transmise prin radio, satelitul își modifică orbita la cerere, cosmonautul însuși este un instrument la dispoziția

* Contemporanul, nr. 27 (1185), vineri 4 iulie 1969, p. 1: „... Dincolo de tot ceea ce va fi uluitor, dincolo de tot ceea ce va fi fantastic, dincolo de creierile electronice și de camerele de luat vederi, dincolo și împotriva lor, cred că zborul în lună va prilejui omului — celui ce va trăi în ordine morală aventura — cea mai dramatică înțînire cu propria-i conștiință... După succesul tehnic, dimensiunile evenimentului, caracterul lui crucial, ne vor obliga la o mistuitoare confruntare cu noi înșine. Și astfel Luna va fi mai greu de privit: din albă regină a nopților de vară, ea va deveni o severă oglindă a conștiinței noastre, însăși conștiința noastră proiectată în spațiu, ca o enormă radiografie pe care se vor vedea toate umbrele și toate tumorile...”.

centrului de comandă. Dincoace, dimpotrivă, geniul uman este singur față în față cu el însuși. Omul este mai mult decât o materie extrem de complexă. El are o conștiință. Este o ființă liberă și răspunzătoare de faptele sale. Sintem mindri că vedem omul cucerind cosmosul și dominând materia. Făcînd din Lună suburbia Pămîntului, vizînd planetele Marte sau Venus, ne obișnuim să gîndim la dimensiunile Universului și să ne așezăm în contextul descris de primele pagini ale Bibliei. Dar acest Univers trebuie să fie în slujba noastră. Obiectivul nostru nu este Luna, este omul...".

Intr-o declarație dată publicității de Confederația Latino-Americană a Sindicatelor Creștine (C. L. A. S. C.) se spune: „Efortul omului pentru a cuceri și stăpîni forțele naturii prin muncă, tehnică și știință a atins o culme istorică cu recenta călătorie pe Lună, ceea ce dovedește că omul și omenirea dispun la ora actuală de toate elementele necesare pentru a rezolva problemele cele mai urgente care confruntă popoarele a două treimi din planeta noastră, mai ales în Africa, Asia și America Latină”.

Temător că succesele dobîndite în astronautică ar putea face pe om să uite de îndatoririle lui imediate, preotul Jules Girardi a denunțat ceea ce el numea „alienarea spațială” într-un articol publicat de mai multe reviste și ziare. „Desigur, observă el, experiența „Apollo-11” deschide umanității orizonturi noi. Dar cum să gîndim la orizonturile fantastice care se deschid dacă aceste energii, aceste inteligențe, aceste cercetări, sînt orientate doar spre explorarea spațiilor și nu spre transformarea pămîntului, spre a-l face locuibil tuturor...? Ierarhia valorilor și a urgențelor este deci violată într-un mod evident prin această aventură. Judecata globală, umană și creștină asupra ei nu poate fi în cele din urmă pozitivă... Ne găsim, mi se pare, înaintea unei noi alienări, alienarea spațială, în sensul unei exproprii masive a umanității și, de asemenea, a unei imense sugestii exercitate asupra imaginației oamenilor, pe care explorarea cerului îi distrage de la cele mai urgente și dramatice sarcini pămîntești. Spațiul va fi el oare noul opiu al poporului...?” (cf. *Christianisme social*, Paris, nr. 3—6/1969, pp. 226—7).

Deși criticile de acest gen au fost numeroase și nu o dată aspre (vezi Franco Ronchi, *Davanti alle conquiste della tecnica la religione si mette in guardia*, în: *Nuovi Tempi*, Roma nr. 31 din 3 august 1969, p. 4 și F. Michaeli, *Au clair de la Lune*, în rev., *Le Christianisme au XX-e siècle*, Paris, nr. 30 din 24 iulie 1969, p. 1) totuși meditația teologică a fost mult sensibilizată de călătoria omului în Lună. Iată bunăoară reflecțiile aparținînd lui André Dumas din Paris: „Capacita

tea tehnologică a omului întărește profunda convingere teologică că omul este cu adevărat centrul cosmosului, nu în sensul naiv antropomorfic al unui centru geografic sau cosmologic vizibil, ci în sensul științific și filozofic în același timp că omul este liber să întreprindă și să reușească explorarea cerului ca și a pământului.

„De multă vreme, de fapt de când cea dintâi relatare a Genezei desacraliza divinitățile astrale pentru a face din ele luminătorii omului, noi știm că cosmosul este și al nostru. Dir a ști și a atinge sînt lucruri deosebite. Am trecut de la o cunoaștere teoretică la o ucenicie practică. De aceea a privi Luna pe cer și a realiza mersul oamenilor pe ea reprezintă pentru umanitate o extraordinară extensiune a puterii sale. Debarcarea pe Lună întărește *antropocentrismul naturii*, care este una din afirmațiile credinței biblice.

„Pentru moment o chestiune este izbitoare: în opt ani, o enormă întreprindere a putut fi cifrată, pregătită, organizată, încercată, reușită. Nu este aici un prodigios stimulent pentru a gândi analogic o întreprindere care și ea și-ar fixa un răgaz, și-ar determina obiective, ar mobiliza într-un fel puțin rentabil mii de oameni și ar duce ea însăși la o debarcare reușită, dar de această dată pe Pământ, împotriva fatalității dezvoltării lui inegale?

„Operația Pământ apare mai utopică, evident, decît operația Lună, căci ea privește sute de milioane de oameni și nu un prototip hipertehnicizat. Ea implică nu numai colaborarea tehnicienilor și mașinilor de calculat, ci și a politicilor, culturilor, prestigiilor și neajunsurilor. Există însă un timp ce trebuie sesizat, acela al convertirii unui vast potențial, înainte de a se risipi eforturile fiecăruia, redevenind scepticisme antagoniste. Se pare că țările dezvoltate din punct de vedere industrial ar putea găsi aici ocazia de a da un sens mondial tehnologiei lor, care într-alt fel riscă să se piardă în abstracția inumană a prototipurilor...

„Văzînd televiziunea și radio-ul că fac să participe sute de milioane de oameni la isprava solitară a doi dintre noi, începi să nădăjduiești că mobilizarea lumii ar putea fi posibilă în ce privește operații pentru care au fost coordonate aceleași previziuni, aceleași capitaluri, aceleași lucrări, aceleași energie la nivel internațional. Bisericele ar trebui să sugereze acest plan astăzi, în momentul favorabil în care omul se așează, după ce a cucerit Luna și se întreabă unde vrea să mai meargă. Iisus a spus deja: „fiii veacului acestuia sînt mai iscusiți în neamul lor decît fiii luminii” (Luca 16, 8). Fie ca operația Luna să prilejuiască operația Pământ!” (A Dumas, *Reflexions chrétiennes sur le succes de l'opération Lune*, în rev. Service

oecuménique de presse et d'information, Geneva, nr. 27 din 24 iulie 1969, p. IV).

Pentru moment ne oprim aici. Oricare ar fi însă comentariile pe marginea primei aselenizări, fapt cert este că la 20—21 iulie s-a deschis un nou capitol în istoria lumii. Așa cum spunea Edwin Aldrin în momentul când a pus piciorul pe Lună: „E un mic pas pentru om, dar unul de gigant pentru omenire”.

NECONFORMISM CLERICAL

În mai multe țări din America Latină se constată creșterea participării diferitelor categorii sociale ale populației la acțiunile revendicative. La mișcările sociale cu caracter protestatar, iau parte, mai ales în Columbia și Brazilia, numeroși preoți atașați ideilor de dreptate socială. Pe această temă dr. Leopoldo Vargas, președintele Colegiului Național al ziarștilor din Columbia, a publicat în revista *Lumea* (nr. 32 din 31 iulie 1969, p. 22) un interesant articol pe care găsim potrivit să-l aducem la cunoștința cititorilor noștri. Iată cuprinsul său:

„Contradicțiile ascuțite pe care le cunosc multe din țările în curs de dezvoltare — în mare parte din cazuri, victime ale atacurilor colonialismului — se răsfring și asupra poziției preoților latino-americani. Concret, în Columbia, Biserica catolică, cea mai conservatoare din America Latină după cea din Argentina, dezvăluie un caz uimitor: emoționantul erou al carabinei și sutanei, părintele Camilo Torres (care a căzut într-o luptă cu unități ale armatei la 15 februarie 1966). Ierarhia ecleziastică din Columbia a constituit un instrument politic al clasei conducătoare și un aliat al grupărilor oligarhice, chiar din primele zile ale instaurării republicii, adică la jumătatea veacului trecut, când a fost cucerită independența națională.

„Și totuși, spiritul înnoitor imprimat Bisericii de inițiativele papei Ioan al XXIII-lea găsește partizani chiar și printre episcopi, dar mai ales în rândurile unui mare număr de preoți care în desfășurarea acestei opere apostolice, se lasă conduși mai degrabă de compasiunea pentru clasa oprimată decât de avertismentele drastice ale ierarhiei... Ei afirmă că dacă se va continua politica de abandonare a aspirațiilor populare, clasele așa-zise de „jos” vor fi nevoite să treacă mai categoric în apărarea drepturilor încălcate și a aspirațiilor frustrate de oligarhia la putere.

„Nucleul acestor preoți neconformiști îl reprezintă grupul numit „Golconda”, de la numele moșiei unde, cu aproape un an în urmă, aceștia s-au reunit să delibereze și să-și definească pozițiile în vederea stabilirii unei platforme de acțiune,

„Conduc de trei sau patru episcopi, între care monseniorul Getardo Valencia, episcop al orașului și poporului Buenaventura, grupul Golconda consideră că rădăcinile subdezvoltării naționale și originea inegalității sociale se află, printre altele, în pătrunderea, și apoi acapararea de poziții în economie de către monopolurile nord-americane, ca și în perpetuarea sistemului politic burghez. Soluția imenselor probleme ar fi, apreciază preoții, o profundă reformă a structurilor pe care se fundamentează organizarea statului columbian.

„Curențul reînnoirii din cercurile clericale s-a născut, realmente, în jurul părintelui guerrillero Camilo Torres și al unui grup combativ de slujitorii ai Bisericii printre care monseniorul German Guzman, autorul cărții „Violența în Columbia”. El a descris, pe baza unor statistici minuțioase, procesul de aservire desfășurat în special în rîndul țărănimii: violența celor „de sus” împotriva celor „de jos”.

„Astăzi, flamura pentru care a luptat și murit Camilo Torres a adunat în jurul ei preoți a căror vîrstă nu trece de 30 de ani. Unul dintre aceștia este părintele Rene Garcia, paroh al cartierului muncitoresc Floridablanca din Bogotă. Garcia predă la universitate, ține conferințe studenților și muncitorilor în spiritul revendicărilor susținute de el. În orașul industrial Medellín, preoții se solidarizează cu revendicările unui grup de muncitori șomeri.

„Mișcarea preoților ia amploare. S-a constituit deja o echipă combativă, tînără, inteligentă, care nu separă, cum s-a înțîmpnat înainte, preocupările spirituale de lupta pentru demnitatea umană și bunăstare socială, împotriva unor rîndueli care mențin un abis uriaș între cei săraci și bogați. Există chiar o publicație proprie a lor — „Frontul unit” — întemeiată de Camilo Torres și German Guzman”.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

SĂRBĂTORIREA A 25 ANI DE LA ELIBERAREA PATRIEI

Intr-o atmosferă de însuflețire și înalt patriotism s-a sărbătorit la 23 August împlinirea a 25 ani de la eliberarea de sub jugul fascist. Împreună cu întreaga națiune, credincioșii ortodocși români din eparhie au comemorat în această zi pătratul de veac scurs, epocalele înfăptuiri din această perioadă de timp. Cu multă recunoștință ei și-au îndreptat gândul spre Conducătorii Statului cărora, prin intermediul Ierarhului și protopopilor le-au adresat cuvinte de felicitare și i-au asigurat de sprijinul ce sînt hotărîți să-l dea și în viitor, cu sporit entuziasm, operei de construire a vieții celei noi în Patria noastră.

Festivitățile organizate în ziua de 23 August au atras întreaga suflare. La demonstrația oamenilor muncii din Timișoara a luat parte Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, ocupînd loc în tribuna oficială împreună cu reprezentanții celorlalte culte religioase.

În ziua următoare, duminică 24 august, la toate bisericile s-a oficiat un Te-Deum după sfînta liturghie, iar preoții au vorbit despre importanța sărbătorii. Cu acest prilej s-a dat citire scrisorii festive a Ierarhului în care erau evocate momentele din August 44 și urmările lor, erau împărtășite povătuiri spre înzecirea eforturilor de ridicare a patriei spre noi culmi de progres și bunăstare.

Apreciind contribuția pe care preoții și credincioșii au adus-o la mersul înainte al societății, Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România a acordat distincții mai multor conducători religioși. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae i-a fost conferită medalia „A XXV-a aniversare a eliberării patriei”.

În fine aceluiași eveniment i-a fost închinată conferința de orientare a preoților ținută la sediul tuturor protopopiatelor în luna septembrie. Slujitorii altarelor bănățene au dezbătut tema „Chipul nou al patriei la împlinirea a 25 ani de la eliberare (1944—1969)” pregătind referate, susținîndu-le ori luînd cuvîntul spre a-și exprima adevărul la tot ce s-a înfăptuit pînă acum, determinarea de a sprijini împreună cu credincioșii ce-i păstoresc consolidarea și dezvoltarea în continuare a patriei

iubite. Spre a da un caracter mai festiv acestor conferințe au fost invitați să ia parte la lucrările lor și să le prezideze profesori ai Institutului teologic de grad universitar din Sibiu: P. C. Părinte dr. Nicolae Neaga la Timișoara, P. C. Părinte dr. Milan Șesaș la Reșița și Oravița, P. C. Părinte dr. Ioan Zăgreanu la Caransebeș și Lugoj. Atmosfera în care s-au desfășurat s-a caracterizat printr-un înalt patriotism.

CINSTIREA PATRONULUI ORTODOCȘILOR BĂNĂȚENI

Ca în fiecare an, la 15 septembrie s-a făcut prăznuirea Sfântului Iosif cel Nou de la Partoș. Mitropolitul Timișoarei, prin servicii religioase oficiate în toate bisericile din cuprinsul eparhiei. Încă duminică 7 septembrie credincioșii catedralei mitropolitane prezenți la serviciul vecerniei, au avut prilejul să audieze oratoriul închinat patronului spiritual al ortodocșilor bănățeni, compus de maestrul Filaret Barbu. În predica rostită P. On. Părinte Gheorghe Geția a prezentat acest oratoriu frumos interpretat de corul catedral dirijat de Aurel Ciobanu. Textul și melodia au constituit un potrivit preludiu al sărbătoririi propriu-zise începută prin vecernia din 14 septembrie.

Credincioșii timișoreni cărora li s-au alăturat alți cinstitori ai Sfântului Ierarh Iosif cel Nou au însoțit într-o atmosferă de adincă reculegere soborul de preoți și diaconi în frunte cu Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae la înconjurarea bisericii cu racla conținând cinstitele moaște. La momentul potrivit P. On. Părinte Constantin Comșulea, consilier eparhial, a cuvântat despre „Sfinții, pedagogi ai virtuții”. Apoi preoți și credincioși au priveghiat în tot cursul nopții lângă racla străjuită de preoți cu făclii aprinse în mâini, rostind rugăciuni și cântând imne de preamărire a lui Dumnezeu.

În ziua următoare s-a oficiat utrenia la ora 6 dim. și în continuare Sf. Maslu de obște la ora 7. La ora 9,30 s-a început sf. liturghie în cadrul căreia a fost hirotonit întru diacon absolventul de seminar Victor Horeanu și întru preot diaconul Ioan Vișcu, pe seama parohiei Coșava din protopopiatul Lugoj. Mulți din credincioși s-au împărtășit după ce mai-nainte au primit iertarea de păcate în Sfânta Taină a Spovedaniei. Predica a rostit-o Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae arătând „locul pe care îl ocupă Sf. Iosif cel Nou de la Partoș printre ceilalți sfinți români”. Dumnezeiasca slujbă s-a încheiat cu binecuvântarea prinoaselor și împărțirea anaferei.

Seara, la ora 18 s-a oficiat acatistul Sfântului în cadrul căruia a predicat P. Cuv. Părinte Timotei Seviciu, vicar eparhial, despre „Sfântul Iosif cel Nou pildă pentru creștinii de totdeauna”.

După sărutarea moaștelor,, racla purtată de șase preoți și urmată de soborul sfinților slujitori și credincioși a fost reasezată la locul obișnuit rostindu-se rugăciunea închinată celui ce mijlocește în ceruri pentru mântuirea noastră cu care s-a încheiat acest praznic.

PRINTRE CREDINCIOȘII DIN ȘIPET

În ultimul timp credincioșii din parohia Șipet, protopopiatul Deta, îndrumați de vrednicul preot Petru Turlici, au întreprins ample lucrări de reparare și înfrumusețare a bisericii lor. Totodată au zidit o încăpătoare casă parohială. Pentru a le binecuvînta strădania cum și pentru a răspunde invitației ce i-au adresat, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae însoțit de P. Cuv. Părinte Timotei Sevițu, vicar eparhial, de părinții protodiaconi Simion Bîtea și Ioan Botău, a venit în mijlocul lor duminică 1 septembrie. Alături de Înalt Prea Sfinția Sa s-a aflat și o delegație a Bisericii ortodoxe din Franța în frunte cu Prea Sfințitul Episcop Jean de Saint Denis.

Oaspeții au fost întâmpinați cu urări de bun venit. Credincioase aruncau semințe — semn al belșugului ogoarelor — și stropseau cu apă, obicei păstrat din străbuni. Credincioși în frumoase costume naționale își exprimau bucuria primirii Întîistătătorului eparhial.

La intrarea în biserică aștepta soborul de preoți în strălucitoare odăjdii și credincioșii cu luminări și flori în mâini. Clopoțele băteau prelung vestind începutul praznicului. După cuvîntul rostit de P. C. Părinte Gheorghe Milovan în numele întregului protopopiat și răspunsul Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, s-a oficiat serviciul binecuvîntării bisericii renovate și sfînta liturghie, împodobite de înălțătoarele răspunsuri corale și de imnurile unor talentați cîntăreți. La momentul potrivit Ierarhul a tălmăcit celor prezenți evanghelia duminicală. Prea Sfințitul Jean de Saint Denis a citit Crezul în limba franceză. Multor credincioși li s-a împărtășit Trupul și Sângele Domnului. Un parastas în memoria preoților, cîntăreților, episcopilor și binefăcătorilor decedați a încheiat dumnezeiasca slujbă. După otput, potrivit obiceiului, P. C. Părinte Petru Turlici, parohul locului, a înfățișat trecutul parohiei și situația ei actuală, insistînd asupra ultimelor lucrări săvîrșite. A răspuns Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și Prea Sfințitul Episcop Jean de Saint Denis.

Apoi cei doi ierarhi au împărțit anafora și au binecuvîntat pe credincioși. Părăsind biserica împreună cu soborul preoților slujitori, ei au fost petrecuți pînă la casa parohială cu cîntări bisericesti. Aici s-au rostit rugăciunile prescrise pentru

inaugurarea unei case noi, după care membrilor consiliului și comitetului parohial, cîntăreților, susținătorilor parohiei, li s-a oferit o gustare în curte. Conducătorul Mitropoliei Banatului, membrii delegației ortodoxe franceze s-au întreținut și s-au fotografiat cu cei de față.

La masa frățască oferită ce a urmat, au participat oaspeții, preoții slujitori, membrii consiliului parohial, invitați. Și aici au fost rostite scurte cuvîntări. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a lăudat vrednicia preotului și credincioșilor din Șipet și le-a mulțumit pentru primirea caldă de care s-a împărtășit împreună cu însoțitorii.

Credincioșii care adăstau în fața casei parohiale plecarea înalților Ierarhi, și-au exprimat încă o dată recunoștința de a-i fi avut în mijlocul lor și le-au adresat urări de îndelungată înziliră.

JUBILEUL BISERICII DIN VRĂNIUȚ

Biserica parohiei Vraniuț aparținînd protopopiatului Oravița este unul din vechile lăcașuri de rugăciune din cuprinsul eparhiei. Zidită în anul 1794 spre a înlocui alta din lemn mult mai veche, a fost pictată 15 ani mai târziu de „moalerii” Sima Iacșici și Popovici, apoi repictată în 1894 de Gheorghe Putnă din Biserica Albă.

Parohia ea însăși își pierde începuturile în negura istoriei. Pentru prima dată este pomenită într-o conscripție din 1690—1700. De-a lungul vremii s-a tot dezvoltat, paralel cu întreaga comună, pînă cînd în zilele noastre a atins o treaptă de înflorire ce deschide încă mai mari perspective pentru viitor.

Cinstirea împlinirii a 150 ani de existență a acestei sfinte biserici s-a făcut la 7 septembrie a. c., evenimentului alăturîndu-i-se și Intîistătătorul arhidiecezei. Însoțit de P. On. Părinte Patriciu Tufescu, inspector eparhial, și de Părintele protodiacon Simion Bîtea, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a sosit la Vraniuț în dimineața zilei de prăznuire, fiind întîmpinat de credincioși înveșmîntați în pitorești costume naționale. Soborul de preoți slujitori se aflau în fața bisericii frumos împodobită și feeric iluminată. Aici P. On. Părinte Valer Nicola a rostit un cald cuvînt de bun venit în numele protopopiatului Oraviței, la care Înalt Prea Sfinția Sa a răspuns exprimîndu-și bucuria întîlnirii cu bunii creștini ai parohiei.

În continuare s-a oficiat sfînta liturghie împreună cu hirotonia întru citeț, ipodiacon și diacon a absolventului de seminar teologic Ioan Vișcu, numit preot la parohia Coșava, protopopiatul Lugoj. Evanghelia duminicală a fost tîlmăcită de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae. La momentul prescris s-a făcut cîmîncarea credincioșilor. Răspunsurile liturgice au fost date de formația corală a comitetului parohial.

Înainte de împărțirea anaforei, P. C. Părinte Romulus Novacovici, parohul locului, a prezentat obșnuitul raport despre situația parohiei insistând asupra momentului împlinirii celor 175 ani de la zidirea bisericii. Apreciind realizările obținute, Înalțul Ierarh a dat indemnuri pentru continuarea pe mai departe a aceluiași strădanii puse în slujba Bisericii și patriei.

Petrecuți cu tropare și cântări bisericșeti, Înalta Prea Sfinția Sa și soborul de preoți s-a îndreptat spre casa parohială unde s-a servit o gustare și s-a prînz la care au participat membrii consiliului și comitetului parohial, cîntăreți și invitați. După masă au fost cercetate două familii de credincioși sprijinitori ai Bisericii ceea ce a oferit posibilitatea Chiriarhului să constate ridicatul lor nivel de trai.

TIRNOSIREA BISERICII DIN COȘARII

Veche de cîtiva zeci de ani și mare ca proporții, biserica parohiei Coșarii din protopopiatul Timișoara a suferit de-a lungul vremii degradări ce au impus executarea unor ample lucrări de renovare. Reparată și frumos împodobită prin strădania preotului Ioan Suba și a credincioșilor pe care îi păstorește, ea a fost din nou binecuvîntată, potrivit ritualului îndătinat, duminică 21 septembrie. Cu acest prilej Înalta Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a vizitat canonic această parohie în care a fost primit cu multă dragoste. Înainte de masă s-a oficiat sfînta liturghie iar după masă vecernia. În fața bisericii Ierarhul însoțit de P. On. Părinte Patriciu Tufescu, inspector eparhial și de P. On. Părinte Simion Bîtea, diacon catedral, a fost întâmpinat de soborul preoților și de credincioși. P. On. Părinte Victor Faur, conducătorul oficiului protopopesce din Timișoara, a rostit un scurt cuvînt de bun venit. Serviciile religioase ce au urmat, predica Înalte Prea Sfinției Sale, împărțirea credincioșilor cu Trupul și Sângele Domnului, rugăciunile rostite, au creat momente de deosebită reculegere sufletească. La sfîrșit P. C. Părinte Ioan Suba a prezentat situația parohiei subliniind atașamentul păstoriților săi față de Legea ortodoxă, față de patrie. Răspunzînd, Înalta Prea Sfinția Sa a vorbit credincioșilor oarecînd despărțiți în două strane, despre sensul reintregirii Bisericii strămoșești, despre necesitatea de a fi mereu una în cinstirea lui Dumnezeu și în slujirea aproapelui. Poveștile împărțite au fost ascultate cu mult interes de cei prezenți, hotărîți să apere de acum înainte unitatea lor ca pe lumina ochilor.

După încheierea programului de la biserică, conducerea parohiei a oferit o agapă la casa preotului, renovată și ea cu multă îngrijire.

Praznicului parohiei Coșarii i s-au alăturat preoții care au deservit-o în trecut, credincioși și invitați dimprejur. A fost un nimerit prilej de rememorare a trecutului încărcat de novara dezbinărilor păgubitoare dar și de apreciere a foloaselor unității bisericești a tuturor ortodocșilor români de pe aceste meleaguri, rod al minunatelor vremi pe care le trăim în prezent. E ceea ce a exprimat de altfel P. C. Părinte Iosif Stoica de la parohia Caporal Alexa, fost paroh în Coșarii pe timpul când „zidul despărțitor” dăinuia încă, într-o însuflețită cuvîntare rostită la agapa de care am pomenit.

BINECUVINTAREA DIN NOU A UNEI VECHI BISERICI

Biserica parohiei Vălceni, protopopiatul Timișoara, datează din anul 1789 cînd s-a început a fi zidită pentru a înlocui o alta de lemn distrusă cu prilejul unei mari inundații. Sfințirea ei s-a făcut în 1799 de episcopul Petru Petrovici. Avariată de furtună a fost reparată și resfințită în 1910 de episcopul Ioan Ignatie Papp al Aradului. În timpul ultimului război mondial a fost încă o dată avariată de trupele naziste în retragere. Lucrările întreprinse pentru a-i reda aspectul corespunzător au inclus și pictarea pereților interiori prin pictorii Victor Jurca din Lugaj și prof. Doina Duma născută Sirbescu originară din Valcani. Renovarea, pictarea și împodobirea bisericii sînt rodul strădaniilor preotului Ioan Gavrilă și a jertfelniciei credincioșilor pe care-i păstorește de 30 ani.

Binecuvîntarea acestor lucrări merituoase s-a săvîrșit duminică 28 septembrie în cadrul vizitației canonice efectuată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae. Evenimentul acesta a prilejuit o mare sărbătoare pentru credincioșii din Valcani cărorora s-au alăturat și credincioși veniți din parohiile învecinate împreună cu preoții lor.

Primit cu fastul corespunzător, Înalt Prea Sfinția Sa a venit însoțit de P. C. Părinte dr. Milan Șesan, profesor la Institutul Teologic universitar din Sibiu, P. On. Părinte dr. Ioan Petreună, consilier eparhial și de Protodiaconul Simion Bîtea. În fața bisericii P. On. Părinte Victor Faur, protopopul Timișoarei, a rostit în numele celor prezenți, îndătinatul cuvînt de bun venit.

S-a făcut înconjurarea bisericii, stropirea cu apă sfințită și ungerea cu sfîntul mare mir. A urmat sfînta liturghie în cadrul căreia Ierarhul a tilcuit evanghelia duminicală. Răspunsurile liturgice au fost date de corul parohial ce împlinea 50 ani de existență.

La sfîrșit P. C. Părinte Ioan Gavrilă a prezentat situația parohiei relevînd scurgerea a 180 de ani de la începerea zidirii bisericii. A răspuns Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae.

După împărțirea anaforei, tuturor participanților la sfânta slujbă li s-a oferit o gustare în curtea bisericii. Apoi la locuința preotului s-a servit masa la care au fost invitați soborul preoților slujitori, membrii consiliului și comitetului parohial, cîntăreți și coriști, oaspeți.

Atmosfera de caldă apropiere ce a domnit în acest timp a oferit Ierarhului posibilitatea de a se întreține îndelung cu cei de față asupra situației parohiei, asupra măsurilor ce urmează a fi luate pentru continuarea ei prosperare.

IN MIJLOCUL EPARHIOTILOR DIN „CLISURA” DUNĂRII

În partea de sud a eparhiei, pe malul Dunării numit „clisura” se află cîteva parohii păstrătoare de vechi și frumoase tradiții românești și creștinești. Una din cele mai cunoscute este Pescarii sau Coronini cum i se zicea pînă nu de mult. Răspunzînd invitației adresate de conducerea acestei parohii, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a venit aici în vizitație canonică la 4 octombrie însoțit de P. On. Părinte Patriciu Tușescu, inspector eparhial și de P. On. Părinte Simion Bîtea, diacon la catedrala mitropolitană. Cu acest prilej, duminică 5 octombrie, s-a făcut și sfințirea bisericii zidită încă din anul 1894, recent renovată, pictată și frumos împodobită prin strădania C. Părinte Silviu Boroancă.

Credincioșii l-au așteptat sosirea Ierarhului cu luminări aprinse și flori. Majoritatea erau îmbrăcați în frumoase costume naționale, unice în întreg Banatul. Primirea a oferit prilejul reluării unor vechi obiceiuri legate de întîmpinarea arhierilor (ultimul care a poposit pe aceste meleaguri a fost decedatul episcop Veniamin al Caransebeșului la 18 august 1948).

În fața bisericii Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a fost întîmpinat de soborul preoților, de mulțimea enoriașilor și unor oaspeți din parohiile învecinate. P. On. Părinte Liviu Liuba, protopopul Oraviței, a rostit calde cuvinte de bun venit. S-a început apoi impresionantul serviciu al tîrnosirii cu așezarea sfintelor moaște în prestol. Dumnezeuiasca liturghie oficială în continuare a fost atent urmărită de cei prezenți. Răspunsurile au fost date de pricepuți cîntăreți și coriști locali, cum și de o formație corală. La momentul potrivit, Chiriarhul a tîlmăcit evanghelia duminicală insistînd asupra poruncii iubirii dată de Mîntuitorul Iisus Hristos, a modului în care ea trebuie practică.

După otpust, C. Părinte Silviu Boroancă a trecut în revistă etapele de dezvoltare a parohiei pe care o păstorește, ceea ce a oferit Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae prilejul de a-și îndemna eparhioții să continue a munci, întocmai ca și

înaintașii lor, pentru mai binele obștesc neuitînd că progresului material trebuie să-i corespundă mereu și cel spiritual, moral.

Încheindu-se serviciul religios cu împărțirea anaforei, Ierarhul însoțit de preoți și credincioși a mers la casa parohială unde s-a întreținut îndelung cu membrii consiliului și comitetului parohial, cu enoriași. Discuțiile au continuat și la masa frățască ce a fost oferită.

Înainte de a părăsi parohia, Înalt Prea Sfinția Sa a vizitat câteva familii de credincioși binecuvîntîndu-le casele și întreprîndu-se de felul cum trăiesc, fapt ce i-a dat posibilitatea să constate mereu ascendentul standard de viață de care beneficiază cetățenii patriei noastre.

ITINERAR PASTORAL

Biserica parohiei Sasca Montană din protopopiatul Oravița a fost zidită de acum 200 ani. Nefiind tirnosită însă de arhieru, P. C. Părinte Aurel Mihailovici împreună cu consiliul parohial s-au adresat Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae invitîndu-l s-o sfințească așezînd — potrivit rînduiei — sfințe moaște în prestolul altarului. Dînd curs acestei poftiri, Înalt Prea Sfinția Sa a venit printre credincioșii care îl așteaptă cu multă nerăbdare. Ierarhul a fost însoțit de P. On. Părinte Patriciu Tufescu, inspector eparhial, și de P. On. Părinte protodiacon Simion Bîtea.

În fața sfîntului lăcaș, înnoit pe dinăuntru și pe dinafară, a fost întîmpinat de enoriași precum și de soborul preoților în frunte cu P. On. Părinte Liviu Liuba, protopopul Oraviței, care a rostit cuvîntul de bun sosit.

Obișnuitul serviciu al tirnosirii a fost urmat de sfînta liturghie în cadrul căreia s-a împărțit prin hirotonie darul diaconiei candidatului de preoție Silviu Rămneanțu. La prileasă Înalt Prea Sfinția Sa a tilcuit pericopa evangheliei duminicale. După otpust P. C. Părinte Aurel Mihailovici a vorbit despre trecutul parohiei și a prezentat situația ei prezentă. Cele spuse au oferit prilej Întîistătătorului Bisericii bănățene să laude tăria în credință a săscașilor, dragostea lor de patrie și să-i îndemne a continua să muncească cu și mai mult zel de acum înainte pentru a se face bineplăcuți lui Dumnezeu și semenilor.

Terminîndu-se împărțirea anaforei, la ieșirea din biserică, Ierarhul s-a adresat încă o dată credincioșilor care nu se îndurau să plece, mulțumindu-le pentru căldura cu care l-au primit. Apoi la casa parohială s-a întreținut cu membrii consiliului și comitetului parohial, cu cîntăreții și credincioșii dornici să mai rămînă încă o vreme în preajma Arhipăstorului. Celor de față li s-a oferit în încheiere o masă comună.

Părăsind Sasca Montană, în drum spre reședință, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a avut plăcuta surpriză de a fi așteptat în parohia Macoviște de preotul locului și de credincioși. Împreună cu ei a luat parte la serviciul vecerniei. C. Preot Ilie Rugaci a exprimat sentimente de recunoștință pentru popasul făcut în parohie iar Înalt Prea Sfinția Sa a adresat ascultătorilor povețe părintești.

PRIMIRI DE OASPEȚI DIN STRĂINĂTATE

Ca urmare a relațiilor de frățietate și bună înțelegere ce s-au stabilit între reprezentanții Bisericii creștine de pretutindeni, eparhia noastră a fost vizitată în decursul ultimelor luni de mai mulți oaspeți din străinătate. Astfel la 18 iulie preotul catolic belgian Edouard Descampe de la mănăstirea Chevetogne însoțit de alți doi preoți au vizitat Timișoara. La Arhiepiscopie au fost primiți în numele Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae de P. Cuv. Părinte Timotei Sevcicu, vicar eparhial, cu care au întreținut o convorbire desfășurată într-o atmosferă amicală și de respect reciproc.

La 24 iulie preotul catolic Mircea Clinei din Milano (Italia), născut în țara noastră, împreună cu Papas Damiano Como, secretarul eparhiei de rit oriental Di Piana degli Albanesi din Palermo, dl. Bernardino Lavatelli, președintele Acțiunii catolice a învățătorilor din Milano și dl. Enrico Salati din Milano au vizitat reședința mitropolitană fiind primiți de P. C. Diacon Gruița Ignea, secretar eparhial. Oaspeții și-au manifestat considerația ce-o poartă Bisericii Ortodoxe Române și simpatia față de poporul nostru. Totodată s-au interesat de viața bisericească din cuprinsul Arhiepiscopiei. Vizitând apoi orașul s-au oprit îndelung la catedrala mitropolitană admirându-i arhitectura, pictura și podoabele interioare.

Între 30 august și 1 septembrie eparhia Timișoarei și Caransebeșului a fost vizitată de o delegație a Bisericii ortodoxe franceze compusă din Prea Sfințitul Episcop Jean de St. Denis, P. C. Părinte Gilles Hardy, vicar, P. C. Diacon Jean-Pierre Pahud și dna Yvonne Winnaert. Cu acest prilej au vizitat orașul, mai multe biserici parohiale, Colecția muzeală eparhială. Duminică 31 august, împreună cu Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, au participat la vizitația canonică efectuată în parohia Șipet, protopopiatul Timișoara.

Rev. George A. Maloney, S. J., profesor la Fordham University din New York, participant la Cursurile de vară ce s-au organizat la Sinaia, a fost oaspetele eparhiei. În zilele de 1—4 septembrie cînd a stat la Timișoara a vizitat bisericile din oraș, s-a interesat de realizările poporului nostru, a purtat discuții

cu preoți și credincioși în limba română pe care a învățat-o. La 2 și 4 septembrie a fost primit în audiență de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae care i-a dat lămuriri cu privire la organizarea Bisericii Ortodoxe Române și la poziția ei față de problemele ecumenismului contemporan.

CONSĂTUIRE CU CADRELE DE CONDUCERE DIN EPARHIE

În vederea organizării a activității bisericești din Arhiepiscopie, la 13 octombrie a fost convocată o consfătuire de lucru a tuturor cadrelor de conducere (membrii permanenței Consiliului Arhiepiscopesc, protopopii, directorul Seminarului teologic, conducătorul tipografiei arhiediecezane, administratorul catedralei mitropolitane, contabili și revizori contabili). S-au discutat probleme privind noile norme de salarizare și respectarea cu strictețe a disciplinei financiare, s-a analizat felul în care sint gospodăriile bunurile parohiale. Atenția deosebită a fost acordată activității pastorale a preoților, rezultatelor obținute pe teren administrativ-bisericesc, cultural-social și economic.

Toți cei prezenți au luat cuvîntul contribuind la clarificarea punctelor înscrise și s-au adus hotărîri corespunzătoare.

La sfîrșit Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae s-a adresat participanților indemnîndu-i să-și îndeplinească fiecare sarcinile cu sporit zel.

După încheierea consfătuirii, celor prezenți li s-a oferit o masă comună la reședința mitropolitană care s-a desfășurat într-o atmosferă caldă de apropiere și frățietate.

ÎNCEPUT DE AN ȘCOLAR SEMINARIAL

La 1 octombrie a avut loc la Seminarul teologic din Caransebeș deschiderea noului an școlar. Festivitatea organizată cu acest prilej a fost cinstită cu prezența de Înalt Prea Sfințitul Nicolae, Mitropolitul Banatului și de Prea Sfințitul Teoctist, Episcopul Aradului. Au mai luat parte profesorii activi și pensionari, elevii din cele 5 clase, preoți din oraș și părinți ai elevilor.

După săvîrșirea Te-Deumului și sfințirea apei în capela școlii, a urmat un program festiv constînd din coruri și recitări executate de elevi. P. C. Diacon profesor Dumitru Abrudan, Directorul Seminarului, a rostit cuvîntul de deschidere în care a subliniat rolul pe care îl îndeplinesc seminariile teologice în pregătirea viitorilor preoți. La sfîrșit Prea Sfințitul Episcop Teoctist a vorbit despre sublimitatea misiunii preoțești pe care o vor îmbrățișa la terminarea studiilor actualii elevi. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae s-a adresat tinerilor semina-

riști cerîndu-le să răspundă după cuviință permanentei griji ce le-o poartă atît părinții lor trupești cît și sufletești. În continuare, referindu-se la sprijinul permanent de care școlile teologice se împărtășesc din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a Sfîntului Sinod, de solitudinea deosebită a Onoratului Departament al Cultelor, Înalt Prea Sfîntia Sa a asigurat profesorii și elevii Seminarului de bunăvoință și ajutorul conducerii eparhiilor Timișoarei și Caransebeșului, Aradului și Oradiei.

Încheindu-se festivitatea, Înălții Ierarhi însoțiți de profesorii și de elevii care intonau tropare, au vizitat sălile de curs, dormitoare, biblioteca, grădina și parcul școlii, interesîndu-se de modul în care s-au făcut pregătirile pentru deschiderea noului an de studiu.

Apoi s-a servit masa în sufrageria școlii, elevii avînd încă o dată bucuria de a fi împreună cu Înalt Prea Sfîntul Mitropolit Nicolae și Prea Sfîntul Episcop Teoctist, cu actualii și foștii lor profesori, cu alți invitați.

Inaugurarea noului an școlar seminarial a marcat un moment deosebit în viața Bisericii, fapt de care s-au dovedit a fi conștienți atît profesorii cît și elevii. Dîndu-se expresie sentimentelor lor, a fost întocmită o telegramă omagială adresată Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

LUCRARI GOSPODĂREȘTI LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN CARANSEBES

Prin strădania P. C. Diacon Dumitru Abrudan, directorul seminarului teologic și cu sprijinul eparhiilor Mitropoliei Banatului, s-au executat la clădirile școlii importante lucrări de reparații în vederea deschiderii cursurilor. În primul rînd trebuie să menționăm introducerea încălzirii centrale. Caloriferul ce înlocuiește cuptoarele de pînă acum, va crea condiții de trai mult îmbunătățite elevilor veniți aici să se pregătească spre a deveni preoți. De asemenea au fost zugrăvite sălile de curs, dormitoare și toate încăperile, s-au vopsit ușile și geamurile, a fost mărit spațiul unor clase, etc. ...

Capelei nou pictate în anul trecut i se va adăuga curînd un iconostas care a fost deja comandat și început.

Pentru a oferi elevilor o ambianță plăcută în care să-și petreacă recreațiile și timpul liber, s-a reamenajat curtea și s-au plantat flori în parcul școlii.

Alte lucrări sînt prevăzute pentru viitor ca spre pildă supraetajarea actualului cămin devenit neîncăpător față de numărul mereu sporit de elevi.

MICUL „VORONET” AL BANATULUI

Sub titlul „Micul Voroneț de la Șemlacul Mare”, prof. Viorel Țigu de la Muzeul Banatului a publicat nu de mult un articol în cotidianul Drapelul Roșu (nr. 7568 din 10 mai 1969, p. 2) în care, referindu-se la mănăstirea „Săraca”, o descrie ca pe un „valoros monument de artă”. Acest vechi lăcaș bisericesc s-a bucurat în ultima vreme de atenție deosebită nu numai din partea eparhiei ci și a autorităților de Stat. Astfel prin grija Serviciului tehnic al Consiliului popular județean s-a creat un drum pietruit care să permită automobilelor accesul pînă la poarta mănăstirii. Autorul articolului menționat apoi a executat curățirea frescelor bisericii mănăstirești pe care le-a studiat amănunțit, descoperind sub stratul de tencuială din pridvor icoane murale necercetate pînă acum.

Cu sprijinul Comitetului de artă al Județului Timiș și al Arhiepiscopiei s-au executat lucrări de consolidare a fundației și drenarea terenului împrejmuitor, s-a redeschis o ușă interioară pentru asigurarea aerisirii permanente a interiorului și înlăturarea pătrunderii umezelei. Clădirile anexe au fost și ele renovate dîndu-li-se un aspect corespunzător. S-a amenajat totodată o cameră de oaspeți cu mobilier nou.

Sînt prevăzute și alte lucrări de completare a zidului împrejmuitor, de înfumusețare a zonei de protecție și a grădinii mănăstirii, astfel încît întreg ansamblul să prezinte un aspect plăcut vizitatorilor ce vin aici în număr mereu sporit.

PICTARE DE BISERICA

Recent, credincioșii din parohia Gaiul Mic, protopopiatul Deta, și-au împodobit biserica cu pictură nouă executată în tehnica tempera de Alexandru Bucescu. De fapt biserica s-a zidit încă în 1825, fiind tirnosită de episcopul Ștefan Stancovici al Budei la 21 august 1832. Ea a rămas însă nepictată. De aceea îndrumați de P. On. Părinte Ioan Olariu, protopopul locului și păstoriți de C. Preot Liviu Savulov, mai apoi de administratorul parohial Ioan Cibian, credincioșii au hotărît să treacă la înfumusețarea lăcașului lor de rugăciune. Lucrarea a fost terminată la 30 august fiind executată în condiții multumitoare. S-au acoperit 379 mp cu pictură și 80 mp cu motive decorative. Desenul este clar și expresiv, coloritul viu și atrăgător. Canonul iconografic a fost grijuliu respectat.

Merită să fie menționată realizarea din Gaiul Mic spre cinstea credincioșilor din această parohie pe cît de mică tot pe atît de bine organizată.

AMENAJĂRI LA BISERICA DIN GLIMBOCA

Constatându-se necesitatea măririi bisericii din parohia Glimboca, protopopiatul Caransebeș, s-au făcut toate pregătirile pentru extinderea ei. Lucrările au început cu lungimea pereților laterali, după care a fost refăcut în întregime acoperișul. Zidurile din nou tencuite pe dinăuntru și pe dinafară, au fost împodobite cu pictură nouă executată de maestrul Ioan Vasu din Bucureștii în frescă. S-a executat pictarea nu numai în interior; numeroase medalioane reprezentând chipuri ale sfinților constituie un brâu ce înconjoară pereții exteriori.

Înregistrări cu deosebită satisfacție lăudabila înfăptuire din Glimboca, rod al stăruințelor P. C. Părinte Luca Pavel și al dărniceii credincioșilor săi, care s-au dovedit mereu de-a lungul anilor buni fii ai Bisericii și loiali cetățeni ai patriei.

TREI SFERTURI DE VEAC ÎN SLUJBA BISERICII

La 5 octombrie cîntăreții aparținînd comitetului parohial din Parța, protopopiatul Timișoara, și-au sărbătorit împlinirea a 75 ani de la activitatea corală. În acest lung răstimp, continuînd tradiții obișnuite pe aceste meleaguri, ei au împodobit exemplar sfintele slujbe prin cîntarea lor frumoasă și au întreținut totodată flacăra unui curat patriotism. Pentru deceniile din urmă, un merit deosebit revine în ce privește îndrumarea acestor cîntăreți benevoli, P. G. Părinte Ioan Farea și dlui Gheorghe Olariu care, în aceeași zi, au sărbătorit, cel dintîi 20 ani de activitate în parohie iar al doilea împlinirea vîrstei de 80 de ani.

Apreciînd rîvna și realizările din Parța, parohie pînă mai ieri împărțită în „două strane” iar azi una în sinul aceleași Biserici străbune, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a delegat pe P. Cuv. Părinte Timotei Sevcicu, vicar eparhial, însoțit de P. On. Părinte Victor Faur, protopop și P. C. Diacon Ioan Gașpăr, să participe la sărbătorirea evenimentului pomenit. În cinstea lui a fost oficiat un serviciu religios urmat de doxologie și cuvîntări ocazionale.

La sfîrșit conducerea parohiei a oferit o masă comună la care s-au rostit toasturi și s-au adresat cuvînte de mulțumire Chiriarhului pentru aprecierea dată activității corale din Parța.

TRECUȚI LA CELE VEȘNICE

În ultimele luni am avut durerea de a pierde cîțiva vrednici slujitori ai altarului. Astfel la 30 iulie a decedat *preotul Damaschin Gheju de la parohia Babșa, protopopiatul Lugoj*. Născut la Răchita înainte cu 59 ani, a urmat liceul și apoi stu-

diile teologice, după care a devenit paroh la Părul. Aici a funcționat din 1934 până în 1938 când a trecut la Babșa pe care a păstorit-o până la sfârșitul vieții. S-a remarcat printr-o activitate deosebită pe care autoritatea superioară i-a distins-o în câteva rânduri. Credincioșii pe care i-a povățuit cu multă înțelepciune și demnitate l-au respectat și prețuit. Toți i-au deplins moartea prematură.

Înmormintarea s-a făcut lângă biserica pe care a iubit-o și în care a slujit-o, la 1 august, fiind prohodit de un sobor de preoți în frunte cu P. On. Părinte Bujor Toma, protopopul Lugojului, care a rostit pănegiricul. Au mai vorbit cinstind memoria dispărutului P. C. Părinți Gheorghe Laichici din Remețea Mare și Nicolae Burdia din Cutina.

Preotul Dimitrie Răsădeanu de la parohia Surducul Mic, protopopiatul Lugoj, a adormit în Domnul la 25 august în vîrstă de 70 ani. A fost înmormîntat în cimitirul din Lugoj fiind condus spre locul de veșnică odihnă de preoți și credincioși. Despre viața și activitatea sa a vorbit P. On. Părinte Virgil Turcan din Lugoj.

Regretatul preot s-a născut la 7 mai 1899 în Șeitin, județul Arad. După terminarea studiilor a fost hirotonit preot în 1927 și a deservit parohiile Icloda, Iecea Mare și Chechș. La Surducul Mic a funcționat din anul 1964. Convins despre necesitatea refacerii unității de credință sfîrtecătă la 1700, a fost printre cei dintîi care a cerut în 1948 „ruperea peceților” care țineau despărțiți în „două strane” frații de același singe. Activitatea sa merituosă i-a fost răsplătită cu distincții bisericești. Anul trecut, la împlinirea a 20 ani de la Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române, i-a fost acordată Crucea Patriarhală și Medalia comemorativă.

Preotul pensionar Ienachie Mirșu cu domiciliul în Timișoara, a trecut la cele veșnice în ziua de 10 septembrie în vîrstă de 80 ani, după o lungă și grea suferință. Prohodirea s-a făcut la 13 septembrie în cimitirul parohiei Timișoara III de un sobor de preoți. Predica funebă a fost rostită de P. On. Părinte dr. Traian Coșeriu.

În timpul vieții a ocupat mai multe funcțiuni distingîndu-se prin conștiințiozitate, dragoste de popor și de patrie. A iubit oamenii și natura cu o delicatețe pilduitoare.

Între 1926 și 1935 a deservit ca preot parohiile Tisovița, Plavișevița, Dubova și Ogradena. Peste tot a lăsat amintiri neșterse.

EPISCOPIA ARADULUI

„CHIPUL NOU AL PATRIEI NOASTRE...”

Spre a cinsti luminoasa aniversare de la 23 August din acest an, Sfintul Sinod a stabilit ca preoțimea să se ocupe în conferințele de orientare din luna septembrie de tema: „Chipul nou al patriei noastre, la împlinirea a 25 ani de la eliberare (1944—1969)”.

După pregătirea la Centrul eparhial a temei sub îndrumarea Ierarhului, s-au desfășurat conferințele la cele șase protopopiate din Eparhia Aradului, sub președinția Prea Sfințitului Episcop Teoctist și a delegaților chiriarhali.

Preoții referenți au descris condițiile social-politice și economice din țară de dinainte de 23 august 1944 și au făcut istoricul marelui act al eliberării patriei de sub jugul fascist. Au fost arătate apoi urmările acestui act desrobitor, înflorirea patriei în cei 25 de ani care i-au urmat, prosperitatea poporului, a economiei, a industriei, a agriculturii și dezvoltarea culturii, iar pe plan extern, a dezvoltării relațiilor multilaterale și a creșterii prestigiului datorită realizărilor din toate domeniile precum și înțeleptei politici de pace, independență națională și colaborare cu toate popoarele pe care o urmează încercații conducători, larg sprijiniți de popor.

S-au descris apoi condițiile deosebit de favorabile în care Biserica Ortodoxă Română s-a putut reorganiza și dezvolta în acest din urmă sfert de veac, la un nivel niciodată atins mai înainte. S-a arătat contribuția ei, a ierarhilor și preoților la promovarea vieții noi și la făurirea chipului nou al patriei, precum și rolul ei, datorită acestei noi poziții de prestigiu, în promovarea păcii între popoare.

Cu multă însuflețire au arătat, atit preoții referenți cit și cei 63 de preoți care au luat cuvînt asupra referatelor prezentate, răsfrîngerea în localitățile lor, în parohiile lor, a vieții noi de după 23 august 1944, desfășurată sub semnul libertății, după planuri înțelepte și judicioase întocmite, care au fost înfăptuite cu entuziasm și în solidar de către poporul care nu mai muncește spre a fi exploatat, ci pentru a se bucura el însuși de roadele muncii sale.

Astfel, în conferința de la protopopiatul Arad, P. C. Părinte Gheorghe Popovici din parohia Fintinele a enumerat multiplele îmbunătățiri în viața poporului care, ca și în toate localitățile din țară, s-au dus și în parohia sa cum sînt: mecanizarea agriculturii, irigarea terenurilor agricole, șosele noi, mijloace de transport pînă în cele mai îndepărtate sate, electrificarea întregii țări, înlăturarea analfabetismului, etc. La acestea alți preoți ca Lazăr Don din Curtici, Teodor Șuteu din Felnac, I. Stoica din Caporal Alexa, P. Tripa din Ineu, I. Crișan din Strei-Singelui, G. Costan din Zam și alții au arătat cum se bucură astăzi poporul și tineretul de bunăstarea și culturalizarea prin școli noi, cămine culturale, televizoare, echipe culturale din care fac parte, etc. La protopopiatul Arad s-a arătat apoi o parte din realizările care au fost posibile în Eparhia Aradului și în acel protopopiat: reparații și pictări de biserici care au reclamat, numai în ultimii șapte ani, slujirea Ierarhului de 21 de ori în parohii din acel protopopiat.

Preotul Crăciun Oprea din parohia Hajdău-Toplița, protopopiatul Deva, a arătat ce ajutoare importante a primit din partea Departamentului Cultelor pentru parohia sa, așa cum au primit și alte parohii din Eparhia noastră. Preoți ca L. Borza din Ormindea, protopopiatul Brad, S. Macovei din protopopiatul Deva și alții au subliniat atenția ce se acordă preoțimii prin salarizarea clerului, ajutoare materiale și deplină libertate de organizare și activitate bisericească.

Față de toate acestea, preoții au arătat, ca de pildă I. Hornea din parohia Vinători-Arad și mulții alții din protopopiatele Deva, Lipova, Ineu, sau Hațeg, că preoțimea a înțeles să sprijine cu însuflețire, prin cuvînt și exemplul personal, măsurile generale și cele pe plan local luate de Conducerea de Stat pentru înfrumusețarea chipului nou al patriei noastre, luînd ei îndemn de la Ierarhul lor și de la întregul Sfînt Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, marele ctitor al chipului nou al Bisericii Ortodoxe Române.

Printr-o comparație biblică a ilustrat preotul R. Popa din Socodor protopopiatul Arad, că așa cum Solomon împăratul a fost vizitat cu uimire de regina din Saba și de alții spre a-i admira ordinea și belșugul din împărăție, așa se minunează astăzi nenumărați vizitatori de peste hotare care văd progresele realizate de poporul nostru în cei 25 de ani de la eliberarea sa de sub jugul fascist.

În concluziile pe care le-a pus Prea Sfințitul Episcop Teotist la conferința din protopopiatul Deva, a arătat că, Biserica întotdeauna a fost alături de popor. Ea și-a dobîndit adevărata autonomie pentru care au luptat ierarhii din trecut și astfel, în deplină libertate, s-a putut reorganiza potrivit principiilor ei funda-

mentale, dogmatice și canonice. „Avem motive să ne bucurăm din toată inima, alături de poporul nostru, de marile realizări, de epocala înflorire a patriei noastre, de toate cuceririle în acești 25 de ani ale poporului nostru, de viața lui tot mai bună și mai ridicată, în acestea avînd noi satisfacția slujirii devotate a aspirațiilor lui”, a spus Prea Sfinția Sa. Ierarhul ca și delegații chiriarhali la alte conferințe, au dat îndrumări preoțimii ca, arătînd credincioșilor cît de minunat este chipul nou al patriei noastre și cum a fost el dăltuit, să subliniem că toți sîntem datori ca pentru toate posibilitățile de viață nouă, îmbucurătoare, pe care ni le înlesnește Conducerea patriei noastre de astăzi, să ne arătăm recunoștința prin munca în continuare cu toată însuflețirea pentru ca planurile pentru realizarea unui și mai mare progres al poporului și înfrumusețarea continuă a chipului patriei, să fie înfățișate și depășite în dragoste de țară.

Spre a se da expresie entuziasmului cu care s-a dezbătut tema conferinței și recunoștinței preoțimii față de Conducerea de Stat și față de Ierarhii Bisericii străbune, s-au adresat telegrame Prea Fericitului Patriarh Justinian, Domnului Secretar General al Departamentului Cultelor și Prea Sfințitului Episcop Teoctist, cărui i-au fost exprimate și respectuoase urări pentru aniversarea a 7 ani de arhipăstorire în fruntea Eparhiei Aradului.

Dezbaterile solemne asupra temei de actualitate, despre chipul nou al patriei la aniversarea a 25 de ani de la eliberarea ei de sub jugul fascist, au fost la protopopiatele din eparhia Aradului, prilej de nou avînt patriotic care va angaja preoțimea și pe mai departe în slujirea cu tot devotamentul a năzuințelor de mai bine ale poporului nostru, de înflorire a scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România.

APROPIEREA IERARHULUI DE CREDINCIOȘII EPARHIEI

Preocupat permanent de toate problemele Eparhiei, Prea Sfințitul Episcop Teoctist se interesează personal nu numai de activitatea de la Centrul eparhial, ci folosește cu înțeleaptă economie și cu însuflețită strădanie, timpul și prilejurile spre a cerceta la fața locului, parohiile ce le are sub arhierească oblăduire, pe preoții și credincioșii lor.

În ultimul timp Prea Sfinția Sa a vizitat parohiile Silvașul de Jos și Silvașul de Sus (în mai multe rînduri), Sarmisegetuza, Păucinești, Peșteana, Peștenița, Breazova, Demșuș, Toțești, Ohaba, Simpetru, Cîrnești, Sîntămărie Orlea și Ostrov, toate din protopopiatul Hațeg. Majoritatea bisericilor din aceste parohii sînt monumente istorice și Prea Sfinția Sa interesîndu-se

de starea lor, a dat îndrumările necesare pentru buna întreținere a acestor valori naționale.

În cursul lunii septembrie Prea Sfințitul Episcop Teoctist a mai vizitat parohiile Deva, Hunedoara, Ghelar și Gura-sada, din protopopiatul Deva; Tebea din prot. Brad, Băcia din protopopiatul Hațeg, Lipova, Șiria, Galșa și Mișca din protopopiatul Lipova, apoi Simand din protopopiatul Arad și Ineu și Sicula din protopopiatul Ineu, constatând peste tot că preoții și credincioșii poartă grijă de lăcașurile de cult. S-a interesat de viața parohiilor, dînd îndrumări și luînd măsuri acolo unde acestea erau necesare, dar mai ales bucurînd pe credincioși cu prezența părintească și caldă a Prea Sfinției Sale, întăritoare prin poveștile și cuvintele cu care au fost dăruîți.

De aceea, în oricare parohie poposește, credincioșii sint bucueroși să-l înconjoare cu toată dragostea și să-l asculte cu însetare duhovnicească.

REDESCHIDERE DE BISERICĂ ÎN PAROHIA OSTROV

Credincioșii parohiei Ostrov din protopopiatul Lipova în frunte cu preotul lor Emil Damsa, au dorit și au izbutit să se înscrie în rîndul acelor parohii care, purtînd grijă lăcașului de închinare i-au făcut reparații, contribuind prin înfățișarea ce i-au dat, la înfrumusețarea parohiei.

Drept răsplată a acestor strădanii, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a acceptat invitația consiliului parohial de a sfinți personal lucrările făcute și a redeschide biserica slujind, în mijlocul unui sobor de preoți și diaconi, în ziua de duminică 28 septembrie.

În cadrul sfintei liturghii, Prea Sfințitul Episcop a hirotonit în diacon pe candidatul Eftimie Dobrea, iar în preot pe Vasile Mihoc pe seama parohiei Zimbru din protopopiatul Ineu. Credincioșii care nu au mai avut prilejul să asiste la asemenea slujbe, au fost deosebit de impresionați.

La încheierea sfintelor slujbe preotul paroh a prezentat raportul îndătinat subliniind îndeosebi vrednicia și atașamentul credincioșilor săi față de Biserică.

Prea Sfințitul Episcop a felicitat pe credincioși și pe preot pentru lucrările ce au făcut și pentru păstrarea frumoaselor datini în port și în grai, pentru credincioșia lor față de Biserică, de neam și de patrie, îndemnîndu-i ca aceasta să le fie și pe mai departe îndemn de a sluji Biserica și patria, făcînd prin munca lor o sărbătoare din fiecare zi a vieții lor.

Dîndu-le și alte merinde duhovnicești și părintești îndemnuri, Prea Sfințitul Episcop s-a întreținut și după încheierea sfintelor slujbe cu credincioșii spre marea mîngiere și bucurie a tuturor.

La înapoierea la Arad, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a fost așteptat de preotul Mina Ganea și credincioșii din parohia Căpâlnaș la biserica parohială unde, după slujba de primire a Arhiereului, preotul a prezentat raportul asupra parohiei, iar Prea Sfinția Sa a vorbit tuturor despre frumusețea credinței noastre strămoșești și îndatoririle de astăzi ale creștinului față de Biserică și față de patrie.

În cursul aceluiași drum Ierarhul a vizitat parohia Vărădia de Mureș.

LUMINAT PRAZNIC ÎN PAROHIA MINDRULOC

Pe cele două părți ale șoselei naționale ce leagă Aradul de Deva este situată parohia Mindruloc aparținând de protopopiatul Arad. O impunătoare biserică străjuiește de 116 ani în mijlocul parohiei. Credincioșii însuflețiți de inimosul lor păstor sufletească preotul Teodor Colțeu, fiu al parohiei, au dat ascultare îndemnului părintesc al Prea Sfințitului Episcop Teoctist de a-și împodobi cu pictură murală lăcașul de închinare. Pictorul C. Nițulescu, cunoscut în Eparhia Aradului unde a mai pictat câteva biserici, între care cele din orașul Petroșani, din parohia Șicula, protopopiatul Ineu și monumentala biserică din Ghelar, protopopiatul Deva, a împodobit și biserica din Mindruloc cu o pictură în frescă de toată frumusețea. Cu acest prilej bisericii i s-au mai făcut o seamă de reparații și lucrări de întreținere dându-i-se o înfățișare cu adevărat sărbătorească.

Neaflindu-se la altar sfinte moaște și chipurile Evangheliștilor, Prea Sfințitul Episcop Teoctist, la invitarea consiliului parohial, a binevoit a țînosi biserica din Mindruloc și a binecuvînta lucrările ce i s-au făcut, în ziua de duminică 5 octombrie, înconjurat de un sobor alcătuit din P. C. Arhimandrit Partenie Bușcu de la Sf. Mănăstire Sihăstria Secu, Prea Cucernicii Părinți Gh. Căvășdan, vicar eparhial, P. Sălăgeanu, consilier eparhial, Gh. Șerb, protopopul Aradului, M. Morgovan din Cicir, V. Draja din parohia T. Vladimirescu, T. Colțeu parohul locului, Arhidiacon T. Băbuția ecleziarhul catedralei episcopesci din Arad și Diacon M. Farca de la Centrul eparhial.

După ce Ierarhul a fost primit în fața bisericii de către sobor și de credincioși, protopopul Gh. Șerb adresîndu-i un frumos cuvînt de întîmpinare, au început impresionantele slujbe și rugăciuni de țînosire urmărite cu multă atenție și piozitate de credincioși, dîndu-li-se lămuririle necesare asupra ritualului de țînosire și a însemnătății lui.

În cadrul sfintei liturghii, Prea Sfințitul Episcop a hirotesit în ceteț și ipodiacon și apoi a hirotonit în diacon pe candidatul Arsenie Crișan care urmează a fi hirotonit preot pe seama parohiei Bîrcea Mare din protopopiatul Deva și a

hirotonit în preot pe diaconul Eftimie Dobrea care va păstori parohia Belotinț din protopopiatul Lipova.

La sfârșitul sfintelor slujbe preotul paroh Teodor Colțeu a prezentat Ierarhului un cuprinzător raport asupra parohiei, a bisericii, a credincioșilor și a lucrărilor ce s-au făcut.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist în cuvîntul de învățătură pe care l-a rostit, a arătat importanța creștinească și românească a pictării bisericii într-un stil care o integrează în comunitatea de tradiție a Ortodoxiei românești. „Ea va grăi peste vremuri despre vrednicia credincioșilor de astăzi și a preotului lor”, a spus Prea Sfinția Sa După ce a dat lămuriri asupra însemnătății tirnosirii unei biserici de către episcop, Ierarhul a subliniat în mișcătoare imagini rolul bisericilor în păstrarea unității de credință și de ființă a neamului nostru, cu deosebire în aceste părți de țară cu eroii și tribunii săi naționali și cu meșterii săi iconari care au împletit imaginile de credință cu cele ale aspirațiilor naționale.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist a îndemnat în continuare pe credincioși să păstreze cu vrednicie aceeași dragoste de Biserică, de neam și de patrie, ostenind cu jefelnicia cu care au înfrumusețat biserica lor, toate lucrările obștești menite să facă din ce în ce mai luminos chipul patriei noastre.

O biserică așa cum se înfățișează aceasta, a spus Prea Sfințitul Episcop, este o adevărată carte de vizită a parohiei, care poate fi văzută de oricine, român sau străin, ea mărturisind un specific românesc, o permanență românească. Ea nu aparține numai celor ce au făcut-o și celor ce au împodobit-o; ea nu aparține nici măcar numai Bisericii, ci ea este a țării întregi, împreună cu alte realități spirituale și materiale care o fac atât de frumoasă.

În încheiere Prea Sfințitul Episcop Teoctist a felicitat consiliul parohial și pe toți credincioșii pentru ostenelile și dragostea cu care au lucrat la crearea acestui prilej de mare sărbătoare și bucurie, în frunte cu preotul lor, pe care Ierarhul a binevoit a-l hirotosi în rang de iconom.

După atât de înălțătoarea zi de trăire duhovnicească, de neuitat pentru toți cei care au participat la tirnosirea bisericii din parohia Mindrulce, și după ce a cercetat casa parohială, Prea Sfințitul Episcop Teoctist, binecuvîntînd pe toți, și-a luat rămas bun întorcîndu-se la reședința din Arad.

VREDNICIA CREDINCIOȘILOR DIN PAROHIA LUPEȘTI

Din șoseaua Arad-Deva, în apropiere de Vărădia, se desprinde un drum ce se afundă în munți trecînd piraie, străbătînd poieni minunate în paleta toamnei, spre a ajunge după

o oră bună de mers cu mașina, la parohia Lupești, din protopiatul Lipova, așezată pe câteva coline, astfel încît un fost preot de aici a numit-o Rîma Mică. Pe una din aceste coline se găsește o frumcasă biserică în mijlocul cimitirului în care zac preoți și credincioși. Biserica zidită pe loc nou sub păstorirea preotului V. Tomuția, a fost reparată și împodobită de credincioși sub îndrumarea și supravegherea tînărului preot Constantin Biriș. Cu acest prilej, credincioșii care nu au mijloacele de cîștig ale celor de la șes, ocupîndu-se cu creșterea vitelor și cu pomăritul, au dat dovadă de spirit de jertfelnicie, dăruind tot ce a fost necesar pentru lucrările ce s-au făcut la biserica lor.

Apreciînd toate acestea, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a binevoit a delega pe P. C. Părinte Petru Sălăgeanu, consilier eparhial, să slujească redeschiderea bisericii din Lupești în ziua de 21 septembrie.

La acest praznic al parohiei Lupești a fost prezent și P. C. protopop Vitalie Pereteatcu din Lipova și cîțiva preoți din parohiile învecinate.

Credincioșii îndepărtați între munți ai parohiei Lupești au rămas cu adîncă recunoștință față de Ierarhul lor care le-a acordat atenția de a le trimite un delegat la praznicul de redeschidere a bisericii lor pentru care au arătat atîta dragoste și atașament.

CERCETĂTORI AI VALORILOR ARTISTICE ALE EPARHIEI

În zilele de 28 septembrie și cele următoare, un grup de cercetători de la Universitatea din Belgrad au cercetat Centrul eparhial din Arad, reședința episcopală, paraclisul, mănăstirile Hodoș-Bodrog și „Sf. Simion Stîlpmnicul” din Arad-Gai.

Asistenții universitari Miodrag Jovanovici de la Facultatea de Istorie și Leposava Jancovici, arhitectul Vojislav Matici și studenta Svetlana Georgevici s-au interesat de valorile artistice ale stilului baroc.

Ei au fost impresionați de cele văzute, îndeosebi la cele două așezăminte mănăstirești, exprimîndu-și mulțumirea față de posibilitatea ce li s-a oferit de a se documenta și a vedea o episcopie frumoasă și bine organizată.

XAVIER LEON-DUFOUR, *DICTIONNAIRE DE THEOLOGIE BIBLIQUE* Paris, 1966, pp. 1138.

Sub direcția lui X. L. Dufor și cu concursul lui J. Duplacy, A. George, P. Grelot, J. Guillet și M. F. Laacan se publică vocabularul biblic menționat. Colaboratori sint reprezentanții cei mai verificați în domeniul biblic.

O astfel de lucrare este totdeauna folositoare pentru credincioșii și preoții care voiesc să aprofundeze studiul Sfintei Scripturi. Lucrarea are una îndoit scop: științific și pastoral. Cititorii găsesc în acest vocabular articole de tip arheologic (nume de locuri și persoane) sau curat istorice (data cărților, detalii ale instituțiilor etc.), expuneri generale privind exegeza (chestiuni de metodă, teorii critice etc.), toate în măsura în care pot contribui la înțelegerea teologică a Bibliei. Vocabularul biblic urmărește mai puțin analiza conținutului semantic al termenelor mai ales conținutul doctrinal al temelor.

Vocabularul are o introducere, în care se tratează despre vocabular și teologie. se face apoi istoria literară a Bibliei, tratându-se despre originea literaturii sfinte, vîrsta profetilor, despre Evangheliile, epistolele apostolice ș. a.

Temele se expun în ordine alfabetică: Avraam, Adam, adorare alianță etc. Asupra celor mai importante se insistă, b. o. despre Biserica se vorbește în 7 pagini, despre Ierusalim în 5 pagini.

Vocabularul are un caracter actual. El insistă asupra problemelor vremii, precum sint necesitatea de a se realiza unitatea Bisericii și pacea în lume.

Prof. N. Neaga

PAVEL DIVIES, *SULURILE DE LA MAREA MOARTĂ* (Dead Sea Scrolls) New York (fără dată), pp. 137.

Descoperirile arheologice de la Marea Moartă continuă să fie obiect de studiu. În cărțile care aduc contribuții noi la senzaționala descoperire din 1947 este și cea a lui P. Davis. Se face aici istoricul descoperirilor de la Qumran, se fixează vechimea lor, originea lor, se arată relațiile lor cu creștinismul și în deosebi cu persoana lui Iisus. Se indică persoanele care dețin un rol de frunte în descifrarea manuscriselor. Între acestea locul de frunte îl ocupă Eleazar L. Sukenik, profesor de Arheologie la Universitatea ebraică din Ierusalim (răposat).

Prețioasă este bibliografia descoperirilor de la Marea Moartă, care însumă sute de autori. Menționăm următoarele lucrări mai semnificative: I. C. Trever, *The Discovery of the Scrolls* 1948; A. Dupont-Sommer, *La grotte aux manuscrits au Desert de Juda*, Paris 1949; R. de Vaux, *Les manuscrits hébreux du Désert de Juda* 1949; W. F. Albright, *On the Date of the Scrolls from Ain Feshka and the Nash Papyrus* 1949; S. H. Birnbaum, *The Qumran Scrolls and Paleography* 1952 etc.

Ilustrațiile din text aduc o contribuție prețioasă la temele lucrării și la fascinantă descoperire arheologică.

Prof. N. Neaga.

DEISSLER, *Le livre des Psaumes* (Coll. „Verbum Salutis“). Paris, Beauchesne 1966—1968. 2 vol., 354 și 320 pp.

Autorul este profesor de exegeza Vechiului Testament, la Facultatea de Teologie din Freiburg în Breis-

gau. D-îa a studiat și în Franța, unde a urmat în special cursurile lui A. Robert, de la Institutul catolic din Paris, cărui gândire se oglindește și în opera de care ne ocupăm.

Scopul comentariului lui Deissler este de ordin omiletic, adică pastoral. Știind că preoții citesc psalmii aproape zilnic, autorul dorește ca „micul comentariu” să aducă „un ajutor palpabil acestor preoți care întâmpină dificultăți la înțelegerea lor, cum și laicilor iubitori să citească Psaltirea”. Considerăm că lucrarea lui Deissler își va atinge ținta, deoarece comentariul său nu se pierde în aride discuții filologice ori subtile contradicții savante, el este concis și accesibil oricărui cititor. Fiecare psalm este făcut înțeles lectorului, prin serii de considerațiuni și așezări: 1. note rapide ce lămuresc textul; 2. genul literar al psalmului, cu locul și epoca compoziției; 3. interpretarea psalmilor în lumina întregii teologii a Vechiului Testament și 4. interpretarea psalmilor în lumina Noului Testament.

Cu privire la istoria Psaltirii ebraice, citim în lucrarea lui Deissler: „Nu există argumente decisive în favoarea tezei unei influențe exercitate asupra psalmilor biblici de către psalmii canaaniti”. Anumiți psalmi sînt anteriori exilului, dar ei nu constituiesc partea majoritară a Psaltirii: „În epoca exilică și mai ales în cea postexilică s-au scris încă foarte mulți psalmi. Unii din cei anteriori exilului au fost remaniati printr-un fel de revizuire... Direcția ce și-a îndreptat privirile spre poezia psalmilor sau a găsit partizani printre cîntăreții de la templu, a fost mai întîi tendința școlii sapientiale postexilice... Psalmiștii au reușit să facă un fel de antologie a textului revelat, care li se prezenta deja ca o Scriptură sacră.” (t. I. p. 16—18). Comentariul la ps. 29 este chiar aplicarea acestei teze. Acest psalm: „își are modelul într-un vechi imn canaanit, dedicat zeului furtunii, Ben-Hadad, dar în starea actuală, el trebuie considerat contemporan cu Alexandru cel Mare, deci în sec. al IV-lea în. de Hr. (t. I. p. 142).

După Deissler, data psalmilor este în general tardivă. Psalmul 2 trebuie așezat în categoria psalmilor cîntați la intronizarea regelă; totuși o serie de expresiuni, ce nu pot fi plasate decît posterior anului 600” ca și „paralele frapante a altor texte biblice, permit a conchide că psalmul a fost redactat în epoca postexilică, de către o personalitate familiarizată cu Scriptura. Servindu-se de vechea schemă a unui imn regal, această personalitate a compus un psalm profetic și în același timp și eshatologic” (T. t. p. 36 sq). Cu privire la ps. 110, „sub forma lui actuală, n-a putut fi compus decît după exil și chiar la o dată relativ recentă... El nu poate fi aplicat decît noului David... El este deci mesianic în înțelesul mai deplin al cuvîntului”. (t. II, p. 170). Ps. 47. al cărui început este eshatologic, fără îndoială, nu datează dinaintea exilului. Textele profetice postexilice l-au influențat în mod vizibil” (t. I. p. 231).

Asupra însemnătății și originii cultice a Psaltirii, poziția autorului este moderată. În mod vizibil preferința este dată exegeților „care păstrează libertatea de a readuce teologia cultică (foarte la modă în studiile actuale), la proporțiile ei demonstrabile” (t. I. p. 18).

Dificultatea produsă de unii psalmi, pentru o lectură creștină a Psaltirii, cum de exemplu blestemele proferate de către psalmiști, este rezolvată diferit de cum se făcea de obicei. Psalmul 109, care este un „psalm imprecator prin excelență” este compus de cineva care” se află, pentru a spune astfel, în poziția de legitimă apărare „și care formulează în consecință „imprecațiile sale cu o violență, ce ține de mentalitatea și de sensibilitatea orientală.” (t. II. p. 167).

Cum se poate observa, autorul are un anumit gen de a înțelege psalmii, care nu-i cel a toată lumea. Putem aborda și altfel Psaltirea, acest giuvaer al literaturii biblice și putem avea, pentru chestiunile evidențiate de către autor, opinii diferite. Totuși, opera lui Deissler ne dă o vedere coerentă a Psaltirii, ce ne furnizează o cunoaștere profundă a ceea

ce au fost mentalitatea și spiritualitatea V. Testament, într-o epocă mai recentă a istoriei biblice. Că psalmii au fost compuși într-o epocă tardivă, ce le este atribuită de Deissler, ori că mulți din ei relevă o epocă mai veche nu există nici un dubiu că acești exegeți n-ar exprima și pune pe buzele cîntăreților exilici și postexilici, tot ceea ce autorul regăsește în ei. Unii vor gândi că perioada scrierii Psaltirii nu este cea pe care o zugrăvește autorul, dar se va putea recunoaște că ea este una din cele mai frumoase.

Pr. At. Negoită

ALBRECTIONSON B, History and the God. An Essay on the Idea of Historical Events as Divine Manifestations in the Ancient Near East and in Israel (Coll. „Coniectanea Biblica”, Old Testament Series, I). Lund, Glarup, 1967, 138 pp.

Nebănuț de multe sînt lucrările în care se face comparație între Revelația Vechiului Testament și cea a Orientului Apropiat antic. Pentru poporul israelit, Yehowah s-ar revela prin istorie și prin cuvînt în timp ce vechile popoare ale Orientului și-ar fi scos cunoștințele despre voia lui Dumnezeu mai ales din fenomenele naturii.

În lucrarea sa, și anume în capitolul intitulat **Evenimentele istorice ca acțiuni divine**, profesorul Albrectson arată că acest mod de a-l compara pe Israel cu popoarele vecine, în felul lor de a concepe istoria, nu este fondat pe texte. Dacă sînt studiate cu atenție, deja tăblițele sumeriene interpretau momentele istorice ca pe niște evenimente divine. În adevăr, autorul nu-și află dificultăți în a dovedi acest lucru. Același fenomen îl găsește el și pentru concepțiile hitite. Astfel, într-un ritual hitit, oficiat înainte de începerea unei bătălii, într-adevăr, iese la suprafață ideea că, zeii țărilor inamice sînt responsabili de invazia armată pentru care are loc ritualul în chestiune. Ceva mai mult, chiar zeii naturii, ca de exemplu Amon ori Hadad (care, respectiv, sînt zeii cerului și ai furtunii), nu-și exercitau

influența lor numai în fenomenele naturale, ci și atunci cînd au loc bătălii interioare ori lupte exterioare. În această privință, în primul capitol al cărții sale intitulat **Sfera divină de activitate**, prof. Albrectson citează o inscripție a regelui Teglat-falasar I, unde acesta invoacă favoarea celor doi zei (citați mai sus) atît asupra lumii naturii cît și a lumii istoriei. Cu dreptate, autorul pune în paralel concepțiile analoge, exprimate în Geneză 27, 28 și Psalmul 137, 13, cu cele ale textelor vechi, găsite în săpăturile arheologice. De asemenea, în textele aflate în Orientul Apropiat vechi iese la suprafață ideea că, în realitate, succesele militare trebuie să fie atribuite zeilor în care credeau armatele respective. Cu alte cuvinte, regii apar ca simple instrumente ale Divinității. De exemplu, în inscripțiile asiriene, pot fi citate expresii ca acestea: „Samși-Adad, vicerege al lui Enlil” (Enlil era zeul pămîntului la sumerieni). De asemenea, în textele hitite, Tabarna, regele, este considerat ca un fel de administrator al Divinității.

După cum se vede, în acest punct, ideile popoarelor Orientului Apropiat antic nu diferă mai deloc de cele ale Vechiului Testament, pentru care regele israelit este locțiitorul lui Yahweh. Se va găsi detaliul în analiza capitolului III, din cartea lui Albrectson: **Regalitate și guvernămînt în istorie**. Cuvîntul zeilor apare ca un factor activ în istorie, cum o probează textele sumeriene și accadiene, foarte vechi, citate în capitolul IV din lucrarea lui Albrectson: **Cuvîntul divin și cursul evenimentelor**. În această privință, prof. Albrectson se miră că, dat fiind numeroasele mărturii ale textelor extrabiblice, unii cercetători au mai putut afirma că ideea de Cuvîntul lui Dumnezeu, ca realitate creatoare în istorie, apare numai în Vechiul Testament. Prof. Albrectson estimează că ps. 36, 3 și 147, 5 sînt pe linia vechilor tradiții orientale. După cum se știe, prof. Lindblom, care a scris mult despre profetismul biblic, afirmă că nu se află în altă parte, din lumea Orientului vechi,

ideea profetică după care Yahweh conduce istoria după un plan determinat. În capitolul V intitulat: **Planul divin în istorie**, Albrectson studiază amănunțit cuvintele ebraice ce poartă ideea de plan divin: **esah, derek, mahşabah** etc. Aceste cuvinte sînt studiate numai în unsprezece pasagii, aflate în cărțile Isaia, Ieremia, Mihea și o singură dată în Psaltire. Aci, Autorul face excelente constatări cu privire la sensul de dat expresiei, des utilizate: „Planul divin în istorie”. După el, cuvîntul istorie este ambiguu; el poate desemna un episod, un eveniment, o epocă ori chiar ansamblul evenimentelor, plecînd de la creație pînă la sfîrșitul timpurilor. De altfel, profeții vorbeau mai ales de planul divin în istorie, în timp ce apocalipticienii vorbesc despre un plan determinat.

După ce a precizat ce trebuie înțeles prin planul divin în Vechiul Testament, autorul ajunge la ideea că, zeii controlau istoria; cursul evenimentelor nu era altceva decît realizarea voinței lor. Această idee e, însă, comună întregului Orient Apropiat antic.

Capitolul al VI-lea intitulat: **Evenimentele istorice ca revelații divine** trebuie citit cu atenție și meditat asupra lui. După ce a precizat ce trebuie să înțelegem prin descoperire, autorul concludă că, revelația lui Dumnezeu în istorie nu este numai o concepție a Vechiului Testament. Ceea ce face specificul Vechiului Așezământ nu este altul decît modul în care Dumnezeu se revelează, ci mai ales conținutul acestei revelațiuni.

Pr. At. Negoită

ARTUR WEISER, DAS BUCH DER ZWÖLF PROPHETEN (Cartea celor doisprezece profeți), Göttingen 1967, pp. 290.

A. Weiser este un biblicist cunoscut prin luminoasele sale tipărituri. În 1966 ne-a dat în ediția a 6 Introdere în cărțile Vechiului Testament. (Einleitung in das Alte Testament), în 1861: Credință și istorie în Vechiul Testament (Glaube und Geschichte in Alten Testament), în

1962: Samuel. În afară de aceea are comentarii la Iov, Ieremia, Psaltire.

Lucrarea aceasta dă în traducere germană textul cârților lui Osea, Ioil, Amos, Obadia, Iona și Mihea. Textul este însoțit de comentariu. În fruntea comentariului se află descrișă viața și activitatea celor șase profeți tratați. În fruntea fiecărui profet se indică bibliografia pînă la zi.

În decursul lucrării sale Weiser subliniază caracteristicile fiecăruia dintre cei 6 profeți mici. Astfel ideea centrală a cărții lui Osea este vestirea dragostei lui Dumnezeu, care în relație cu oamenii este ca iubirea dintre părinți și copii (2, 21 și 11, 1). Ioil e un scriitor apocaliptic, căci el depășește prin viziunile sale știința despre cele viitoare. Cartea lui Amos se depășește pe ea. Afirmația că drumul spre minuire trece prin pocăință, se încadrează în învățătura cea nouă a Evangheliei. Pînă și cartea lui Obadia, această mică scriere biblică e bogată în perspective mesianice. Ea vestește că nu peste multă vreme va lua ființă împărăția lui Dumnezeu și că centrul împărăției spirituale va fi Ierusalimul (1, 21). Cartea lui Iona este o minunată dovadă despre mila și îndurarea lui Dumnezeu, într-o vreme cînd oamenii trăiau într-o concepție fariseică de îngustă, considerînd că drept la milă și îndurare au numai cei de origine aleasă. Cartea învață că Dumnezeu este părinte bun al tuturor oamenilor, ba are milă chiar și față de necuvîntătoare. În această calitate, cartea Iona constituie o perlă a literaturii biblice. Din profetul Mihea autorul Weiser subliniază deosebi 5, 1, care ar fi o indicație clară la nașterea lui Mesia în Betleem, după cum rezultă și din Matei 2, 5 ș. u.

Atenția cu care este aranjat materialul exegetic, referirile bibliografice precise, fondul în general ca și forma de prezentare a comentariului îi fac cinste biblicistului Weiser, care a ostenit decenii întregi în calitate de profesor de Vechiul Testament și cercetător cu un prestigiu de puțin ajuns.

Prof. N. Neaga

IOAN KARMIRIS: Ortodoxie și Romano-Catolicism, Atena, vol. I, II și III, 1964, 1965 și 1966.

Autorul, din ale cărui lucrări vrem să prezentăm una dintrele mai temeinice, este distinsul profesor de Teologie dogmatică și simbolică al Facultății de Teologie de la Universitatea din Atena, cunoscut și apreciat unanim nu numai în teologia ortodoxă în genere, dar și în cea eterodoxă și în cercurile ecumeniste de specialitate. Activitatea sa scriitoricească pe tărâm teologic este de a dreptul impresionantă. Lista lucrărilor și studiilor sale numără mai bine de 70 de titluri, dintre care multe reprezintă contribuții teologice deosebit de importante ca și opere de sinteză remarcabile, ca să nu amintesc decât de cele mai des citate în literatura noastră teologică: „Ortodoxie „ Protestantism”, Atena, 1937 și „Monumentele dogmatice și simbolice ale Bisericii Ortodoxe Catolice”, în două volume, Atena, 1952 și 1953, și ediția a doua în 1960 și 1968. În lucrările sale, profesorul Ioan Karmiris a îmbrățișat probleme și aspecte din cele mai variate din Teologia dogmatică și simbolică, de la cele mai vechi din istoria Simboliceii ortodoxe, privind relațiile Ortodoxiei cu celelalte confesiuni creștine, de la Reformă încoace până la problemele cele mai arzătoare privind dialogul ecumenist actual dintre ortodocși și eterodocși. Pe această linie se înscriu și lucrările, apărute recent, care privesc îndeosebi dialogul Ortodoxiei cu Romano-Catolicismul și Bisericile orientale necalcedoniene etc. în lumina Conferințelor Panortodoxe I, II și III de la Rodos, cum es'e și cea intitulată: „Ortodoxie și Romano-Catolicism”, apărută în trei părți, fiecare la intervalul de un an.

Volumul I al acestei lucrări poartă ca subtitlu: „Conciliul II Vatican și poziția Bisericii Ortodoxe Catolice față de acesta și față de tendințele sale unioniste” și cuprinde șapte capitole.

În prefață, autorul arată că „relațiile dintre Biserica Catolică Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică au ajuns în timpul din urmă

într-o fază nouă decisivă”, la care, pe lângă altele „a dus, întâi, convocarea Conciliului II Vatican și invitarea la el a patriarhilor ortodocși ca și privirea în față de către acesta a marelui și grelei probleme a reunirii creștinătății împărțite, acest scandal de veacuri; al doilea, înscrierea de către Conferința Panortodoxă de la Rodos (1961) a temei relațiilor dintre Biserica Ortodoxă și Romano-Catolică, ca și convocarea Conferinței a II Panortodoxă de la Rodos (1963) în urma invitatei făcută de Vatican patriarhilor ortodocși de a participa la Conciliul II Vatican, care pe de o parte oferă libertatea deplină Bisericilor Ortodoxe Autocefale, ca să acționeze liber în chestiunea trimeteriei sau nu de observatori la Conciliul II Vatican, iar pe de altă parte, ceea ce e și mai important, s-a hotărât începerea dialogului pe picior de egalitate între ortodocși și romano-catolici și al treilea, întâlnirea de la Ierusalim (între 5-6 ianuarie 1964) a patriarhului Ecumenic Atenagora I și a papei Romei Paul al VI-lea” (p. 6-7).

În primul capitol, prof. Karmiris face câteva considerații introductive asupra atitudinii Bisericii Ortodoxe Catolice și a celei Romano-Catolice și mai ales asupra Conciliului II Vatican față de problema unirii (p. 13-20). Aici între altele autorul afirmă că „Biserica Romano-Catolică, care nu e minată de spiritul pur ecumenist, ci de spiritul strict romano-Catolic, înțelege, din nefericire, unirea ca o „întoarcere” a Bisericilor neromane și a „fraților separați” (numiți mai înainte de ea „eretici” și „schismațici”), la Biserica Romană, ca unica și singura Biserică adevărată, ca și recunoașterea de către aceștia a tuturor dogmelor romano-catolice și mai ales, a ceea ce a fost principala cauză a desbinării bisericesti și marea piedică a reunirii, puterea primațială absolută a papei și infailibilitatea lui”. Deoarece Conciliul II Vatican a preferat să păstreze intacte toate aceste dogme și numai să le expună în chipuri noi, în formulări expresive și în forme lingvistice și teologice noi, cum s-a declarat deja de către papii Ioan al

XXIII-lea și Paul al VI-lea și de către alți membri ai Conciliului, fie neoficial și s-a reluat apoi încă de către teologii romano-catolici din afara Conciliului. Deci Biserica Romano-Catolică consideră reunirea Bisericilor creștine posibilă numai în detrimentul Bisericilor neromane și a dogmelor și tradițiilor lor, fără ca ea să renunțe cituși de puțin la dogmele inacceptabile din partea celorlalte Biserici și de la celelalte inovații ale ei". (p. 17—18). Respingând cele de mai sus autorul avertează că Biserica Romano-Catolică trebuie să „se elibereze mai întâi de aceste concepții medievale și cu totul greșite și apoi să vină, într-o absolută egalitate de cinstire, sinceritate și smerenie, la dialogul cu Biserica Ortodoxă Catolică pentru cercetare în comun și în dragoste a adevărului și a căii ce duce la unitatea vechii Biserici, pe al cărei teren comun singur e cu puțință înțelegerea, înțelegerea și eradicarea prin economie a diferendelor existente și în fine reunirea celor două mari părți ale vechii Biserici Catolice. Prin urmare ortodoxii resping orice idee expresă de „întoarcere” la Biserica Romano-Catolică, care din nefericire s-a îndepărtat în multe privințe de învățătura dogmatică și de sistemul de guvernământ al vechii Biserici cea una, prătinzând într-adevăr o „întoarcere” a Bisericii Romano-Catolice însăși și a tuturor celorlalte Biserici, confesiuni și comunități creștine, la credința, cultul și forma de guvernământ a vechii Biserici nedespărțite, pe terenul căreia, cum s-a arătat, va fi cu puțință, cu ajutorul și concursul Domnului, să se realizeze înțelegerea și reunirea lor, prin respingerea de toate Bisericile creștine a oricărei învățături greșite ulterioare și inovații ale lor, necunoscute în Sfânta Scriptură și vechea Tradiție autentică a Bisericii”. (p. 21—22). În fine accentuează că Biserica Ortodoxă Catolică „se consideră pe sine nu ca una din multe Biserici și confesiuni creștine, ci ca „Biserica una, sfântă, catolică și apostolică”, adică continuatoarea și supra-vechitoarea canonică și neîntreruptă

a vechii Biserici a celor șapte Sinode Ecumenice și a Sfinților Părinți, care a păstrat ca lumina ochilor credința ei ortodoxă, transmisă de la Apostoli, pe care ea n-are dreptul, cu mult mai mult decât romano-catolicii, s-o trădeze și în niciun caz, desigur, nu va face lucrul acesta”. (p. 30).

În cap. II, se precizează poziția Bisericii Ortodoxe Catolice față de Conciliul II Vatican și Biserica Romano-Catolică în general și se citează hotărârea respectivă a Conferinței a II Panortodoxă de la Rodos din anul 1963, care propune „începerea dialogului dintre cele două Biserici în condiții de egalitate” (p. 31—48). Apoi se expune, pe scurt, în cap. III, dezbaterile din prima perioadă a Conciliului II Vatican, iar în cap. IV, dezbaterile din perioada a doua a Conciliului II Vatican și se analizează cuvântarea inaugurală a papei Paul al VI-lea (p. 69—78). În cap. V, autorul analizează și apreciază ceea ce s-a dezbătut de Conciliul II Vatican în perioada a doua, dar care n-a votat „schema” „despre Biserică”, în legătură cu aceea, „despre episcopi și administrarea eparhiilor bisericești”, observând între altele că „recunoașterea atât de tardivă a colegialității (collegialitas) episcopilor și înălțarea prin ea a treptei episcopale înseamnă incontestabil un progres pentru Biserica Romano-Catolică, care fiind atrasă de papalitatea centralistă și absolutistă, a tăgăduit episcopatulul puterea și drepturile pe care le-a avut de drept divin, contrazicând astfel voința și dispoziția Intemeietorului dumnezeiesc al Bisericii. Lucrul acesta satisface de altfel și Biserica Ortodoxă Catolică care, păstrând în toate veacurile de sfîșiere, instituția episcopală instituită de Dumnezeu, în chip neschimbat, așa cum a voit-o și rinduit-o Domnul, continuă fără încetare să fie cîrmuită ierarhic și sinodal de episcopii ei, succesori ai Apostolilor, respingînd urzile ulterioare ale latinilor despre primatul inexistent al lui Petru și al papei, ca unul care nu se sprijină pe Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție”. (p. 79—95).

În cap. VI, autorul analizează și privește critic din punct de vedere ortodox „schema” „despre ecumenism” propusă Conciliului II Vatican și desbătută apoi (p. 99—120). Mai întâi observă că Biserica Romano-Catolică prin această „schemă” „și a făcut un așa zis ecumenism propriu romano-catolic, care punind în centrul său Biserica Romană, ca singură Biserică adevărată a lui Hristos, sub conducerea papei, cere „întoarcerea” la ea a tuturor celorlalți creștini neromani, ca „eretici” și „schizmatici” rătăciți și nesăbuiți, cum au fost numiți altădată de Roma, împreună cu „comunitățile” și cu Bisericile, de care aparțin. În acest fel „schema” respectivă are desigur o anumită valoare pentru creștinii din cadrul Bisericii Romano-Catolice, fiindcă îi inițează în ideea ecumenică și-i educă în spiritul dragostei și unității față de frații disidenți care gîndesc altfel și prin care Hristos de asemenea se propovăduiește, însă nu poate să fie acceptat ecumenismul ei de creștinii care sînt în afara Bisericii latine și mai ales de ortodocși, care pe drept resping absolut orice idee de „întoarcere” la această Biserică, pe care deja de un mileniu o consideră că a căzut din credința cea dreaptă și s-a rupt, prin schismă, din trupul „Bisericii una, sfîntă, catolică și apostolică”. Dar, și pentru alte motive, ecumenismul romano-centric, introdus de „schemă”, nu poate să fie acceptat... (p. 105—106). „În general, Biserica Romano-Catolică se prezintă pe sine ca una care se află în centrul unui cerc, dare formează Biserica adevărată, în a'a-a căruia stau toate celelalte Biserici și comunități. Pe acestea le consideră și apreciază, în general, pe baza învățăturii lor dogmatice, a cultului, a constituției, a elementelor și vestigiilor eclesiologice păstrate și folosește în deosebi ca criteriu recunoașterea sau nu de către ele a puterii primățiale a lui Petru și al papei, împreună cu dogmele latine adăugate ulterior și pronunțate unilateral de Biserica latină și papi, în virtutea infailibilității lor, respinsă de celelalte Biserici și co-

munități. Astfel recunoașterea primatului și comuniunea cu sau sub papa e considerată de către romano-catolici principală ca condiție sine qua non a recunoașterii de către ei a unei comunități creștine ca Biserică. Acest criteriu din nefericire a fost aplicat și în ce privește Biserica Ortodoxă Catolică, care în timp ce e de acord în aproape toate celelalte puncte cu Biserica Romano-Catolică sau cel puțin nu îi va fi poate imposibil să ajungă prin iconomie la un acord, printr-un dialog teologic purtat și asupra diferențelor dogmatice existente între ele, dealtfel în mic număr, dar în care domnește un dezacord radical, respinge puterea primățială papală împreună cu infailibilitatea cu care se leagă. În consecință, miezul adevărat al disensiunii, desbinării și greutății a reuniunii celor două Biserici vechi surori, a fost și rămîne totdeauna primatul papal. Biserica Ortodoxă Catolică însă, privește în chip diferit problema unirii și aplică un criteriu diferit în această privință. Astfel ea propune întoarcerea tuturor Bisericilor la vechea Biserică cea una dinainte de Schismă, maica comună a lor, de care s-au îndepărtat. Iar criteriul ei nu e altul decît acordul sau dezacordul tuturor Bisericilor răsăritene și apusene — în care sînt cuprinse desigur și cele provenite din Reforma religioasă în Apus din veacul XVI — cu învățătura Sfintei Scripturi, ca și cu învățătura dogmatică, cultul divin și sistemul de guvernămînt a vechii Biserici cea una și nedespărțită a celor șapte Sinoade Ecumenice. Prin urmare numai Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție autentică a vechii Biserici cea una trebuie să formeze criteriul și măsura prin care se impune oarecum să se judece, măsore și aprecieze caracterul eclesiologic al tuturor ramurilor creștinismului, mari și mici, vechi și noi, ba mai mult aceste două trebuie să formeze principiu sigur comun și baza dialogului ecumenic contemporan și al reunirii dorite a celor despărțiți. Fiindcă epoca vechilor Sinoade Ecumenice și a Părinților constituie rădăcina, principiul și istoria comună

a tuturor Bisericilor, confesiunilor și comunităților contemporane, care duc la primul izvor și punct de plecare al Bisericii, adică la epoca Apostolilor și a Noului Testament. Deci pe această tradiție apostolică comună și veche, din care se trag toate cele de mai târziu și pe acest teren și suport tare comun își zidește Biserica Ortodoxă Catolică ecumenismul ei, pe care-l înțelege nu numai ca un ecumenism în spațiu, cum îl înțeleg cei mai adesea celelalte Biserici, ci în același timp și ca un ecumenism în timp". (p. 111—114).

Ultimul capitol VII, se ocupă de încheierea celei de a doua perioade a Conciliului II Vatican și de întâlnirea patriarhilor vechii Rome și a Romei celei noi, la Ierusalim, care a avut loc între 5—6 ianuarie 1964 (p. 121—141). Fără să se lase prea entuziasmat de aceasta, autorul insistă „asupra necesității absolute ca orice dialog teologic între ortodocși și eterodocși să pornească și să se bazeze neapărat pe învățătura și tradiția întreagă a vechii Biserici... Stînd pe acest teren, Ortodoxia răsăriteană, cheamă toate Bisericile și confesiunile creștine și pe toți cei care cred în general în Hristos și care poartă numele Său cel sfînt, ca, simțînd, necesitatea imperioasă a restabilirii unității creștine și a „strîngerii laolaltă a celor care în chip greșit s-au despărțit dar nu în gradul cel mai rău și sînt vrednici de mii de lacrimi, plîngeri și frîngeri de inimă” (Grigore de Nazianz, M P G. 37, col. 1135), să conlucreze cu sinceritate și dragoste și să ducă cu frică de Dumnezeu temă sfîntă a reunirii lor, răspunzînd astfel la cererea dumnezeiască asupra unității din rugăciunea arhierască a Mîntuitorului (Ioan 17, 12—13): „ca toată lumea, atît cît îi stă în putință, să fie de acord și să ajungă la unitate, prin împreună lucrarea Duhului Sfînt” (Grigore de Nazianz. Cuv. 21, 33 M P G. 35, col. 1121). (p. 140).

Volumul II al lucrării poartă subtitlul: „Cea de a treia Conferință Panortodoxă de la Rodos și faza a treia a Conciliului II Vatican”, pe care autorul a împărțit-o în două

părți. În cea dintîi se cuprinde cronica și hotărîrile Conferinței a III Panortodoxe (întreținută la Rodos între 1—15 noiembrie 1964) cu privire la dialogul cu Biserica Romano-Catolică (p. 28—44), cu privire la dialogul cu Biserica Anglicană (p. 44—72) și cu privire la dialogul cu Biserica Veche-Catolică (p. 73—95). Urmează apoi cîteva aprecieri asupra celei de a treia Conferințe Panortodoxe (p.96—116). Iar după ce expune în paragraful ultim al acestei părți, pașii concreți întreprinși după a treia Conferință Panortodoxă în scopul începerii dialogului cu Bisericile respective, în sensul directivelor trasate, încheie: „Din toate cele zise mai sus despre lucrarea Conferinței a treia Panortodoxe de la Rodos rezultă concluzia că ea constituie o etapă istorică în capitolul relațiilor Bisericii Ortodoxe Catolice cu Bisericile eterodoxe ale Apusului. Fiîndcă într-adevăr de la această Conferință, Biserica noastră a intrat în dialog de iubire cu Biserica Romano-Catolică, care va pregăti viitorul dialog teologic între aceste două Biserici venerabile și într-un oarecare dialog teologic, avansat cu Bisericile Anglicană și Veche Catolică, care constituie o continuare a discuțiilor de unire duse, mai de mult, de ambele părți. Evident însă că ambele aceste eforturi de unire vor trece prin multe faze și vor urma o cale îndepărtată și anevoioasă pînă la unire, pe care însă trebuie s-o parcurgă cele patru Biserici creștine, care iau parte la această operă de unire plăcută lui Dumnezeu, ajutîndu-se întreolaltă prin proptiele lor puteri teologice, a căror operă exclusivă va fi dialogul. Dar nu trebuie nici-o clipă să se uite de către noi, că din punct de vedere ortodox, mai întîi trebuie să se ajungă la un acord dogmatic și unitate asupra diferențelor care separă Bisericile și apoi va urma unitatea bisericească, care este absolut respinsă și inacceptabilă fără cea dintîi, cum ne învață și ne impune tradiția Bisericii Ortodoxe Catolice”. (pp. 147—148).

În partea a doua se expune cronica și hotărîrile Conciliului II Va-

tican în cea de a treia fază a lui (p. 151—262) în patru capitole. În cap. II se analizează și judecă din punct de vedere ortodox cuvîntul de înăugurare a papei Paul al VI-lea și enciclica sa „*Ecclesiam Suam*” (p. 157—173), iar în cap. III hotărîrea despre ecumenism (p. 228—251). În fine în cap. IV e vorba de Bisericile unite din Răsărit și despre întreprinderea lucrărilor Conciliului II Vatican (p. 251—262). La sfîrșit, analizînd cuvîntul de închidere al Conciliului, al papei Paul al VI-lea, în special referitor la mariologie și dogmele papale, autorul observă că „pentru ortodocși formează o inovație și însuși noul titlul al Născătoarei de Dumnezeu, de „maică a Bisericii”... Deoarece teologia ortodoxă nu cunoaște discuțiile mariologilor latini despre Născătoarea de Dumnezeu, ca „mijlocitoare”, comîntuitoare” etc. Și cum papa Paul al VI-lea n-a ezitat să consacre oficial titlul de „maică a Bisericii”, cum n-a ezitat să exalte și acum demnitatea proprie papală, aceasta a constituit o mare piedică în calea dialogului ecumenic. Fiindcă după ortodocși aceasta formează mai degrabă un uz local și o tradiție latină a Bisericii Romei și deci fiind lipsită de caracterul adevărate ale „dogmei lui Dumnezeu” în sensul ortodox, cu valabilitate universală și obligatorie pentru ceilalți creștini. De aceea, dogmele inovatoare mariologice și papale (primatul-infaibilitatea) și alte citeva asemenea din evul mediu „sînt considera-te mai degrabă o creație sau concepție a iconomiei bisericești, formată în Biserica din Apus, și nu ca una inerentă și constitutivă inseparabil Revelației creștine și indispensabilă pentru mîntuire”. (Atenagora al Tiatirelor) Înțelesul dialogului potrivit enciclicii papale „*Ecclesiam Suam*”, în: „*Apostolos Barnabas*”, (25 (1964), 331)... Fără îndoială, importanța acestor două mari adunări bisericești din toamna anului 1964, cea de la Rodos și de la Vatican, este mare... Așa cum s-a declarat recent, cu competență, de către Patriarhia Ecumenică, prin hotărîrile de la Rodos și Vatican „asupra temei ecumenismului,

pe de o parte s-a deschis în mod decisiv o nouă perioadă în relațiile dintre cele două Biserici Ortodoxă și Romano-Catolică, iar pe de altă parte s-a trasat o metodă și un program de dezvoltare progresivă a relațiilor dintre ele mai întîi prin dialogul iubirii și apoi după pregătire, prin dialogul teologic.” (Vima, 11. 5. 1965) (p. 258—261). Dar adaugă prof. Ioan Karmiris „acest dialog trebuie să fie dus numai în și sub înfrîngerea Duhului lui Hristos, „Duhul Adevărului” și de sigur pe baza Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții vechi, care a tîlmăcit-o în chip drept”. (p. 262).

Volumul III al lucrării poartă subtitlul: „Faza a patra a Conciliului II Vatican”, și cuprinde 14 capitole. În cap. I e vorba de ședința inaugurală a Conciliului și se analizează cuvîntarea de deschidere a papei Paul al VI-lea (p. 3—8). În cap. II se analizează decretul Conciliului despre libertatea religioasă (p. 9—24). De asemenea în continuare se analizează hotărîrile Conciliului despre Revelația dumnezeiască (în cap. III p. 24—40), despre lucrarea de păstori a episcopilor în Biserică (în cap. IV p. 40—48), despre slujire și viață, ca și despre formarea preoților (în cap. V și VI, p. 48—57), despre misiunea și slujirea laicilor (în cap. VII, p. 57—68) despre cultura creștină (în cap. VIII, p. 68—76), despre restabilirea vieții monahale (în cap. IX, p. 76—79), despre acțiunea misionară a Bisericii (în cap. X, p. 79—95) și decretul despre relațiile Bisericii cu religia necreștine (în cap. XI, p. 95—112) și hotărîrea Conciliului despre Biserica în lumea contemporană (în cap. XII p. 113—132).

În continuare, în cap. XIII se expun chestiunile legate de ridicarea reciprocă a anatemei din anul 1054 de către Biserica Romei și Constantinopolului (p. 133—161). În legătură cu această autorul conchide: „În timp ce pe de o parte, ridicarea reciprocă a anatemei dintre Biserica Romei și Constantinopolului a fost salutată cu bucurie sinceră, pe de altă parte însă, din punct de ve-

dere ortodox, nu trebuie să se supraaprecieze importanța și extensivitatea ei, întrucât a fost judecată de mulți ca o acțiune unilaterală și circumscripă numai la cele două Biserici amintite, care nu leagă absolut de loc pe celelalte Biserici ortodoxe, fără cunoștința și hotărârea comună a căror s-a făcut. Fiindcă, întrucât hotărârea Sinodului endemic din Constantinopol, din 20 iulie 1054, au adoptat-o după aceea, în diverse moduri și anume și sinodal, toate celelalte Biserici Ortodoxe, care 'au dus în comun, în toate cele nouă veacuri, lupte inversunate, cu sînge de martiri pentru rămînerea tare și într-un cuget în dogmele și tradițiile ortodoxe, contra papalității inovatoare și a acțiunilor ei hotărîte de expansiune, de supunerea Bisericii Răsăritene Ortodoxe și introducerea în sistemul dogmatic și de guvernămînt vechi creștin și în cultul ei a numeroaselor inovații și învățături greșite latine, inacceptabile pentru ortodocși, va trebui ca și acum suprimarea acelei anateme să se facă printr-o hotărîre comună și unanimă a tuturor Sfințelor Biserici Ortodoxe într-un sinod. De aceea, ca să obțină o valabilitate și putere panortodoxă actul sinodal și patriarhal amintit al Patriarhiei Constantinopolului din 7 decembrie 1965, va fi nevoie să obțină ratificarea canonică de la organul colegial competent al tuturor Bisericilor ortodoxe autocefale, în timp ce, paralel, ar trebui să se pregătească cu grije și să se înceapă ducerea, în condiții de egalitate, a unui dialog teologic sincer și serios — dialogul adevărului — între Bisericile Ortodoxe și Romano-Catolică pe baza principiilor vechi creștine și ortodoxe și în lumina Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții vechi autentice a Bisericii celei una și nedespărțite a celor șapte Sinoade Ecumenice (fiindcă Sincadele „Ecumenice” latine de după aceea, pînă la Conciliul II Vatican, au fost respinse de ortodocși), fiindcă fără aceste condiții de bază și indispensabile, toate celelalte acțiuni spectaculoase și ambiții lătrualnice și cu substraturi, vor duce la naufragiu cauza sfîntă a apropierii și reunirii

mult rîvnite a celor două jumătăți din vechea Biserică nedespărțită. Noi însă socotim că va fi mult mai bine și mai de folos să premerge dialogul teologic al adevărului între cele două Biserici mari, care va putea în chip mai sigur și mai cert să îndrume la înțelegerea dorită a lor, fără să se excludă, desigur, paralel și așa zisul dialog al iubirii” (p. 159—160).

În fine, în cap. XIV se republică articolul publicat inițial în revista „Kyrios”, 4 (1964), p. 241—261 sub titlul: „Die Orthodoxe Katholische Kirche über das II. Vatikanum und die auf ihm entwickelten Aspekte und Tendenzen hinsichtlich der christlichen Einheit” (p. 161—201) care reprezintă propriu zis un rezumat succint al lucrării sale „Ortodoxia și Catholicismul”. Lucrarea prof. Karmiris e o expunere temeinică și bine cumpănită a poziției Bisericii Ortodoxe față de Biserica Romano-Catolică în stadiul ei actual, respectiv după Conciliul II Vatican și în general față de tendințele și aspirațiile ei unioniste, potrivit schemei ei „ecumeniste” clasice. Fără îndoială, Biserica Romano-Catolică și-a schimbat într-o măsură ceva atitudine față de celelalte Biserici creștine, ca formă de expunere și manifestare, dar tactica și țelul său au rămas aceleași, într-o măsură prin Conciliul II Vatican ea n-a făcut altceva decît să și le adapteze mai bine la situațiile noi concrete, ba să le facă și mai eficace. De aceea, invitațiile ei insistente la un dialog al iubirii, care au impresionat la început pe unii ortodocși — în realitate nu s-au făcut decît ca să abată atenția și să escamoteze dialogul adevărului, care pretinde sinceritate și „condiții de perfectă egalitate” a părților, ceea ce a respins și respinge și azi Biserica Romano-Catolică. Pentru aceea, prof. Karmiris a sintetizat foarte bine poziția actuală a Bisericii Ortodoxe față de Biserica Romano-Catolică, pretinzînd ca dialogul adevărului să premerge dialogului iubirii — și nu invers cum au socotit de bine chiar unii din ortodocși — fiindcă în felul acesta se abordează mai sincer

și se îndrumă pe un făgaș mai sigur problema unirii celor două Biserici.

Așa cum s-au desfășurat lucrurile în Biserica Romano-Catolică de atunci încolo, papa accentuând și mai mult vechile sale pretenții, linia aceasta s-a dovedit a fi într-adevăr cea justă.

Ioan I. Ică

ARHIM. SPIRIDON BILALI: ORTODOXIE ȘI PAPISM, Vol. I: CRITICA PAPISMULUI, (în l. greacă), Atena 1969, 428 pp.

Socotind că în problema reunirii Bisericilor creștine e de preferat dialogul sincer în locul manifestărilor spectaculare, așa cum a făcut Biserica Romano-Catolică în ultimul deceniu, în timpul sinodului II Vatican, autorul lucrării de față caută să spună lucrurilor pe nume, chiar dacă uneori sinceritatea lui este brută și naivă. De aceea, de la început, el afirmă deschis că singura piedică reală în calea reunirii Bisericilor este papismul, pretenția „de drept divin” a patriarhului Romei de a conduce Biserica universală, nu pe cale sinodală, cum ne-au învățat Sf. Scriptură și tradiția bisericească, ci singur, pe motiv că el ar fi fost investit cu această putere de Hristos Domnul, prin mijlocirea Apostolului Petru. Drept motto pentru lucrarea sa, autorul alege un citat din epistola 140 a Sf. Vasile cel Mare: „Noi vestim numai ceea ce ne-au învățat Sfinții Părinți”. Pe această linie el caută, în decursul celor mai bine de 400 de pagini, mărturii autentice din Scriptură, din Sfinții Părinți, din canoanele Bisericii, din descrierea evenimentelor mai semnificative ale istoriei Bisericii și din cercetările nepărtinitoare ale învățaților contemporani, spre a demasca denaturarea, cu adevărat condamnată, a sistemului romano-catolic de conducere bisericească, izvorul din care decurge confuzia creiată în creștinătatea de azi de conciliul II Vatican.

Pentru că dincolo de tonurile sincere ale unor episcopi și teologi apuseni, sinodul recent al Bisericii catolice a dat și încă destule

dovezi de duplicitate, de atitudine nefrățească și peste tot de pretenții necreștine, de conducere infaibilă, fără sinoade, a Bisericii ceștine în general. Cu toate decretetele privitoare la episcopat și la ecumenism, puterea papală a rămas tot singurul factor, dare decide „ex sesse, non ex consensu Ecclesiae”, iar spiritul prozelitist, care a inspirat în evul mediu cruciadele și mai apoi „uniatiile” religioase, continuă, pare-se, nestingherit. Poate și acesta a fost unul din motivele care au generat scrierea cărții de față.

Lucrarea folosește în primul rând opere patristice și studii teologice, mai ales în limbile greacă și franceză. Altfel ea se adresează, mai ales, creștinului de rind, deși e scrisă cu nerv.

Volumul I are două părți, inegale ca întindere, dar explicabile ca iconomie a lucrării. Prima (pp. 25—88), se ocupă de „Biserica cea una, nedezbinată”, arătându-se cu destule mărturii că Mintuitorul a întemeiat o singură Biserică, Apostolii și Sfinții Părinții, nu se socoteau nici unul decît simpli suijitori ai lui Hristos, egali între oaltă, iar sinoadele ecumenice au statornicit, veacuri de-a rîndul, principiile sănătoase ale sobornicității și frățietății, străine de orice pretenții de dominaře ori de infaibilitate personală.

Partea a doua (pp. 89—415) tratează despre „Tragedia dezbinării”. Ea se subîmparte în patru capitole: Instituția papalității (pp. 89—196), Schisma Bisericii romane (pp. 197—263), conciliul I Vatican (pp. 265—302), și conciliul II Vatican (pp. 303—415).

După cum se vede, se face apel adeseori la dezvoltarea istorică a papalității, S-ar fi putut face o expunere și mai sistematică a acestui proces, dar probabil că autorul nu va fi vrut să îngreuneze prea mult pe cititor. Se explică pe baze biblice și patristice ce au însemnat puterea cheilor (Matei 15, 19) și „întreita întrebare” (Ioan, 21, 15—24), ce înțeles au dat Sfinții Părinți expresiilor encomiastice, prin care se preamăreau unul sau altul dintre apo-

stoli sau mucenici, fără să se fi gândit să scoată din Petru „cap universal al Bisericii”, „locuitor al lui Hristos” și fără să fi visat la cîte aberații și abuzuri de putere au dus papoțzarismul, falsele decretalii, „dictatele” lui Grigorie VII, ori Bonifaciu VIII, „secularizarea” papalității și tot cortegiul de greutăți — aduse prin Reformă și prin războaie religioase.

Tratînd despre schismă, autorul se oprește în deosebi la episoadele din anii 867 și 1054, precum și la o cauză dogmatică a dezbinării: filioque, conchizînd, pe baza cercetărilor științifice mai noi că, în primul rînd, pofta de dominare lumească și bisericească a stricat unitatea Bisericii, deși de atunci și pînă azi, papii predică într-una despre „întoarcerea la sinul mamei a fiilor rătăciți”. (p. 262).

Istoria celor două sinoade din Vatican, încheie expunerea autorului, deși papismul a provocat încă multe alte crize, asupra cărora nu s-a oprit autorul. Despre Conciliul II Vatican și urmările lui destul de dușmănoase față de creștinătatea greacă (dacă se are în vedere mai ales faptul că, nedesființînd „uniația”, Vaticanul a creat reale greutăți Bisericii grecești de cînd aceasta a luat asupra-și păstoria credincioșilor din Dodecanez, împreștițați cu romano-catolici și uniți, autorul aduce o serie de critici la adresa atît a cercurilor catolice, cît și a aceloră dintre ortodocși care se arată prea îngăduitori cu politica de duplicitate a papalității. Chiar dacă ne-ar părea oarecum înguste sau exagerate concluziile conservatoriste ale autorului, pînă la urmă, el are destulă departe.

Pr. dr. T. Bodegăe

„PANCİATANTRA (CELE CINCI CĂRȚI ALE ÎNTELEPCIUNII)”. Traducere din limba sanscrită și introducere de Th. Simenschy. Colecția „Biblioteca pentru toți”. Serie nouă. București, Editura pentru literatură, 1969. pp. XIII+339.

„Panciatantra” însemnează — în limba sanscrită —: (opera alcătuită

din) „cinci cărți”, de la panca (cinci) și tantra (carte). Ea este „cea mai celebră carte de povești, fabule și cugetări din literatura sanscrită și în același timp cel mai simplu și cel mai atrăgător tratat de înțelepciune din din cîte s-au scris vreodată” (Th. Simenschy).

Nu se cunoaște data precisă a alcătuirii sale. Aceasta poate fi pusă cu probabilitate între anii 300 și 500 d. H.

De asemenea, nu se cunoaște nici autorul ei. În orice caz, „acătuitorul ei trebuie să fi fost un poet de mare talent și cu mult spirit. Mai adăugăm că în mitologia indică se spune că Usanas, Brhaspati și Cānākya au fost cei mai vestiți scriitori despre niți, adică știința purtării (p. 323, nota subl. I).

Textul original al Panciatantrei s-a pierdut. Ea există azi numai în numeroase variante ale versiunii originale.

După cum rezultă din numele celei poartă celebra carte constă din cinci cărți, precedate de o scurtă introducere.

Fiecare carte cuprinde o povestă fundamentală și una sau mai multe povești intercalate în ea. În unele căruri întîlnim trei povești intercalate una în alta.

Cele mai multe din povești sînt fabule, ai căror actori principali sînt animale cu însușiri omenesti. Unele povești au numai personaje omenesti, și animale; în puține dintre ele, întîlnim zei și alte ființe supranaturale.

Cele cinci cărți poartă următoarele titluri: I. Dezbinarea prietenilor (p. 7—136); II. Dobîndirea prietenilor (p. 137—192); III. Povestea corbilor și a bufnițelor (p. 137—239); IV. Pierderea agonisitei (p. 141—291); V. Fapta nechibzuită (p. 293—339).

Scopul acestei celebre cărți este să învețe arta de a cîrmui și înțelepciunea în purtare, sub formă de fabule, povești și cugetări (vezi p. 6).

Panciatantra a desfășurat un rol de seamă în literatura universală, inspirînd literatură cultă și cea populară din Orient și Occident.

Cu excepția unora dintre ele — puține la număr — cugetările și preceptele Pânfa a trei sînt morale în fond și admirabile ca formă.

În cele ce urmează, vom reține cîteva din cele ce ni s-au părut mai folositoare și mai actuale.

„Fericirea supremă e anevoie de dobîndi, atîta timp cît omul nu face o efortare eroică” (p. 103).

Omul să prefere pacea chiar cu acela care-i este egal; căci biruința în luptă este îndoielnică” (p. 197). „Cînd se vede că războiul e aproape, să-l evite prin cuvintele cele mai împăciuitoare” (p. 198). „... trebuie de făcut mai întîi alianța și după aceea război” (p. 204). „Celor care se gîndesc într-una la război li se sleiește visteria” (p. 225).

„Prietenia există numai între cei care au același caracter sau care se află în aceeași nenorocire” (p. 88). „Acela-i prieten, care-i prieten la nevoie” (p. 105; vezi și p. 173). „... trebuie ca înțeleptul să lege prietenii pe lumea aceeașă, nu să-și facă dușmani” (p. 148). „... cel care are judecată să caute să-și facă prieteni; iar după aceea să se poartă cu ei sincer” (p. 192).

Nu-i de dorit „un fecior fără învățătură, chiar de-i înzestra” cu frumusețe, avere și alte însușiri” (p. 4); „... învățătura folosește celui bun, nu celui rău” (p. 124); „... învățătura fără virtute nu e de nici un folos” (p. 216).

„Chiar un pămînt uscat dă roade, dacă-i întors cum trebuie și cu pricepere” (p. 71).

„Cine are minte, acela are putere” (p. 76). „Ce nu este cu putință minții? ... Nici prin sabie, nici prin elefanți, nici prin cai, nici prin oșeni nu se îndeplinește o faptă așa cum e înfăptuită cu ajutorul minții” (p. 32). „Eu știința nu mi-o vînd, nici pentru o sută de favouri” (p. 6).

„Ocrotirea poporului este un seceriș, o sporire a comorii din cer; pe cînd asuprirea lui duce la ruina virtuții, la vițiu și la infamie” (p. 71).

„Unirea multora chiar cînd în slabi, e greu de biruit” (p. 104). „Chiar cei slabi, dacă sînt uniți, nu pot fi învinși de unul puternic, cum e învins copacul singuratic de potrivnicul său, vîntul” (p. 203). „Cei neuniți pier” (p. 326).

„Omul trebuie să fie totdeauna harnic” (p. 179); „... omul nu trebuie să înceteze de a-și da silință” (p. 110). „Izbînda vine la omul energetic și cu suflă de leu; numai oamenii nevrednici spun mereu: „Destinul e destin”. Biruie destinul și fă o faptă eroică după puterile tale” (p. 111 sq.; vezi și p. 175, 180, 304).

„Din pricina înovăririi cu cei răi se strică și cei buni” (p. 80).

„Nunai acela trăiește cu adevărat pe lumea aceasta, de a cărui viață afirmă viața multora” (p. 15).

„Vorba trebuie întrebuințată acolo unde rostirea ei aduce folos” (p. 16); „... clevetirea distruge dragostea” (p. 27).

„Ce folos de cel devotă, dacă nu-i destoinic? Ce folos de cel destoinic, dacă face rău?” (p. 25).

„Cine stă și judecă, atunci cînd dă peste el o frică sau o bucurie, și nu lucrează pripit, acela nu se căiește” (p. 28). Nu trebuie ca omul să-și piardă cumpătul nici chiar în răstrieș. Prin statornicie el poate să ajungă la fericire” (p. 100; vezi și 141, 187, 190).

„Cine se îngrijește de viitor, aceuia îi merge bine. Cine însă nu se îngrijește de viitor, acela jelește” (p. 233); „... trebuie neapărat să ne chibzuim, iar pe urmă să ne silim să aducem la îndeplinire planul” (p. 196).

„E mult mai bine să nu fie atins cineva de noroi, decît să se spele de el” (p. 183).

În fine, ceva în legătură cu recunoștința: „... pentru cel nerecunoscător nu există ispășire” (p. 231; vezi și p. 246, 254).

Înrucit înțelepciunea vieții este necesară și folositoare tuturor, prezența înțelepciunea vieții este necesară și folositoare tuturor, prezența traducere se adresează către toată lumea, indiferent de vîrstă sau de pregătire.

Pr. prof. Corneliu Sirbu

EFTIMIE MURGU: Scrieri. Editie îngrijită, cu o introducere și note de I. D. Suciu, București, Editura pentru literatură, 1969, pp. 445.

O carte ce redă culturii românești gândirea unui neogotit luptător, pentru care singura rațiune a existenței a fost totala dăruire spre înfăptuirea năzuințelor de dreptate, libertate și unitate a poporului român. Exprimată în limba germană și maghiară, această cugetare cu profunzime de nebănuit, a devenit accesibilă publicului cititor prin osteneala profesorului I. D. Suciu și vine să contribuie la o mai deplină înțelegere a revoluției bănățene din 1848, pe care același istoric a înfățișat-o în documentatul și valorosul *s'udiu Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, apărut decurând în editura Academiei Republicii Socialiste România.

Aduna'e cu priceperea cercetătorului experimentat, prezentate în textul original și traducere paralelă cu notele explicative necesare, răspunzând exigențelor științifice, scrierile lui Eftimie Murgu apar ca o sinteză a marilor frământări și aspirații ale neamului întreg, din care nu lipsește însă specificul Banatului, singurul în măsură să spulbere nedumeriri ce mai persistă. Apariția acestei înmănunchieri, întregeste deci un gol adânc resimțit.

În primele 90 de pagini, un studiu introductiv semnat de I. D. Suciu îl înfățișează pe marele revoluționar în vremea și între contemporanii săi, agonisindu-și învățătura la universitatea din Pesta, pornind apoi lupta demnității împreună cu Damaschin Boinca, însușindu-și tinerimea din înalta școală înființată în capitala Moldovei, purtând aci ca și în București steagul răzvrătirii împotriva nedreptăților sociale pe care îl înfige apoi pe Cîmpia Libertății din Lugoj, unde vrea mari premii din viața sa proprie și a multimilor adunate acolo în numele libertății și egalității. Și tot el, cel eliberat din temniță de revoluția pentru care a militat, ne apare din acest valoros *s'udiu* ca o voievodală figură ce înfruntă neclintit pe potrivnicii poporului român, ros-

tind în die'a Ungariei la 26 august 1848 adevăruri încă neînțelese.

Prăbușirea revoluției, lipsa de perspicacitate a celor de care se alăturase, alți 4 ani de închisoare, mihnirile ce l-au copleșit, i-au frânt elanul. Au'orul rezumă sugestiv: „Contemporanii, în marea majoritate l-au apreciat, i-au împărtășit dorințele și l-au admirat, așteptind multe de la el. Este poate omul care a avut cele mai multe bucurii — fiind la un moment dat idolul mulțimii, purtat în triumf — dar și cele mai mari căderi. O viață zbuciumată cum puține au fost în trecutul nostru, împletită cu lup'e, izbînzi și suferințe" (p. 6). Și concludă, pe cî de veridic pe atât de impresionant „Gîndul și suflul omenesc sînt ascunse. Acum însă cînd cunoaștem ceea ce n-au cunoscut înaintașii noștri, cînd documentele ne dezvăluie mereu și mereu alte fețe ale activității lui prodigioase, Murgu împreună cu Bălcescu ne apar ca cei mai consecvenți revoluționari din trecutul nostru. El a fost un mare precursor care, încă înainte de un veac, a urmărit eliberarea țărănilor români de jugul feudal prin mijloace revoluționare și unirea lor într-un stat național român". (p. 73)

Gînditor politic lucid, Murgu folosește istoria ca mijloc de luptă eficace, dar și pentru luare de atitudine și exprimare a concepțiilor proprii în marile probleme ale timpului său. Cînd în 1830 îi răspund în limba germană, limbă de mare circulație, cititorului, autorul unei broșuri tipărită în două ediții, nega originea latină și conștinuătea românilor în nordul Dunării — Bojincă îi replicase cu puțin mai înainte în latinește și românește — istoria era la noi la începuturile ei. Un aparat critic de înalt nivel pentru atunci, un spirit pătrunzător și polemic, o atitudine academică, fac a lucrarea lui Eftimie Murgu să se bucure de mult prestigiu și să respicească afirmațiile pe cit de tendențioase pe atât de puerile ale lui Tékeli, despre care a apărut nu de mult o documentată monografie.

I. Forișcovici, Sava Tékeli. *Opera jivota, Belgrad, 1966.*

Interesantă prin originalitate, cu o logică strinsă, cartea intitulată *Wiederlegung oder Abhandlung welche unter dem Titel vorkommt: Erweise dass die Wallachen nicht römischer Abkunft sind...*, abordează în r-un mod nou atît de mult dezbătută origine, continui'ate și unitate a poporului român, apărînd cu o admirabilă elocvență tezele contra cîrtitorului, utilizînd nu numai mărturiile is'orice ci și folclorul, etnografia și chiar melosul popular. Pune de asemenea pentru prima oară problema frecvenței și valorii funcționale a cuvintelor de origine latină, a circulației fondului lexical, folosindu-le cu abilitatea specialistului, ca argumente.

Studierea cu competență a răs-punsului, ar constitui o' importanță contribuție la mai completa cunoaștere a frămîntărilor, tendințelor și realităților culturale, la gîndirea românească de la începutul secolului XIX.

Fragmentele publicate din *Über das Serben-Congress Memorandum*, cea de a doua carte a lui Murgu, apărută în 1865, sînt o concretizare a problemei pe care a socotit-o totdeauna centrală: au'onomia Bisericii ortodoxe române din Banat, ridicată de Tichindeal, menținută mereu în actualitate prin nenumărate memorii și insistenț discutate în marea adunare populară de la Lugoj din 15/27 iunie 1848, cînd se alege vicari pentru mitropolia română a Timișoarei și pentru episcopia Caransebeșului.

Motivul care au făcut ca această chestiune să fie mulă vreme preocuparea de căpetenie a conducătorilor mișcării românești din Banat sînt ale istoriei, Biserica fiind atînci singura instituție națională, ea înfrunghind aspirațiile poporului. Problema e prezentată în evoluția ei și analizează sub toate aspectele etnic, spiritual, social și material cu consecințele ce le-au avut și le puteau avea. Atitudinea luată este de intransigență față de congresul care a determinat scrierea și publicarea broșurii, contribuind în mare măsură la schimbările întimplite în anul apariției: reînființarea episcopiei Caransebeșului.

Grupaiul din scrierile mai de seamă ale lui Eftimie Murgu se încheie cu articolele, discursurile, sale, publicate cu aceeași grijă științifică, dintre ele remarcînd răspunsul dat calomniilor orului poporului român Nicolae Iojica și proiectul de lege referitor la drepturile bisericești ale românilor, scrisoarea către Nicolae Bălcescu și fragmentele din cursul de logică predat la Academia Mihăileană din Iași.

Răspunzînd unor necesități de mult resimțite și clarificînd fapte greșit interpretate, cartea is'oricului I. D. Suciu prin studiul amplu și prin publicarea operei lui Eftimie Murgu, la care se adaugă o serie de studii pe care le-a publicat în trecut, ca și în ultimii ani în revistele de specialitate, rămîne o valoroasă contribuție la cunoașterea reală și temeinic documentată a istoriei bănățene.

Prof. Ion B. Mureșianu

CORINA NICOLESCU: Argintăria laică și religioasă în Țările Române, (sec. XIV—XIX), București 1968, pp. 374.

Ca'alogul întocmit de Corina Nicolescu cuprinde operele de argintărie din Țările Române, din secolul al XIV-lea și pînă în pragul secolului al XIX-lea păstrate în colecția de artă a Muzeului de artă al Republicii Socialiste România. Sînt lucrări artistice remarcabile de creație românească. Ele au provenit din atelierele locale și altele din dife-ri'e centre europene și ne arată legăturile economice, culturale și artistice pe care le-au avut Țările Române cu diferite țări în etapa stăpînirii turcești.

La întocmirea acestui prețios catalog Corina Nicolescu a ținut seamă de calitățile artistice și trăsăturile originale ale realizării românești în acest domeniu. Muzeul de artă al R. S. România, păstrează aceste opere din cele trei țări românești. Țara Românească, Moldova și Transilvania, se pot s'udia astfel caracterul unitar și comparativ în

aceste țări române (p. 3). Autorii români au avut un aport deosebit în Țările Române iar sașii în Transilvania. Multe lucrări din Țările Române au fost produse în atelierele europene din Augsburg, Nürnberg, Veneția, Riga, Moscova și din Bulgaria (Chiprovăț). Obiectele de cult oferă posibilitatea de a cerceta evoluția iconografică, formele, ornamentația și tehnica lor.

Metoda de lucru a C. Nicolescu este clasarea materialului artistic cronologic, care ne permite să urmărim evoluția artei din sec. XVI-XIX, artistul sau atelierul care a realizat opera, epoca, proveniența, indicațiile privitoare la tehnică, dimensiuni, conținutul iconografic, data și stilul operei, inscripția și marca atelierului sau a meșterului. Obiectele importante sînt însoțite de fotografie, desene, etc. Reproducerea textului integral al inscripției, în original și traducere este folositoare atât pentru istorici cît și pentru cercetătorii de limbă românească, slavă și greacă.

Cap. I — Colecțiile de argintărie românească. Colecția Muzeului de artă din R. S. România, Secția de artă veche românească, cuprinde colecții de argintărie din țară, peste 2500 obiecte. Ele sînt importante pentru vechimea și interesul cultural și artistic. Se face un istoric al colecțiilor și totodată și al Muzeului de artă din R. S. România, începînd de la istoricii și arheologii Odobescu și Tocilescu pînă astăzi (pp. 9—10).

În afară de colecțiile Muzeului din București, tezaurul valoroase găsim la muzeele mănăstirilor Putna, Dragomirna, Agapia, la Mitropolia din Iași, o valoroasă colecție la Muzeul Bruckenthal din Sibiu, la muzeele din Timisoara, Cluj, Medias, Brașov (Biserica Neagră) ș. a.

De asemenea muzeul de pe lângă biserica Șchei Brașovului, un vechi și activ centru de cultură românească, păstrează multe opere de argintărie din secolele XVI—XVII, daruri ale domnilor și boierilor din Țările Române făcute bisericilor. Vechile mănăstiri românești din Banat încă dețin obiecte din tezaurul de altădată. Colecții de argintărie din secolele XIV—XVIII se mai găsesc

în mănăstirile atonite, la Ierusalim, la Muntele Sinai și pe la diferite muzee: Budapesta, muzeul bizantin din A'ena, cel de artă decorativă din Zagreb, muzeul Topkapî din Istanbul, muzeul Cluny din Paris, cum și în alte locuri puțin cunoscute.

Cap. II. Artă metalelor prețioase în Țările Române în epoca feudală, înfățișează vechimea artelor prețioase în țara noastră începînd cu cultura Boian și cea de la sfîrșitul neoliticului, apoi epoca dacică romană, pînă în mileniul I d. Hr. Artă metalelor prețioase de la Dunărea de Jos (sec. X-XIII) Gârvan, Capidava, este s'udiată în legătură cu atelierele bizantine și cele kievienne. Dezvoltarea maximă a artei materialelor prețioase în cele trei Țări Române (sec. XIV—XVI) sînt realizări ale meșterilor din Transilvania, Țara Românească și Moldova. În Țările Române din acest timp se remarcă simbioza artistică a stilului bizantin și cel gotic, iar cel din Moldova se caracterizează prin o influență a artei Orientului Apropiat, mai ales cel armean, iar în Transilvania cel gotic predominant.

Cap. III. Tehnică și ateliere. Se face o caracterizare a tehnicii obiectelor de argint din Țările Române, a influențelor, a iconografiei și a stilului. Atelierele și meșterii sînt urmăriți în lumina documentelor istorice, cu o minuțiozitate deosebită.

Cap. IV. Categoriile de obiecte (pp. 33—44). Sînt s'udiate obiectele de aur și argint din secolele XVII—XVIII care ne arată bogăția clasei dominante, sînt subliniate, pe lângă valoarea artistică, rolul economic și social în evul mediu al acestor opere. Obiectele liturgice ocupă un loc de seamă în lucrare. Obiectele de cult sînt cunoscute din colecțiile documentelor Hurmuzachi și cele publicate de Academia R. S. România. Cărți, odăjdii, vase, cădelnițe ș. a., sînt descrise amănunțit. Ferecăturile din Țara Românească din secolul XVII păstrează tradiția bogată a tetravangelului lui Nicodim, atât iconografic cît și în privința concepției artistice. În Moldova, îmbrăcămintea cărților din argint aurit s-au păstrat din sec. al

XV-lea și avem artiști, minia'urști care îmbină ornamentația bizantină cu cea orientală armeană și georgiană. Mai sînt în'eresante lucrări de argintărie pentru forma și ornamentația lor: cădelnițele, cătuile și candelerele, precum și chivoturile, anafornițele și panaghiarele. Ele se remarcă prin elemente ale sculpturii gotice cu îmbinarea caracteristicilor iconografiei bizantine și orientale, prin frumusețea și finețea tehnicii, fiind adevărate bijuterii și prezentînd interes istoric deosebit.

Catalogul cuprinde lista meșterilor din Țările Române și din alte țări ale căror mărci s-au nume apar pe obiecte. Se dă repartitia lucrărilor și ca'ecoriile de obiecte. Partea I-a „Argintăria laică”, partea II-a „Argintăria de cult” cuprind piese de cult valoroase.

Catalogul are un rezuma' în limba franceză. Bibliografia lucrării după autori este bogată ca și indexul.

Lucrarea „Argintăria laică și religioasă în Țările Române” este deosebi' de prețioasă prin conținutul și prin ilustrațiile care însoțesc expunerea.

Corina Nicolescu ne-a prezentat obiecte de argint — comorile artistice — în lumina științifică a istoriei României, prețioase mărturii documentare, care supraviețuiesc și ne aduc aminte despre o tradiție și un trecu' gl'orios al poporului nostru, pe care trebuie să-l cunoaștem și să-l urmăim.

Cartea e o mindrie a bibliotecilor din țară și de peste hotare.

Prof. Constantin Rudnănu

Arh. MARIA ELENA ENACHESCU: „Circumstanțele care au favorizat dezvoltarea artistică a bisericilor de lemn din Maramureș, în Revue roumaine d'histoire de l'art, București, t. IV, 1968.

Studiul este deosebit de în'eresant prezentînd arhitectura maramureșană prin prisma unor noi viziuni, redînd deosebitele calități arhitecturale ale acestor construcții, calități dobîndite de-a lungul veacurilor de către meșteri populari în marea luptă pentru dobîndirea frumosului.

Studiul reliefează că arhitectura de lemn religioasă din Maramureș face o notă aparte, detașîndu-se de resul arhitec'urii de acest gen din Europa Centrală. Concepțiile arhitecturale particulare au fos' determinate de evenimentele sociale și materiale ale acelei regiuni. Fiecare lucrare în parte reflectă imăginea reală a concepțiilor societății și a epocii respective. Aceste condiții au impus constructorilor continuarea tradițiilor naționale într-o formă personală, neîntîlnită la popoarele din jur.

Diferențierea acestor monumente o face aspectul final, datorat acelorăși meșteri care au folosit metode de construcție originile și îndrăznețe, ceea ce atestă masive resurse a unei forte personale artistice, asimilînd idei și forme de origine străină, pe care apoi le-au adaptat nevoilor locale. Acest fericit amestec de elemente constituie genul aparte al bisericilor de lemn din Maramureș. Concepția spațială dună care s-au ghidat meșterii rezultă din sinteza numeroaselor elemen'e venite de peste tot și din numeroase genuri de arhitec'ură, așa zisă majoră sau populară, folosînd lemnul ca mod de expresie.

Lemnul a fost folosit pentru posibilitatea lui de interpretare și nu pentru superioritate, lui ca element de construcție față de piatră, putînd să redea principii arhitecturale contemporane realizate grație unei tradiții înțelepte de un echilibru și de o frumusețe impresionantă, unică în felul ei.

Calitățile inedite, aspirațiile unui popor înțelept traduse în arta sa cu toate asuprașirile catolicismului, îndrăzneala, dinamica și mișcarea care se degajă, stabilitatea, minuziozitatea detaliilor, aspectul fatadelor și al interioarelor, dau monumentelor respective o notă de subtil și frumos, care le face unice în felul lor. Aceste biserici respec'ă tradiția ortodoxă prin împărțirea planului: pronaos, naos, altar și se aseamănă foarte mult cu casele de locuit, ceea ce le-a adus denumirea de „biserică-casă”, dar neexistînd un tip spe-

cific de arhitectură de la care s-a plecat.

Căutînd să respecte canoanele tradiționale ale construcțiilor noastre religioase, meșterii populari au reușit să lucreze lemnul la un nivel artistic deosebit, datorită tradiției de pe aceste meleaguri, pe de o parte, iar pe de alta, impunerii din partea catolicismului ungar de a construi edificii de cult numai din acest material. Asemănările cu casele de locuit se datoresc materialului de construcție folosit și datorită mijloacelor tradiționale de construcție, pentru că și unele și altele aparțin acelorași meșteri populari, găsind aceleași elemente de decor de o calitate superioară. Dimensiunile mari ale bisericilor care permit și spații largi interioare, acoperișurile susținute de grinzi și acoperite cu șindrilă, clopotnițele terminate în săgeată, pun probleme serioase de cunoaștere a construcțiilor în lemn. Meșterii nu aveau altă resursă decît experiența îndelungată acumulată pentru construcția în lemn și utilizarea milenară a lemnului în construcția caselor lor, pe care le-au amplificat la dimensiunile necesare.

Despre decorație studiul remarcă că se recurge la imaginația populară ceea ce face ca fiecare lucrare să fie o mică colecție de obiecte unde elementele de construcție sînt de un foarte bun gust. Aspectul final rezultă ca expresie fidelă a exteriorului față de spațiile interioare, aspect realizat prin volume mai mici sau mai mari, potrivit secțiunilor verticale. Deși se aseamănă cu bisericile de lemn din Ucraina, Polonia și Slovacia, bisericile de lemn

din Maramureș — subliniază autoarea — au o notă aparte ca viziune monumentală și decorativă.

Bisericile de aici sînt de o mare varietate atît în ceea ce privește aspectul altarului: rectangular, poligonal și circular, cît și sub aspectul porții de intrare: simple sau suprapuse, amplasate la sud sau est după turn, cu sau fără turnulețe, după colțuri, ferestre etc., etc....

Autoarea studiului alege cu o deosebită grijă exemplificarea citorva monumente, ceea ce denotă o cunoaștere profundă a acestei arhitecturi, subliniind că imaginația luxuriantă a artiștilor nu poate fi trecută în statistică. În biserică din Șomcuta Mare predomină porțile robuste, la cea din Cehul Silvaniei predomină șiruri de colonade bogat ornamentate, turnul îndrăzneț deasupra porticului cu uși duble și console în „fluture” a bisericii din Lăpuș, sobrietatea volumelor a bisericii din Sighet, veselia formelor la cea din Vișeu, sînt o mică parte din enorma varietate arhitecturală maramureșană.

Lucrarea completează, indiscutabil, numeroasele studii asupra bisericilor de lemn din Maramureș și dă o cunoaștere mai profundă asupra arhitecturii și a particularităților acesteia, dovedind — ceea ce este mai important — că aceste biserici maramureșene au o deosebită valoare artistică și arhitecturală, ceea ce face să trăiască peste timpuri, prin tradițiile artistice și naționale, lucru care permite cu adevărat să fie denumite opere de artă.

Prof. Viorel Țigu

dinaiului Suenens. Papa Paul al V-lea în Uganda. „Maturitatea Aficii”. „Preotul în Biserică și în Lumea de azi”. Conferință episcopală braziliană. Semne de criză în rândul preoților catolici. Căsătoria unui fost episcop catolic. Vaticanul sub semnul contestării. Respingerea proiectului de unire între anglicani și metodiști. Asociația anglicano-metodistă. Sesiunea Comitetului central al Consiliului ecumenic. Intrunirea Comitetului de lucru al Conferinței Creștine pentru Pace. Bisericele și securitatea europeană. Intrunire ecumenică pe tema păcii. Kirchentag — 1969. „Africanizarea creștinismului”. Colocviu asupra culturii religioase. Aniversarea Facultății teologice Comenius din Praga. Război religios în Irlanda. Nouă traducere a Bibliei în limba arabă. Fapte care nu se uită. Morala și problema transplantării unor organe. — — — — — 720

NOTE ȘI COMENTARII

Perohia zilelor noastre. Ecouri ale primei aselenizări. Nonconformism clerical. — — — — — 752

VIAȚA BISERICEASCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

Sărbătorire a 25 ani de la eliberarea patriei. Cinstirea patronului ortodocșilor bănățeni. Printre credincioșii din Șipet. Jubileul bisericii din Vraniut. Bănătina bisericii din Coșarii. Binecuvîntarea din nou a unei vechi biserici. În mijlocul eparhiilor din „clisura” Dunării. Itinerar pastoral. Primiri de oaspeți din străinătate. Consfătuire cu cadrele de conducere ale Eparhiei. Inceput de an seminarial. Lucrări gospodărești la Seminarul teologic din Caransebeș. Micul „Vorovei” al Banatului. Pictare de biserică. Amnăjări la biserică din Gîmbocă. Trei sferturi de veac în slujba Bisericii. Trecuți la cele veșnice. — — — — — 762

EPISCOPIA ARADULUI

„Clipul nou al patriei noastre...”. Apropierea Ierarhului de credincioșii Eparhiei. Redeschiderea de biserică în parohia Ostrov. Luminat praznic în parohia Mîndruloc. Vrednicia credincioșilor din parohia Lupești. Cercetători ai valorilor istorice ale Eparhiei. — 776

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Xavier Leon-Dufour: Dictionnaire de théologie biblique (Prof. N. Neaga); Pavel Davies: Dead Sea scrolls (N. Neaga); Deissler: Le livre des Psaumes (Pr. At. Negoită); B. Albrectson: History and the God (At. Negoită); Artur Weiser: Das Buch der zwölf Propheten (N. Neaga); Ioan Karmiris: Ortodoxia kai Romaiokatholikismos (Ioan I. Ică); Arhim. Spiridon Bilali: Ortodoxie și papism (Pr. dr. Teodor Bodogae); Panciatantra (Pr. prof. Corneliu Sirbu); Ioan D. Suciu: Eftimie Murgu. Scrieri alese (Prof. I. B. Mureșianu), Corina Nicolaeșcu: Argintăria laică și religioasă în Țările Române (Prof. Constantin Rudaneanu); Maria Elena Enăchescu: Circumstanțele care au favorizat desăvîrșirea artistică a bisericilor de lemn din Maramureș (Prof. Viorel Țigu). — — — — — 783

23268